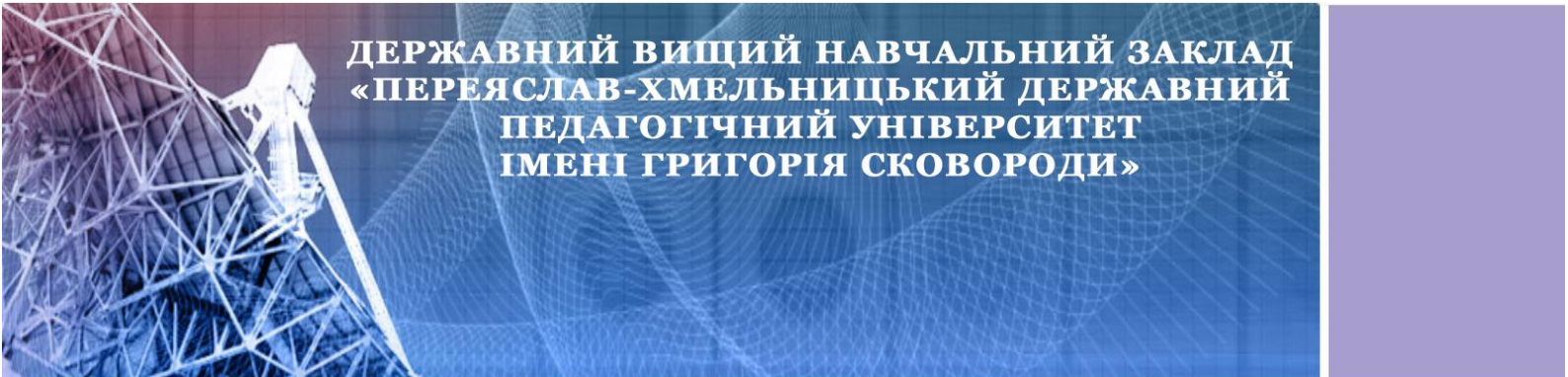

**ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«ПЕРЕЯСЛАВ-ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ»**

ВІТЧИЗНЯНА НАУКА НА ЗЛАМІ ЕПОХ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

**Матеріали XXXIX Всеукраїнської науково-практичної
інтернет-конференції**

24 січня 2018 року

Переяслав-Хмельницький - 2018

ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»

Рада молодих учених університету

Матеріали
XXXIX Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції
**«ВІТЧИЗНЯНА НАУКА НА ЗЛАМІ ЕПОХ:
ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ»**
24 січня 2018 року

Збірник наукових праць

Переяслав-Хмельницький – 2018

УДК 001(477)«19/20»
ББК 72(4Укр)63
В 54

Матеріали XXXIX Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку»: Зб. наук. праць. – Переяслав-Хмельницький, 2018. – Вип. 39. – 287 с.

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР:

Коцур В.П. – доктор історичних наук, професор, академік НАПН України

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Базалук О.О. – доктор філософських наук, професор

Доброскок І.І. – доктор педагогічних наук, професор

Воловик Л.М. – кандидат географічних наук, доцент

Євтушенко Н.М. – кандидат економічних наук, доцент

Руденко О.В. – кандидат психологічних наук, доцент

Скляренко О.Б. – кандидат філологічних наук, доцент

Солопко І.О. – кандидат фізико-математичних наук, доцент

Кикоть С.М. – кандидат історичних наук (відповідальний секретар)

Збірник матеріалів конференції вміщує результати наукових досліджень наукових співробітників, викладачів вищих навчальних закладів, докторантів, аспірантів, студентів з актуальних проблем гуманітарних, природничих і технічних наук.

Відповідальність за грамотність, автентичність цитат, достовірність фактів і посилань несуть автори публікацій.

©Автори статей

©Рада молодих учених університету

©ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький
державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди

БІОЛОГІЧНІ НАУКИ

УДК 57.04

Тетяна Гусаковська, Євген Дейнега
(Рівне)

СПЕЦИФІКА ПРОЦЕСІВ МИСЛЕННЯ ПІДЛІТКІВ

Розглянуто найістотніші якості, які виявляють індивідуальні відмінності мислення людини. Ідентифіковано характерні особливості мислення людини. Описано специфіку процесів мислення підлітків і заходи, реалізація яких дозволить підвищити аналітичність та рефлексивність мислення підлітків.

Ключові слова: мислення, вища нервова діяльність, друга сигнальна система, індивідуальні відмінності мислення, підлітковий вік.

Considered the most significant qualities that reveal individual differences in human thinking. Identified characteristic features of human thinking. Described the specifics of the processes of thinking of adolescents and measures, the realization of which will allow to raise the analyticity and reflexivity of thinking of adolescents is considered.

Key words: thinking, higher nervous activity, second alarm system, individual differences in thinking, adolescence.

Розвиненість мислення багато в чому визначає успіх в оволодінні знаннями, розширює можливості засвоєння заданого змісту знань. У дослідженні [1] підкреслюється, що мислення являє систему в процесі відображення свідомості дійсності, а так як мислення розвивається в конкретній діяльності, то ця діяльність визначає особливості протікання розумових процесів. Процеси практичного мислення, пов'язані з вирішенням конкретних завдань мають свою особливу систему в порівнянні з процесами мислення теоретичного порядку.

Мислення є невід'ємною частиною будь-якої діяльності і тому розумові здатності нерідко співвідносять із такою інтегральною категорією, як інтелект (від лат. Intellectus – пізнання, розуміння, розум). Одна з основних особливостей людського інтелекту полягає в тому, що не всяке повідомлення, що отримується з зовнішнього світу, може бути засвоєно, а лише те, яке хоча б приблизно відповідає внутрішнім структурам індивіда.

У сучасній літературі досить часто поняття "інтелект" і "мислення" розглядаються як синонімічні, що викликає термінологічну плутанину. Виходячи з цього, інтелект розглядається як у широкому, так і вузькому сенсі. У широкому сенсі під інтелектом розуміють сукупність всіх пізнавальних функцій індивіда (сприйняття, пам'ять, уява, мислення), а у вузькому сенсі – розумові здібності індивіда. З точки зору представників біологічного підходу, інтелект – це здатність свідомо пристосовуватися до нової ситуації. Педагогами ж інтелект трактується як здатність до навчання, а психологами – як глобальна здатність діяти розумно, раціонально мислити і добре справлятися з життєвими обставинами.

Мислення різних людей підлягає загальним психологічним закономірностям і водночас характеризується індивідуальними особливостями. Відмінності в мисленні людей виявляються в різноманітних його якостях і зумовлені передусім особливостями їх життя, характером діяльності, навчанням.

Певний вплив на особливості мислення чинять тип вищої нервової діяльності, співвідношення першої та другої сигнальних систем. Найістотнішими якостями, які виявляють індивідуальні відмінності мислення, є його самостійність, критичність, гнучкість, глибина, широта, послідовність, швидкість. Процес мислення відрізняють такі особливості (рис. 1).

Самостійність мислення характеризується вмінням людини ставити нові завдання й розв'язувати їх, не вдаючись до допомоги інших людей. Вона ґрунтується на врахуванні знань і досвіду інших людей. Людина, якій властива ця якість, творчо підходить до пізнання дійсності, знаходить нові, власні шляхи і способи розв'язання пізнавальних та інших проблем.

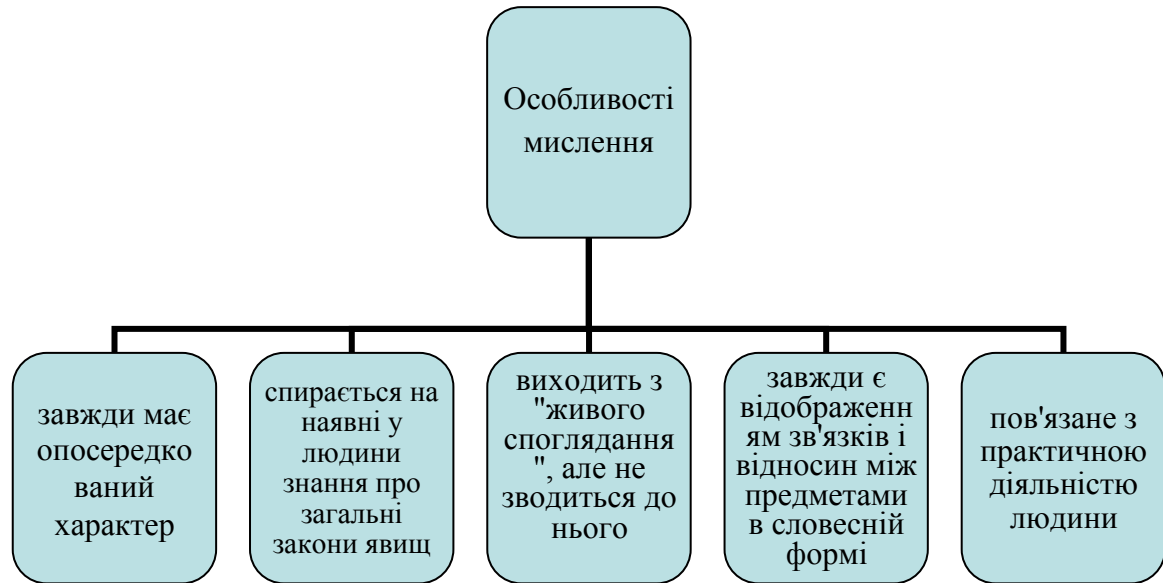

Рис. 1. Особливості мислення людини
Джерело: напрацювання власне на підставі [2]

Критичність мислення виявляється в здатності людини не підпадати під вплив чужих думок, об'єктивно оцінювати позитивні та негативні аспекти явища або факту, виявляти цінне та помилкове в них. Людина з критичним розумом вимогливо оцінює свої думки, ретельно перевіряє рішення, зважає на всі аргументи "за" і "проти", виявляючи тим самим самокритичне ставлення до своїх дій. Критичність і самостійність мислення великою мірою залежать від життєвого досвіду людини, багатства та глибини її знань.

Гнучкість мислення виявляється в умінні людини швидко змінювати свої дії при зміні ситуації діяльності, звільняючись від залежності закріплених у попередньому досвіді способів і прийомів розв'язання аналогічних завдань. Вона виявляється у готовності швидко переключатися із одного способу розв'язування завдань на інший, змінювати тактику і стратегію їх розв'язування, знаходити нові нестандартні способи дій за умов, що змінились.

Глибина мислення виявляється в умінні проникати в сутність складних питань, розкривати причини явищ, приховані за нашаруванням неістотних проявів, бачити проблему там, де її не помічають інші, передбачати можливі наслідки подій і процесів. Саме ця риса властива особистостям із глибоким розумом, які в простих, добре відомих фактах уміють помічати протиріччя й на цій підставі розкривати закономірності природи та суспільного життя.

Широта мислення виявляється в здатності охопити широке коло питань, творчому мисленні в різних галузях знання та практики. Широта мислення є показником ерудованості особистості, її інтелектуальної різнобічності.

Послідовність мислення виявляється в умінні дотримувати логічної наступності при висловлюванні суджень, їх обґрунтуванні. Послідовним можна назвати мислення людини, яка точно дотримується теми міркування, не відхиляється від неї, не перестрибує з однієї думки на другу, не підміняє предмет міркування.

Швидкість мислення – це здатність швидко розібратися в складній ситуації, швидко обдумати правильне рішення і прийняти його. Вона залежить від знань, міри сформованості

мисленнєвих навичок, досвіду у відповідній діяльності та рухливості нервових процесів. Швидкість мислення слід відрізняти від квапливості та похапливості, які демонструють деякі люди, не продумуючи належним чином рішень, що приймаються, не прогнозуючи можливих наслідків наспіх, похапцем прийнятих рішень.

Зазвичай прийнято виділяти такі види мислення: а) предметно-дієве – це мислення, пов'язане з практичними діями над предметами. В елементарній формі предметно-дієве мислення властиво дітям раннього віку: для них мислити про предмети означає діяти, маніпулювати з ними. У розвинутій формі таке мислення властиво людям певних професій, пов'язаних із практичним аналізом, конструюванням (конструктор-технолог, хімік-аналітик); б) наочно-образне – це мислення, яке спирається на сприйняття чи подання. Наочно-образне мислення характерно для дошкільнят і частково для дітей молодшого шкільного віку. У розвинених формах воно властиво людям тих професій, які пов'язані з яскравим і живим поданням тих чи інших предметів чи явищ (письменники, художники, музиканти, актори); в) абстрактне (абстрактне, словесно-логічне, теоретичне), тобто мислення поняттями [2].

Підлітковий вік вважається суперечливим, оскільки є одночасно і часом досягнень, і часом втрат. Досягнення обумовлені стрімким нарощуванням знань, умінь. Для цієї вікової групи характерним є формування власного досвіду, емоційний контекст, пошук цінностей та власної життєвої позиції [3, с. 139-140]. Цей вік є також періодом динамічного розвитку таких індивідуальних особливостей мислення, як творчість, самостійність, гнучкість.

До загальних ознак творчого характеру мислення належать: 1) оригінальність думки, здатність давати відповіді, які суттєво відхиляються від звичних; 2) велика кількість думок, ідей, що виникають у людини за одиницю часу; 3) сприйнятливості до проблем, чутливість до суттєвого; 4) здійснення розумових дій доцільно, а не випадково; 5) здатність виявляти нові, незвичні функції об'єкта чи його частини; 6) гнучкість розмірковування, коли людина може легко відхилитися від звичного способу розв'язування завдання, долаючи "бар'єр минулого досвіду"; 7) здатність самостійно відкривати нові знання тощо. Самостійність мислення підлітка реалізується в умінні самостійно побачити, поставити нове запитання, нову проблему, розв'язати її власними силами, у незалежності вибору способу поведінки. Ознаками гнучкості мислення є здатність змінити раніше складений план розв'язування завдання, якщо він не відповідає умовам, які розкрилися у процесі роботи.

Закордонні вчені виокремлюють такі особливі моменти у процесах мислення підлітків: 1) на відміну від дітей, думка підлітків не обов'язково прив'язана до конкретних подій; 2) для підлітка реальність є лише одним аспектом "можливих реалій"; 3) у дітей є фантазії, але підлітки можуть маніпулювати своїми думками, генеруючи можливості та порівнюючи фантазії (можливості) з можливими майбутніми сценаріями; 4) пошук вирішення проблеми передбачає більш систематичне психологічне маніпулювання частинами проблеми; 5) здатність мислити логічно та систематично підвищує результативність підлітка у вивченні точних та абстрактних наук (наприклад, алгебри, геометрії, тригонометрії), біології, хімії та фізики; 6) формування роздумів підлітків у соціальних ситуаціях відбувається більш складними способами (наприклад, підлітки стають більш аргументованими з батьками та однолітками); 7) розвивають здатність думати про ймовірний розвиток подій та планувати майбутні наслідки своїх дій; 8) можуть відмовитись від власних переконань; 9) розвивають пізнавальні навички (дедуктивні міркування), тобто здатність формувати логічні висновки на основі набору фактів; 10) з'являється гіпотетичне мислення, що передбачає використання відомої інформації і отримання результату, заснованого на логіці. Це дозволяє підліткам оцінювати інших людей і те, що вони можуть про них думати, а також відіграє важливу роль у навичках прийняття рішень, оскільки дозволяє підліткам передбачати наслідки до їх появи [4].

Нерідко підлітки відчувають труднощі в процесі мислення через недостатню розвиненість таких операцій, як аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, а засвоєння ними

понять часто є неглибоким. Зосередженість на деталях, дрібних фактах заважає виокремити головне і зробити необхідні узагальнення.

Розвитку мислення підлітків сприяють сформульовані вчителем завдання, поставлені питання, які вимагають осмисленої відповіді. Маючи це на увазі, небайдужий педагог поступово ускладнюватиме завдання, створюватиме все нові проблемні ситуації, прийняття рішення в яких потребуватиме все глибших, складніших, системніших самостійних міркувань [5].

Для підвищення аналітичності та рефлексивності мислення підлітків можна запропонувати: 1) учням: відвідувати гуртки шахів, логічних ігор; розвивати самостійність, краще планувати власний час; 2) педагогам: логічно структурувати навчальний матеріал, використовувати під час викладання навчального матеріалу елементів роздумів, необхідності посиленої аргументації отриманих результатів; використовувати інформацію про результати новітніх світових досліджень у різних галузях знань; заохочувати ініціативність учнів.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Атутов П.Р. Дидактика технологического образования: [книга для учителя]. В 2-х ч. / П.Р. Атутов, В.А. Поляков, П.Н. Андрианов. Ч. 1.; под ред. П.Р. Атутова. – М.: ИОСО РАО, 1997. – 230 с.
2. Пидкасистый П.И. Психология и педагогика: Учебник для вузов. – М.: Высшее образование, 2010. – 714 с.
3. Дейнега Є.О. Вплив нервових процесів і мислення учнів юнацького віку на їх споживацький вибір / Є.О. Дейнега, О.С.Чуль // Молодіжна наука у контексті суспільно-економічного розвитку країни: збірник тез доповідей учасників Міжнародної учнівсько-студентської інтернет-конференції, Черкаси, 5 грудня 2017 р. – Черкаси: Східноєвропейський університет економіки і менеджменту, 2017. – 263 с. – С. 139-140.
4. The Fundamental Changes of Adolescence Cognitive [E-resource]. – Access mode: [Transitionshttp://highered.mheducation.com/sites/0072414561/student_view0/part1/chapter2/chapter_outline.html](http://highered.mheducation.com/sites/0072414561/student_view0/part1/chapter2/chapter_outline.html)
5. Вікова психологія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.com/12701012/psihologiya/piznavalniy_rozvitok_pidlitkovomu_vitsi

ГЕОГРАФІЯ І ГЕОЛОГІЯ

УДК 001-051(477)

Юлія Остапенко
(Полтава)

ДІЯЛЬНІСТЬ ВІТЧИЗНЯНИХ НАУКОВЦІВ НА УКРАЇНСЬКІЙ АНТАРКТИЧНІЙ СТАНЦІЇ «АКАДЕМІК ВЕРНАДСЬКИЙ»

Стаття присвячена актуальній проблемі, яка полягає у недостатньому висвітленні в українському освітньому просторі перебігу наукових досліджень в Антарктиді, їхніх результатів, проблем та перспектив. У ній розглядаються питання передумов організації антарктичних досліджень України на станції «Академік Вернадський» та особливості науково-дослідної діяльності цієї станції.

Ключові слова: Антарктика, наукова діяльність України, основні напрями досліджень, українські антарктичні експедиції.

The article is devoted to the actual problem, which consists in insufficient coverage of the development of scientific researches in Antarctica in Ukrainian educational space, their results, problems and perspectives. It addresses the preconditions for organizing Antarctic research in Ukraine at the station "Academician Vernadsky" and the peculiarities of the research activity of this station.

Key words: Antarctica, scientific activity of Ukraine, main directions of research, Ukrainian Antarctic expeditions.

Процеси, що протікають у межах антарктичного регіону значною мірою віддзеркалюють динаміку змін природи Землі. Тому участь України в антарктичних дослідженнях дозволяє вітчизняним дослідникам знаходитись в авангарді світової науки.

Антарктида відіграє важливу роль у формуванні природи нашої планети, впливає на всі елементи в системі суходіл-океан-атмосфера-зледеніння. Цей материк є важливим із точки зору вивчення клімату, розвідки корисних копалин і запасів питної води. Потреба у відслідковуванні процесів, що відбуваються на цьому континенті спонукала багато країн світу до заснування на його території своїх станцій.

Наразі в Антарктиці можна вивчати геологічні процеси, які в далекому минулому відбувалися і на території України та з якими пов'язано формування родовищ різних корисних копалин. Вивчення клімату регіону розширює відомості про прояв глобального потепління, адже зміни, що відбуваються у цій місцевості є показником змін у інших регіонах світу. Дослідженням специфіки даного континенту займається багато науковців, особливе місце серед яких займають співробітники Національного антарктичного наукового центру: Гожик П. Ф., Полонський О. Б., Мартазінова В. Ф., Бахмутов В. Г., Ямпольський Ю. М., Остапенко Л. І., Моїсеєнко Є. В., Глоба Л. С., Бурау Н. І. тощо, а також учасники щорічних українських антарктичних експедицій.

Оскільки популяризація наукових досліджень в Антарктиді є актуальною, але недостатньо висвітленою, то це і зумовило вибір теми даної статті.

Новою сторінкою в історії вітчизняної науки став початок першої Української антарктичної експедиції на Шостому континенті. Для здійснення цього важливого для нашої країни кроку протягом двох років багато людей докладали значних зусиль, енергії та ініціативи, а утворенню Українського антарктичного центру (1993 р.) передувала низка подій.

Після розпаду СРСР Росія оголосила себе правонаступницею всіх антарктичних станцій, що належали Союзу і відмовила Україні в передачі жодної з них, посилаючись на те, що всі шість діючих станцій складають єдиний інфраструктурний комплекс забезпечення Російської антарктичної експедиції. Саме тоді постало питання про відновлення та продовження діяльності в Антарктиці. Відповідно до цього, 3 липня 1992 року, тодішній Президент України Леонід Кравчук видав указ про участь України в дослідженнях Антарктики [5].

Вже восени 1992 року Україна приєдналася до Договору про Антарктику (17 вересня 1992 р.). Через рік, 26 жовтня 1993 р., на базі Національної академії наук було створено Центр антарктичних досліджень, згодом – Український антарктичний центр, а у листопаді 1993 року Велика Британія розповсюдила серед посольств пропозицію про бажання передати свою станцію «Фарадей» на острові Галіндез одній із «неантарктичних держав». І вже у березні-квітні 1994 року Міністерство науки та інновацій делегує Ю. Оскрета і А. Чебуркіна у Кембридж для знайомства з роботою Британської антарктичної служби (БАС). Після цього А. Чебуркін вирушає на станцію «Фарадей».

Згодом, у серпні 1994 року, БАС підтверджує наміри передати станцію Україні і пропонує відрядити чотирьох фахівців для її докладного вивчення. Такими фахівцями стали Ю. Оскрет, Г. Міліневський, О. Люшнівський, В. Гергієв, які відлетіли на континент 5 грудня 1994 р. і працювали там з 17 грудня 1994 р. по 15 лютого 1995 р.

Переконавшись у потужних можливостях нашої науки, 20 липня 1995 р. у Лондоні відбувається підписання Міжурядової угоди та Меморандуму між Послом України у Великій Британії академіком Сергієм Комісаренком та Державним міністром закордонних справ Великої Британії Девідом Девісом про передачу Україні британської антарктичної станції «Фарадей» не пізніше 31 березня 1996 року, а також у цей час підписуються документи про передачу станції між директором ЦАД, член-кореспондентом НАН України Петром Гожилом та директором БАС Бері Хейвудом [5].

І вже 6 лютого 1996 р. дві групи українських зимівників приймають станцію від британців, і Україна, таким чином, стає антарктичною державою (входить до складу 19 країн, що мають постійно діючі станції).

Загалом, станція була передана Україні безкоштовно, але за умови, що українські вчені десять років будуть продовжувати моніторинг геофізичних процесів у Антарктичному регіоні і передавати результати англійським колегам. За словами Г. Міліневського, під час передачі станції британцям все ж була вручена символічна плата у розмірі 1 фунта, який вони, в свою чергу, згодом вмонтували у стійку станційного бару, оформленого як англійський паб [5].

Приєднавшись до Договору про Антарктику, Україна, згідно постанови Верховної Ради України від 04 лютого 1994 року № 3937-ХІІ, як одна з держав- правонаступниць колишнього СРСР офіційно стала державою-учасником Конвенції зі збереження морських живих ресурсів Антарктики (АНТКОМ), а 29 травня 2004 року на XXVII Консультативній нараді (Кейптаун, ПАР) набула статусу Консультативної сторони договору про Антарктиду. Із 197 країн ООН лише 28 мають цей найвищий (консультативний) статус із правом вето. Україна є однією з них, оскільки вона має державну програму досліджень у Антарктиці, свою антарктичну станцію, щорічно споряджає антарктичні експедиції і сплачує внески до міжнародних організацій Договору про Антарктику.

У цьому ж році Указом Президента України від 23 грудня 2004 року №1524 Державній установі Український антарктичний центр було надано статус Національного наукового центру [3].

Одним із визначних здобутків України є підготовка і проведення XXXI Консультативної наради з Договору про Антарктику у м. Києві 2-13 червня 2008 р., організація якої була високо оцінена усіма Сторонами Договору [4].

Підґрунтям для наукових досліджень українськими вченими, на перших етапах їх розвитку, був Меморандум про передачу станції, який визначав основні напрями, котрі повністю виконувалися й давали поштовх для розвитку нових, що були покладені в основу першої Державної програми досліджень в Антарктиці на 2002-2010 роки. До нових напрямів, які започаткували українські вчені у цей період належать: комплексні океанографічні, біологічні, медико-фізіологічні, ядерно-фізичні, екологічні дослідження, розроблення та впровадження нової техніки та нових технологій.

Після успішного завершення першої Державної програми, була прийнята друга Державна цільова науково-технічна програма проведення досліджень в Антарктиці на 2011-2020 роки.

Нею передбачено фундаментальні та прикладні дослідження в Антарктиці за головними науково-дослідницькими напрямками, що охоплюють Науки про Землю, Науки про життя, Фізичні науки і підтримуються міжнародним Науковим Комітетом з Антарктичних Досліджень (SCAR).

Перевагою даної Програми є гармонійне поєднання її завдань та заходів у кожному з напрямків дослідження, а також комплексний підхід до вирішення взаємопов'язаних питань антарктичної діяльності. Це дає змогу отримувати не лише нові знання про закономірності розвитку природи, але й надавати науково-обґрунтовані рекомендації щодо економічних інтересів держави у найближчий та віддаленій перспективі, а також обґрунтовувати і реалізовувати національні інтереси України в Антарктичному регіоні [2].

До основних напрямів Програми належать: океанографічні, гідрометеорологічні, геолого-геофізичні, геокосмічні, біологічні, медико-фізіологічні, міждисциплінарні дослідження з розроблення та впровадження нових технологій. Окрім цього, до Державної програми вперше включено виконання стратегічних завдань, зокрема з логістичного забезпечення діяльності України в Антарктиці, співпраці з міжнародними організаціями Договору про Антарктику та інформаційно-видавничої діяльності, яка має висвітлювати діяльність УАС.

Комплексу Програму досліджень реалізовує Державна установа Національний антарктичний науковий центр (НАНЦ), яка і організовує українські антарктичні експедиції (УАЕ), учасники яких щорічно працюють і проводять дослідження на станції «Академік Вернадський». Програма цих експедицій кожного року детально розглядається і затверджується на засіданні науково-технічної ради «Антарктика».

Склад зимівників налічує лише чоловіків у «розквіті сил», які пройшли нелегкий шлях відбору. Технічні спеціалісти та лікар зголошуються самі, а науковців пропонують їхні установи. Та спочатку претендентів порівнюють із вимогами Антарктичного центру до кандидатів. Вони мають мати відповідну освіту, професійний досвід, навички, вміння орієнтуватися в сучасних досягненнях своєї справи, володіти комп'ютером, кількома суміжними спеціальностями і здатністю постійно розширювати коло своїх інтересів, а також знати хоча б дві іноземні мови (англійську та іспанську). Важливими і обов'язковими є особисті якості: комунікабельність, почуття гумору, здатність підтримувати стабільно нормальний клімат у колективі в умовах тривалого відособлення від світу, врівноваженість, чуйність і доброзичливість.

Існує ряд бажаних якостей – це інтерес до спорту, музики, живопису та літератури. Попри ці вимоги, бажаних менше не стає. Більше того, серед них проводяться конкурси у декілька етапів і лише найкращим відкривається шлях до Антарктики [6].

Перша УАЕ розпочалася 23 січня 1996 р., коли її учасники вилетіли з Києва. За три дні вони були в Аргентинському порту Ушуайя (найпівденніше місто на планеті), звідки судно «Борис Петров» 1 лютого доставило їх на станцію. Саме під час цієї експедиції і відбулася передача станції українцям.

У цій зимівлі брали участь 12 чоловік. Найстаршому, Леоніду Говорухі із Одеси, було 62 роки, а наймолодшому, Андрію Сидоровському із Києва, – 23 роки.

Особливу увагу привертає ХХ УАЕ, адже у ній брав участь полтавчанин Антон Омельченко, котрий є правнуком першого українця, який був у складі знаменитої полярної епопеї капітана королівського флоту Великобританії – Роберта Скотта [1].

Наразі у Антарктиді перебуває ХХІІ команда зимівників, яка складається з 12 учасників – 7 дослідників та 5 провідних фахівців. Загалом, впродовж УАЕ на станції «Академік Вернадський» побувало 175 зимівників, з яких 4 жінки. Деякі з них відвідували станцію неодноразово.

Завдяки дослідженням проводиться безперервний моніторинг параметрів навколишнього середовища на всіх рівнях геосфер (від тектоніки до геокосмосу) та створюються бази даних вимірювань, результати яких передаються до міжнародних і вітчизняних центрів даних.

Усі наукові дослідження, відкриття українських вчених у головних напрямках, визначених Державною Програмою досліджень в Антарктиці, висвітлено у публікаціях, які вміщені, в основному, в унікальному фаховому науковому виданні «Український антарктичний журнал» та у його науково-популярному додатку «Експедиція ХХІ».

Окрім цих журналів вклад українських вчених у дослідження Антарктики висвітлений у численних монографіях, навчальних посібниках, статтях міжнародних видань, матеріалах конференцій, захищених кандидатських та докторських дисертаціях.

Утім, антарктичні дослідження вітчизняних науковців потребують висвітлення і популяризації в освітньому просторі України. Саме це буде приваблювати учнів і студентів до вивчення природничої географії.

Тема українських наукових досліджень на станції «Академік Вернадський» є дуже цікавою і може використовуватися у освітніх закладах усіх рівнів при вивченні різних дисциплін: результати медико-фізіологічних досліджень – при вивченні дисциплін медичного напрямку (фізіології людини); геофізичних досліджень – при вивченні фізики (фізичних наук); океанографічних, гідрометеорологічних, геолого-геофізичних – при вивченні географії (географічних, геологічних наук тощо), а геокосмічних ще і при вивченні астрономії (астрономічних наук); результати біологічних досліджень – при вивченні біології (біологічних наук); міждисциплінарних досліджень із розроблення та впровадження нових технологій – на позакласних гуртках (при вивченні технічних наук).

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Воля Б. ХХ – УАЕ / Б. Воля // Експедиція ХХІ. – 2016-2017. – № 11-12. – С. 168-169.
2. Гожик П. Ф. Двадцять років в Антарктиці: основні досягнення та перспективи / П. Ф. Гожик, В. А. Литвинов, В. М. Маланчук // УАЖ. – 2015. – №14. – С. 9-23.
3. Законодавство України / Верховна Рада України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws> (дата відвідування 03.09.2017).
4. Литвинов В. А. XXXI Консультативна нарада – міжнародні зобов'язання виконано! / В. А. Литвинов // УАЖ. – 2007-2008. – №6-7. – С. 6-8.
5. Станція Академік Вернадський: хроніка подій / Національний антарктичний науковий центр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.uac.gov.ua/SitePages/AcademikVernadskyStation/history_station.aspx (дата відвідування 15.09.2017).
6. ХІІ Українська антарктична експедиція / Національний антарктичний науковий центр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://uac.gov.ua/SitePages/Expedition/expedition_12.aspx (дата відвідування 09.10.2017).

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, доцент Вішнікіна Л.П.

МЕТОДИКА РОЗРОБКИ КАРТ ДЛЯ РЕГІОНАЛЬНИХ СТРАТЕГІЙ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЙ

У статті представлено методику розробки карт для регіональних стратегій розвитку територій. Зазначено принципи, на яких має базуватися розробка карт, обґрунтовано вибір математичних елементів (проекцій, масштабів), елементів географічної основи, зображувальних засобів.

Ключові слова: стратегія розвитку території, регіон, методика розробки карт, картографічне забезпечення, карта.

The article deals with the methodology of maps creating for regional development strategies. The principles on which maps creating should be based have been indicated, the choice of mathematical elements (projections, scales), elements of the geographical basis and figurative means have been substantiated.

Keywords: territorial development strategy, a region, methodology of maps creating, mapping support, a map.

Під стратегією розвитку у територіальному плануванні розуміють «вироблення комплексу довготривалих, найбільш принципових цілей функціонування регіону, планів практичних дій та ресурсного забезпечення їх досягнення й засобів контролю за реалізацією практичних завдань» [1, с. 103]. Для України регіональними стратегіями розвитку виступають стратегії адміністративних областей та АР Крим, а також інших територіальних одиниць, що не мають статус населених пунктів, у тому числі новостворюваних об'єднаних територіальних громад.

Розробка ефективної стратегії для вирішення проблем регіону, що містить проекти та заходи, спрямовані на збалансований соціально-економічний розвиток та добробут жителів, є однією з найактуальніших задач, з якою стикаються регіональні органи влади. При формуванні подібних документів використовуються численні методи стратегічного планування, одним із яких виступає розробка картографічних творів.

Аналіз представлених в Інтернеті регіональних стратегій розвитку (як зарубіжних, так і вітчизняних) [2–4] показує, що не існує жодного стандарту на картографічне оформлення стратегій, як і вимоги обов'язково включати до них карти. Що стосується стратегій розвитку областей України до 2020 року, у більшості представлені лише карти географічного положення та адміністративно-територіального устрою, проте немає карт, які б демонстрували ключові проблеми та варіанти розвитку території.

Типові стратегії розвитку регіонів України включають наступні розділи: «Загальні рамки стратегії», «Оцінка потенціалу соціально-економічного розвитку», «SWOT-аналіз», «Стратегічні цілі та завдання», «Сценарії розвитку», «Моніторинг і оцінка реалізації стратегії». На даний момент розробники здебільшого супроводжують карти лише розділ, що містить аналіз соціально-економічної ситуації, не візуалізуючи картографічно модель розвитку регіону, його майбутні територіальні каркаси.

На наш погляд, карти доцільно ілюструвати більшість розділів регіональних стратегій: оцінку потенціалу соціально-економічного розвитку доповнюють карти конкурентоспроможності, а SWOT-аналіз – карти внутрішніх і зовнішніх факторів, загроз розвитку території. Сутність стратегічних цілей і завдань, сценаріїв розвитку також слушно звізуалізувати картографічно. Нарешті, на етапі реалізації стратегії можуть бути застосовані карти моніторингу виконання поставлених завдань.

Розробка карт для регіональних стратегій розвитку має базуватися на принципах системності, упорядкованості, оперативності, відкритості, первинної уніфікованості. Так, у відповідності з принципом первинної уніфікованості для карт стратегій доцільно використовувати мінімальну кількість проекцій та кратних масштабів карт. Для картографічних творів стратегій розвитку регіонів пріоритетним є використання масштабного ряду вітчизняних карт і планів (1:1 500 000 – 1:5 000). Для території України за умови, що документ представлено на аркушах формату А4, для стратегій розвитку адміністративних областей застосовують масштаби основних карт від 1: 1 500 000 до 1: 500 000, а для територіальних одиниць нижчого рангу – від 1: 50 000 до 1: 5 000.

Рациональним вважається застосування для тематичних карт адміністративних областей нормальних конічних проекцій – рівнокутних або рівнопроміжних, а для карт адміністративних районів, об'єднаних територіальних громад – поперечно-циліндричної проекції Гаусса.

Оскільки карти, представлені у стратегіях розвитку, можуть бути цікаві різним групам користувачів (управлінцям, науковцям, пересічним громадянам, туристам), при розробці географічної основи вважаємо за доцільне дотримуватися принципу оптимальної повноти. До географічної основи регіональних стратегій пропонуємо включати: населені пункти, кордони та межі (державний кордон, межі областей, адміністративних районів, населених пунктів, якщо такі є), шляхи сполучення (автомагістралі, залізниці, залізничні станції, асфальтовані дороги, вулиці), об'єкти гідрографії (річки, озера, водосховища), рослинність (ліси, парки, лісопосадки).

Індикатори розвитку регіону є основою для формування системи показників і характеристик картографування. Для карт регіональних стратегій показниками картографування можуть слугувати як суто економічні, соціальні або екологічні показники, так й інтегральні індекси (які характеризують взаємозв'язок цих сфер).

Принципове значення має вибір зображувальних засобів, адже на базі одних і тих же статистичних даних можна отримати карти різного змісту, змінюючи способи картографічного відображення. При проектуванні графічних засобів карт стратегій розвитку регіонів необхідно дотримуватися ряду принципів, які панують у тематичному картографуванні: лаконічності, узагальнення й уніфікації, акценту на основних змістовних елементах, автономності, структурності, читаності, стадійності.

З огляду на те, що картографічне забезпечення СРТ передбачає регулярне оновлення даних, на рекомендаційних та прогнозних картах слушно дотримуватися так званого «принципу світлофору»: червоним кольором позначати перспективні об'єкти розвитку або проекти, жовтим – об'єкти (проекти) у стадії будівництва (розробки).

Способи зображення тематичного змісту відрізняються для карт стратегій розвитку різних територіальних рівнів, зокрема, для адміністративних областей переважно використовуються картограми та картодіаграми. Для стратегій розвитку адміністративних районів, селищних рад, об'єднаних територіальних громад важливим є відображення місцевих особливостей, для чого можуть бути застосовані способи значків, ізоліній, лінійних знаків, знаків руху, точковий, ареалів, локалізованих діаграм у залежності від змісту карт.

Таким чином, запропонована методика розробки карт для регіональних стратегій розвитку територій дозволяє укладати зручні й зрозумілі картографічні твори, які допомагають залучити найширше коло громадян до процесу стратегічного планування, заохочують користувачів самостійно поміркувати над варіантами організації території дослідження.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Наукові засади розробки стратегії сталого розвитку України: монографія [Текст] / ІПРЕЕД НАН України, ІГ НАН України, ІПРЕ НАН України. – Одеса: ІПРЕЕД НАН України, 2012. – 714 с.

2. Попович Н. В. Картографічне забезпечення стратегій розвитку областей України на період до 2020 року [Текст] / Н. В. Попович // Географічні дослідження: історія, сьогодення, перспективи: Матеріали щорічної Міжнародної наукової конференції студентів та аспірантів, присвяченої пам'яті професора Г. П. Дубинського (14-15 квітня 2016 року). – Х.: ХНУ: Видавництво «Лідер», 2016. – Вип. 9. – С. 136-138.

3. Яковлева С. И. Картографическое обеспечение зарубежных региональных стратегий [Текст] / С. И. Яковлева // Псковский регионологический журнал. - 2016. – №1 (25). – С. 122-133.

4. Яковлева С. И. Пространственные модели в стратегиях социально-экономического развития регионов России [Текст] / С. И. Яковлева // Псковский регионологический журнал. – 2014. – № 17. – С. 3-16.

УДК 37.016:91

Наталія Теплицька
(Бердичів)

ШЛЯХИ РЕАЛІЗАЦІЇ МІЖПРЕДМЕТНИХ ЗВ'ЯЗКІВ У ВИВЧЕННІ ГЕОГРАФІЇ

За останні роки в географічній науці все більше уваги приділяється таким проблемам, як вивчення взаємодії людини і природи, впливу людини на природу. У зв'язку з наближенням змісту навчального курсу географії до сучасного рівня розвитку географічної науки в дидактиці географії також посилюється увага до встановлення послідовних зв'язків між викладанням географії, фізики, хімії, біології та суспільних і гуманітарних дисциплін. Такі міжпредметні зв'язки доцільні на всіх етапах навчання географії.

Ключові слова: міжпредметні зв'язки, географія, навчально-виховний процес, людина, світ.

Функції міжпредметних зв'язків при вивченні географії:

– **Методологічна функція** полягає у тому, що тільки на їх основі можливе формування у студентів сучасних уявлень про природу, її цілісність і розвиток, а також багатогранність і різноманітність суспільства і природи. Оскільки міжпредметні зв'язки сприяють відображенню у навчанні методології сучасного суспільствознавства;

– **Освітня функція** заключається в тому, що з їх допомогою викладання географії формує такі якості знань студентів, як системність, глибина, усвідомленість, гнучкість. Міжпредметні зв'язки виступають як засіб розвитку географічних понять, сприяють засвоєнню зв'язків між ними і загально-природничими, і суспільно-гуманітарними поняттями; [2, с. 26]

– **Розвиваюча функція** міжпредметних зв'язків визначається їх роллю в розвитку системного і творчого мислення студентів, у формуванні їх пізнавальної активності, самостійності і інтересу до пізнання природи і суспільства;

– **Виховна функція** виражена в їх сприянні всім напрямкам виховання студентів в навчанні географії. Викладач спираючись на зв'язки з іншими предметами реалізує комплексний підхід до виховання;

– **Конструктивна функція** полягає в тому, що з допомогою міжпредметних зв'язків викладач вдосконалює зміст навчального матеріалу, методи і форми навчання.

Сукупність функцій міжпредметних зв'язків реалізується в процесі навчання тоді, коли викладач географії здійснює все різноманіття їх видів. Розрізняють зв'язки внутрішньоциклові (зв'язок фізичної географії з природничими, а економічної і соціальної з

суспільними науками) і міждисциплінарні (зв'язок географії з біологією, хімією, математикою, історією). [3, с. 208]

Види міжпредметних зв'язків діляться на групи, виходячи із основних компонентів процесу навчання (змісту, методів, форм організації): змістовно – інформаційні і організаційно-методичні.

Змістовно-інформаційні міжпредметні зв'язки діляться за складом наукових знань, відображених в програмах курсу географії на фактичні, понятійні, теоретичні, філософські.

Міжпредметні зв'язки на рівні фактів (фактичні) – це встановлення подібності фактів, використання спільних фактів, які вивчаються у курсах географії, фізики, хімії, біології, історії, і їх всесторонній розгляд з метою узагальнення знань про окремі явища, процеси і об'єкти. Так, при вивченні географії і фізики викладачі можуть використовувати дані про атмосферний тиск.

Понятійні міжпредметні зв'язки – це розширення і поглиблення ознак предметних понять і формування понять, спільних для споріднених предметів. До загальнопредметних понять в курсах природничого циклу відносять загальні поняття – явища, процеси, енергія. При цьому вони поглиблюються, конкретизуються на географічному матеріалі і набувають узагальненого, загальнонаукового характеру.

Ряд географічних понять відображає такі складові процеси, які неможливо розкрити навіть на першому етапі їх вивчення без застосування фізико-хімічних, біологічних понять. Так, руйнування гірських порід відбувається під дією фізичних, хімічних і біологічних чинників.

Теоретичні міжпредметні зв'язки – це розвиток основних положень загальнонаукових теорій і законів, які вивчаються на заняттях по спорідненим предметам, з метою засвоєння студентами цілісної теорії.

Використання міжпредметних зв'язків – одне з найбільш складних методичних завдань викладача географії. Воно вимагає знань змісту програм і підручників з інших предметів. Реалізація міжпредметних зв'язків у практиці навчання передбачає співпрацю викладача географії з викладачами фізики, історії, біології і хімії; відвідування відкритих занять, спільне планування занять.

Викладач з урахуванням плану навчально-методичної роботи розробляє індивідуальний план реалізації міжпредметних зв'язків в курсі географії. Методика творчої роботи викладача включає ряд етапів:

- читання додаткової наукової, науково-популярної та методичної літератури;
 - поурочне планування міжпредметних зв'язків з використанням робочих планів;
 - розробка засобів і методичних прийомів реалізації міжпредметних зв'язків на конкретних темах занять;
 - розробка методики проведення комплексних форм організації навчання;
 - розробка прийомів контролю і оцінки результатів міжпредметних зв'язків у навчанні.
- [5, с. 110]

Міжпредметні зв'язки з біології та іншими предметами природничого циклу. Вивчення оболонок землі починається у географії, що послідовно формує у студентів наукову картину світу. Оболонки нашої планети (літосфера, гідросфера, атмосфера, біосфера) тісно взаємодіють одна з одною, і їхня взаємодія формує найбільший природний комплекс нашої планети – географічну оболонку.

У процесі їх розвитку в них відбуваються різноманітні фізичні, хімічні, біологічні явища і процес, тому якісне засвоєння загальної фізичної географії неможливе без використання міжпредметних зв'язків з біологією і екологією.

Наприклад, під час вивчення теми «Світові природні ресурси», можна опиратися на знання студентів отримані попередньо з курсу природознавства, студентам уже відомі різні види корисних копалин, їх класифікація та стани.

Знання, вміння і навички отримані в курсі біології допоможуть студентам краще зрозуміти основні закономірності географічної оболонки.

Питання розвитку нашої планети висвітлюються на заняттях географії, як формування материків, океанічних западин, гірських систем. Однак необхідно пам'ятати, що разом із формуванням рельєфу нашої планети формувався рослинний і тваринний світ. Тому у фізичній географії світу та України важливе місце повинно відводитися питанням розповсюдження тварин і поширення рослин, корисних копалин, їх роль у природі та житті людини, необхідність охорони і раціонального використання природи. Поняття про різноманітність еволюції рослинного і тваринного світу, його раціональне використання являється спільним для курсів географії світу і біології. [3, с. 204]

Одним із основних методичних прийомів міжпредметних зв'язків є використання пізнавальних завдань зміст, яких передбачає встановлення і засвоєння зв'язків між знаннями і вміннями з різних навчальних предметів і визначається навчально-виховними цілями заняття. пізнавальні завдання можуть бути представлені репродуктивними і проблемними питаннями міжпредметного змісту, вправами на застосування знань з різних предметів, якісними і кількісними завданнями.

Наприклад, репродуктивні питання міжпредметного змісту, які направлені на відтворення знань студентів з теми «Австралія»:

– Що таке ендемічні види? (Біологія)

Ендемічні види – це рослини і тварини, які проживають лише на певній території, і більше ніде не зустрічаються.

– Чому в Австралії, на відміну від інших країн так багато ендемічних видів? (Географія)

Австралія після розлому материка Гондвана довгий час була в ізоляції від інших материків, що зумовило своєрідність рослинного і тваринного світу.

При систематичному проведенні даної роботи студенти вчаться самі складати питання, які потребують для відповіді знань з інших предметів.

Проблемні питання, які містять видиме, або приховане пізнавальне протиріччя, вимагають від студентів більш високого, пошукового, або творчого рівня мислительної активності. [2, с. 27]

В спеціально складених міжпредметних завданнях є умова або питання (проблема), для вирішення якої потрібно здійснити «ланцюжок» суджень. Наприклад, завдання:

– «Чому, на вашу думку, розвиток країн Латинської Америки відбувається із запізненням та не рівномірно?».

Тут чітко прослідковується зв'язок з історією, тривалий період часу країни Латинської Америки були колоніями західно-європейських країн, в першу чергу Іспанії, Португалії, Великобританії, Франції, тому не змогли сформувати свою економіку. В теперішній час більшість країн регіону є країнами, що розвиваються, а колишні метрополії – економічно могутні держави.

Міжпредметні зв'язки з математикою. Розрахункові завдання можна використовувати як із підручників суміжних предметів, так і складати викладачу самостійно. Важливе місце в курсі економічної та соціальної географії належить розв'язанню математичних задач. Так, при вивченні теми «Світові природні ресурси», та «Населення світу» студентам пропонуються такі завдання:

– Розрахуйте ресурсозабезпеченість деяких країн світу (Україна, США, Китай, Індія) окремими видами корисних копалин, та визначте рівень їх ресурсозабезпеченості;

– Розрахуйте частку населення середнього віку, та різницю між часткою населення середнього віку і економічно активним населенням.

При розв'язанні задач такого типу присутні не тільки міжпредметні зв'язки з математикою, але й внутріпредметні, адже учні, проводячи математичні обчислення, повторюють пройдений матеріал з теми. Таким чином, набагато ефективнішим буде

засвоєння студентами теоретичного матеріалу та набуття певних практичних вмінь і навичок, які будуть необхідними в подальшому житті та діяльності. [4, с. 69]

Під час виконання практичної роботи з теми «Глобальні проблеми людства», студенти обробляють результати здобутих знань застосовуючи знання з математики для побудови графіків і діаграм найбільш забруднених регіонів нашої планети.

Розв'язання таких завдань на заняттях з географії дозволяє конкретизувати знання студентів сприяє глибшому засвоєнню і запам'ятовуванню навчального матеріалу.

При вивченні окремих країн з курсу економічної і соціальної географії світу можна використовувати міжпредметні зв'язки з іншими предметами гуманітарного циклу. Наприклад, лекція на тему: «Великобританія. Економіко-географічна характеристика». Актуалізація опорних знань студентів: «Що відомо вам про Великобританію з інших предметів?» Студенти наводять основні відомості з історії, правознавства, світової літератури, англійської мови: острівна країна, за формою правління – парламентська монархія, поділяється на чотири історичні області, архітектурні пам'ятки – Букінгемський палац, Вестмінстерське абатство. Мотивація діяльності:

– Сьогодні мова йтиме про країну знайому Вам із лекцій по історії, світовій літературі, та англійської мови. Ця країна дала світу Вільєма Шекспіра та Чарльза Діккенса, легендарних Робіна Гуда та Шерлока Холмса, загадковий Стоун Хендж.

Висновки. Міжпредметні зв'язки в навчанні розглядаються як дидактичний принцип і як умова, охоплюючи цілі і задачі, зміст і методи, засоби і форми в навчанні різних предметів.

Міжпредметні зв'язки дозволяють виокремити головні елементи змісту навчання, передбачити розвиток системоуворюючих ідей, понять, загальнонаукових прийомів навчальної діяльності, комплексного застосування знань з різних предметів у трудовій діяльності студентів. Комплексний підхід у вихованні посилив виховні функції курсу географії, сприяючи тим самим розкриттю єдності природи, суспільства, людини. В цих умовах посилюються зв'язки географії з іншими предметами як природничого так і гуманітарного циклу, покращуються навички переносу знань, їх застосування і різностороннє усвідомлення. [2, с. 26]

Таким чином міжпредметність – це сучасний принцип навчання який впливає на відбір і структуру навчального матеріалу цілого ряду предметів, посилюючи системність знань студентів, активізує методи навчання, орієнтує на застосування комплексних форм організації навчання, забезпечує єдність навчально-виховного процесу.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Бутузов І.Д. «Міжпредметні зв'язки в навчально-виховному процесі». – К.: «Освіта», 2015. – С. 104-115.
2. Майоров А.М. Теорія і практика міждисциплінарних зв'язків. – Арман – ПВ, 2010. – С. 26-31.
3. Сегієнко В.П. Використання диференційованого підходу. – Львів, Вид-во «СПОЛОН», 2012. – С. 204-210.
4. Педагогічне оцінювання. Правила стандарту, відповідність. Наукове видання / Болюбали Я.Я., Мрута М.Р., Філончук І.В. – К.: Майстер-клас, 2009. – С. 69.
5. Унт І.Є. Міжпредметні зв'язки. – К.: «Науковий світ». – С. 110.

ТУРИЗМ І РЕКРЕАЦІЯ

УДК 658.589-048.22:[640.412:640.43]

Дмитро Андросов
(Полтава)

ЗАПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙ В ГОТЕЛЯХ ТА РЕСТОРАНАХ – ШЛЯХ ДО ОТРИМАННЯ КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ

Проведено аналіз інновацій в готельному та ресторанному господарстві. Основною метою статті є дослідження новітніх технологій в готельному та ресторанному бізнесі. Розглянуто ймовірний результат при впровадженні новітніх технологій на практиці.

Ключові слова: ресторан, готель, інновація, технологія, запровадження.

The analysis of innovations in the hotel and restaurant industry was conducted. The main objective of the article is the research of the latest technologies in the hotel and restaurant business. Considered the probable result in the implementation of the latest technology in practice.

Key words: restaurant, hotel, innovation, technology, introduction.

Забезпечення високого рівня обслуговування в готелі в сучасних умовах можливо тільки з використанням нових технологій. Такі технології передбачають автоматизацію багатьох готельних процесів, зокрема електронне резервування, і сприяють поліпшенню якості обслуговування при скороченні обслуговуючого персоналу. Звичайним явищем стає зведення професії, що викликає потребу в більш фундаментальній підготовці персоналу, в навчанні його декільком професій. [1]

Запровадження інновацій на проєктованих підприємствах дозволяє їм отримати конкурентні переваги на ринку готельних послуг. На наш погляд такою інновацією може бути встановлення біля стійки реєстрації терміналу, так званого, «швидкого заселення», щоб зменшити час очікування гостей при поселенні. Гість може самостійно вибрати номер, в якому він хоче жити, ввести свої паспортні дані, визначити передбачуваний період проживання та вибрати потрібний пакет харчування. При виборі всіх необхідних, а також бажаних параметрів термінал видає журнал з номером електронної форми, де вже введені необхідні дані, що дозволить швидко заселити гостя.

Одним з головних позитивних моментів даної системи є те, що гість може вибрати будь-яку мову, що допоможе йому в найбільш зручному для нього способі поселитися, не витратив при цьому великої кількості часу, яку часто гості проводять в очікуванні в черзі, що спостерігається на практиці при великому заїзді в готелі і є негативним моментом.

Дана інновація дозволить скоротити дві ставки порт'є, що складе економію в 192 тис. грн. на рік (при середній заробітній платі порт'є 8 тис. грн. на місяць). Вартість одного терміналу становить 150 тис. грн. Установка двох терміналів окупиться вже за 1,5 роки.

Для накопичення та зберігання інформації, що поступає для забезпечення швидкого пошуку використовуються системи управління базами даних, тому інформація, введена гостями самостійно, може зберігатися на сервері протягом необмеженого часу.

Застосовувати інноваційні технології в бізнесі – це значить використовувати нові технології в розвитку виробництва або в управлінні виробництвом, які можуть значно підвищити його ефективність за рахунок застосування передових технологій, методів управління або наукових знань. Говорячи про інновації, найчастіше мають на увазі наукові або наукомісткі технології, які тісно пов'язані з серйозними науковими дослідженнями. Але інноваційні розробки не завжди вимагають величезних витрат [1, с. 333].

Малим підприємствам для того, щоб бути конкурентоспроможними доводиться проявляти більшу активність на ринку, використовуючи свою гнучкість і здатність до

швидкої переорієнтації. Саме малі підприємства стають першовідкривачами нових продуктів і нових технологій в різних галузях.

Основною метою впровадження нових інформаційних технологій є:

- підвищення конкурентоспроможності та іміджу господарюючого суб'єкта;
- отримання в перспективі доходу, на капітал, вкладений сьогодні.

Так як ресторани вступають в новий високотехнологічний вік, тому використання інноваційних технологій дозволить підвищити ефективність і поліпшити обслуговування споживачів. Нині «Цифрове обслуговування» стрімко впроваджується в великі ресторани і невеликі закусочні. Виникає новий тренд – «Електронний ресторан».

Серед способів автоматизації замовлень виділяються три основні групи. Перша – це самообслуговування. Технологія полягає в тому, що замість меню, вам приносять електронне на планшеті. Гість сам вибирає необхідні страви, перетягує їх з меню в поле замовлення, підтверджує свій вибір, і інформація про замовлення негайно передається до місця приготування страв. Офіціант не бере участі в прийомі замовлення. Друга – використання обслуговуючим персоналом, мобільних пристроїв введення замовлення. Гість робить замовлення і воно безпосередньо вноситься в систему офіціантом у столика, після чого електронним шляхом передається на виробництво.

До третьої групи відноситься технологія установки спеціального додатка на телефон гостя. Програми такого роду дають можливість гостям бронювати столики, заздалегідь замовляти страви, і так далі. Ці ж програми працюють і на доставку, в них також можна вбудувати блок системи лояльності (гість буде бачити, скільки у нього накопичено балів), ну і найцінніше – це спосіб інтерактивного спілкування з вашими постійними гостями.

Безперечно електронні системи обслуговування мають конкурентні переваги:

- по-перше, збільшується швидкість обслуговування, знижується навантаження на персонал, зменшення витрат шляхом скорочення штату співробітників;
- по-друге, збільшується кількість споживачів за рахунок введення цифрових меню, гість застрахований від помилок або грубості офіціанта;
- по-третє, можна заробляти на електронних меню – розміщувати рекламу своїх постачальників за гроші або додаткову знижку, а також розміщувати будь-яку іншу рекламу;
- по-четверте, кількість мов, на електронних меню, практично не обмежена і залежить від специфіки Ваших гостей; [2]

При впровадженні електронного меню, із самообслуговуванням гостем, можна скоротити дві ставки офіціанта, що дорівнює 96 тис. грн. за 12 місяців (при місячній заробітній платі 4 тис. грн.). Закупівля планшетів (3 шт. по 4 тис. грн.) та встановлення і обслуговування програмного забезпечення для електронного меню (8 тис. грн. одноразово та 1,5 тис. грн. щомісяця) дають змогу заощадити 58 тис. грн.

Отже, провівши дослідження та аналіз ринку сучасних технологій, можна зробити висновки, що сучасні технології, досить природно, становляться частиною сучасного сервісу в готелях та ресторанах і надають можливість мати конкурентні переваги.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Борисова О.В. Тенденції розвитку готельно-ресторанного бізнесу в Україні / О. В. Борисова // Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг. – 2012. – Вип. 1(2). – С. 331–338.
2. Портал автоматизації ресторана, кафе та магазину на планшеті [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://joinposter.com/ua>. – Назва з екрана.
3. Портал гостиничного и ресторанного бизнеса [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://prohotelia.com.ua/>. – Назва з екрана.
4. Шаповалова О.М. Інноваційна діяльність, як основа підвищення конкурентоспроможності готельного господарства / О. М. Шаповалова // Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. – 2013. – №16. – С. 224–228.

ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ СИСТЕМ ДЛЯ ІНФРАСТРУКТУРИ УПРАВЛІННЯ ГОТЕЛЯМИ

Впровадження інноваційних технологій є невід'ємною умовою підвищення конкурентоспроможності готельного підприємства, а також сприяє поліпшенню якості обслуговування. У роботі висвітлені питання використання продукції компанії Legrand для комплексних рішень для інфраструктури будинків і приміщень і управління готелями

Ключові слова: система автоматизованого керування будинком, кімнатний контролер, автоматизація готельного номера, інтелектуальна система керування освітленням, безпека, економія енергоресурсів.

The introduction of innovation technologies is an indispensable condition of increasing competitiveness of the hotel business and also contributes to the improvement of the quality of service. The paper highlights the use of Legrand products for integrated solutions for the infrastructure of buildings, premises and hotel management.

Key words: automated house control system, room controller, hotel room automation, Intelligent Light System, energy saving.

Одним із ключових інструментів оновлення та диверсифікації бізнесу є впровадження інноваційних технологій. Не є виключенням і готельне господарство. На думку фахівців, інновації в готельному бізнесі є економічно доцільними та ефективними, особливо враховуючи стрімкий розвиток міжнародного, внутрішнього і ділового туризму у світі [1]. Значно підвищуються вимоги до якості готельного сервісу, що прямо залежить від ефективності інноваційних рішень. Перед сучасними готельними підприємствами стоять два основних завдання: збільшити кількість гостей і зробити їх постійними споживачами власних послуг. Для виконання цих завдань необхідні інноваційні рішення, що вимагають від готелів модернізації в технологіях заощадження енергії, фінансів і часу.

Аналіз існуючих готельних технологій виявив потребу в технологічних зрушеннях у напрямку комплексної автоматизації й необхідність впровадження інновацій. Наявність технічних засобів безпеки в сучасному готелі також є обов'язковою умовою його успішного функціонування. Надання гарантій безпеки – показник певної якості обслуговування, фактор залучення клієнтів і можливість знаходження їх лояльності в майбутньому.

Компанія Legrand – передовий фахівець комплексних рішень для інфраструктури будинків і приміщень і управління готелями в чотирьох галузях: розподіл електроенергії; розподіл голосової інформації й відеоданих; організація кабельних систем; керування й моніторинг в електроустановках [2]. Рішення Legrand забезпечують підвищений комфорт проживання для гостей і зручність роботи для обслуговуючого персоналу готелю.

Інтегровані пристрої Legrand дозволяють вибрати систему автоматизованого керування будинком (BMS) або систему автоматизації служби прийому й розміщення (PMS), що призводить до зниження експлуатаційних витрат й підвищення енергоефективності будинку. Кімнатний контролер використовується разом з автоматизованою системою керування будинком, системами керування освітленням, обліку споживання, контролю доступу, охоронної сигналізації, відеоспостереження, пожежної сигналізації, центрального опалення, оптоволоконною мережею.

Кімнатний контролер дозволяє задавати різні сценарії для кожного номера – «Вітання», «Проживання», «Сон» і т.д. із власними налаштуваннями освітлення й температури для кожної ситуації. Він є інтерфейсом між BMS (система автоматизованого керування

будинком) і PMS (система автоматизації служби прийому й розміщення). Така інтеграція дозволяє персоналу стежити за станом номера й змінювати його налаштування залежно від запитів гостей, щоб забезпечити максимальний рівень комфорту й енергозбереження.

Якість обслуговування – ключовий фактор задоволеності гостей. За допомогою кімнатного контролера можна швидко виконувати всі вимоги гостей. BMS дозволяє не тільки передавати прохання гостей (наприклад, «не турбувати» або «прибрати номер»), але й незалежно управляти температурою повітря, освітленням, розетками, вентиляцією й шторами в кожному номері. Він може бути підключений до системи автоматизованого керування будинком і системі автоматизації служби прийому й розміщення для створення загальної системи керування будинком і готелем.

Моніторинг систем будинку BMS від Legrand – це глобальне рішення для керування енергопостачанням і обробки тривожних сигналів в готелі. Це додаток із дружнім інтерфейсом призначений для контролю й керування різними системами. Рішення повністю відповідає новітнім промисловим стандартам. Для повної функціональної сумісності й максимально гнучкого реагування на зміни порядку експлуатації будинку система підтримує з'єднання через мережі Bacnet, Ethernet TCP/IP і Інтернет.

Відповідаючи на постійно зростаючі потреби готельного бізнесу в автоматизованих системах, Legrand розробив інтегроване рішення для автоматизації готельного номера, що включає дві технології: настінні бездротові радіочастотні пристрої керування ZigBee® і шинну технологію SCS.

Для створення зручності й комфорту використовуються сенсорні панелі й вимикачі при ліжку, що дає можливість гостю довільно управляти освітленням і жалюзі на вікнах. Використовуючи термостати, гості можуть установити певну температуру в кімнаті на ніч, щоб поліпшити якість сну.

Освітлення є найважливішим фактором, що впливає на якість сну. Контролери зі сценаріями освітлення здатні управляти як штучним освітленням, так і природним (маніпулюючи жалюзі). Керуючий пристрій MY HOME Axolute Nighter дозволяє регулювати жалюзі й освітлення дистанційно.

Мережна інфраструктура готелю забезпечує найвищу якість цифрового відео й IP-телебачення за рахунок використання структурованих кабельних систем LCS. Гості мають можливість підключитися до всіх видів мультимедіа, які можуть їм знадобитися: відео, аудіо, аудіо + відео або Internet, прослуховувати за своїм вибором музику.

Для створення комфорту необхідно забезпечити умови для орієнтування людей у приміщеннях, допомогти знайти їм шлях, зробити зручним паркування автомобіля й т.д. Ці засоби дозволяють користуватися людям із усіма типами непрацездатності. У цьому контексті першорядного значення набувають аспекти, пов'язані з електроустаткуванням. Візуальна й звукова сигналізація, а також якість освітлення повинні дозволяти людям переміщатися по будинку й приміщенням і забезпечувати їм абсолютну безпеку.

Legrand забезпечує ефективні рішення для безпеки гостей, надає широкий вибір пристроїв захисного відключення. У готелі застосовується широкий асортимент автоматичних вимикачів і роз'єднувачів для ефективного захисту електроустаткування й будинку.

Вестибюль повинен бути місцем, що забезпечує комфорт гостям. Саме тому приділяється увага дизайну цього приміщення, який повинний забезпечити умови для приватної бесіди, надати можливість для зручного спілкування групи гостей. Показники точок доступу й маркування напрямків допомагає гостям орієнтуватися. У кожній зоні вестибюлю можна передбачити індивідуальне керування освітленням, окремі розетки електроживлення розміщені таким чином, щоб забезпечити легкість використання й комфорт.

Коридори повинні мати надійне аварійне освітлення. Інтелектуальна система керування освітленням допомагає уникнути зайвих витрат на електроенергію. Використання систем

керування освітленням дає економію електроенергії до 30%, у результаті загальні експлуатаційні витрати будинку знижуються на 10%. Світлодіодні світильники Slide Connect G2 забезпечують безпеку і економію електроенергії.

Таким чином, компанія Legrand постачає комплексні рішення будівель готелів, має у своєму розпорядженні системи, спеціально призначені для кожної кімнати або будь-якого іншого приміщення в готелі. Рішення Legrand охоплюють абсолютно всі площі готелю: від готельного номера до технічних і апаратних приміщень. Це дозволяє організувати роботу закладу максимально чітко та ефективно, а відпочинок гостей - по-справжньому комфортабельно і приємно.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Черноусова Н. Ю. Основные направления внедрения инновационных технологий в сфере гостеприимства / Н. Ю. Черноусова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://tourlib.net/statti_tourism/chernousova.htm
2. Оборудование для гостиниц. Системные решения [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.legrand.ru/upload/upfails/broshyri/DC203-Verticals_Hospitality.pdf

Науковий керівник: кандидат технічних наук, доцент Рогова Н.В.

УДК 008(379.831)

***Наталя Добрянська, Надія Федорова
(Одеса)***

ПОТЕНЦІАЛ КУЛІНАРНИХ ТУРІВ У КОНТЕКСТІ СПЕЦІАЛІЗОВАНОГО ТУРИЗМУ

У статті аналізується гастрономічний (кулінарний) туризм, пов'язаний з ознайомленням виробництва, технологією приготування та дегустацією національних страв та напоїв, а також кулінарними традиціями народів світу.

Ключові слова: *кулінарний туризм, гурман-тури, гастрономічний туризм.*

The article analyzes the gastronomic (culinary) tourism associated with an introduction of production technology of preparation and tasting of local food and drinks, as well as culinary traditions of the peoples of the world.

Key words: *culinary tourism, gourmet tours, gastronomic tourism.*

Гастрономічний туризм – вид туризму, пов'язаний з ознайомленням з виробництвом, технологією приготування та дегустацією національних страв і напоїв, а також з кулінарними традиціями народів світу. Тури для гурманів, поціновувачів вишуканих страв різних народів світу з'явилися в останні десятиліття минулого століття, хоча, перші шанувальники подібних страв відомі ще з давніх часів. Однак кулінарний туризм як самостійний напрям туристичної діяльності з'явився зовсім недавно. Сам термін кулінарний туризм, яким сьогодні послуговуються в багатьох країнах, ввів в обіг професор університету в Огайо Лусі Лонг. Але вже сьогодні це поняття стало використовуватися на практиці формування туристичних продуктів майже в усіх країнах світу. Про значний потенціал розвитку цього виду туризму свідчить створення світового об'єднання гастрономічних міст Delice, яке включає понад 20 регіональних центрів і столиць, що відрізняються оригінальними кулінарними традиціями та організовують різноманітні гастрономічні фестивалі. Учасники організації вважають, що послуги ресторанного господарства та

громадського харчування є важливою частиною самобутності регіону, відіграють важливу роль у формуванні туристичного іміджу регіонів.

На міжнародному та національному ринках існує багато туристичних фірм, які спеціалізуються на послугах для подорожуючих гурманів. Ними пропонуються різноманітні за програмою тури, зокрема:

- відвідування національних ресторанів, дегустація оригінальних страв та напоїв;
- участь в гастрономічних фестивалях, участь у приготуванні національних страв;
- відвідування місцевих виробництв традиційних продуктів, знайомство з історією та рецептурою національної кулінарії;
- відвідування продукт – спеціалізованих майстер-класів, виставок, курсів, вивчення технології приготування певних харчових продуктів та страв з цих продуктів;
- участь у національних святах та обрядах, пов'язаних з гастрономією;
- відвідування дегустаційних залів, дегустація продуктів: вина, сирів, меду, наливки, приготовлених за традиційними рецептами;
- апробація оригінальних технологій харчування з метою лікування та оздоровлення, тощо. [1, 2]

Піонерами в генеруванні ідеї гастрономічних турів вважаються італійці, які вміло поєднали налагодження торговельних і технологічних виробництв із залученням туристів для знайомства зі смачною і здоровою їжею. І зараз в усьому світі найбільшим попитом серед поціновувачів вишуканої кухні та оригінальних продуктів користуються спеціалізовані тури до Італії, Франції, Китаю, Японії, Іспанії, Таїланду, Швейцарії. Попит на такий вид туризму традиційно високий серед німців, японців, американців, англійців. У мешканців країн СНД інтерес до гастрономічних турів не є масовим, по-перше, тому що ці тури є досить дорогими, не розрахованими на масового споживача, по-друге, з огляду на традиційне бачення відпочинку – море, сонце, пляж. У багатьох країнах створюється спеціальна інфраструктура для поціновувачів гарної та смачної їжі. Так, у м. Кельні з 1993 року успішно функціонує музей шоколаду, який щорічно відвідують близько 650 тис. осіб. Експозиція музею представляє більш ніж 3000 річну історію шоколаду, починаючи зі священного напою індіанців і закінчуючи сучасною продукцією.

В 2011 році Інститут світової політики представив дослідження асоціацій з Україною в країнах-сусідах: Білорусі, Грузії, Молдові, Польщі, Росії та Румунії. У опитуванні брали участь по 30-50 експертів в білорусі, Грузії, Молдові, Польщі, Росії та Румунії. Науковці повідомили, що в цих країнах наша держава асоціюється з «гостинним народом» (Польща), з «національною кухнею та культурою» Грузія, Молдова, Румунія), з «літом, відпочинком, канікулами, фруктами» (Росія). Отже українська кухня виступає суттєвим фактором стимулювання туристичних потоків.

Практика останніх років свідчить, що туристичні потоки зростають у тих регіонах, де на основі самобутніх традицій формуються спеціалізовані інтерактивні туристичні продукти – фестивалі, народні свята. Останнім часом в Україні було започатковано чимало гастрономічних фестивалів: «Карпатський рататуй» (Ужгород), «Карпатська бринза» (Рахів), «Червене вино» (Мукачеве), фестиваль молодого вина «Закарпатське Божоле» (Ужгород), фестиваль вина та винограду «Сонячна долина» (Судак), фестиваль сиру і вина (Львів), фестиваль кулішу (м. Кам'янець-Подільський).

У кулінарному туризмі існують різні напрямки, що сформувалися для задоволення побажань туриста.

За кордоном користуються попитом послуги на кулінарні-тури як індивідуальні, так і групові. Залежно від виду заявки туриста і від способу організації продажу тури можуть бути індивідуальні (замовлені), пакетні і інклюзив-тури.

Індивідуальний тур формується туристичними підприємствами на індивідуальній основі з урахуванням персональних запитів клієнта і за безпосередньої його участі.

Пакетний тур – серійний тур, який пропонує в широкий продаж за нижчою ціною і

включає в себе тільки чотири обов'язкові базові елементи: туристичний центр, транспорт, послуги розміщення, трансфер.

Інклюзив-тур – жорсткий, заздалегідь спланований набір послуг, зорієнтований на певний вид туризму. Відрізняється єдиною для всіх програмою, єдиним графіком подорожі.

Індивідуальні тури надають туристу більше незалежності і самостійності, але вони дорожчі, тому що такі види послуг як внутрішні транспортні маршрути, послуги гідів і деякі інші послуги турист оплачує повністю, на відміну від групових турів, де ціна розбивається на всіх членів групи. Це багатоваріантний тур.

Кулінарний туризм не можна віднести до масового, оскільки цей вид туризму відносно молодий і нерозвинений, тому більша частина поїздок представлена у форматі саме індивідуальних турів, що впливає на ціноутворення. Організація індивідуального гастрономічного туру має ряд особливостей, пов'язаних зі специфікою даного виду туризму. При організації кулінарного туру потрібні детальне вивчення ресторанного ринку приймаючої країни та ретельний відбір закладів громадського харчування, що надають оптимальний набір якісних послуг харчування і певне меню за адекватною для кожної категорії споживачів ціною. Важливим є зовнішнє оформлення меню, більше того, слід передбачити, що зразок меню може бути обов'язковим сувеніром відвіданого ресторану. При вивченні меню такого ресторану необхідно приділити особливу увагу тому, щоб у ресторанах з національною кухнею були блюда саме національної кухні, а це вимагає наявності меню, що включає в себе традиційні страви та напої, високої якості їх приготування, і передбачає, що обслуговуючий персонал ресторанів, включених в проект кулінарного туру, повинен володіти іноземними мовами та необхідною інформацією про страви, напої і продукти, з яких вони приготовлені. Офіціанти практично повинні виконувати додаткову роль кулінарних екскурсів. Також необхідно виділити місця, де туристи могли б придбати гастрономічні сувеніри та продукти, якими славиться дана місцевість.

Отже, кулінарний туризм включає в себе наступні види:

- ресторанний тур – подорож, яка складається з відвідування найвідоміших та популярних ресторанів, які відрізняються високою якістю, ексклюзивністю кухні, національним спрямуванням;

- тур сільською місцевістю – тимчасове перебування туристів у сільській місцевості з метою дегустації її кухні та продуктів, які виробляють у даному регіоні. Може також включати в себе сільськогосподарські роботи;

- гастрономічна тематика (виставки, ярмарки, шоу тощо), наприклад відвідання «Томатіни» в Іспанії – тур, який містить відвідання екологічно чистих господарств та виробництв, ознайомлення з продуктами та їх виробництвом (Франція, Німеччина, Великобританія, США, Швейцарія). В Україні – це Фестивалі «борщу», «сала» (Слобожанщина, Закарпаття);

- освітній тур, метою якого є навчання в спеціальних закладах кулінарного профілю відвідування курсів та майстер-класів;

- комбінований тур – поєднує риси попередніх кулінарних турів. Потрапивши в іншу країну, варто пам'ятати, що їжа з використанням певних приправ, продуктів, які є досить безпечними для здоров'я місцевого населення, може погано вплинути на самопочуття туриста (наприклад надлишок спецій порушує роботу шлунку, велика кількість солі – підвищити артеріальний тиск тощо). Щоб уникнути неприємних ситуацій, варто замовити спеціалізований тур. Під час кулінарних турів турист може: відвідати ресторани національної кухні; взяти участь у кулінарних фестивалях; ознайомитися з історією та рецептурою національної кухні відповідно до сезонів; взяти участь у приготуванні національних страв. [3, 4]

Об'єктами гастрономічного туризму є:

1. Країни, кухня яких має свої специфічні особливості.
2. Окремі регіони, відомі продуктами, що виробляються в цій місцевості.

3. Ресторани, що виділяються якістю і ексклюзивністю кухні, оригінальним меню.
4. Підприємства, відомі своєю кулінарною продукцією.
5. Установи, що надають освітні послуги за напрямками кулінарії і гастрономії.
6. Кулінарні заходи: фестивалі, ярмарки, свята, дегустації, майстер-класи, виставки, конференції. Для представників готельного, ресторанного та туристичного бізнесу щорічно проводяться різні конференції та салони: Міжнародна кулінарна конференція, організована Міжнародною асоціацією кулінарного туризму, Міжнародний кулінарний салон «Світ Ресторану і готелю». [5]

Гастрономічний туризм – це вид відпочинку, мета якого – знайомство з кулінарними особливостями країн і народів. Адже, гастрономія є наукою, що вивчає зв'язок культури і їжі. Відповідно, національна кухня – це невід'ємна частина культури того чи іншого регіону в цілому, тому більшість подорожей можна частково вважати гастрономічними, незалежно від головної їхні цілі, будь-то ділова поїздка або розважальна, оздоровчий тур або освітній, етнічний або релігійний туризм. Основними групами чинників, що впливають на його розвиток ми можемо вважати: соціально-економічні, демографічні, екологічні і медико-біологічні, політичні, соціально-психологічних, географічні і природні, культурно-історичні, матеріально-технологічні [6]. Для подальшого розвитку туризму на території регіону, крім власного бажання динаміки туристичного бізнесу, необхідна пророблена стратегія розвитку гастрономічного туризму. У професійному співтоваристві на регіональному рівні необхідні постійні дискусії – що потрібно для розвитку цієї сфери. Дуже важливий ретельний самоаналіз системоутворюючих учасників ринку, які не повинні працювати розрізнено. Необхідна консолідація зусиль фахівців різних сфер, включаючи сферу суспільних комунікацій, культури, туризму, органи регіональної влади для вирішення актуальних завдань розвитку даного виду туризму. Результатом цієї взаємодії повинні стати нові пакетні турпродукти, які і будуть точками тяжіння туристів.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Антоненко В.Г. Міжнародний туризм як чинник взаємодії та взаємозбагачення культур. / В.Г. Антоненко // Філософські нариси туризму. За ред. проф. Пазенка В.С. – К., 2005. – С. 223–233.
2. Комарніцький І.О. Кулінарний туризм в Україні: стан і перспективи регіонального розвитку в контексті підготовки до ЄВРО 2012 / І.О. Комарніцький // Географія та туризм : Наук. зб. / Ред. кол. Я. Б. Олійник та ін. – К.: Альтерпрес, 2011. – Вип.14. – С.102–107.
3. Басюк Д. І. Інноваційний розвиток гастрономічного туризму в Україні / Д. І. Басюк // Наук. пр. НУХТ. – 2012. – №45. – С. 128-132, 155.
4. Сокол Т.Г. Основи туристичної діяльності: підручник / Т.Г. Сокол; [за заг. ред. В.Ф. Орлова]. – К.: Грамота, 2006. – 264 с.
5. International Culinary Tourism Association (ICTA) [Електронний ресурс], 2012. – Режим доступу: <http://www.culinarytourism.org/>.
6. Вишневська Г. Г. Потенціал кулінарних турів у контексті спеціалізованого туризму / Г. Г. Вишневська // Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури. – 2013. – Вип. 31. – С. 112-118. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apitphk_2013_31_18.
7. Добрянська Н.А. Актуальні проблеми національної безпеки туризму в Україні / Н.А. Добрянська, О. Кондратенко // Публічне управління та адміністрування у процесах економічних реформ: збірник тез доповідей Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (10 листопада 2017 р.) – Херсон: ДВНЗ «ХДАУ», 2017. – С. 242-245.

УДК 640.4:005.591.6

Тетяна Капліна, Анастасія Синягівська
(Полтава)

ІННОВАЦІЙНІ РІШЕННЯ В СУЧАСНОМУ ГОТЕЛЬНОМУ БІЗНЕСІ

Стаття присвячена виявленню основних тенденцій в інноваційному процесі готельних підприємств. Автор підкреслює, що інновації мають все більш вирішальне значення для конкурентоспроможності та продуктивності у сфері послуг.

Ключові слова: готельний бізнес, інноваційні рішення, інновації, послуги, готелі, конкурентоспроможність.

The article is devoted to revealing the main tendencies in the innovation process of hotel enterprises. The author emphasizes that innovation is becoming more and more crucial for the competitiveness and productivity of services.

Key words: hotel business, innovative solutions, innovations, services, hotels, competitiveness.

Постановка проблеми. Сучасні умови господарювання в Україні стали справжнім викликом для більшості представників малого та середнього бізнесу. Одним із ключових інструментів оновлення та диверсифікації бізнесу є впровадження інноваційних технологій. Не є виключенням і готельне господарство, яке зазнало істотних ударів у світі й нашій країні зокрема завдяки кризовим явищам, спаду економіки. Інновації в готельному бізнесі є економічно доцільними та ефективними, особливо враховуючи стрімкий розвиток міжнародного, внутрішнього і ділового туризму у світі. Значно підвищуються вимоги до якості готельного сервісу, що прямо залежить від ефективності інноваційних рішень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями впровадження і оцінки інновацій у галузі гостинності присвячені наукові праці Новікова В.С., Федорченко В.К., Мініч І.М., Зінченко В.А. тощо, але залишаються не достатньо обговореними питання інноваційних рішень готельної галузі України.

Постановка завдання. Метою статті є розкриття основних інноваційних рішень готельного бізнесу в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. У загальному розумінні «інноваційні технології» – це радикально нові, чи вдосконалені технології, які істотно поліпшують умови виробництва або самі є товаром. Зазвичай мають знижену капіталомісткість, характеризуються більшою екологічністю й меншим енергоспоживанням [1, с. 27]. Перед сучасними готельними підприємствами стоять два основних завдання: збільшити кількість гостей і зробити їх постійними споживачами послуг проживання і харчування. Для виконання цих завдань необхідні інноваційні рішення, що вимагають від готелів модернізації в технологіях заощадження енергії, фінансів і часу. Найбільш яскравими прикладами високотехнологічних рішень в готелях є інноваційний еко-готель, який пропонує сонячні панелі на даху для нагріву води, повітряні генератори для вироблення електроенергії, скло на вікнах з вторинної сировини, меблі повністю виготовлені з матеріалів вторинної переробки [2, с. 32]. Окрім інноваційних сантехнічних рішень – для наповнення ванни вода летить зі стелі, у сучасних готелях також є «безшумні електронні дверні дзвінки». Обслуговуючий персонал натискає на кнопку дзвінка біля дверей, і у номері включається інфрачервоний сканер. Якщо він фіксує якийсь рух, з'являється електронний сигнал «не турбувати» і службовець йде, щоб прийти пізніше [3, с. 96].

Інноваційним є встановлення в номерах готелів інтернет-радіо, яке транслює 3000 станцій, спеціальне освітлення, що дозволяє змінювати стиль і атмосферу приміщення, бездротові телефони Skype, якими можна користуватися на всій території готелю [4, с. 45]. Ще одним цікавим інноваційним рішенням є широкоформатне використання камер та іншого

високотехнологічного обладнання. Як тільки людина входить до готелю, вона стає одним з персонажів відео, що транслюється у вестибюлі і містить кадри з 2400 встановлених в готелі камер. Тут немає ключів і номерів на дверях, тільки iPhone. Кожному гостю видається телефон від Apple з технологією розпізнавання, за допомогою якого гість може потрапити у свій номер. З iPhone можна подзвонити консьєржу, вийти в Інтернет і проглянути заздалегідь завантажену туристичну інформацію [3, с. 26].

У деяких готелях, встановлений 24-дюймовий iMac, який виконує функцію «центру розваг». Орієнтовані на юних мандрівників, готелі організовують внутрішнє співтовариство Pod Community Blog, відкрите для тих, хто забронював номер. Це дозволяє гостям та майбутнім відвідувачам готелю обмінюватися інформацією, ставити питання один одному [3, с. 36].

Не менш цікавим інноваційним рішенням в системі управління продажами і заходами в готелі є використання графічного модулю, який дозволяє планувати завантаження конференц-приміщень, складати меню для банкетів, семінарів і конференцій, нараховувати послуги і координувати роботу всіх служб і підрозділів готелю з банкетного обслуговування [4, с. 42].

Отже, інновації сьогодні виступають як вагомий стимул для подальшого розвитку готельного бізнесу, дають змогу підприємствам не тільки займати лідируючі позиції у своїх ринкових сегментах, але й відповідати світовим стандартам готельного обслуговування. Конкуренція невпинно зростає і готелі змушені шукати нові шляхи, щоб зацікавити споживачів послуг. Недооцінка інноваційного управління в діяльності вітчизняних готельних підприємств призвела до зниження їх конкурентоспроможності, якості готельних послуг та порушення технології управління. При цьому, в багатьох випадках найбільш ефективною інноваційна політика підприємства буде у разі одночасного впровадження різних типів інновацій, тобто за умови певної комплексності нововведень. Набір стандартних технологій не забезпечує підприємству конкурентних переваг. Тому власник кожного великого готелю шукає нові технологічні розробки для своїх проектів.

Висновки. Інновації для готельного бізнесу є нині важливими конкурентними перевагами. Не всі готелі сьогодні адаптовані для останніх технічних інновацій, але всі, незалежно від давності їх побудови, можуть знайти можливість використовувати різноманітні інноваційні рішення. Головне – задуматися над тим, що потрібно або не потрібно вашому гостю і що буде працювати не тільки на економію, але і на формування позитивного іміджу самого готелю та держави в цілому.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Антонюк Л.Л. Інновації: теорія, механізм розробки та комерціалізації : монографія / Л.Л. Антонюк, А.М. Поручник, В.С. Савчук. – К. : КНЕУ, 2003. – 394 с.
2. Зайченко С.А. Развитие инноваций в сфере услуг / С.А. Зайченко // Форсайт. – 2007. – №1(1). – С.30-33.
3. Ілляшенко С.М. Інноваційний менеджмент: [підручник] / С.М. Ілляшенко. – Суми: Університетська книга, 2010. – 334 с.
4. Краснокутська Н.В. Інноваційний менеджмент: Навч. посібник. – К.: КНЕУ, 2009. – 504 с.

ПЕРСПЕКТИВИ КЛУБІВ-ГОТЕЛІВ ДЛЯ МІСТА КИЇВ

У статті проведено загальний огляд готельного господарства міста Київ. Визначено можливості та актуальність клубів-готелів в столиці України.

Ключові слова: клуб-готель, готельне господарство, статистичний аналіз, готельна інфраструктура Києва, туризм.

The article gives a general overview of the hotel business of the city of Kyiv. The possibilities and relevance of hotel-clubs in the capital of Ukraine are determined.

Key words: hotel-club, hotel industry, statistical analysis, hotel infrastructure of Kiev, tourism.

Для любителів «все включено» та особливої атмосфери була придумана система клубного відпочинку. Готельне підприємство типу готель-клуб надає гостям проживання на території готелю, включеного в клубну систему. Ставши членом клубу, турист отримує можливість щорічного відвідування вподобаного готелю в певні тижні року зі значною знижкою.

Клуб-готель, зазвичай, має велику територію для відпочинку, на якій можна знайти ресторани, кафе, спортивні комплекси та інші місця для веселого проведення часу. Прибережні готелі мають індивідуальний вихід до моря і особистий пляж. Паркова зона є закритою, тому сторонні в неї потрапити не можуть.

Замість багатопверхових корпусів готель клубного типу пропонує невеликі бунгало з двома або трьома кімнатами і повністю обладнаними кухнями. Площа наданих апартаментів досягає 200 кв. м, тому в них зручно запрошувати гостей і влаштовувати домашні посиденьки.

Кожен власник клубної картки отримує у власність апартаменти на певні проміжки часу, які він обирає сам. Вступивши в клуб, відпочиваючі також стають членами обмінної системи RCI. Дана система значно розширює туристичні можливості, дозволяючи відвідувати готелі інших клубів по всьому світу. Спеціальні гостьові сертифікати дають право вселятися в готель клубного типу друзям власника карти. Крім того, відпочиваючі можуть отримувати знижки в звичайних мережевих готелях.

Відповідність клубів певним нормам RCI перевіряється спеціальною комісією, що гарантує хороший рівень їх якості, тому відпочинок в них приносить тільки позитивні емоції і впевненість в наявності повного спектру послуг. Рівень обслуговування в готелі залежить від його класу, що в класичному розумінні відповідає кількості зірок [1, с. 1].

Зростання кількості та якості готельних підприємств в Україні, що почалося в 2000-х роках [2], найбільше відобразилося на столиці країни. З 1999 року і до сьогодні рівень завантаженості готелів Києва є найвищим в Україні. Особливо активно готельна інфраструктура столиці розвивалась під час підготовки до Євро-2012. На даний момент лише готелі Києва відповідають міжнародним стандартам.

Не дивлячись на вище сказане, кількість готельних підприємств в Києві недостатня. Нормативним показником вважається 10 готельних місць на 1000 жителів. Станом на 11 січня 2017 року чисельність столиці становила 2887836 осіб. Тобто, кількість готельних місць повинна становити більше 28 тисяч. Наявна кількість готелів в столиці навіть сьогодні не здатна забезпечити цю цифру.

Основні проблеми готельного господарства Києва на сучасному етапі: проблема забезпеченості готельними місцями; проблема сертифікації готельних послуг в Україні; складні економічні умови, в яких вимушені виживати готелі – значні витрати на утримання

та експлуатацію номерного фонду і проблема платежів готелів за комунальні послуги, значний податковий тиск, високі тарифи на готельні послуги [3, с. 3].

Основним орієнтиром готельного господарства столиці є відвідувачі з високим рівнем доходів, хоча й гості з середнім достатком також зможуть отримати комфортні умови. Середня ціна за номер за добу в готельно-ресторанних комплексах чи аналогічних їм закладах становить 1000 грн.

У таких умовах та з гострою необхідністю розширенням номерного фонду актуальним та доцільним буде будівництво закладів готельного господарства, які ще не стали звичними для гостей столиці. Готелі-клуби є одними з таких закладів.

У той час, коли багаточисленні хостели пропонують постійне житло гостям з низьким рівнем доходів, готель-клуб може приваблювати до себе відвідувачів з високим рівнем прибутку, який знаходяться в пошуках чогось нового для відпочинку. Звісно, значно покращити ситуацію з інфраструктурою готельного господарства в столиці такий тип закладу не зможе, але рентабельність клуб-готелів буде вищою, ніж у звичних для гостей закладах.

Підвищення конкурентоспроможності готельного господарства на внутрішньому і міжнародному ринку є найважливішим фактором розвитку готельного господарства в нових умовах господарювання. Конкурентоспроможність готельного комплексу України на міжнародному ринку буде можлива лише за умови підвищення конкурентоспроможності регіональних готельних комплексів.

Формування конкурентоспроможного регіонального готельного комплексу обумовлено взаємодією факторів, явищ і процесів, що стимулюють розвиток конкурентоспроможності в сфері надання готельних послуг і споживання, характеризують зв'язки між потребами і виробництвом, попитом і пропозицією, доходом і споживанням [3, с. 2].

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Що таке клубний готель [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://hotellook.ru/help/chto-takoe-klubnyy-otel>
2. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
3. Готельне господарство Києва [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://otherreferats.allbest.ru/sport/00137814_1.html

УДК 338.48(560)

Євгенія Охріменко
(Полтава)

ФЕНОМЕН ПОПУЛЯРНОСТІ КУРОРТІВ ТУРЕЧЧИНИ У ТУРИСТІВ ПОСТРАДЯНСЬКОГО ПРОСТОРУ

У статті визначено і узагальнено причини та тенденції популярності Туреччини для відпочиваючих з пострадянських країн. Визначено тенденції щодо змін обсягів туристичних потоків до країни в майбутньому.

Ключові слова: міжнародний туризм, сфера послуг, туристична індустрія, виїзний туризм, Туреччина, курортний відпочинок.

The article defines and generalizes reasons and trends of Turkey's popularity for holidays makers of post-Soviet countries. The instability trends of tourism in the future are also identified.

Key words: international tourism, service industry, tourist industry, outbound tourism, Turkey, holiday recreation.

Актуальність теми. На початку XXI століття туризм став одним з провідних напрямів соціально-економічної, культурної і політичної діяльності більшості держав і регіонів світу. У галузі туризму тісно переплетені інтереси культури, транспорту, безпеки, готельного бізнесу та ін.

Метою статті є аналіз популярності у туристів з пострадянського простору країни Туреччини.

Аналіз статистичних даних. Туризм є одним з найвагоміших показників суспільних відносин між Україною та Туреччиною й сусідніми державами. Так у 2001 році кількість туристів, що відвідали Туреччину, складала 177 тис. чол., а в 2012 році турпотік до країни (порівняно з 2011 роком з приростом в 5 %) збільшився до 635 тис. українців. Найновіші дані повідомляють, що потік українських туристів до Туреччини досяг рекордного показника в більш ніж 1,2 млн чоловік за 10 місяців 2017 року [1].

Викладення основного матеріалу дослідження. Міжнародний туризм – істотна складова інноваційного розвитку будь-якої країни в довгостроковій перспективі, економічно вигідна і екологічно безпечна галузь економіки, джерело валютних надходжень і засіб для забезпечення зайнятості. Індустрія туризму (включаючи внутрішній) є найбільшою по числу зайнятих робітників місць в світі – 297 млн. Міжнародний туризм характеризується рядом особливостей. По-перше невід'ємною частиною міжнародного туризму і головною його особливістю є туристичні формальності. Перетин державного кордону пов'язаний з певними формальностями: оформленням закордонних паспортів і віз, проходженням митних процедур, валютним до медичних контролем. Інша особливість міжнародного туризму носить економічний характер і розкривається через вплив, яке міжнародний туризм має на платіжний баланс країни. Іноземні туристи, оплачуючи товари і послуги, забезпечують надходження валюти до бюджету приймаючої країни і тим самим активізують її платіжний баланс. Тому приїзд іноземних туристів одержав назву активного туризму. І навпаки, виїзд туристів пов'язаний з відтоком національної грошової одиниці з країни їх постійного мешкання. Міжнародні платежі по туристських операціях такого роду фіксуються в пасиві платіжного балансу країни-постачальника туристів, а сам туризм іменується пасивним. Поділ на активний і пасивний, виходячи з особливостей відображення фінансових результатів туристичної діяльності в платіжному балансі, притаманне тільки міжнародному туризму і не розповсюджується на внутрішній туризм.

Туреччина як країна масового туризму в Україні, Росії та інших країнах, що знаходяться поруч, займає позицію не стільки дешевого курортного напрямку, скільки країни, що може задовольнити туристів з різними рівнями доходу. Перш за все, Туреччина розташована так, що до неї дуже зручно дібратися, лише 2-3 години польоту до аеропорту курортного регіону Анталія, 1 година – до аеропортів Стамбулу. Загалом, 2012 року приїжджі з пострадянських країн, що відвідали Туреччину, віддали перевагу таким містам та регіонам: Анталія і Аланія – 52%, Стамбул – 32%, Мугла – 8%. Узимку велику кількість туристів із пострадянського простору гостинно зустріли в Ерзурум. Майже всі туристи, що відвідали регіони Анталії, Аланії та Мугли, відпочивали там за турпакетами. В пострадянських країнах серед туристів, що збираються на виїзний відпочинок, Туреччина зберігає лідерство та тенденцію до збільшення цього показника. Згідно підрахунків, кількість гостей, що задоволені відпочинком в Туреччині, складає не менше 92%.

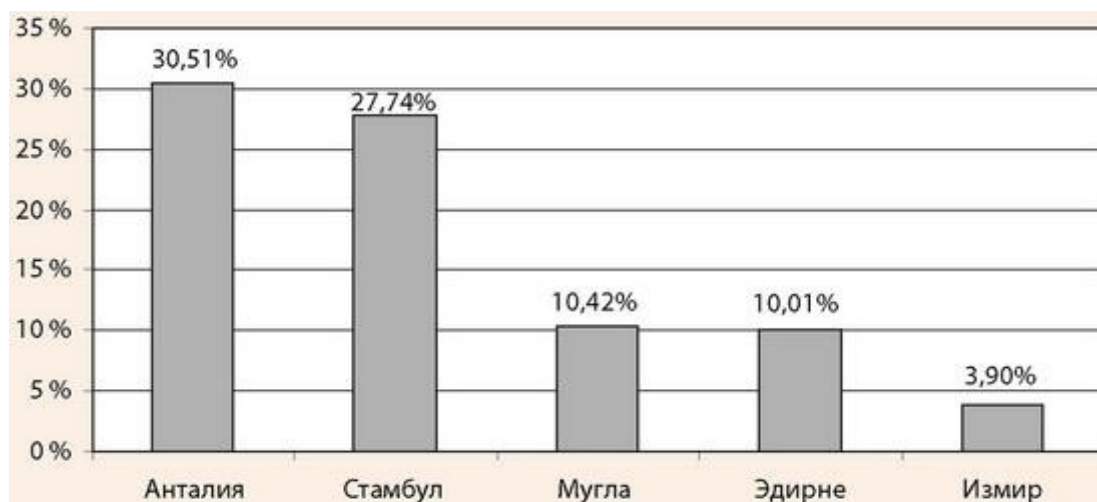

Рис. 1. Розподіл іноземних туристів за регіонами Туреччини, %

Окрім іншого, мінімальний пакет документів – у Туреччині спрощене отримання візи, яку можна отримати одразу по прильоту і вклеїти в закордонний паспорт. Також у Туреччині маса готелів різної категорійності та вартості, тому кожен відпочиваючий має можливість обрати свій різновид відпочинку [3].

Турецька Республіка на сьогоднішній день є одним з найважливіших партнерів України в галузі туризму. Співробітництво в цій сфері між обома країнами відбувається згідно з Угодою між Урядом України і Урядом Турецької Республіки про співробітництво в сфері туризму, підписаною 30 травня 1994 року. Державна служба туризму і курортів України активно співпрацює з Міністерством культури і туризму Турецької Республіки. Україна і Туреччина вже довгий час плідно співпрацюють у туристичній сфері. Це і постійні двосторонні контакти на рівні керівників обох Міністерств культури і туризму, і співпраця в рамках Міжнародних організацій, зокрема, Організації чорноморського економічного співробітництва, Всесвітньої туристичної організації тощо. Ще одним важливим напрямом співробітництва між обома країнами в галузі туризму є постійний обмін інформацією щодо туристичних можливостей України і Турецької Республіки, участь зацікавлених підприємств двох країн у туристичних виставках, ярмарках, салонах і біржах, що проводяться на їх територіях, спільні інвестиційні проекти тощо [2].

Висновки. Нині Туреччина займає одне із ключових місць у рейтингу літнього відпочинку громадян України, Росії, Білорусі та інших сусідніх країн. Для підтримання позицій цього рейтингу необхідно застосовувати ряд постійних допрацювань і вдосконалень для підтримання рівня зацікавленості у подорожах туристів. Це стосується авіасполучень, квитків, туристичних агенцій, готелів та ресторанів, наявності в них підготовлених людей для обслуговування вихідців із України, Росії та інших країн регіону, нові послуги, які будуть спрямовані на задоволенні потреб туриста із пострадянського простору.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Издательство Зеркало Мира [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mw.com.ua/?oid=9859&sid=9148>
2. Посольство України в Турецькій республіці [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://turkey.mfa.gov.ua/ua/ukraine-tr/tourism>
3. EuroMD [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://euromd.com.ua/5-meditsinskiy-turizm/115-turechchina/post-3738-chomu-turechchina-tak-populyarna-dlya-vidpochinku/>
4. Відпочинок та цікаві факти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://amuse.com.ua/antaliya-kurort-turechchy-ny.html>

Науковий керівник: доктор технічних наук, професор Капліна Т.В.

УДК 650.41(477.55)

*Наталія Рогова, Світлана Рибаківа, Катерина Літош
(Полтава)*

ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ ГОТЕЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ

Сучасний розвиток України вимагає від готельного бізнесу розроблення нової місії і статусу, які пов'язані з переходом до інформатизації технологічних процесів, формуванням послуг, які б не лише задовольняли всезростаючі потреби туристів, а й упереджували різноманітні запити.

Ключові слова: *інвестиційний розвиток, готельне господарство, попит на послуги, гостинність.*

Modern development of Ukraine requires hotel business to develop a new mission and status related to the transition to technological processes, the formation of services that would not only satisfy the growing needs of tourists, but also advocate diverse requests.

Key words: *investment development, hotel industry, demand for services, hospitality.*

Аналіз основних досліджень і публікацій. Проблемами дослідження інноваційного розвитку підприємств готельного господарства займалися вчені І.В. Зорін, Н.І. Кабушкін, В.О. Квартальнов, В.С. Новіков, Г.А. Папірян, С.С. Скобкін, Дж. Р. Уокер, О.Д. Чудновський та ін.

Формулювання мети: дослідити існуючі проблеми інноваційного розвитку готельних підприємств і визначити перспективи розвитку галузі гостинності за рахунок інновацій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасна економічна теорія пропонувала рішення цих проблем переважно для галузей матеріального виробництва оминаючи не матеріальну сферу. Тому готельні інновації продовжують аналізуватися лише у вузькому спектрі додаткових послуг, які може зробити готель своїм гостям, а її інвестиційний розвиток продовжує залишатися за межами комплексного економічного аналізу.

Слід констатувати, що проблеми інноваційного розвитку готельних підприємств є до сих пір малодослідженими. Значною мірою це пов'язане з тим, що довгий час і сам рекреаційно-туристський комплекс залишався на периферії наукового спостереження. Лише з початком економічних реформ (90-і роки) з'явилася гостра потреба в системному вивченні загальних і специфічних властивостей готельного бізнесу, його організації, закономірностей розвитку й керування, його міжгалузевих і інфраструктурних взаємозв'язків. Першочерговими стали проблеми пошуку інвестицій, які дозволили б розвивати готельні підприємства відповідно до міжнародних стандартів у сфері готельного бізнесу [1, 2].

Підвищений попит на послуги засобів розміщення для різних категорій туристів незмірно зростає, тому існує потреба в дослідженні інноваційного розвитку з погляду організації інноваційних процесів усередині підприємства і їхньої підтримки з боку держави, обґрунтування критеріїв новизни при впровадженні інвестиційних проектів у готелях різної категорії, формування й використання інвестиційних ресурсів.

Застосування новітніх систем управління готелями дозволяє вирішувати низку проблем в інформаційному забезпеченні готельних технологій, здійснювати маркетингові дослідження та контролювати результати просування туристичного продукту; накопичувати дані про обсяги операцій, туристичних партнерів і постійний контингент споживачів.

Як свідчать останні дані аналізу економічної літератури, дотепер у регіональній економіці недостатньо враховуються і реалізуються інвестиційні можливості, які б

дозволили розвиватися рекреаційно-туристським комплексам, засобам розміщення і в першу чергу готелям.

Технології в галузі гостинності розвиваються достатньо швидкими темпами. Це обумовлено необхідністю залучення до готелів більшої кількості гостей з подальшою їх адаптацією на рівні «постійний гість». Здійснити ці завдання без інноваційних рішень неможливо, що потребує від готелів модернізації в технологіях, заощадження часу, грошей та енергії. Тому шлях до інноваційних технологій у готелі полягає в заощадженні природної енергії.

Бізнес готельного господарства України багатоплановий, а управління ним вважається складним завданням, що потребує впровадження нових технологій [1]. Такий новий напрям, як екологічний туризм за своєю суттю має інноваційний характер. Це потребує управління урбанізаційними процесами; спілкування з природним середовищем; вирішення проблем становлення та перспектив розвитку, особливостей управління.

В умовах жорсткої конкуренції від готелів вимагають пошуку нових шляхів підвищення привабливості та доступності своїх послуг. Недооцінка окремими підприємцями інноваційного управління діяльністю вітчизняних готельних підприємств обумовила значне зниження рівня їх конкурентоспроможності, порушення принципів і методів управління, і як кінцевий результат – якості готельних послуг. Саме інновації є стимулом подальшого розвитку готельного бізнесу, дають змогу підприємствам не тільки займати провідні позиції у своїх ринкових сегментах, але й відповідати світовим стандартам готельного обслуговування [2].

На сьогодні підприємства готельного господарства мають набір стандартних технологій із здійснення поточних операцій з обслуговуванню гостей. Але їх наявність не забезпечує підприємству конкурентних переваг. Тому керівництво кожного готелю намагається знайти нові технологічні розробки для своїх проектів. Ще кілька років тому такі технологічні нововведення були пов'язані з можливими змінами в проведенні операції без втручання комп'ютерних технологій, то тепер цей процес неможливий без останніх новітніх розробок в області інформаційних технологій.

Висновки. Підсумовуючи слід відмітити, що в умовах жорсткої конкуренції готелі змушені здійснювати пошук нових напрямів підвищення конкурентної привабливості та доступності своїх послуг на ринку. Але обґрунтовуючи той чи інший варіант інноваційної стратегії, необхідно враховувати й те, що вона має відповідати загальній стратегії розвитку готелю, бути прийнятною для нього за рівнем ризику й передбачати готовність ринку до сприйняття нововведень.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Економіка й організація інноваційної діяльності: Підручник / О.І.Волков, М.П.Денисенко, А.П.Гречан та ін. – К.: ВД «Професіонал», 2004. – 960 с.
2. Михайлова Л.І. Інноваційний менеджмент: Навч. посібник / Л.І.Михайлова, С.Г.Турчина. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 248 с.

УДК 650.41(477.55)

Наталія Рогова, Світлана Рibaкова, Анна Романовська
(Полтава)

ЗЕЛЕНИЙ ТУРИЗМ: ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ НА ПОЛТАВЩИНІ

Зелений туризм – це відпочинок у приватних господарствах сільської місцевості, цікавої туристичними об'єктами та сферою розваг. Перевагами такого виду відпочинку є: чисте повітря, природа, близьке знайомство з культурними традиціями регіону, низька вартість послуг за проживання та харчування у порівнянні із традиційними готелями і базами відпочинку.

Ключові слова: зелений туризм, інфраструктура зеленого туризму, приватні садиби, природно-культурні ресурси.

Green tourism is a vacation in private farms in the countryside, interesting tourist attractions and entertainment. The benefits of this type of rest are: clean air, nature, close acquaintance with the cultural traditions of the region, low cost of living and living services in comparison with traditional hotels and recreation centers.

Key words: green tourism, green tourism infrastructure, private estates, natural and cultural resources.

Постановка проблеми. Полтавщину здавна називають духовною столицею України, вона також має сприятливі умови для розвитку готельного господарства і сфери розваг. Полтавський регіон має багаті туристичні можливості, які на сьогодні використовуються не в повній мірі. Це, перш за все, пояснюється багатогранною спадщиною, неповторною красою краю, збереження давніх традицій народного промислу району, цілющі мінеральні води, екологічні чисті зони та інше (рис.1) [2].

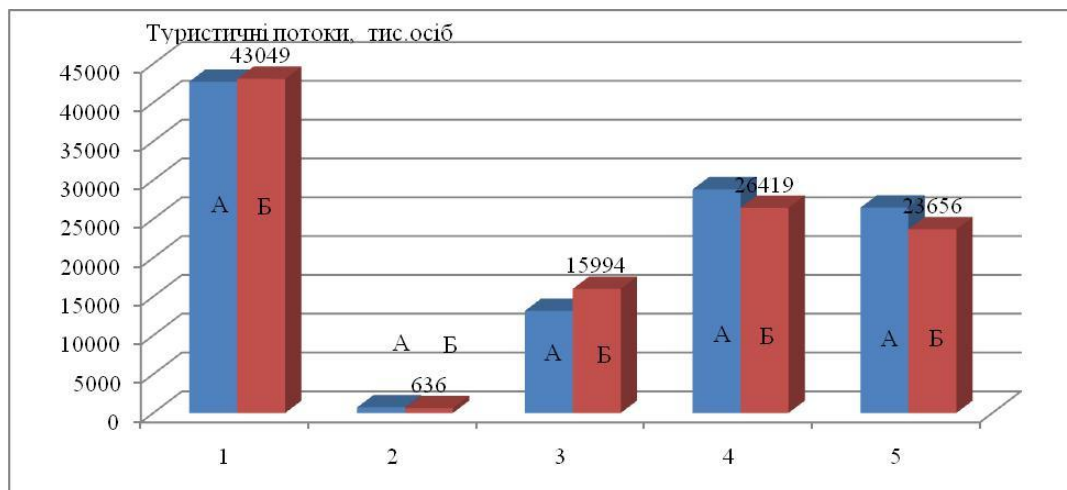

Рис. 1. Туристичні потоки Полтавської області:

А – 2015 рік, Б – 2016 рік;

1 – кількість туристів, обслуговуваних суб'єктами туристичної діяльності,

2 – іноземні, 3 – туристи, громадяни України, які від'їжджали за кордон,

4 – внутрішні туристи, 5 – кількість екскурсантів

Формування мети. Полтавський край пропонує туристам відпочинок на мальовничих берегах Ворскли, Псла, Хорола, Сули, чудодійну миргородську мінеральну воду, знайомство із столицею українського гончарства, відвідини меморіальних та етнографічних музеїв Диканьки, Опішні, Миргорода, гірськолижних баз «Корчак», «Сорочин Яр» участь у міжнародній ярмарці національних та іноземних виробників продукції з театралізованими виставами у Великих Сорочинцях.

Неповторна самобутність і краса Полтавського краю, його багата історична спадщина, шанобливо збережені давні традиції народних промислів, екологічно чисті зони та цілющі мінеральні води обумовлюють важливе значення Полтавщини як центру туризму та відпочинку. Вся сукупність природних, етнокультурних та соціально-демографічних ресурсів дозволяє позиціонувати даний регіон України як перспективний для розвитку зеленого туризму та надання відповідних послуг.

Виклад основного матеріалу. Останнім часом у регіоні зростає інтерес населення до туристичної діяльності, а саме – надання послуг відпочиваючим у приватних господарствах сільської місцевості. Зараз в області зеленим туризмом зайняті 78 приватних садиб, які зареєстровані офіційно. Одними з таких засобів розміщення є гостьовий двір «Старий хутір» та агросадиба «Лялина світлиця» в с. Опішня. Поряд із традиційним переліком послуг, власники приватних господарств пропонують транспорт, піші екскурсії до ландшафтних парків, послуги гίδα-перекладача, рибальство і полювання, кінні прогулянки, збирання грибів та ягід.

Наявні природно-культурні ресурси та фактична відсутність конкуренції роблять даний регіон дуже вигідним та привабливим для створення високоякісної туристичної основи та надання послуг зеленого туризму. А враховуючи зростаючий надлишок робочої сили як в українських селах в цілому, так і на Полтавщині, можна говорити про те, що розвиток сільського туризму значно збільшить доходи селян, що поліпшить економічний розвиток полтавських сіл. Приїзд туристів сприятиме більшому піклуванню, а відтак, кращому збереженню культурно-історичних пам'яток регіону, будуть створюватися нові робочі місця в сфері обслуговування, медицини, транспортній мережі, які зможуть надати роботу і випускникам вищих навчальних закладів [1].

Розвиток сільського зеленого туризму спонукає до покращання благоустрою сільських садиб, вулиць, сіл в цілому; стимулює розвиток соціальної інфраструктури. Звичайно, на перших порах приймання і обслуговування відпочиваючих відбувається на базі існуючого житлового фонду з використанням місцевих рекреаційних та інфраструктурних ресурсів. Але з певним надходженням коштів від цієї діяльності ті, хто нею займається, починають робити вкладення у поліпшення комунального облаштування житла, вулиць; об'єднаними зусиллями добиваються зміни на краще сфери обслуговування. А це одночасно й вагомий внесок у розвиток села.

У Полтавській області є всі передумови для розвитку інфраструктури зеленого туризму.

Для стимулювання сільського зеленого туризму на Полтавщині, першочергово планується: організація та проведення навчання всіх категорій населення, зайнятих у сфері сільського зеленого туризму; збір та систематизація інформації про туристичний продукт місцевості, створення необхідних баз даних; доробка вже діючих та розробка нових туристичних маршрутів; інформаційна підтримка сільського зеленого туризму та доступ зацікавлених підприємців до інформаційних ресурсів; організація та проведення спільних акцій і програм місцевої влади, громадських організацій та підприємців, задіяних в сільському зеленому туризмі; проведення інформаційних просвітницьких компаній через місцеві та регіональні ЗМІ про перспективи та переваги сільського зеленого туризму [1].

Розроблено понад 10 маршрутів зеленого туризму в області, які пролягають через районні складові кластеру [4]. Зокрема:

- Полтава – Диканька – Гоголево – Шишаки – Яреськи,
- Полтава – Кротенки – Стасі – Михайлівка,
- Полтава – С.Санжари – Кунцеве – Н.Санжари – Лучки,
- Полтава – Солониця – Кобелячок – Григоро-Бригадирівка,
- Полтава – Лубни – Пирятин,
- Полтава – Кременчук – Комсомольск,
- Полтава – Опішне – Котельва,
- Полтава – Решетилівка – Сухорабівка,
- Полтава – Миргород – Сорочинці,

–Полтава – В. Багачка – Білоцерківка.

Висновки. Провівши оцінку розвитку сільського зеленого туризму за допомогою чинників різного впливу, можна запропонувати такі напрямки вдосконалення цієї галузі на Полтавщині:

провести категоризацію приватних садиб, яка дасть змогу забезпечити прозорість пропозиції для споживачів; контроль якості туристичного продукту; різноманітність пропозиції туристичних послуг та різницю в ціні;

створити нові джерела фінансово-інвестиційного спрямування через впровадження грантів, преференційних мікрокредитів;

сформувати інформаційно-маркетингову службу, функціонування якої базувалося б на виконанні широкого спектру послуг для туристів та підприємців (проведення нових досліджень з вивчення та прогнозування попиту на туристичні послуги тощо);

забезпечити налагодження потужної реклами, випуск високоякісного інформаційно-довідкового матеріалу;

вдосконалити виробничу інфраструктуру, орієнтовану на народні ремесла та виробництво на їхній основі характерних для цього регіону сувенірів.

Головною рушійною силою бурхливого розвитку сільського зеленого туризму є швидко зростаючий попит на рекреацію на природі.

Створено банк даних інвестиційних проектів галузі, в який увійшло 40 пропозицій з усіх районів області [3]. У ньому:

– гадяцький ландшафтний історико-культурний туристично-оздоровчий парк «Гетьманська столиця» та розбудова туристичної інфраструктури Гадяцького району;

– парк відпочинку «Кочубеївський» історико-культурного комплексу «Диканька», смт. Диканька;

– будівництво готельного комплексу «Полузоро», смт. Диканька;

– влаштування ландшафтного дендропарку «Диканський» з готельним комплексом, смт. Диканька;

– будівництво санаторно-рекреаційного комплексу «Кришталевий Удай», м. Пирятин;

– відновлення архітектурно-паркового комплексу та реконструкція колишнього маєтку Закревських, с. Березова Рудка, Пирятинського району;

– відновлення архітектурно-паркового комплексу та реконструкція колишнього маєтку Муравйових-Апостолів, с. Хомутець, Миргородського району та ін.

Таким чином, розвиток послуг зеленого туризму є перспективним в Полтавській області напрямком діяльності. І за сприятливих умов та продуктивному використанню можливостей сільський туризм може стати візитною карткою Полтавщини на міжнародному туристичному ринку, про що свідчить бажання іноземців познайомитись з історичним та природним потенціалом України. Розвиток сільського зеленого туризму в регіоні потребує значної підтримки на державному й регіональному рівні.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Перспективи розвитку туристичної інфраструктури на Полтавщині. Матеріали підготовлено відділом туризму і курортів та Головним управлінням інформаційної та внутрішньої політики облдержадміністрації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nadoest.com/perspektivi-rozvitku-turistichnoyi-infrastrukturi-na-poltavshi>

2. Шимановська-Діанич Л.М., Капліна А. С. Оцінка ефективності господарсько-фінансової діяльності підприємств готельного господарства Полтавського регіону [Електронний ресурс]. – Режим доступу: diyalnosti-pidpriemstv-gotelnogo-gospodarstva-poltavskogo-regionu

3. Шевченко І.В. Перспективи розвитку сільського зеленого туризму в Полтавському регіоні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://tourlib.net/statti_ukr/shevchenko.htm

4. Яценко К.О. Розвиток об'єктів зеленого туризму на Полтавщині [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://oblrada.pl.ua/uploads/lstud/2014/01.pdf>

КУЛЬТУРНО-ПІЗНАВАЛЬНІ МОЖЛИВОСТІ ЕТНОГРАФІЧНОГО ТУРИЗМУ

У статті розглянуті культурно-пізнавальні можливості етнографічного туризму як фактору активізації та подальшого розвитку етнографічного та інших видів туризму в Україні.

Ключові слова: етнографічний туризм, етнос, культурний туризм, етнофестивальний туризм, культурно-подієвий туризм.

The article deals with the cultural and cognitive possibilities of ethnographic tourism as a factor of activation and further development of ethnographic and other types of tourism in Ukraine.

Key words: ethnographic tourism, ethnos, cultural tourism, ethno-festival tourism, cultural-event tourism.

Розвиток повноцінної ринкової економіки неможливий без розвитку туризму як однієї з найбільш динамічних сфер світового господарства. В Україні вже існує досить сформований ринок туристичних послуг, проте він в основному зорієнтований на відвідування інших країн. Внутрішній та міжнародний в'їзний туризм наразі розвинуті недостатньо. Така ситуація пов'язана з багатьма чинниками, серед яких недостатній розвиток туристичної інфраструктури, нестабільність соціально-економічної та політичної ситуації у нашій державі, визначальним чинником для розвитку туризму у межах будь-якої території є наявність туристично-рекреаційних ресурсів. Україна традиційно славиться багатством природно-рекреаційних ресурсів, тому тут здавна розвиваються оздоровчі види туризму. Проте повноцінний відпочинок повинен доповнюватись відвідуванням історико-культурних об'єктів, які на території України представлені у великій кількості. Одним з варіантів рішення даної проблеми є розвиток етнографічного туризму.

Етнічна різнобарвність регіонів нашої держави дозволяє використовувати цей визначальний фактор для активізації та подальшого розвитку етнографічного та інших видів туризму.

Етнографічний (етнічний) туризм – це подорож «в народ», один із найперспективніших напрямів туризму, вид відпочинку, при якому відбувається знайомство зі звичаями, традиціями, обрядами, архітектурою, народними костюмами і святами, культурою і мовою тієї чи іншої етнографічної групи населення.

Базовим поняттям наукових напрямів, які досліджують процеси в етнічній сфері є «етнос».

Етнос (народ) – це форма внутрішньовидової організації людства, при якій об'єктивно існуючі колективи людей здатні самоідентифікуватися, виділити себе серед інших аналогічних колективів за схемою «ми – вони», «свій – чужий». Самоідентифікація індивіда з однією з цих спільнот є результатом віддзеркалення в його підсвідомості поведінкових рис, вироблених в процесі адаптації до специфічних географічних умов, які складають основу етнічних традицій [1, с. 35].

Етноси розрізняються між собою за мовою, культурою, побутом, укладом життя. Однак жоден з цих соціальних ознак не можуть виступати в якості етнодиференціюючого, а їх сукупність характеризує тільки стан об'єкта в даний момент. Необхідною умовою виникнення етносів є територіальна локалізація людської спільноти, критична маса якої дозволяє їй самовідтворюватися і зберігати етнічні ознаки.

Етнічні спільноти – один із ключових елементів соціальної структури суспільства і невід'ємний фактор соціального розвитку суспільства. Значимість етнічних спільнот у суспільному прогресі полягає у тому, що по-перше, вони є одними із найдавніших соціальних утворень, по-друге, являють собою численні групи індивідів, по-третє, так як

етноси є носіями специфічних соціокультурних цінностей, історичного досвіду, вони відіграють велику роль в соціалізації як окремих індивідів, так і соціальних груп, по-четверте, беруть активну участь в політичних, культурних, економічних процесах і є, таким чином, однією з найважливіших соціальних складових суспільства [5, с. 15].

Природнича етнологія домінуючим чинником розвитку етносу вважає контакти і зв'язки з природою, довкіллям. Тобто «етнос» розглядається переважно як категорія природи, а не історії чи культури. Життя етносу (як і популяції тварин) здійснюється за умов енергетичного обміну з природою, підтримування чи порушення балансу рівноваги. Етносу властиві певні загальні ознаки: єдність економічного життя, цілісність культури, етнічна самосвідомість, подібність психічного складу [2, с. 78].

Важливою передумовою організації та розвитку пізнавального туризму в регіоні є інтегральна оцінка всіх видів туристичних ресурсів (важливе поєднання природних, історико-культурних, соціально-економічних) і визначення рівня їх привабливості, а картографічне забезпечення визначає місце розміщення і ступінь територіального поєднання та концентрації, що полегшує розробку туристичних маршрутів. Важливою складовою компонентної структури ресурсів на території етноконтактних зон виступає етнічна строкатість населення, яка, в свою чергу, формує різноманітну не тільки духовну, але й матеріальну культуру, що приваблює туристів.

Самобутність етнічної культури виявляють передусім мова, звичаї, обряди, традиції, народне мистецтво в його різноманітних формах. Саме ці компоненти етнічної культури у процесі освоєння поколіннями зберігають специфіку національної духовності.

Культурне самовираження народу завжди викликає інтерес. Туризм – найкращий спосіб знайомства з іншою культурою. Гуманітарне значення туризму полягає у використанні його можливостей для розвитку особистості, її творчого потенціалу, розширення горизонту знань. Прагнення до знань завжди було невід'ємною рисою людини. Поєднання відпочинку з пізнанням життя, історії та культури іншого народу – одне із завдань, яке в повній мірі здатний вирішувати туризм.

Знайомство з культурою та звичаями збагачує духовний світ людини. Культура є фундаментальною основою процесу розвитку, збереження, зміцнення незалежності, суверенітету і самобутності народу. Ідентичність шляхів історичної еволюції культури і туризму визначила спільність нових методів підходу до їх подальшого розвитку.

Культурну спадщину народу становлять не тільки твори художників, архітекторів, музикантів, письменників, праці вчених і т. д., але і нематеріальне надбання, включаючи фольклор, народні промисли, фестивалі, релігійні ритуали і т. п.

Давно виділився і став самостійним такий вид туризму, як культурний, або пізнавальний. Його основою є історико-культурний потенціал країни, що включає всю соціокультурну середу з традиціями і звичаями, особливостями побутової та господарської діяльності. Мінімальний набір ресурсів для пізнавального туризму може дати будь-яка місцевість, але для його масового розвитку потрібно певна концентрація об'єктів культурної спадщини, серед яких можна виділити: пам'ятники археології; архітектуру; пам'ятники ландшафтної архітектури; малі і великі історичні міста; сільські поселення; музеї, театри, виставкові зали та інше; соціокультурну інфраструктуру; об'єкти етнографії, народні промисли і ремесла, центри прикладного мистецтва; технічні комплекси і споруди.

Згідно Хартії культурного туризму, яка була прийнята на конференції ICOMOS (International Council on Monuments and Sites) – Міжнародної ради пам'яток та історичних міст (Брюссель, 1976 р.), культурний туризм може бути визначений як рух, що дозволяє одним людям досліджувати досвід і різні сфери життя інших людей, їхні соціальні звичаї, релігійні традиції й інтелектуальні ідеї їхньої культурної спадщини [4, с. 123].

Культурний туризм охоплює собою відвідування історичних, культурних або географічних визначних пам'яток та може бути згрупований таким чином:

– знайомство з різними історичними, архітектурними або культурними епохами шляхом відвідування об'єктів культурної спадщини (пам'яток історії, архітектури і містобудування, мистецтва тощо), музеїв, історико-культурних маршрутів тощо;

- відвідування культурних заходів: фестивалів (музичних, театральних, фольклорних та ін.), релігійних свят, виставок і т.п.;
- відвідування лекцій, семінарів, курсів, конференцій культурного, мистецького або інформаційного змісту.

Культурний туризм не тільки репрезентує національну культуру світовій спільноті, а й концентрує національну ідентичність в середині країни. Для України, державна політика якої в гуманітарній сфері сконцентрована на консолідації та розвитку української нації, формуванні її історичної свідомості, традицій та культури, зазначений вимір культурного туризму має важливе суспільно-політичне значення. Особливо це стосується патріотичного виховання молоді. Ознайомлення з історико-культурними досягненнями країни, актуалізованими засобами культурного туризму, дає змогу наочно (поза текстами підручників) зрозуміти місце і роль історії власного народу в сучасному світі.

Сучасний культурний туризм становить близько 37% міжнародного туризму і генерує 35 млн. щорічних міжнародних туристичних поїздок в Європі. Збільшення потоку в країну таких туристів на 1 млн. осіб сприяє приросту валютних надходжень у середньому на 1 млрд. дол. США [4, с. 124].

Особливого поширення в Україні набула фестивальна діяльність. Широко відомі гастрономічні, історичні, етнічні, музичні, тематичні та мистецькі фестивалі. Найвідомішими етнічними фестивалями є різдвяний фестиваль «Велика коляда» (Львів), фестиваль вертепів (Львів), фестиваль Маланок (Чернівці), «Масляна в Пирогово» (Київ), дитячий фестиваль народної іграшки (Пирогово, Київ), Міжнародний фестиваль етнічної музики «Країна мрій» (Київ), Міжнародний етнічний фестиваль «Вінок Дунаю» (Одеса), традиційної народної фестиваль культури «Покуть», етнофестиваль «Печенізьке поле» (Харківщина) та інші [3].

Враховуючи відсутність єдиної загальноприйнятої класифікації туристично-рекреаційних ресурсів наведемо деякі приклади впливу етнофестивального туризму, в якій можуть бути вплетені всі види культурно-пізнавального туризму.

Етногеографічні чинники мають прямий безпосередній вплив на географію та жанрові особливості формування етнофестивального туризму. По суті, етнофестивалі є родієвим віддзеркаленням етногеографічної мозаїки світу та одним з проявів етнічних процесів у сучасному світі.

Активні етнічні процеси початку XXI століття переконливо свідчать, що етнокультурні взаємини є досить важливими в життєдіяльності сучасних держав та народів, а етнокультурні проблеми не втратили своєї значущості та актуальності і сьогодні.

На сьогодні майже неможливо знайти жодної етнічної спільноти, яка не відчула б на собі вплив культур інших народів. Людство, постаючи все більш взаємозалежним, не втрачає свого етнічного різноманіття. Етнокультурне самовираження народу завжди викликає пізнавальний інтерес. Природна допитливість туристів по відношенню до інших народів створює один із найбільш спонукальних туристичних мотивів. Знайомство з культурою і звичаями іншої країни збагачує духовний світ туриста.

Давно виділився і став самостійним такий вид туризму як культурно-подієвий. Подієвий туризм охоплює всі аспекти мандрівок, безпосередньо через які турист дізнається про непересічні події життя та етнічні культури (традиційно-побутову, професійну). Найбільший інтерес у туристів, на думку дослідників, викликають такі елементи культури народу, як мистецтво, наука, освіта, релігія, історія, агрокультура, національна кухня тощо.

Сьогодні культурно-етнографічний аспект має стати «наріжним каменем» розвитку пізнавального сільського та подієвого етнофестивального туризму в Україні. Ми переконані, що і сільський, і, тим паче, етнофестивальний туризм не мають шансів на динамічний розвиток без використання цінностей рідної культури та традицій.

Наведені можливості використання ресурсів етнографічного туризму з культурно-пізнавальною метою свідчать про значні перспективи розвитку цього виду туризму в Україні.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Бромлей Ю. В. Очерки теории этноса / Ю.В. Бромлей. – М. : Наука, 1984. – 412 с.
2. Дністрянський М.С. Етногеографія України: Навч. посібник / М.С. Дністрянський. – Л.: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2008. – 232 с.
3. Куріна В. Культурно-пізнавальні можливості етнічного туризму [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://tourlib.net/statti_tourism/kurina.htm.
4. Поливач К. А. Культурна спадщина як чинник та ресурсна база розвитку туризму / Катерина Анатоліївна Поливач // Часопис соціально-економічної географії: Міжрегіон. зб. наук. праць. – Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2007. – Вип. 2 (1). – 224 с. – С. 123-128.
5. Сміт Е. Д. Національна ідентичність / Е.Д. Сміт ; переклад з англ. П. Тарашука. – К.: Основи, 1994. – 223 с.

Науковий керівник: кандидат економічних наук, доцент Сорока Л.М.

УДК 640.4:477.53

*Богдан Ярмоленко
(Полтава)*

ГОТЕЛЬНЕ ГОСПОДАРСТВО МИРГОРОДУ: СТАН ТА ПРОБЛЕМИ

У статті проведено аналіз стану готельного господарства міста Миргород. Визначено позитивні та негативні сторони функціонування готельних підприємств.

Ключові слова: готельне господарство, підприємства готельного господарства, готелі, аналіз, рекреаційна зона Миргороду.

The article analyzes the condition of the hotel industry in the city of Mirgorod. The positive and negative aspects of the functioning of hotel enterprises are determined.

Key words: hotel industry, hotel industry enterprises, hotels, analysis, recreational zone of Mirgorod.

Готельно-ресторанна справа це одна з високорентабельних галузей в світовій економіці. У ХХІ ст. сфера готельно-ресторанної справи стала одним з провідних напрямів економічного і соціального розвитку України, що має для цього досить сприятливі умови завдяки своєму географічному положенню. Міжнародний досвід свідчить, що необхідною передумовою активного та успішного просування цієї галузі на ринок держави є сучасна туристична інфраструктура. Сьогодні туризм формує економіку багатьох держав в світі та навіть економіку цілих регіонів. Він став важливим чинником стабільного розвитку світової індустрії гостинності вже близько десяти років, якщо не більше [1, с. 2].

Місто Миргород є одним із курортів України та має в своєму міському плануванні рекреаційну зону. Перед тем, як розглянути інфраструктуру готельного господарства міста, а саме підприємства готельного господарства Миргороду, звернемо увагу на зовнішнє середовище готелів та аналогічних засобів розміщення.

Згідно державної служби статистики було з'ясовано:

1. У демографічному плані зовнішнє середовище готельних підприємств міста Миргород відрізняється скороченням чисельності населення, старінням населення, переважанням жіночого населення над чоловічим.

2. Динаміка валового внутрішнього продукту міста постійно змінюється в останні десять років та чергується коливаннями зменшення та збільшення.

3. Природні фактори зовнішнього середовища характеризуються великою кількістю опадів навіть в засушливі місяці. Кількість забруднюючих речовин в повітрі та воді не перевищує норму. Наявність в регіоні мінеральних вод визначила рекреаційні зони в місті.

4. Технічно-науковий прогрес міста Миргород визначено як повністю залежний від Полтави. У Миргороді немає ні одного джерела науково-технічного прогресу.

5. Соціально-культурні фактори зовнішнього середовища міста Миргород представлено мережею закладів культури під керівництвом культурного відділу міської ради Миргороду.

Зважаючи на це можна стверджувати, що в місті недостатньо висококваліфікованих спеціалістів з готельного господарства; власники готелів та аналогічних засобів розміщення постійно повинні бути готові до різкого підвищення цін на товари та послуги в місті; наявність у Миргороді мінеральних вод та політика мережі закладів культури міста позитивно впливають на розвиток туризму в регіоні; відсутність джерел науково-технічного прогресу не дозволяє проектувати чи удосконалювати готелі та аналогічні засоби розміщення з використанням новітніх технічних інновацій.

Враховуючи переваження позитивних факторів над негативними, зовнішнє середовище міста Миргород є досить привабливим для готельно-ресторанної сфери. Рекреаційна зона Миргороду та його культурна спадщина з історичними пам'ятками приваблюють туристів не лише з України, а й з інших країн.

З 2000-х років і на сьогоднішній день в Україні наявна проблема недостатнього забезпечення номерним фондом. Нормативним показником вважається 10 готельних місць на 1000 жителів. За даними державної служби статистики станом на кінець 2017 року населення Миргороду становило 40117 чоловік. Таким чином, кількість наявних готельних місць повинна становити близько 401.

Наявні заклади готельно-ресторанного господарства міста Миргород не здатні забезпечити цю цифру. Аналіз показав, що номерний фонд міста включає в себе лише чотири готельно-ресторанні комплекси, місткість найбільшого з них становить лише 15 номерів, а саме підприємство є єдиним, що має категорію «****».

Якщо звернутися до міжнародного сайту бронювання готелів, то можна побачити, що завжди більше 70% всього номерного фонду Миргороду та поза його межами заброньовано. І це враховуючи, що окрім готельно-ресторанних комплексів у самому місті наявна велика кількість варіантів розміщення гостей по типу апартамент, а неподалік від міста діють декілька санаторіїв.

На сучасному стані розвитку для інвесторів в готельне господарство України загалом та Миргороду конкретно є привабливим сегмент тризіркових готелів. Категорія таких готелів є оптимальною з позиції ціни та якості послуг, орієнтується на обслуговування масових туристів, котрі мандрують із пізнавальною і комерційною метою.

Аналогічну перспективу мають нові готелі в економічній категорії – "дві зірки". У ціновому сегменті вони орієнтуються на обслуговування внутрішніх масових туристів, дрібний і середній бізнес, державних службовців, туристів із колишнього СНД. Розширення мережі економічних готелів можна реалізувати внаслідок реконструкції безкатегорійних та односторонніх готелів, будівництва нових, згідно зі сучасними стандартами. Вагомим аспектом, що спричиняє зростання інвестицій у будівництво подібних економічних готелів, є швидка окупність порівняно з високкатегорійними готелями [2].

Альтернативним варіантом будівництва у Миргороді декількох готелів категорій «**» та «***» є будівництво одного готелю категорії «****» з місткістю близько 100 місць, що покликаний надавати послуги всім групам населення.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Шмагіна Ю.В. Перспективи розвитку готельного бізнесу та ресторанної справи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/2_KAND_2009/Economics/39523.doc.htm

2. Сучасний стан і перспективи розвитку готельного господарства України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.com/16280414/turizm/suchasniy_stan_perspektivi_rozvitku_gotel'nogo_gospodarstva_ukrayini

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ

УДК 94:35.088.6:351(351/354)

Михайло Фандєєв
(Київ)

ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В СЛУЖБІ ЗАЙНЯТОСТІ УКРАЇНИ

Стаття присвячена висвітленню штучного інтелекту та використання його службі зайнятості України. Проаналізовано підходи різних світових лідерів щодо використання штучного інтелекту.

Ключові слова: штучний інтелект, сучасні технології, веб-сайт.

The article is devoted to the illumination of artificial intelligence and the use of its employment service in Ukraine. The approaches of different world leaders concerning the use of artificial intelligence are analyzed

Key words: artificial intelligence, modern technology, web-site.

Коли штучний інтелект тільки починав свій шлях, його основи в інтернеті заклали такі компанії, як Google, Facebook і Netflix, а всі інші тепер лише створюють надбудову.

Компанії можуть використовувати штучний інтелект в практично необмежених кількостях, але, за словами Кріса Монберга, краще в цій справі не перестаратися. Кріс – співзасновник і генеральний директор компанії Boomtrain, який позиціонує свій продукт, як «штучний інтелект для маркетологів».

Він належить до того класу підприємців, які будуть ледве-ледве зводити кінці з кінцями, але все ж трудитися не покладаючи рук над грандіозною, і в той же час дуже простий концепцією – винаходом таких алгоритмів, які колись прийшли в голову Google (рекомендувати користувачам YouTube цікаві їм відео), щоб будь-який веб-сайт міг би з вражаючою точністю рекламувати своїм відвідувачам що завгодно, від модних туфель до авіаквитка.

«Що ж робити, якщо у вас немає довгострокових тенденції користувача поведінки, як у YouTube і Netflix?» – озвучив Монберг на AI World Expo, зборах стартаперів та експертів, що займаються машинним навчанням, яке проходило на цьому тижні в Сан-Франциско.

Netflix, контролює 35% інтернет-трафіку в Північній Америці, завдяки чому в розпорядженні його прогнозують алгоритмів знаходиться величезна кількість даних, з яких можна багато чого дізнатися.

Для Монберга, його колег і конкурентів, Святим Граалем є такий штучний інтелект, який настільки ж простий і точний, як рекомендації Netflix, і який можна легко адаптувати до веб-сайту будь-якого розміру. Як і багато підприємців у сфері технологій, ними рухає бажання зробити Інтернет найкращим віддзеркаленням того, що вони розуміють як різноманітність і справжність реального світу. Кожен веб-серфер унікальний, так чому б кожен веб-сайт ні здатний адаптуватися до цих відмінностей, як роблять Google і Netflix? «Персоналізація в цілому має вирішальне значення для кожної окремо взятої цифровий власності», – заявив на AI Expo Адам Спектор. Liftigniter, компанія, в якій він став одним з співзасновників, має на своєму рахунку кілька успішних історій. Після участі в 2014 році в престижному конкурсі серед стартапів Y Combinator, Спектор застосовував свої алгоритми до всього, починаючи від спортивних змагань (навчання футбольного веб-сайту різниці між рахунком в реальному часі і хронологічними даними) до бронювання квитків (пропозиція квитків, які підходять за ціною і часу). Liftigniter і Boomtrain – конкуренти, проте їх лідери дивно одноставно описують загальне бачення того, як можна вдосконалити Інтернет – спортивні фан-сайти, сторінки з рецептами, модні блоги, сторінки яких налічують сотні і тисячі, якщо не мільйони

переглядів в день. Спектора надихає те, чого вдалося досягти Google з YouTube. Дійсна персоналізація сайту, за його твердженням, почалася в Google чотири роки тому, коли пошуковий гігант «випустив на ринок продукт» машинного навчання і почав записувати показники глядацької аудиторії YouTube в режимі реального часу, так що у любителів відео завжди є, що подивитися відповідно до їх уподобаннями. «Google і подібні сервіси привчили нас до того, щоб отримувати те, що ми хочемо з першого разу,» сказав він. «Ви вірите, що він буде відповідати на ваші запити з кожним разом все швидше.» Потенційним клієнтам Спектор демонструє простоту його підходу до штучного інтелекту: платформа LiftIgniter може приводиться у виконання всього лише чотирма рядками Javascript, а в налаштуваннях необхідно тільки вибрати за якими критеріями компанія хоче провести оптимізацію: число кліків, активність користувачів або переходи. Крім Java є безліч інших програмних платформ з відкритим вихідним кодом, які використовують напрацювання в сфері штучного інтелекту. Такі компанії, як AIBrain і DataBricks використовують Apache Spark, щоб переробляти в хмарі величезні масиви даних. TensorFlow, що знаходиться у власності Google, також популярна, і навіть продовжує видавати дивні ідеї, як наприклад, зловісний і разом з тим перспективний алгоритм Intraspection, скануючий електронні листи співробітників на наявність таких слів як «дискримінація», «судовий процес», і інші скарги, що підлягають судовому розгляду, автоматично попереджаючи адвокатів компанії. Як і Спектор, Монберг також звеличує достоїнства відкритого вихідного коду і простоти. Незважаючи на те, що його компанія знаходиться на межі банкрутства, вона розширює лінійку своїх продуктів, пропонуючи такі сервіси на основі штучного інтелекту, як бот-месенджери і інформаційна панель на зразок Google Analytics.

Великі інтернет-магазини поступово змінюють звичне ставлення до покупок онлайн, а внаслідок і до процесу створення веб-сайту. Успішні торгові компанії активно впроваджують інноваційні технології в свою роботу: чатбот, голосової та відео-пошук товарів, і інші можливості Штучного Інтелекту. Згідно Гартнер, всі великі компанії, що працюють в інтернеті, до 2021-го року будуть використовувати голосовий і навіть відео-пошук товарів. Більш того, застосування рішень на базі Штучного Інтелекту в розробці веб-сайтів дозволить сайтам краще розуміти потреби і настрої своїх користувачів. В наслідок компанії зможуть запропонувати кожному покупцеві товар(послугу), який точно відповідає його потребам, ґрунтуючись на аналізі переваг користувача. Футурологи прогнозують, що до 2020-го року компанії, які застосовують інновації на базі Штучного Інтелекту підвищать свій прибуток на 30%.

Служба зайнятості, завдяки використанню штучного інтелекту зможе не тільки конкурувати на ринку праці серед приватних компаній а й опередити їх на роки вперед.

Декілька причин застосувати технології Штучного Інтелекту для використання в службі зайнятості України

1. Ще більш швидкий пошук

Сучасні користувачі хочуть отримати цікаву для них інформацію максимально швидко і просто. Голосовий пошук вже користується великою популярністю серед молоді. Варто заздалегідь передбачити можливість легкого пошуку веб-сайту в інтернет за допомогою Siri і Cortana. Варто також подумати про майбутнє запровадження голосового помічника при розробці веб-сайту, адже функція голосового пошуку послуг незабаром стане дуже важливим критерієм лояльності користувачів.

2. Ще більш ефективна комунікація

Чат боти допомагають зробити процес комунікації більш природним. Ґрунтуючись на технології Штучного Інтелекту, чат боти скоро навчатися розпізнавати і імітувати людські емоції. Все більше онлайн-користувачів будуть взаємодіяти з веб-сайтами через чат ботів. Ця опція за кілька днів має остаточно зруйнувати бар'єри і зробити процес онлайн-пошуку послуг комфортним і приємним.

Завдяки впровадженню її взаємодія з чат ботами стане схожим на спілкування з реальним консультантом безпосередньо в службі зайнятості і, який бачить реакцію шукача роботи або послуг. Футурологи з Future Today Institute пророкують, що до 2021-го року ринок чат ботів досягне цифри приблизно в 3,5 млрд дол. Щоб веб-сайт залишався в тренді, варто врахувати можливість впровадження чат бота. Доречи, починаючи з кінця 2017 року Податкова служба Росії використовує штучний інтелект в особистому кабінеті користувача.

3. Дійсно якісний користувацький досвід

Використовуючи рішення на базі Штучного Інтелекту, веб-сайт можна ще краще адаптувати під потреби кожного окремого відвідувача. Технологія Real-time learning допомагає оцінити настрій кожного користувача і зрозуміти його переваги. Залежно від отриманої інформації, технологія дозволяє змінювати структуру сайту під кожного відвідувача, включаючи навіть функцію пошуку по веб-сайту. Ще кілька можливостей технології Real-time learning:

- На ходу міняти рекомендації товарів, під потреби конкретного користувача сайту;
- Гнучко управляти пошуком, в залежності від часу відвідування сайту;
- Демонструвати персоналізовані пропозиції щодо перенавчання або пропонувати вакансії щодо схильностей шукача;
- Використовувати спеціально відібраний відео-контент, для стимуляції прийняття рішення щодо вибору роботи або перенавчання.

4. Принципово новий підхід до маркетингу

Машинне навчання, як частина концепції її, і використання Big Data аналізу відкриває величезні можливості для прогнозування попиту на робочі місця. Вищезазначені технології дозволяють робити ще більш точні і прогнози та вибудовувати стратегії під конкретного користувача, ґрунтуючись на його поведінці на сайті.

Штучний інтелект поступово починає грати все більш важливу роль у багатьох сферах, включаючи пошук праці. І поки ми дивимось фільми на цю тему, замислюючись про сутність всесвіту, багато хто вже успішно застосовує машинне навчання в своїй діяльності.

На прикладі реальних компаній, подивимось, як і ми можемо застосовувати цю практику:

«Пророкуюча аналітика» дозволяє Netflix майстерно подавати клієнтам рекомендації. Такий тип алгоритму кластеризації постійно покращує якість пропозиції, дозволяючи людям з максимальною зручністю користуватися підпискою. Об'єднання інформації з різних баз даних – це дуже поширений спосіб використання штучного інтелекту.

Наприклад, Under Armour об'єднала свої зусилля з IBM, щоб створити революційний додаток. Компанія, яка займається спортивним спорядженням синхронізувала свої дані з програми Record з даними третьої сторони щодо досліджень з фітнесу, харчування і т.п.

Результатом є можливість бренду запропонувати високорелевантні (персоналізовані) тренування і корисні рекомендації, засновані на "акумуляції мудрості".

Використання штучного інтелекту в світі призведе до його змін, і щоб не пасти задніх державна служба зайнятості повинна використовувати всі сучасні технології.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Блог цифрового маркетингу [Електронний ресурс]: [Веб-сайт]. – Електронні дані. – Wells Point Уеллс-стріт Лондон W1T 3QN 2018р. – Режим доступу: <https://econsultancy.com/blog/> (дата звернення 15.01.2018) – Назва з екрана.

ЕКОНОМІКА

УДК 331.221.1

Анна Бабак
(Ізмаїл)

УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ОПЛАТИ ПРАЦІ НА ПІДПРИЄМСТВІ В РИНКОВИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ

У статті розглядаються питання удосконалення системи оплати праці на підприємстві в ринкових умовах господарювання. Визначено головні недоліки та основні напрями удосконалення системи оплати праці на підприємстві.

Ключові слова: система оплати праці, мотивація персоналу, заробітна плата, оплата праці, продуктивність праці.

The article deals with the issues of improving the system of remuneration in the enterprise in the market conditions of management. Deficiencies and areas of improvement of labour remuneration at enterprises are identified.

Key words: payroll system, motivation of staff, salary, pay, productivity.

Відомо, що в сучасних умовах господарювання існує велика кількість невирішених питань і суперечностей у сфері оплати праці. Час диктує необхідність такої системи оплати, яка формувала б могутні стимули розвитку праці і виробництва. Одна із основних проблем у цій сфері відсутність чіткої залежності величини оплати праці від фактичних зусиль даного працівника, а також від результатів його праці [1, с. 40].

Метою статті є пошук оптимальних систем оплати праці, а, отже, і нових підходів до управління працею, які були б адекватними ринковим відносинам і вели б до неминучих змін в системі обліку заробітної плати.

Проблема організації оплати праці на підприємстві є однією з найбільш гострих. Актуальність проблеми зростає на тлі соціально-економічної кризи в країні. В умовах спаду продажів, скорочення чисельності працівників відбуваються зміни в організації праці та його оплаті. Така ситуація спостерігається на підприємствах різної спеціалізації. Ринкова економіка істотно змінила уявлення про сутність оплати і стимулювання праці. Підприємства почали розробляти конкретні форми і системи оплати праці, враховуючи при цьому особливості власного виробництва і місце на ринку. Тому, вибір форми і системи оплати праці в сучасних ринкових умовах для ефективної мотивації і організації заробітної плати на підприємствах набуває особливого значення.

Правильна організація оплати праці не тільки створює ефективні стимули до праці, підвищення її якості, продуктивності і підвищення на цій основі ефективності виробництва, а й безпосередньо впливає на соціально-економічний розвиток країни і багато в чому визначає рівень життя її населення [2, с. 37].

Під час написання статті з даної проблематики були проаналізовані роботи таких авторів, як: О.В. Корягіна, Б.Г. Мазманова, Г. М. Дубяги, К. І. Крищенко, Н.В. Павловської. У працях цих економістів визначені досить оригінальні науково-практичні підходи до соціально-економічних процесів у сфері оплати праці, вони містять багато пропозицій щодо реформування організації системи заробітної плати в нашій країні на етапі формування цивілізованих ринкових відносин в Україні. Проте, досі не існує єдиного методологічного підходу до вирішення питання матеріального стимулювання праці в умовах особливого економічного періоду переходу до повноцінних ринкових відносин, недостатньо обґрунтовані теоретичні і практичні позиції з проблем щодо застосування тих чи інших форм організації оплати праці.

Рівень життя працюючого населення залежить передусім від розміру заробітної плати. Адже, заробітна плата є, з одного боку, основним джерелом грошових доходів найманих працівників, основою матеріального доходу членів їхніх сімей, а з іншого – певною часткою витрат роботодавця на виробництво і найефективнішим засобом спонукання працівників до високопродуктивної і найманої праці.

За сучасних умов соціально-економічного розвитку підприємств України істотно зростає актуальність проблеми підвищення рівня заробітної плати та вдосконалення механізму управління оплатою праці [4, с. 9].

Основною складовою організаційно-економічного механізму управління оплатою праці є її організація на підприємстві. Питання організації заробітної плати, визначення її рівня завжди перебувають у центрі уваги як роботодавців, так і найманих працівників та їх об'єднань. Відповідно до чинних на сьогодні законодавчих актів (ст. 15 Закону України «Про оплату праці» і ст. 97 Кодексу законів про працю України), основою організації оплати праці в Україні є тарифна система, що включає тарифні сітки, тарифні ставки, схеми посадових окладів і тарифно-кваліфікаційні довідники. Суть тарифної системи оплати праці полягає в тому, що роботи розподіляються залежно від їх складності, а працівники – залежно від їх кваліфікації відповідно до розрядів тарифної сітки, що є основою для формування розмірів заробітної плати [3, с. 87].

У вітчизняній і зарубіжній економічній літературі висловлюються різноманітні точки зору стосовно тенденції використання так званого «гнучкого тарифу» у тарифній системі. Його суть полягає в тому, що в межах кожного кваліфікаційного розряду робітників або посад службовців встановлюється певний діапазон тарифних ставок та посадових окладів. Це сприяє підвищенню ефективності стимулювання працівників в межах одного й того самого розряду або посади без переведення до іншого розряду або на іншу посаду вищої кваліфікації. Класифікуючи всіх працівників підприємства на споріднені категорії (робітники, службовці, спеціалісти, керівники), їх потенціали, враховуючи особливості психології і фізіології людини, відносяться як 1:3. Це означає, що найбільш обдаровані, кваліфіковані, відповідальні працівники однієї категорії в процесі своєї трудової діяльності можуть добитися в три рази більш високих результатів в порівнянні з самими низько кваліфікованими, тобто будуть оцінюватися по трьохбальній шкалі.

Визначаючим фактором співвідношення заробітної плати найвищого і найнижчого окладів на підприємстві є специфіка конкретного підприємства і організації, кількісний і якісний склад працівників, який входить у відповідні кваліфікаційні групи, і інші якісні характеристики працівників, але не фінансовий стан підприємства, в залежності від якого лише коректується встановлена диференціація заробітної плати [5, с. 64].

Головними вимогами до організації заробітної плати на підприємстві, які відповідають інтересам як працівника, так і роботодавця, є забезпечення необхідного рівня заробітної плати за максимального зниження її затрат на одиницю продукції та гарантія підвищення оплати праці кожного працівника зі зростання ефективності діяльності підприємства.

Основу соціально-трудових відносин у суспільстві становлять питання реформування рівня оплати праці. Зауважимо, що цей процес в Україні розпочався з ухвалення Закону України «Про підприємства в Україні» (1991 р.). Підприємства набули прав самостійно встановлювати форми, системи й розміри оплати праці, а також інші види доходів працівників; визначати фонд оплати праці без обмеження його зростання з боку державних органів.

В умовах переходу нашої економіки на ринковий механізм функціонування, важливими завданнями оптимізації високопродуктивної, якісної праці та її гідної оплати є прискорення науково-технічного прогресу, зниження витрат живої праці, механізація трудомістких робіт, поліпшення використання трудових ресурсів, зменшення збитків робочого часу.

Отже, удосконалення оплати праці на підприємстві матиме вищу ефективність за дотримання таких принципів:

- відповідність заробітної плати ціні робочої сили;
- залежність заробітної плати від кількості і якості праці та від кінцевих результатів роботи підприємства;
- забезпечення переваг в оплаті праці тим працівникам, які роблять найбільший трудовий внесок у виробничі результати підприємства;
- удосконалення тарифної системи та нормування праці;
- відповідальність керівників підприємств за порушення законодавства про оплату праці;
- поєднання індивідуальних інтересів з колективними (за розвитку колективних форм організації праці) [4, с. 9].

Головними вимогами до організації заробітної плати на підприємстві і відповідно критерієм її ефективності є забезпечення реального зростання заробітної плати при зниженні її витрат на одиницю продукції і гарантія підвищення оплати праці кожного працівника у міру зростання ефективності діяльності підприємства в цілому.

Головним чинником стабільного розвитку суспільства є посилення матеріальної зацікавленості працівників в підвищенні результативності діяльності на основі забезпечення тісного взаємозв'язку розмірів доходів трудящих з кількістю і якістю витраченої ними праці.

При використанні системи «гнучкого тарифу» працівники підприємства мають можливість підвищувати свою заробітну плату за рахунок покращення індивідуальних результатів праці, розкриття свого творчого потенціалу.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Корягін, О. Автоматизація в поміч: системи оплати праці та формування [Текст] / О. Корягін // Праця і закон: [науково-економічний та суспільно-політичний журнал; Ч. 5 (113)]. – К., 2009. – С. 40-47.
2. Мазманова, Б. Г. Управление оплатой труда: Учебное пособие – М.: Финансы и статистика, 2013. – 368 с.
3. Дубяга Г. М. Концептуальні проблеми традиційної системи оплати праці. – Держава та регіони: економіка та підприємництво. – 2007. – №3. – 274 с.
4. Крищенко К. І. Удосконалення організаційно-економічного механізму управління оплатою праці. – Україна: аспекти праці. – 2007 – №6 – С. 9-23.
5. Павловська Н. В. Удосконалення тарифної системи оплати праці на підприємстві. – Довідник економіста. – 2004. – №1. – С. 64-72.

Науковий керівник: кандидат економічних наук, доцент Сорока Л.М.

УДК 338.34.053.4

*Інна Бержанір, Оксана Вінницька
(Умань)*

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКУ РОЗРАХУНКІВ З ПОКУПЦЯМИ І ЗАМОВНИКАМИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ

У статті обґрунтовано необхідність удосконалення обліку розрахунків з покупцями і замовниками, що зумовлено недосконалим законодавчим забезпеченням порядку розрахунків, кризою неплатежів та зростанням дебіторсько-кредиторської заборгованості. Встановлено, що для покращення обліку розрахунків необхідно контролювати політику диверсифікації щодо покупців і замовників.

Ключові слова: дебіторська заборгованість, рефінансування, бухгалтерський облік, кредит, кредиторська заборгованість.

The article substantiates the necessity of improving the accounting of settlements with customers and customers due to imperfect legislative provision of the settlement procedure, the crisis of non-payment and the growth of receivables and payables. It has been established that in order to improve accounting of accounts, it is necessary to control the policy of diversification with regard to buyers and customers.

Keywords: *accounts receivable, refinancing, accounting, credit, accounts payable.*

В сучасних умовах господарювання облік розрахунків з покупцями і замовниками містить низку невирішених проблем а саме: невизначеність обліку простроченої і безнадійної заборгованості та її рефінансування, криза неплатежів, аналіз заборгованості та автоматизація бухгалтерського обліку взаєморозрахунків з покупцями і замовниками підприємств тощо [1].

Ринкові відносини вимагають перегляду системи бухгалтерського обліку, одним із центральних елементів якої є облік взаєморозрахунків суб'єктів господарювання. На сьогодні одним із найбільш складних і суперечливих питань бухгалтерського обліку є облік розрахунків з покупцями і замовниками, що пов'язано з існуванням проблеми неплатежів.

На сучасному етапі діюча система розрахунків з контрагентами ще не відповідає вимогам прискорення грошового обігу і зміцнення фінансового стану підприємства, що, в свою чергу, веде до нестабільності у постачанні основних товарно-матеріальних цінностей. Недотримання договірної та розрахункової дисципліни, несвоєчасне висування претензій щодо боргів, які виникають, призводять до значного зростання невиправданої дебіторської заборгованості, а отже, до нестабільності фінансового стану підприємства. Прагнення підприємств збільшити обсяги реалізації і розширити коло покупців і замовників призводить до необхідності реалізовувати в кредит товари, продукцію, роботи або послуги [2, 3].

Не викликає сумнівів, що автоматизація обліку дозволяє значно полегшити роботу бухгалтерії в цілому та кожного бухгалтера окремо, особливо при впровадженні телекомунікаційного обміну інформацією між автоматизованими робочими місцями облікових працівників з використанням комп'ютерних мереж. Тому ведення повністю автоматизованого обліку з використанням програмного продукту «1 С: Бухгалтерія» значно прискорить ведення обліку дебіторської заборгованості та розрахунків з покупцями і замовниками.

Важливим елементом аналізу буде порівняння дебіторської і кредиторської заборгованості підприємств, оскільки значне переважання дебіторської заборгованості створює загрозу фінансовій стійкості суб'єктів господарювання і робить необхідним залучення додаткових (як правило, вартісних) засобів; в свою чергу, перевищення кредиторської заборгованості над дебіторською може призвести до неплатоспроможності підприємства. Тому вчасний контроль за співвідношенням заборгованостей підприємства надасть змогу запобігти його фінансовій кризі.

Проведений аналіз сучасних умов господарювання дає змогу стверджувати, що для покращення обліку розрахунків необхідно контролювати політику диверсифікації щодо покупців і замовників, тобто орієнтуватися на збільшення їх кількості для зменшення ризику несплати одним або кількома великими покупцями.

На підприємстві важливо організувати роботу з договорами на належному рівні та розробляти різноманітні моделі договорів із гнучкими умовами оплати, зокрема, надання покупцям знижок при достроковій оплаті, оскільки зниження ціни приводить до розширення обсягів реалізації та інтенсифікує приплив коштів.

На забезпечення своєчасної оплати дебіторської заборгованості значною мірою впливає налагоджена система контролю на підприємстві. Важливою складовою діяльності має стати формування претензій щодо своєчасності оплати продукції. Важливо також постійно контролювати стан розрахунків по простроченій заборгованості. Маючи оперативні дані по такій заборгованості, необхідно починати претензійну роботу, тобто висилати

повідомлення-претензії з усіма розрахунками пені за простроченими сумами.

Отже, дослідивши існуючий стан обліку розрахунків з покупцями і замовниками підприємств, можна стверджувати, що у сучасних умовах господарювання є чимало проблем, пов'язаних з обліком, аналізом і контролем таких розрахунків, зокрема: недосконале законодавче забезпечення порядку розрахунків, криза неплатежів та зростання дебіторсько-кредиторської заборгованості при розрахунках між суб'єктами підприємницької діяльності [4].

Враховуючи стан економічного розвитку країни та недосконалість нормативного забезпечення бухгалтерської служби українських підприємств, наголошено на необхідності постійних знань і розуміння усіх нюансів ведення обліку розрахунків з покупцями і замовниками, вміння швидко орієнтуватись у ситуації та обирати найбільш правильне рішення, що в подальшому сприятливо вплине на економічний стан суб'єкта господарювання.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Гарасим П. М. Бухгалтерський облік: первинні документи та порядок їх заповнення. Первинний та аналітичний облік на підприємстві / П. М. Гарасим, Г. П. Журавель, Р. Ф. Бруханський – Тернопіль: Астон, 2012. – С.464–470.
2. Камінська Н.П. Механізм управління дебіторською заборгованістю / Н.П. Камінська, Л.О. Гришина // Збірник наукових праць студентів НУК. – Миколаїв: НУК, 2015. – № 1. – С.188–192.
3. Одношєвна О. О. Шляхи вдосконалення процесу управління дебіторською заборгованістю [Електронний ресурс] / О. О. Одношєвна // Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського. – 2015. – Режим доступу: <http://global-national.in.ua>.
4. Шатохіна О. А. Особливості обліку дебіторської заборгованості, сумнівних боргів [Електронний ресурс] / О. А. Шатохіна // ДП «СВІЦ». – 2014. – Режим доступу: <http://www.visnuk.com.ua>.

УДК 331

Владислав Гарасимів
(Чернівці)

ЄВРОПЕЙСЬКА МОДЕРНІЗАЦІЯ ТА РЕФОРМИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ АСИМЕТРІЇ СВІТОВОГО ГОСПОДАРСТВА

Ключові слова: модернізація, реформи, господарство, світ, Україна, асиметрія.

Key words: modernization, reform, economy, world, Ukraine, asymmetry.

Постановка проблеми. Питання модернізації та реформ України є дуже важливим в аспекті творення нових соціально-економічних умов у світовому господарстві. Питання реформ та модернізації є одним з найважливіших на сьогодні в нашій державі. Проте, на сьогодні в нашій державі вже почалися ефективні реформи що сприяють підвищенню рівню життя населення в умовах асиметрії світового господарства. Детальніше про вплив цих реформ, я спробую розглянути у цій статті. Саме тому, роль дослідження питань пов'язаних реформами та модернізацією важко переоцінити.

Актуальність дослідження. Одним з головних завдань підвищення економічної ефективності нашої економіки за рахунок модернізації і впровадженню реформ є формування сильної, економічно стабільної держави в умовах соціально-економічної асиметрії світового господарства. Фінансовий стан та конкурентоспроможність країни залежить від економічних та соціальних реформ, а ефективність виробництва насамперед,

від системи модернізації що призводить до високої ефективності. Хоча, це питання в наш час є дуже важливим, проте воно досліджено мало.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз джерел щодо проблеми модернізації та впровадженню реформ, зокрема у галузі вищої освіти та реформ загалом досліджували Р.Абдєєв, В.Автономов, С.Алексєєва, Ю.Бондарчук, І.Зязюн, М.Каган, М.Лапін та ін., теоретичних та методологічних основ системи професійної педагогічної освіти – С.Гончаренко, І.Зязюн, А.Капська, О.Савченко та ін. Теоретичну основу дослідження складають положення і наукові узагальнення з питань реформування та модернізації в Україні (А. Алексюк, В. Бондар, О. Мороз, М. Ярмаченко та ін.) Результати досліджень дозволяють зробити такі узагальнення, що системоутворюючим чинником впровадженню реформ повинні стати фаховість управлінців і реформовведень, різноманітність, різнобічний розвиток і глибока інтеграція всіх модернізаційних підсистем і процесів і наближення їх до європейських стандартів.

Мета дослідження. Метою мого дослідження є Європейська модернізація та реформи в Україні в умовах соціально-економічної асиметрії світового господарства та їх вплив на розвиток та покращення соціально-економічного життя в країні.

Виклад основного матеріалу. В суто змістовному плані соціально-економічна модернізація означає вирішення трьох взаємопов'язаних проблем, а саме: модернізація державної економічної політики, модернізація виробничо-технологічної бази економіки, модернізація системи соціального захисту населення в широкому розумінні цього слова. Інструментом соціально-економічної модернізації є здійснення цілої низки реформ, спрямованих на запровадження найбільш ефективних принципів, механізмів та форматів управління соціально-економічними процесами в країні. При цьому безумовним імперативом суспільства має стати практична реалізація моделі сталого розвитку, що забезпечив би інтегральне поєднання економічної ефективності, соціальної справедливості, ресурсної збалансованості та екобезпеки. Країна не має іншого виходу, окрім модернізації економіки, враховуючи необхідність радикального підвищення ефективності національного виробництва як запоруки стабільного соціально-економічного розвитку країни в довгостроковій перспективі, що забезпечить якісне поліпшення стандартів життя суспільства. Країна не має іншого виходу, крім модернізації технологічної бази економіки, враховуючи нагальну необхідність знайти адекватні відповіді на кліматичні та енергетичні виклики. Відсутність ефективних кроків у цій сфері призведе до того, що економічне зростання в Україні зіткнеться з непереборними бар'єрами, тоді як цілі охорони навколишнього середовища не будуть реалізовані. Країна не має іншого виходу, крім соціально-економічної модернізації, враховуючи імператив адаптації національної економіки до вимог конкуренції на регіональних та глобальних ринках. Така адаптація означає необхідність підвищення ефективності виробництва, пристосування структури національної економіки до глобальної конкуренції в глобальній економіці, підвищення рівня наукомісткості економіки шляхом масового запровадження інновацій та сприяння створенню нових видів бізнесу, тощо. Країна не має іншого виходу, крім модернізації та радикального підвищення ефективності національної економіки, враховуючи небезпечні демографічні тенденції в Україні, які негативно впливають як на потенціал економічного зростання, так і створюють додатковий фінансовий тиск на економіку. Країна повинна перетворитися з суспільства, яке живе за рахунок різного роду трансферів та пільг, на суспільство, яке утримує себе за рахунок високоефективної праці. Очевидно, що сучасна модель української держави, яка базується на патерналістській ідеології, основою якої є масштабний перерозподіл коштів переважно у вигляді різного роду трансферів, має змінитись на модель, яка базується переважно на інвестиціях у розвиток людей та зміну умов їхнього життя. Кінцевим якісним результатом економічної модернізації має стати реальне скорочення розриву між Україною та країнами з розвинутою ринковою економікою. Показником успішності такого процесу має стати скорочення відставання України за рівнем доходу

(ВВП) на душу населення від розвинутих країн та зростання індексу людського розвитку. Майбутня економічна політика країни матиме два основні компоненти. По-перше, враховуючи глибокий вплив економічної кризи на Україну, який виявився чи не найбільшим серед інших країн Центральної та Східної Європи, зміст економічної політики в коротко- та середньостроковому плані визначатиметься необхідністю адекватно зреагувати на кризовий спадок (мова йде як про подолання фіскальних та інших дисбалансів, зумовлених кризою та антикризовою економічною політикою, так і реагування на нові проблеми кризового характеру. По-друге, в суто стратегічному плані держава повинна закласти сучасні (модернові) підвалини стабільного економічного розвитку в довгостроковій перспективі. Таке поєднання посткризового та стратегічного компонентів є досить непростим, особливо в тій частині, де мова йде про ресурсне забезпечення політики. Україна сьогодні є досить високоінтегрованою в світове господарство, тому економічна політика повинна базуватись на адекватному врахуванні такої залежності та реалістичних оцінках спроможності мінімізувати негативні зовнішні шоки та ефективно скористатись можливостями глобалізації. Ми виходимо з того, що глибинне питання щодо характеру та масштабів економічних реформ зводиться, за великим рахунком, до проблеми ціннісного цивілізаційного вибору – чи залишається країна в системі багато в чому пострадянських координат, з монополізованими ринками, домінуванням корупційних схем та надлишковим бюрократичним втручанням у виробничо-комерційну діяльність первинних економічних агентів, чи забезпечить вона утвердження принципів реальної конкуренції, економічної, а не бюрократичної доцільності, виконання державою адекватних ринковій економіці функцій за умов глобалізації. Іншими словами, фактично йдеться про вибір між створенням ефективної сучасної економічної системи, яка має практично необмежений потенціал розвитку, та частковими удосконаленнями нинішньої економічної моделі, що не має історичної перспективи.

Висновки та пропозиції. Я переконаний реальної альтернативи стратегії модернізації та впровадженню реформ як якісного оновлення країни немає. Можна дискутувати щодо пріоритетів та механізмів такої модернізації в термінах конкретних реформ, але реалізація проекту модернізації є єдиним засобом не тільки для вирішення нагальних проблем, але й забезпечення динамічного розвитку країни. Враховуючи різке загострення ряду політичних, економічних, соціальних та демографічних проблем можна стверджувати, що альтернативою модернізації може стати деградація суспільства держави в умовах соціально-економічної асиметрії світового господарства.

До цього часу українська політична еліта не спромоглася чітко сформулювати своє бачення модернізуючих реформ. Як засвідчили події останніх років, поведінку української політичної еліти визначають кон'юнктурні інтереси та цілі, причому влада розглядається як інструмент лобіювання останніх. Відсутній механізм зворотного зв'язку між владою та суспільством, що суттєво знижує ефективність як самої влади, так і дієвість громадянського суспільства. За таких умов саме науково-експертна спільнота повинна постійно формувати громадську думку щодо необхідності та напрямів модернізації, у той час як громадянське суспільство має тиснути на владу, аби не дозволити девальвувати саму ідею модернізації. Отже, нам потрібно прагнути впроваджувати реформи та здійснювати модернізацію економіки, виробництва, модернізацію туристичної сфери. Можна розвивати туризм в багатьох регіонах, адже наша країна дуже багата на неймовірні пейзажі природи і нам є чим похвалитись. Навіть розвиток туризму в Чорнобильській зоні може принести значні результати в аспекті підвищення рівня туристичної зацікавленості в Україні. Одним словом, реформи та модернізація – важливий чинник впливу на розвиток соціально-економічного рівня життя населення в умовах асиметрії світового господарства. Якщо прагнути їх проводити і невпинно рухатись вперед – ми досягнемо багато.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Балтачєєва Н. А. Соціальна політика в Україні: стан, проблеми і шляхи вирішення / Н. А. Балтачєєва [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/prvs/2011.../022.pdf
2. Гафарова К. Е. Європейські соціальні стандарти та їх імплементація в Україні / К.Е. Гафарова // Академ. огляд. – 2011. – №1(34). – С. 25-31.
3. Геєць В. М. Соціально-економічний стан України: наслідки для народу та держави: нац. доп. / В. М. Геєць; за заг. ред. В. М. Гейця. – К. : НВЦ НБУВ, 2009. – 687 с.
4. Герасимчук В. Г. Управлінський вектор економічної складової сталого розвитку: Україна та світ / В. Г. Герасимчук // Економіст. – 2007. – №9. – С. 7-9.
5. Ковбасюк Ю. В. Модернізація державного управління та європейська інтеграція України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://academy.gov.ua/doc/koment-inter_prezident/wystup_2013_04_25.pdf
6. Ігор Коліушко, Віктор Тимошук, Олександр Банчук, Мар'яна Демкова, Роман Куйбіда, Юлія Кириченко та ін. Модернізація України, визначення пріоритетів реформ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pravo.org.ua/images/documents/Modernization.pdf>
7. Ігор Коліушко, Ігор Бураковський, Олександр Сушко, Євген Бистрицький та Євген Захаров Модернізація України: пріоритети реформ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zn.ua/SCIENCE/modernizatsiya_ukrayini_prioriteti_reform.html

Науковий керівник: кандидат економічних наук, доцент Кобеля З.І.

УДК 339.137.2:338.242

*Тетяна Купчишина
(Рівне)*

СТАН ГЛОБАЛЬНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Розглянуто підходи до визначення конкурентоспроможності країни у глобальній економіці. Проаналізовано стан глобальної конкурентоспроможності національної економіки України та визначено пріоритетні напрями підвищення конкурентоспроможності національної економіки.

Ключові слова: глобалізація, конкурентоспроможність національної економіки, конкурентні переваги, індекс глобальної конкурентоспроможності, індекс економічної свободи, індекс легкості ведення бізнесу, індекс людського розвитку, індекс корупції.

The approaches to determining the country's competitiveness in the global economy are considered. The article analyzes the state of global competitiveness of the national economy of Ukraine and identifies the priority directions of increasing the competitiveness of the national economy.

Key words: globalization, competitiveness of the national economy, global competitiveness index, economic freedom index, ease of doing business index, human development index, corruption index, competitive advantages.

Постановка проблеми. Сучасні тенденції розвитку світової економіки та процеси глобалізації, які підсилюють взаємозалежність економік, сприяючи формуванню та функціонуванню міжнародних фінансових та товарних ринків, підвищують актуальність

проблематики глобальної конкурентоспроможності країн, залучених у світогосподарські процеси.

Для України нині однією з найголовніших економічних проблем, на вирішення якої сьогодні має бути спрямована державна економічна політика, є проблема досягнення світового рівня конкурентоспроможності національною економікою, що, в свою чергу, сприятиме ефективній інтеграції у світовий економічний простір в умовах активних процесів глобалізації та інтернаціоналізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Конкурентоспроможність національної економіки є предметом численних фахових та публічних дискусій. Дослідженням конкурентоспроможності національної економіки займалися такі відомі зарубіжні економісти, як М. Портер, Дж. Сакс, М. Фрідмен, Дж. М. Кейнс, А. Маршалл. Серед вітчизняних науковців значну увагу дослідженню конкурентоспроможності національної економіки приділяють Базилук Я. Б., Кизим М. О., Жаліло А. Я., Швиданенко О. А., Скрипник Н. Є. та ін.

Метою дослідження є стан глобальної конкурентоспроможності національної економіки України, визначення чинників, які зумовлюють низьку конкурентоспроможність національної економіки.

Виклад основного матеріалу. Конкурентоспроможність національної економіки – це здатність економіки однієї країни конкурувати з економіками інших держав за рівнем ефективного використання національних ресурсів, підвищення продуктивності народного господарства і забезпечення на цій основі високого та постійного зростаючого рівня життя населення.

Попри широку вживаність цього поняття, в наукових дослідженнях досі не має єдиного усталеного визначення конкурентоспроможності національної економіки.

Найбільш представницькими дослідженнями конкурентоспроможності національної економіки є дослідження, що проводяться швейцарськими інститутами – Всесвітнім економічним форумом (World Economic Forum) і Міжнародним інститутом розвитку менеджменту (International Institute for Management Development), які щорічно публікують доповіді про конкурентоспроможність країн і відповідні рейтинги.

За визначенням Всесвітнього економічного форуму «конкурентоспроможність – це здатність країни досягти постійних високих темпів зростання ВВП на душу населення» [2].

За визначенням Міжнародного інституту розвитку менеджменту «конкурентоспроможність – це реальна і потенційна можливість фірм за наявних умов проектувати, виготовляти, збувати товари, які за ціновими й неціновими характеристиками привабливіші для споживачів, ніж товари їх конкурентів» [2].

Кожен з інститутів при складанні повної картини конкурентоспроможності економіки країн та регіонів користується власною методологією дослідження. Тому трапляється певне розходження між дослідженими показниками та результатами оцінки.

Оцінку конкурентоспроможності здійснюють на трьох рівнях: мікрорівень, макрорівень та мегарівень.

На мегарівні конкурентоспроможність національної економіки оцінюють за наступними показниками:

- 1) Індекс глобальної конкурентоспроможності (Global Competitiveness Index, GCI), який ще називають індексом інноваційної сприятливості країни;
- 2) Індекс конкурентоспроможності бізнесу (Business Competitiveness Index, BCI), який визначає рівень продуктивності та ефективності компаній і галузей. Звіти СЕФ оприлюднюються в спеціалізованому виданні «The Global Competitiveness Report. World Economic Forum»;
- 3) Індекс сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index, CPI);

4) Індекс розвитку людського потенціалу (Human Development Index, HDI). Його використовують для порівняльної оцінки бідності, грамотності, освіти, середньої тривалості життя й інших показників країни;

5) Індекс економічної свободи (Index of Economic Freedom, IEF). Це показник, що визначається Світовим банком, на основі вивчення законів і положень, що впливають на процес ведення бізнесу.

За показниками глобальної конкурентоспроможності Україна продовжує втрачати позиції у глобальних рейтингах країн світу.

Так, за Індексом глобальної конкурентоспроможності 2017-2018 (Global Competitiveness Index 2017-2018) Україна посіла 81-е місце серед 137 країн світу, покращивши свої позиції на чотири пункти. У попередньому рейтингу була 85-а позиція. Вже традиційно, рейтинг очолила Швейцарія. До десятки найконкурентоспроможніших увійшли США, Сінгапур, Нідерланди, Німеччина, Гонконг, Швеція, Великобританія, Японія та Фінляндія [1].

Індекс глобальної конкурентоспроможності складається з більш ніж 100 змінних, що згруповані у 12 контрольних показників («Інституції», «Інфраструктура», «Макроекономічне середовище», «Охорона здоров'я та початкова освіта», «Вища освіта і професійна підготовка», «Ефективність ринку товарів», «Ефективність ринку праці», «Розвиток фінансового ринку», «Технологічна готовність», «Розмір ринку», «Відповідність бізнесу сучасним вимогам» та «Інноваційний потенціал»), які об'єднані 3 основними групами субіндексів: «Основні вимоги», «Підсилювачі продуктивності» та «Інновації та фактори вдосконалення». Україна погіршила свої позиції у 4 з 12 основних показників. Найбільше втрачено за складовою «Ефективність ринку праці» («мінус» 13 пунктів). Також Україна зазнала втрат за оцінкою інноваційної складової Індексу («мінус» 9 пунктів), інфраструктурної («мінус» 3 пункти), та за складовою, що характеризує вищу освіту та професійну підготовку («мінус» 2 пункти) [1].

За Індексом економічної свободи в 2017 (Index of Economic Freedom 2017) Україна посіла 166 місце із 180 країн (в минулому році – 162 місце) [3]. Першу п'ятірку Індексу економічної свободи і групу «вільних економік» сформували Гонконг, Сінгапур, Нова Зеландія, Швейцарія та Австралія. За цим Індексом країни поділяють на 5 груп: вільні (80-100 балів), в основному вільні (70-79,9 балів), помірно вільні (60-69,9 балів), в основному не вільні (50-59,9 балів), не вільні (0-49,9). Хоча в цьому рейтингу Україна і збільшила свій показник із 46,8 до 48,1 бала зі 100 можливих, але залишається серед країн з «невільною економікою». Згідно з цим показником Україну випереджають Ліберія, Чад, Афганістан, Судан та Ангола (з показниками від 49,1 до 48,5 бали), слідом за нею йдуть Суринам, Болівія, Гвінея і Туркменістан (із показниками від 48 до 47,4 бала), а всі разом ці країни потрапили до групи депресивних економік із показником індексу нижче 50. Укладачі індексу вказують на те, що економіка України сильно стиснулася і залишається дуже крихкою, а втрати у виробництві та експорті разом із значним відпливом капіталу збільшили тиск на валюту та резерви, суттєво підірвавши грошову стабільність.

Особливу увагою серед інвесторів користується рейтинг Doing Business (Індекс легкості ведення бізнесу), який здійснює Світовий банк. В цьому глобальному дослідженні міститься рейтинг країн світу за показником створення сприятливих умов для ведення бізнесу. Висока позиція країни в цьому індексі означає, що регуляторний клімат в країні сприяє веденню бізнесу. За рік Україна покращила свою позицію лише на 1 позицію, піднявшись з 81 місця на 80 (із 190 країн) [7]. Однак показники цього індексу, в контексті інших індексів, не сигналізують про суттєву якісну зміну української економіки. Серед країн, що продемонстрували значні поліпшення в полегшенні ведення бізнесу за останній рік – Бруней, Казахстан, Кенія, Білорусь, Індонезія, Сербія, Грузія, Пакистан, ОАЕ, Бахрейн. А перше місце за сумарним ступенем сприятливості умов для підприємницької діяльності зайняла Нова Зеландія. В першу десятку країн-лідерів увійшли Данія, Гонконг, Південна Корея, Норвегія, Великобританія, США, Швеція і Македонія.

Що стосується індексу людського розвитку, то Україна втратила кілька позицій в рейтингу і посідає 84-е місце серед 188 країн (з показником 0,743 бали). В минулорічному рейтингу Україна посідала 81-е місце [5]. Ця оцінка відображає реальний стан справ у країні, на території якої триває збройний конфлікт та яка важко працює над модернізацією своїх економічних, політичних і соціальних інститутів. Позитивним для України є те, що вона залишається серед країн з високим рівнем людського розвитку і поліпшила деякі показники, наприклад, тривалість часу навчання. Найважливішим висновком Доповіді ПРООН про стан людського розвитку є те, що шляху назад у реформах немає. Будь-які затримки у розв'язанні проблем країни лише погіршать умови життя українців. А п'ятірку країн з найвищим рівнем людського розвитку сформували Норвегія, Австралія, Швейцарія, Німеччина та Данія.

За Індексом сприйняття корупції (CPI) Україна отримала 29 балів (із 100 можливих), що на 2 бали більше за показник минулого року, і посіла 131 місце із 176 країн [4]. Цю сходинку із Україною розділили Росія, Казахстан, Непал та Іран. Покращенню позиції у світовому рейтингу CPI сприяло просування антикорупційної реформи, але відсутність дієвої судової системи та фактична безкарність корупціонерів не дає Україні зробити потужний ривок і подолати 30-бальний бар'єр.

Висновки. Отже, рівень глобальної конкурентоспроможності України на сучасному етапі є дуже низьким. Незважаючи на значний природний, інтелектуальний та інноваційний потенціал, Україна не використовує свої конкурентні переваги.

В перспективі для підвищення конкурентоспроможності національної економіки потрібно сконцентрувати зусилля на розвитку більш динамічних та ефективних секторів економіки, насамперед високотехнологічних. Необхідно продовжувати економічні реформи, спрямовані перш за все на створення сприятливого середовища ведення бізнесу, забезпечення довгострокової фінансової стабільності і підвищення ефективності державного управління.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Позиція України в рейтингу країн світу за індексом глобальної конкурентоспроможності 2017-2018 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://edclub.com.ua/analitika/pozyciya-ukrayiny-v-reytingu-krayin-svitu-za-indeksom-globalnoyi-konkurentospromozhnosti-2>
2. Скрипник Н. Є. Конкурентоспроможність національної економіки: сутність та сучасні підходи до тлумачення/ Н. Є. Скрипник / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_16/4/9.pdf
3. Україна в Індексі економічної свободи 2017 додала 1,3 бала але опустилася на 166-е місце [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua.interfax.com.ua/news/general/403745.html>
4. Україна за рівнем корупції дорівнялася до Росії й Ірану [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/news/2017/01/25/7133397/>
5. Україна на 81 місці за рівнем людського розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://m.day.kyiv.ua/uk/article/cuspilstvo/ukrayina-na-81-misci-za-rivnem-lyudskogo-rozvytku>
6. Україна потрапила в рейтинг ООН за індексом людського розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://espreso.tv/news/2017/03/22/ukrayina_potrapyla_u_reyting_oon_zh_indeksom_lyudskogo_rozvytku
7. DOING BUSINESS-2017. Україна в легкості ведення бізнесу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://edclub.com.ua/analitika/doing-business-2017-ukrayina-v-reytingu-svitovogo-banku-legkosti-vedennya-biznesu>

ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ЦИКЛІЧНОСТІ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ

У статті розкрито теоретико-методологічні основи інноваційної діяльності підприємства, визначено ключову роль в теоріях циклічного економічного розвитку інноваційного розвитку, за матеріалами конкретного підприємства галузі машинобудування окреслено основні проблеми інноваційного розвитку, визначено умови, необхідні для впровадження інноваційних продуктів на промислових підприємствах України.

Ключові слова: інновація, інноваційна діяльність, циклічний розвиток економіки, інноваційні продукти, інноваційна активність.

The article reveals the theoretical and methodological foundations of innovation activity of the enterprise, determines the key role in the theories of cyclic economic development of innovation development, the materials of the concrete enterprise of the mechanical engineering sector outline the main problems of innovation development, define the conditions necessary for the introduction of innovative products at industrial enterprises of Ukraine.

Key words: innovation, innovative activity, cyclical development of the economy, innovative products, innovative activity.

Досліджуючи варіацію основних понять інноваційної діяльності, розуміємо, що вживання терміна «інновація» є дуже багатограним: від надміру узагальнених (широких) варіантів до специфічних (звужених), що здебільшого належать до технічних нововведень. Варто зазначити, що при ширшому підході до аналізу визначення цього терміна стає менш чітким. Узагальнивши, доходимо висновку, що існують два основні підходи щодо тлумачення цього терміна. Крім цього, ряд вчених розглядає інновацію саме як процес впровадження нових виробів, технологій, методів організації виробництва і праці та методів управління. Інші передбачають дослідження інновації як продукту – результату процесів впровадження нової техніки, технології, нового методу.

Вперше на періодичність економічного розвитку, в тому числі й інноваційного, вказали англійські вчені Х. Кларк і В. С. Джевонс, проаналізувавши зміни в економіці між двома економічними кризами 1793 та 1847 років. Підґрунтям для появи теорій циклічного економічного розвитку стали саме їх дослідження. Багато вчених досліджували напрями і ступінь зміни сукупності показників, що характеризують рівноважний розвиток економіки, тобто циклічність економічної кон'юнктури [1, с. 78].

Сучасна економічна теорія розглядає розвиток на рівні національної економіки спираючись на два підходи, що описують процес розвитку в статичі або динаміці. Одним з перших процеси економічного розвитку намагався дослідити К. Маркс. Система обмежень теоретичних пошуків Маркса представляла національну економіку у вигляді статичної системи, в якій відсутніми були науково-технічний прогрес, безробіття, зовнішня торгівля, кризи. Голландець Я. Ван Гельдерен дійшов висновку, що економічне зростання залежить від зовнішніх факторів, серед яких – поява нових технологій [2, с. 59].

Циклічність в економіці має свою специфіку, оскільки одночасно існують і діють кілька типів циклів. Всього їх можна виокремити більше тисячі, але основні з них – це промисловий цикл (цикл Жуглара) і довгі хвилі, які часто називають по імені вченого, який їх вперше описав, – хвилі Кондратьєва [3].

Аналіз теорій циклічного економічного розвитку свідчить про ключову роль в цих теоріях інноваційного розвитку. При цьому інновації виступають основним фактором економічного зростання.

Для машинобудівних підприємств Хмельницької області виявлено невикористані резерви щодо активізації інноваційної діяльності. Відомо, що технології ПрАТ «Кам'янець-Подільський автоагрегатний завод» зорієнтовані на створення нових інноваційних продуктів, для виробництва яких необхідно придбати нове обладнання, замінивши морально та фізично застаріле.

На нашу думку, доцільно запропонувати залучення молодих спеціалістів з інженерного супроводження нового обладнання; збільшити кошти на навчання та перепідготовку в провідних зарубіжних компаніях, що виробляють високотехнологічну продукцію. Керівництво заводу занепокоєно тим, що перешкодою залучення висококваліфікованого науково-інноваційного потенціалу є певна заборгованість за заробітною платою за два роки. Звільняються також висококваліфіковані ветерани виробництва, а разом з ними втрачається безцінний досвід. ПрАТ спроможне виробляти нові зразки машин і обладнання, що потребує державного замовлення, а також зберігати виробництво традиційної номенклатури, яка користується попитом.

Серед чинників, які стримують розвиток інноваційних процесів у машинобудуванні, необхідно зазначити такі:

- 1) недостатність власних та запозичених коштів підприємств машинобудування для впровадження інноваційної продукції;
- 2) недосконалість чинного законодавства стосовно фінансування інноваційних програм та податкового стимулювання;
- 3) неналежна участь державних та регіональних органів щодо керівництва, координації та контролю робіт із впровадження інноваційних проектів;
- 4) не врахування на державному та регіональному рівні позитивного зарубіжного досвіду щодо пільгового оподаткування та довгострокового пільгового кредитування проектів [4].

В Україні доцільно впровадити комплексний підхід із подолання інвестиційних перешкод, що гальмують спрямування до використання надбань інтеграційних процесів. До інвестиційних перешкод належать:

- високий ризик інноваційної діяльності;
- тривалий термін розробки та окупності інновацій;
- із загальної кількості отриманих інноваційних видів продукції у 2016 р. більше половини підприємств із технологічними інноваціями придбали машини, обладнання та програмне забезпечення для виробництва нових або значно поліпшених продуктів та послуг. Майже третина здійснювали діяльність для запровадження нових або суттєво вдосконалених продуктів або процесів, таку як техніко-економічне обґрунтування, тестування, розробка програмного забезпечення для поточних потреб, технічне оснащення, організація виробництва тощо [5];
- незначна частка витрат – на навчання та підготовку персоналу для розробки та запровадження нових або значно вдосконалених продуктів та процесів;
- відсутність нових форм маркетингової стратегії щодо попиту на інноваційну продукцію та ринки збуту.

За результатами дослідження теоретичних положень та проведеного статистичного аналізу інноваційної діяльності підприємств визначено умови, необхідні для впровадження інноваційних продуктів на промислових підприємствах України:

- посилення участі державних і регіональних органів у координації та контролі робіт промислових підприємств з підвищенням обсягів фінансування інноваційних програм;
- збільшення промисловими підприємствами в структурі впровадження інноваційних видів продукції частки нових видів машин, устаткування, приладів, апаратів;

– активізація впровадження нових форм маркетингової стратегії відносно виходу на зовнішні ринки власних видів інноваційної продукції.

Посилення конкуренції на світовому та на внутрішньому ринках збуту, складна економічна ситуація, наростання кризових явищ у світовому економічному просторі, втрата промислових підприємств на тимчасово окупованих територіях та порушення внаслідок цього технологічних та виробничих зв'язків посилюють фінансові проблеми вітчизняних підприємств, про що свідчить незначна кількість підприємств, що впроваджують інновації.

Можна зробити висновок, що для вітчизняних промислових підприємств зменшується кількість джерел фінансування інноваційної діяльності, що призводить до скорочення і так незначних обсягів власних інноваційних розробок. Тому важливого значення набуває державна підтримка інноваційної активності вітчизняних підприємств, спрямована на пряме державне (регіональне) фінансування інноваційних проектів, створення привабливого інвестиційного клімату та удосконалення податкової та кредитної політики.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Карпунь І.Н. Інноваційний розвиток суб'єктів господарювання: методологія формування, механізми реалізації : монографія / І.Н. Карпунь, М.С. Хом'як. – Л., 2009. – 432 с.
2. Прохорова, В.В. Формування системи управлінських інновацій на промислових підприємствах на основі синергетичного підходу : монографія / В.В. Прохорова, С.А. Мушнікова. – Х. : НТМТ, 2013. – 264 с.
3. Близнюк Т. П. Характеристика проходження циклів М. Кондратьєва в Україні / Т.П.Близнюк // Економіка розвитку. – 2007. – №1(41). – С. 26–30.
4. Лебедева, Л.В. Сучасна інноваційна політика держави в Україні: проблеми та перспективи реформування [Електронний ресурс] / Л.В. Лебедева // Ефективна економіка. – 2014. – №1. – Режим доступу: <http://www.economy. nauka.com.ua>. – Заголовок з екрана.
5. Наукова та інноваційна діяльність України, 2016 рік // Державна служба статистики України [відповідальний за випуск О. О. Кармазіна]. – К., 2017. – 140 с.

Науковий керівник: доктор економічних наук, професор Мазур Н.А.

УДК 336.27:31(477)

*Альона Піскун
(Одеса)*

СТАТИСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ДЕРЖАВНОГО БОРГУ УКРАЇНИ

Розглянуто сутність і класифікацію державного боргу. Визначено динаміку загального державного боргу України, проаналізовано його валютну структуру та структуру за джерелами виникнення.

Ключові слова: державний борг, динаміка, валютна структура, внутрішній борг, зовнішній борг.

The essence and classification of the state debt are viewed. The dynamics of the total public debt of Ukraine is determined, its currency structure and structure according to sources of origin are analyzed.

Key words: public debt, dynamics, currency structure, internal debt, external debt.

Сьогодні кожна держава для ефективного проведення економічної політики використовує не лише внутрішні кошти, але й намагається залучити додатковий капітал із зовнішніх джерел, що є передумовою виникнення державного боргу. А невміння використовувати залучені фінансові ресурси є основною причиною його зростання.

Відповідно до Бюджетного кодексу України, державний борг – це загальна сума зобов'язань держави з повернення отриманих та непогашених кредитів (позик) станом на звітну дату, що виникають унаслідок державного запозичення. Загальна сума державного боргу складається із усіх випущених і непогашених боргових зобов'язань держави (як внутрішніх, так і зовнішніх), а також відсотків за ними, включаючи видані гарантії за кредитами, що надаються місцевим органам влади, іноземним позичальникам, та державним підприємствам [1].

Динаміка загального державного боргу України та ланцюгові показники аналізу його динаміки представлені в табл. 1.

Таблиця 1

Динаміка загального державного боргу України

Дата	Державний борг, млрд. грн.	Абсолютний приріст, млрд. грн.	Темп зростання, %
1.01.2005	85,4	-7,3	91,5
1.01.2006	78,2	2,4	103,1
1.01.2007	80,6	8,2	110,2
1.01.2008	88,7	100,7	213,4
1.01.2009	189,4	112,1	159,2
1.01.2010	301,5	130,7	143,4
1.01.2011	432,2	40,9	109,5
1.01.2012	473,1	42,4	109,0
1.01.2013	515,5	68,9	113,4
1.01.2014	584,4	516,5	188,4
1.01.2015	1100,8	470,9	142,8
1.01.2016	1571,8	358,0	122,8
1.01.2017	1929,8	-	-

Розраховано та складено за даними Державної служби статистики України [2].

Дані таблиці 1 показують, що протягом усього аналізованого періоду лише в 2005 році відбулося скорочення загального державного боргу України на 7,3 млрд. грн. або на 8,5%, а далі відбувалося постійне його зростання. Найбільше зростання відбувалося у 2008 році, коли державний борг збільшився у 2,1 разів та в 2014 році – у 1,9 разів. За весь аналізований період загальний державний борг України зріс більш, ніж у 22 рази.

У ст. 12 Кодексу передбачена класифікація боргу, яка систематизує інформацію про всі боргові зобов'язання держави, місцевого самоврядування.

Так, залежно від критерію часу сплати розрізняють поняття поточного (це заборгованість та відсотки по ній, які країна-боржник повинна погасити в поточному календарному році) та капітального (це загальна сума заборгованості та відсотків, які повинні бути сплачені країною взагалі) боргу держави.

В залежності від джерел виникнення розрізняють внутрішній (це заборгованість країни безпосередньо її резидентам) і зовнішній (заборгованість держави перед суб'єктами інших держав: іноземними громадянами, юридичними особами, урядами та міжнародними фінансовими організаціями) державний борг країни [3].

В Україні гранична сума внутрішнього та зовнішнього боргу встановлюється на кожний бюджетний період відповідно до Закону про Державний бюджет України на поточний рік. При цьому величина суми державного боргу в країні не повинна перевищувати 60% фактичного річного обсягу ВВП держави.

Так основною складовою загального державного боргу протягом усього аналізованого періоду залишається зовнішній державний борг, який за 2016 рік склав 64,3% загального державного боргу України. При цьому до 2013 року спостерігалася тенденція до поступового скорочення питомої ваги зовнішнього державного боргу, незважаючи на його абсолютне зростання, а з 2014 року спостерігається тенденція до підвищення не лише його абсолютної величини, а й частки в загальній сумі боргу країни.

Таблиця 2

Структура загального державного боргу України за джерелами виникнення

Дата	Державний борг, млрд. грн.	у тому числі			
		внутрішній		Зовнішній	
		сума, млрд. грн.	%	сума, млрд. грн.	%
1.01.2005	85,40	20,95	24,5	64,45	75,5
1.01.2006	78,15	19,19	24,6	58,96	75,4
1.01.2007	80,55	16,61	20,6	63,94	79,4
1.01.2008	88,74	18,81	21,2	69,93	78,8
1.01.2009	189,41	46,67	24,6	142,74	75,4
1.01.2010	301,51	105,13	34,9	196,38	65,1
1.01.2011	432,24	155,49	36,0	276,75	64,0
1.01.2012	473,12	173,71	36,7	299,41	63,3
1.01.2013	515,51	206,51	40,1	309,0	59,9
1.01.2014	584,37	284,09	48,6	300,28	51,4
1.01.2015	1100,83	488,87	44,4	611,97	55,6
1.01.2016	1571,77	529,46	33,7	1042,31	66,3
1.01.2017	1929,76	689,73	35,7	1240,03	64,3

Розраховано та складено за даними Державної служби статистики України [2].

Аналіз валютної структури зовнішнього боргу України показав, що найбільшу питому вагу всіх зовнішніх запозичень країна здійснює у доларах. Так у 2016 році запозичення у доларах США склали 74,5%. Частки зобов'язань в євро та російських рублях становили відповідно 10,5 та 1,7%. Питома вага зобов'язань у спеціальних правах запозичення перед МФВ у 2016 році склали 11,5%. Частка зовнішньої заборгованості в національній валюті є незначною – 0,9% валового обсягу боргу [4].

Таким чином, протягом останніх років в Україні спостерігається тенденція до стійкого зростання абсолютних показників прямого державного боргу, як внутрішнього, так і зовнішнього. І якщо до 2015 року сума внутрішнього боргу то перевищувала суму зовнішнього боргу, то була незначно меншою, то з 2015 року спостерігається чітка тенденція до суттєвого випередження зростання зовнішнього боргу над внутрішнім боргом країни.

Від характеру рішення боргової проблеми залежить бюджетна дієздатність України, становище її валютних резервів, а, отже й стабільність гривні, рівень відсоткових ставок, інвестиційний клімат, характер поведінки всіх сегментів вітчизняного фінансового ринку.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Бюджетний кодекс України [Текст] / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>
2. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
3. Милашко О. Г. Міжнародна статистика : навч. посібник / О. Г. Милашко, А. З. Підгорний, О. П. Русева. – Одеса : ОНЕУ, 2012. – 162 с.
4. Піскун А. Статистичний аналіз експортно-імпортних операцій України [Текст] / Піскун А., Гомонюк А. // Статистика – інструмент соціально-економічних досліджень : збірник наукових студентських праць. – Одеса, ОНЕУ. – 2018. – Вип. 4. – Ч. I. – С.33-42.

НОВІ ПІДХОДИ В ОРГАНІЗАЦІЇ ПІДГОТОВКИ УПРАВЛІНСЬКИХ КАДРІВ В УКРАЇНІ

У статті розглянуто нові підходи в організації підготовки управлінських кадрів в Україні, які об'єднують теорію та практику за рахунок тісної співпраці учбових закладів і підприємств.

Ключові слова: управлінські кадри, менеджер, бізнес, бізнес-школа, підприємство.

In the article new approaches are considered in organization of training of administrative personnels in Ukraine, that unite a theory and practice due to the close collaboration of educational establishments and enterprises.

Key words: administrative shots, manager, business, business-school, enterprise.

Підготовка управлінських кадрів як самостійна галузь освіти виникла в 1881 р., коли при Паризькій торговельній палаті було відкрито першу Вищу комерційну школу. Тоді ж у США при Пенсільванському університеті була створена спеціальна школа підготовки управлінських кадрів, а нині кількість шкіл ділової адміністрації, або так званих шкіл бізнесу, в країнах світу перевищує 1000. В більшості розвинених країн підготовка управлінських кадрів інституціонально здійснюється у трьох головних варіантах:

- закладами вищої освіти (університети, коледжі);
- бізнес-школами і аналогічними до них закладами;
- великими компаніями, фірмами на базі спеціальних навчальних центрів.

Порівняння з Україною показує, що тільки перший варіант має адекватний співставний до масштабу країни характер [1; 2]. Бізнес-шкіл світового рівня в Україні непропорційно мало – усього 4-5 на фоні кількох десятків у європейських країнах [3]. Перші бізнес-школи в Європі були відкриті у Великобританії в Лондоні і Манчестері у 1967 р. На даний час у провідній європейській асоціації EFMD (Європейський фонд розвитку менеджменту) зареєстровано близько 300 центрів навчання менеджерів. Для порівняння: у США діє понад 600 шкіл бізнесу як закладів освіти і наукових досліджень, що надають систематизовану підготовку з бізнесу і менеджменту та мають самостійний статус у складі університетів. Для проведення аналізу організації підготовки управлінських кадрів (УК) необхідно визначити її характеристики (табл.1).

Інформація, що подана в таблиці 1, показує, що в залежності від конкретної «навчальної ситуації» можна формувати найбільш адекватний навчальний комплекс.

Таблиця 1

Характеристики сфери підготовки УК з поясненнями

Характеристики сфери підготовки УК	Пояснення
Етапність підготовки	Первинна (університети); подальша (бізнес-школи); підвищена (приклади: Школа ділової активності Гарвардського університету; Слоунська школа ділової адміністрації)
Рівень особи, що вступає на навчання	“Нульовий”; з первинною підготовкою; після бізнес-школи; із значним управлінським досвідом; досвідчений топ менеджер
Орієнтація на сфери/види зайнятості	Подано нижче на рис.

Галузева орієнтація	Згідно традиційних галузей: промисловість, будівництво, сільське господарство, охорона здоров'я тощо
Форми навчання	Очна (full time); вечірня; заочна; гнучка-модульна; дистанційна
Методи навчання	Лекції+практичні; кейси; залучення до реальної роботи; семінари; активні методи (тренінги, ділові і рольові ігри); стажування; виконання проектів з командною участю; бізнес-форуми; networking; ділові зустрічі; coaching on the job та інші

З точки зору сфер зайнятості і особливостей професійної діяльності весь контингент управлінських кадрів можна розподілити на категорії, які показані на рис. 1.

Показаний на рисунку розподіл УК має значення для розгляду питання про особливості підготовки менеджерів. Наприклад в сфері державного управління можуть працювати фахівці, що отримали підготовку в різних ВНЗ, проте ця сфера має власну спеціалізовану систему навчання, особливості функціонування якої проаналізовано в аналітичному огляді Інституту аналізу політики та стратегій за 2016 рік [4]. А от принципи відмінності професійної діяльності менеджерів категорій 1.2.2.1, 1.2.2.2, 1.2.2.3, 1.2.2.4 не беруться до уваги при організації їхнього навчання. Розглянемо кілька прикладів. Менеджер, що займає позицію в багаторівневій ієрархії великої компанії, працює згідно посадової інструкції з чітко фіксованими обов'язками, а в разі виникнення нештатних ситуацій звертається до вищого керівництва.

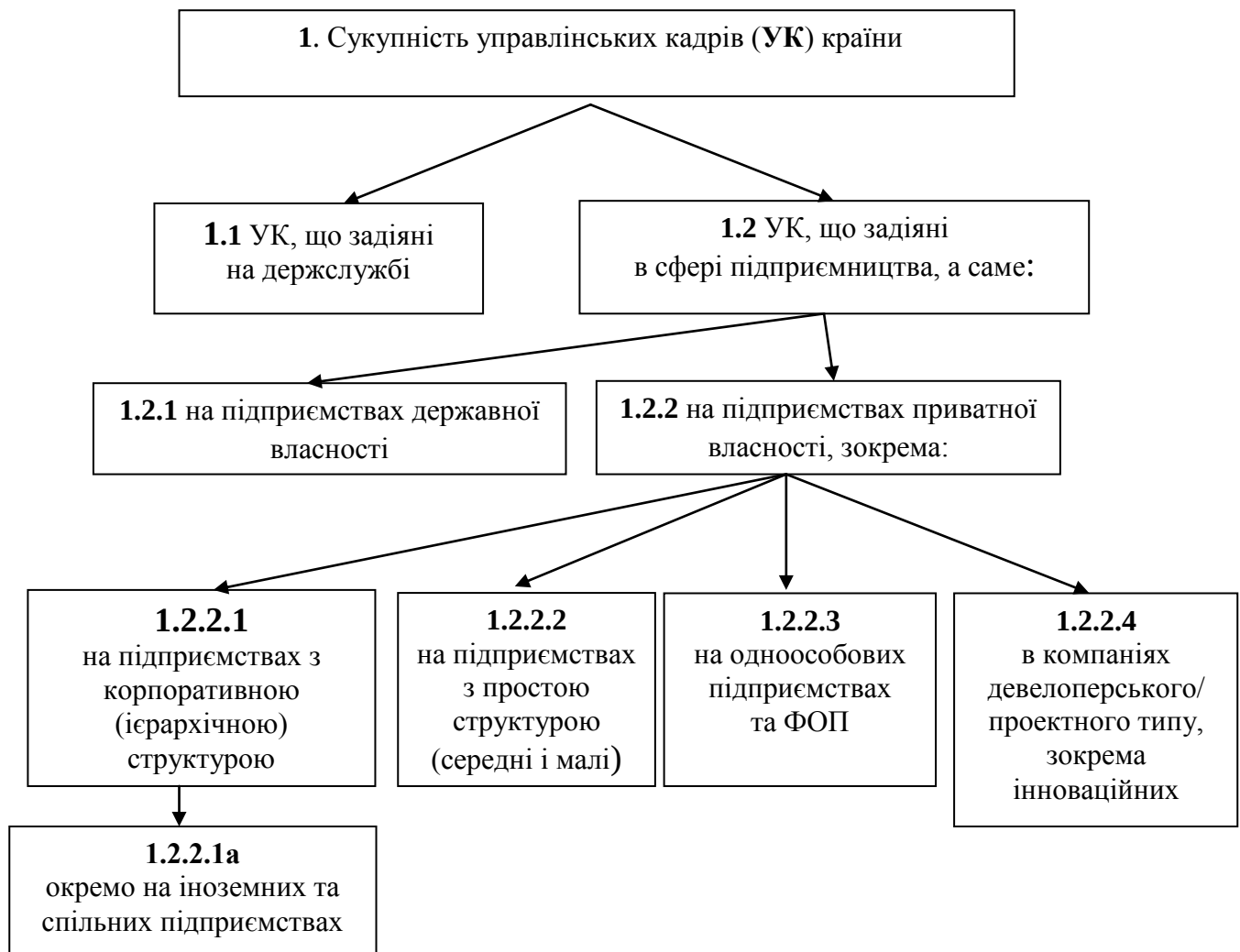

Рис. 1. Розподіл управлінських кадрів за категоріями в залежності від сфери зайнятості

Менеджер на малому підприємстві, а тим більше на одноособовому має самостійно приймати оперативні рішення в різних критичних ситуаціях. Отже, підготовка зазначених категорій менеджерів повинна організовуватися з урахуванням відмінностей їхньої професійної діяльності. Те ж саме стосується неочевидних, на перший погляд, відмінностей категорій 1.2.2.1 і 1.2.2.1a. Насправді ж в українських філіалах великих іноземних компаній на кшталт Coca Cola або McDonalds, навіть якщо вони працюють за франшизою, діють набагато жорсткіші стандарти, що обумовлені необхідністю дотримуватися правил усталеної корпоративної культури.

Якщо в Україні поставити за мету наближення до західної інституційної системи підготовки УК, то спочатку треба зафіксувати наявні відмінності. Одна із них – це відсутність в Україні навчальних центрів у складі великих компаній. Як правило, такі центри поширені у транснаціональних компаніях, де чисельність працівників вимірюється сотнями тисяч. Таких компаній в Україні не існує і очікувати на їх появу в найближчі десятки років не доводиться. У той же час великі за мірками України компанії, які налічують десятки тисяч працюючих, не мають ані потреби, ані можливостей створювати власні навчальні центри. Якщо компанія не розширює масштабів діяльності, то поточне поповнення штату внаслідок природного руху кадрів (вихід на пенсію, звільнення тощо) цілком забезпечується випускниками ВНЗ або надходженнями з ринку праці. Єдине відоме виключення – це Центр післядипломної освіти ПАТ “Укртелеком”.

Що стосується підготовки УК в навчальних закладах вищої освіти, то серйозною прогалиною в Україні є відсутність зв'язку між ВНЗ і підприємствами та компаніями. Формальне звітування про проходження практики, стажування та підготовки дипломів на базі підприємств є окозамилуванням, яке призводить до того, що майбутні фахівці не орієнтуються в реаліях життя. Якщо за радянських часів ця проблема вирішувалася шляхом надання випускнику статусу молодого спеціаліста з можливістю адаптації до умов робочого місця, то ринкова економіка не є щедрою на такі благодійні акції. Відстороненістю ВНЗ від підприємств, зокрема, пояснюється шкідлива і для економіки країни, і для випускників ситуація, коли більше половини нових дипломованих фахівців працевлаштовуються не за спеціальністю.

В розвинених країнах постійне співробітництво університетів і компаній забезпечується таким чином: виконання викладачами-науковцями актуальних проектів на замовлення компаній; участь викладачів в управлінні шляхом членства в правлінні компаній; поточне консультування керівництва компаній; залучення компаніями студентів до виконання завдань. Також поширена практика фінансування компаніями університетів та організований підбір студентів для наступної роботи в компаніях.

Спробувати реалізувати подібну практику в Україні наразі неможливо бо мають створитися певні об'єктивні умови: з одного боку, з'явитися потреби з боку підприємств в консультативно-дослідницьких послугах університетів, і, з другого боку, університетський персонал має вийти на рівень розуміння запитів практики і наростити потенціал для їхнього задоволення. Це у свою чергу потребує проведення досить кардинальних змін в університетах: зменшення навчального навантаження викладачів для вивільнення часу на виявлення потреб підприємств; переорієнтація викладачів, аспірантів і докторантів з абстрактних теоретичних пошуків на дослідження реальних проблем діяльності підприємств; налагодження спільного виконання проектів бригадами з викладачів і фахівців підприємств та інше.

Що стосується напряму підготовки УК із попереднім досвідом роботи в бізнес-школах, то ситуація на цей час виглядає таким чином. В Україні є близько десяти закладів, де можна здобути диплом MBA (*Master of business administration*). Проте визнання на міжнародному рівні й унікальне наповнення курсів мають чотири з них [5]. Особливості ведення бізнесу в кожній країні відрізняються, тому існують відмінності в практичному складнику бізнес-освіти, яку надають українські, американські та європейські школи бізнесу. Необхідно мати

свої програми MBA, розроблені власними викладачами з акцентом на міжнародний досвід. На відміну від більшості країн, в Україні відсутня денна форма навчання MBA: учасники програм займаються по кілька днів на місяць і виконують завдання між модулями. Процес навчання в бізнес-школі мало нагадує заняття у вищій школі: викладачі не читають лекцій із конспектів, а дискутують з усією групою під час розв'язання навчальних кейсів та їхнього обговорення. Популярними є екзекутивні (executive) програми MBA, призначені для людей з досвідом управлінської роботи. Вони представлені вечірніми заняттями і заняттями у вихідні.

Абсолютно недостатня кількість бізнес-шкіл в Україні не дозволяє масштабно охопити контингент працюючих УК (табл. 2). Деяка кількість українських управлінців здобувають зазначену підготовку за кордоном.

Таблиця 2

Дані щодо українських бізнес-шкіл MBA високого рівня

Назва бізнес-школи	Рік початку діяльності	Кількість випускників за весь час	Учасників програм MBA на цей момент
Міжнародний інститут менеджменту (МІМ-Київ)	1989	2 149	154
Міжнародний інститут бізнесу (МІБ)	1993	1680	98
Києво-Могилянська Бізнес Школа [kmbis]	1999	625	159
Львівська бізнес-школа (LvBS)	2008	44	16

Після здобуття кваліфікацій певного рівня у відповідних навчальних закладах менеджери в процесі поточної діяльності в компаніях мають можливості до подальшого підвищення компетентності. В Україні це називається підвищення кваліфікації, а по суті це є професійний розвиток. Тут вирізняються два напрями: внутрішньофірмовий та позафірмовий.

У змісті програм професійної підготовки в компаніях ключове місце належить спеціалізованим модулям, спрямованим на підготовку менеджера до ефективних дій в команді, діям в конфліктних ситуаціях, управління стресом і часом, ведення переговорів і вмінню слухати, ораторського мистецтва. Фокусом в удосконаленні рівня підготовки досвідчених менеджерів є досягнення їх багатофункціональності, створення умов для формування стратегічного бачення ситуації на ринку і здатності узгоджувати свої рішення і дії зі стратегічними цілями організації. У багатьох фірмах реалізуються програми управління кар'єрою, практикується ротація по службі.

Паралельно із внутрішньофірмовими програмами практикуються планові регулярні заняття на базі спеціалізованих навчальних закладів. "Післядосвідна" управлінська підготовка у межах моделі "досвідчений керівник" складається з регулярної участі керівників та практиків у спеціальних короткострокових і середньострокових програмах професійного розвитку, які присвячені актуальним проблемам управління. Наприклад, в США це короткотермінові курси при школах бізнесу, вечірні курси, центри підвищення кваліфікації при коледжах, університетах, перепідготовка на базі довготривалих угод між фірмами та університетами, вечірні школи Американської асоціації менеджменту.

В Україні також існують заклади післядипломної освіти і підвищення кваліфікації керівних кадрів і спеціалістів певного галузевого спрямування, але вони не мають всеохоплюючого масштабу для більшості управлінських кадрів.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Влодарска-Зола Л. Професійна підготовка майбутніх менеджерів у вищих навчальних закладах: дис. канд. пед. наук: 13.00.04 / Лідія Влодарска-Зола. – К., 2003. – 472 с.

2. Пономаренко В.С. Проблеми підготовки компетентних економістів і менеджерів в Україні: монографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www/competence.in.ua>
3. Ельбрехт О.М. Підготовка менеджерів у вищих навчальних закладах Великої Британії, Канади, США. Автореф. дисерт. на здобуття наук. ступ. докт. пед. наук. Національний педагогічний університет ім. М.П.Драгоманова. – К., 2010. – 45 с.
4. Підготовка управлінців в Україні. Аналітична записка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ipas.org.ua/images/doc/Library/Articles/nadu_2016.pdf
5. MBA по-українськи: «зіркова» четвірка бізнес-шкіл [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://forbes.net.ua/ua/business/1369858-mva-po-ukrayinski-zirkova-chetvirka-biznes-shkil>

УДК 338.583

Ольга Серебрякова
(Ізмаїл)

ВТОРИННА СИРОВИНА ЯК ФАКТОР ЗНИЖЕННЯ СОБІВАРТОСТІ ПРОДУКЦІЇ

У статті розглядаються питання ефективного використання сировини та її вторинної переробки в Україні. Зокрема, робиться спроба запропонувати напрямки зменшення собівартості продукції, шляхом вторинного використання сировини.

Ключові слова: сировина, вторинна сировина, переробка, собівартість.

The article deals with the issues of objective use of raw materials and their recycling in Ukraine. In particular, what is needed to pay attention to reduce the cost of production, through the secondary use of raw materials.

Key words: raw materials, secondary raw materials, processing, reduction of prime cost.

Постановка завдання. У наш час, в умовах сучасної ринкової економіки, всі підприємства, які здійснюють виробничу діяльність в Україні, використовують обмежені ресурси як фінансові, так і матеріальні. В умовах жорсткої конкуренції керівництво підприємства повинно знаходити різні способи скорочення витрат з метою збільшення прибутку, задля підвищення конкурентоспроможності підприємства.

На перший план, в умовах ринкових відносин, висувається якість продукції, яка в цілому залежить від сировини та технології виробництва. Але не потрібно забувати і про раціональність використання цієї сировини, адже рівень собівартості продукції окреслює певне коло та кількість споживачів, здатних придбати цей продукт. Отже, завданням виробника є запропонувати споживачеві якісну продукцію за доступною ціною і, водночас, забезпечити собі високу ефективність виробництва.

Для вирішення цих питань необхідно знайти найкращий спосіб оптимізації використання сировини на певному підприємстві.

Актуальність даної роботи. За останні роки вітчизняна економіка сприяла зміні умов й особливостей діяльності промислових підприємств, що обумовлює необхідність побудови новітнього підходу до формування дієвого механізму управління собівартістю продукції.

Формування системи управління витратами виробництва не може бути універсальним процесом, а повинно враховувати особливості діяльності підприємства, відповідно до галузі, в якій воно функціонує. Хоча вітчизняна економіка наблизилася до загальноєвропейських вимог ведення обліку витрат, однак оцінці ефективності управління ними приділяється значно менше уваги. Досі не сформований дієвий механізм управління собівартістю продукції промислових підприємств.

У зв'язку з вищевикладеним, постала необхідність проведення досліджень щодо виявлення можливих напрямків оптимального використання вторинної сировини в рамках процесу управління собівартістю продукції на підприємстві.

Вирішення цього питання означає – підвищення рентабельності виробництва, можливість збільшити виробництво продукції, більш повне задоволення потреб населення і як наслідок збільшення прибутку підприємства.

Метою даної статті є дослідження та аналіз оптимальних шляхів використання сировини на підприємстві.

Аналіз досліджень та публікацій. Проблема зниження собівартості продукції була розглянута багатьма авторами. Серед яких О. Єлець, А. Бірюк, М. Юдіна, В. Іваненко, І. Коваль, М. Ткаченко, А. Шегда, А. Опря, Т.Плотнікова, М. Чумаченко, які досліджували проблеми зменшення собівартості продукції на промислових підприємствах різними шляхами, але оптимізація використання сировини досить не має чіткого переліку дій, тому це питання потребує детального аналізу.

Викладення основного матеріалу. Комплексне використання первинної сировини є важливим джерелом розширення сировинної бази та економії витрат. Дедалі більшого народно-господарського значення набуває використання вторинної сировини, яка за своєю цінністю часто не поступається первинній. Підвищення якості сировини – необхідна умова поліпшення технічно-економічних показників діяльності промислових підприємств. Вартість сировини становить переважну частину вартості продукції, тому необхідно максимілізувати користь, яку можна отримати від сировини і таким чином, зменшити собівартість самої продукції.

Собівартість продукції – це грошове вираження затрат підприємства на виробництво та реалізацію продукції [1]. Собівартість продукції характеризує ефективність всього процесу виробництва на підприємстві, оскільки у ній відображаються: рівень організації виробничого процесу; технічний рівень; продуктивність праці та інше. Саме це відображає формула (1).

Загальна собівартість продукції дорівнює:

$$C_k = C_z + C_{n1} - C_{n2}, \quad (1)$$

де C_k – собівартість кінцевої продукції підрозділу за плановий період, грн.;

C_z – загальні витрати підрозділу за кошторисом, грн.;

C_{n1} , C_{n2} – собівартість залишків незавершеного виробництва відповідно на початок і кінець планового періоду, грн [1].

Якщо розглядати значення зниження собівартості для підприємства у соціальному та економічному сенсі, то воно полягає у наступному:

- у збільшенні прибутку, що залишається у розпорядженні підприємства, а отже, у появі можливості не тільки в простому, але й розширеному відтворенні;
- у появі більшої можливості для матеріального стимулювання робітників і вирішення багатьох соціальних проблем колективу підприємства;
- у поліпшенні фінансового стану підприємства і зниженні рівня ризику банкрутства;
- у можливості зниження ціни реалізації на свою продукцію, що дозволяє значною мірою підвищити конкурентоздатність продукції і збільшити обсяг продажу [2, с. 118].

У процесі виробництва саме сировина є основою продукції. Сировина виконує у виробничому процесі суттєву роль, має велике економічне значення у процесі формування собівартості продукції.

Сировина поділяється на сільськогосподарську, яка виготовляється у галузях сільського господарства та вживається в галузях легкої і харчової промисловості (поділяють на сировину тваринну (м'ясо, риба, молоко, вовна, шкіра тощо) і сировину рослинну (зернові культури, бавовна, льон, картопля, цукрові буряки тощо); та промислову, яку видобувають і виробляють у промисловості та використовують головним чином галузі важкої індустрії.

Промислова сировина в свою чергу поділяється на мінеральну (руди, вугілля, нафта, природні гази, солі тощо), яку видобувають з надр землі, і штучну (синтетичні смоли, пластмаси, синтетичний каучук тощо), а за виробничим призначенням – на основну і допоміжну. В деяких галузях промисловості сировина поділяється на первинну (в металургії – руди, в паперовій промисловості – целюлоза) і вторинну (брухт, макулатура) [3, с. 49].

Вторинна сировина – матеріали і вироби, які після первісного повного використання (зношування) можна вживати у виробництві повторно як сировину. До такої сировини належать брухт, відходи чорних, кольорових і благородних металів, різні машини, устаткування та їхні деталі, які вийшли з ужитку, спрацьовані мастила, зношені автопокришки, макулатура, вугільний шлам (відходи вуглезбагачення) тощо. Використання вторинної сировини в різних галузях промисловості має важливе значення для подальшого розвитку господарства як джерело його додаткових матеріальних ресурсів, фактор зниження питомих капітальних витрат і собівартості продукції, а також для прискорення темпів зростання виробництва. В другій половині XX ст. було створено вітчизняні спеціалізовані організації, зайняті збиранням (закупівельні пункти), заготівлею, сортуванням, переробкою і первісною обробкою вторинної сировини [3, с. 37].

Важливе значення має комплексна переробка сировини. Часто із сировини вилучають один із цінних компонентів, решта йде у відходи. Сучасні підприємства мають бути такими, щоб була можливість вилучати із сировини всі цінні компоненти. На цих підприємствах скорочуються транспортні витрати, раціонально використовуються складські і допоміжні приміщення, впроваджуються маловідхідні і безвідхідні технології [2, с. 96].

Відносно для переробки вторинної сировини необхідно розробити план дій, адже цей процес відбувається поетапно.

По-перше, потрібно розрахувати кількість вторинної сировини, яку підприємство має за певний період.

По-друге, з'ясувати який спосіб вторинної переробки підходить саме даному підприємству та для конкретної сировини.

По-третє, ознайомитися із попитом на ринку на вид товару, що можна виготовити із вторинної сировини. І відповідно знайти «свого» покупця.

По-четверте, розпланувати та організувати процес вторинної переробки. Для цього може бути необхідним залучити основні та допоміжні оборотні фонди (додатковий транспорт, складські приміщення), робочі ресурси, фінансові ресурси, розробити технологічний процес.

Якщо підприємство використовує не повною мірою свої оборотні фонди, то залучення вільних фондів задля зменшення собівартості основної продукції, за рахунок використання вторинної сировини та її реалізації, не буде вимагати значних витрат.

Отже, оптимальне використання вторинної сировини розкриває додаткові можливості перед підприємством, такі як: збільшення прибутку та підвищення конкурентоспроможності підприємства на ринку. Але для досягнення цих результатів, необхідно спочатку детально розрахувати та спланувати вторинне виробництво та способи його реалізації.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Васюта В.Б. Підвищення ролі матеріально-технічної бази як фактор ефективного функціонування підприємства [Електронний ресурс] / В.Б. Васюта, А.Г. Кирпань. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/39_VSN_2014/Economics/10_182500.doc.htm.

2. Грещак М.В. Управління затратами : [навч. посіб.] / М. Грещак, О. Коцюба та ін. – К. : КНЕУ, 2008. – 131 с.

3. Організація і планування виробництва: [навч. посіб.] / Ільченко О.М., Кузнєцова Н.Д., Беляєва Т.М., 2008. – 238 с.

Науковий керівник: кандидат економічних наук, доцент Сорока Л.М.

СТАТИСТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ м. ЧОРНОМОРСЬКА

У роботі розглянуті передумови розвитку зовнішньоекономічної діяльності м. Чорноморська, проаналізовані показники перевезення вантажів автомобільним транспортом, досліджена діяльність порту міста. Виявлені основні партнери міста з експорту та імпорту, проаналізована динаміка показників зовнішньоекономічної діяльності.

Ключові слова: зовнішньоекономічна діяльність, транспорт, автомобільний транспорт, морський транспорт, експорт, імпорт, зовнішня торгівля.

The paper considers the preconditions for the development of foreign economic activity in the Chornomorsk city, analyzes the indicators of transportation of goods by road, investigates the activity of city's harbor. The main partners of the city in export and import are discovered, the dynamics of indicators of foreign economic activity are analyzed.

Key words: foreign economic activity, transport, road transport, sea transport, export, import, foreign trade.

Зовнішньоекономічна діяльність (ЗЕД) – це діяльність суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, побудована на відносинах між ними, що має місце як на території України, так і за її межами. Основним законодавчим актом, який закріплює правові засади здійснення зовнішньоекономічної діяльності вітчизняними суб'єктами господарювання, є Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» [1]. Цей Закон визначає основні правові та організаційні засади здійснення ЗЕД в Україні та спрямований на вдосконалення правового регулювання усіх видів ЗЕД, включаючи зовнішню торгівлю, економічне, науково-технічне співробітництво, надання послуг відповідно до загально визнаних засад, принципів, норм і правил міжнародної торгівлі та зобов'язань, взятих Україною в рамках міжнародних угод.

Зовнішньоекономічна діяльність країни тісно пов'язана з її географічним положенням та транспортним забезпеченням, яке являється одною з важливих складових процесу організації доставки товарів від місця їх виготовлення до місця споживання. В країнах з ринковою економікою вільне підприємництво за допомогою транспорту розвивається та вдосконалюється, встановлюючи та зміцнюючи зв'язки з різними підприємцями з різних країн. Взаємодія подібного роду створює необхідні умови для отримання прибутку всім учасникам зовнішньоекономічної діяльності [2].

Дослідження зовнішньоекономічних зв'язків м. Чорноморська зумовлене низкою обставин, серед яких – високий рівень товарних зв'язків, значний інвестиційний потенціал та необхідність в активному співробітництві з країнами ЄС. Основним фактором розвитку зовнішньоекономічної діяльності міста є його вигідне географічне положення не тільки в Україні, але і на Євразійському континенті в цілому та розвиток партнерських відносин із сусідніми державами Східної Європи. Чорноморськ є одним із головних транспортних вузлів України.

У місті розвинуті наступні види транспорту: морський, залізничний, автомобільний. Транспортний комплекс був і залишається важливою складовою в структурі економіки міста.

Основними транспортними підприємствами міста є: Державне підприємство «Морський торговельний порт «Чорноморськ» та Іллічівська філія державного підприємства «Адміністрація морських портів України». В місті також працюють ТОВ «Іллічівський

морський рибний порт» і ТОВ «Іллічівський зерновий термінал». На підприємствах транспортної галузі працює більше 7 тис. осіб [3].

В сфері автомобільного транспорту в місті функціонують 11 фірм, як то: ТОВ «Фірма «Ліман», ТОВ «Діамант», ПАК «ЧТК» тощо.

Основні показники, що характеризують транспортну діяльність міста, наведені в табл. 1.

Таблиця 1

Показники роботи транспортної галузі міста

Показник	Значення за роками				Частка міста у обласному підсумку в 2016 р., %
	2010	2014	2015	2016	
Перевезено вантажів автомобільним транспортом, тис. т	525,9	1524,9	1227,0	1755,5	8,2
Вантажообіг автомобільного транспорту, млн. ткм.	106,4	280,0	203,1	305,0	12,9
Середня відстані перевезень, км.	184	166	174	184	x

Дані таблиці свідчать про підвищення значення автомобільного транспорту в економіці міста. Чорноморськ налічує 10 міських маршрутів автотранспорту та 6 міжміських.

Загальний обсяг вантажопереробки в 2015 р. становив 19,3 млн. тонн, а у 2016 р. сягнув 20,2 млн. т.

Однак найбільш розвиненим підприємством транспортної галузі міста виступає Морський порт «Чорноморськ», який є механізованим транспортним вузлом із сучасною перевантажувальною технікою, що обладнаний розвинутою інфраструктурою:

- підхідний канал з глибиною 14,5 метрів та довжиною 1600 метрів;
- п'ять контрольно-пропускних пунктів та розвинена мережа внутрішніх автомобільних доріг, що дозволяють обробляти більш ніж 1500 автомашин на добу;
- власний буксирний та допоміжний флот;
- 27 причалів;
- сумарна потужність по акваторії – 37,5 млн. тонн на рік [4].

Таким чином, географічне положення та розвиненість транспортного господарства обумовлює високий рівень розвитку міжнародної торгівлі м. Чорноморська. Загальний обсяг експорту товарів міста у 2016 році становив 174127,7 тис. дол. США, що більше від рівня 2015 року на 40,1%. Імпорт досяг рівня 91897,7 тис. дол. США та зменшився порівняно з минулим роком на 19,2%. Сальдо зовнішньої торгівлі міста у 2016 році позитивне: експорт товарів перевищує імпорт на 82230,0 тис. дол. США. Коефіцієнт покриття експорту імпортом складає 1,89. В обласному підсумку частка експорту товарів складає 11,5%, а імпорту – 7,4%.

Найбільші партнери міста з експорту-імпорту товарів у 2016 р. наведені на рис. 1.

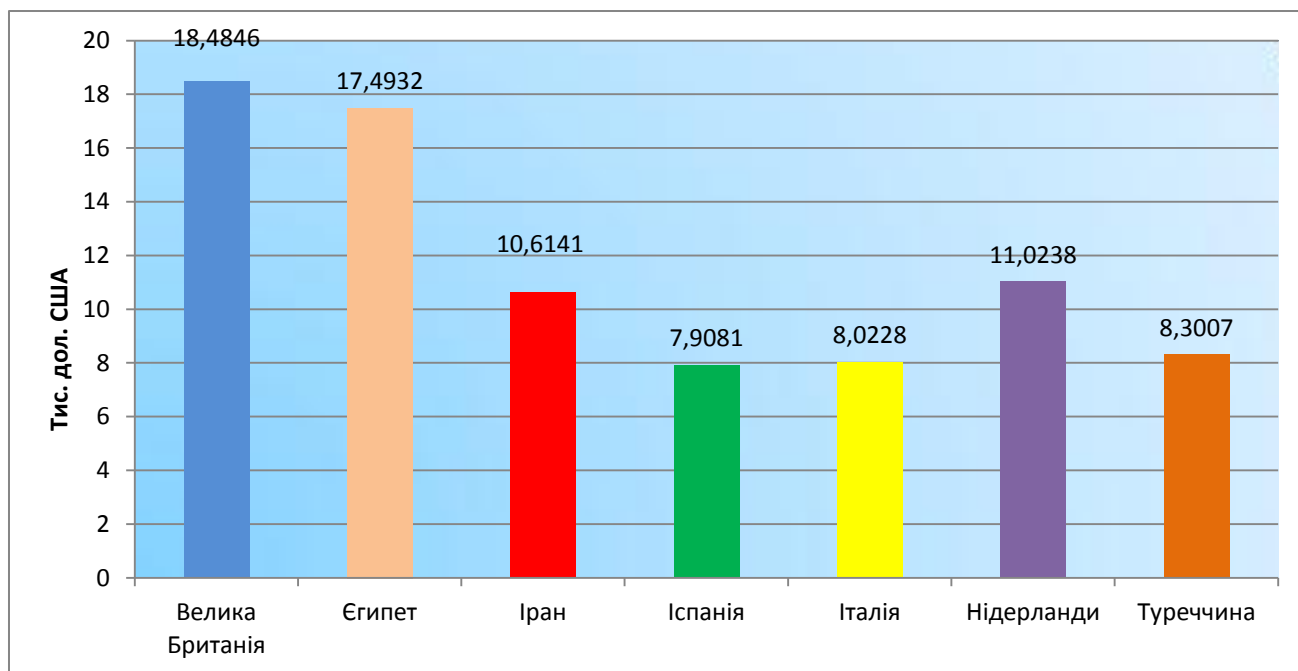

Рис. 1. Найголовніші партнери м. Чорноморська з експорту-імпорту товарів, 2016 р.

Найзначнішими елементами в структурі зовнішньої торгівлі виступили: мінеральні продукти (30,8%), електротехнічне обладнання та машини (14,4%), продукти рослинного походження (14,0%), вироби з кераміки та скла (14,0%), різні промислові товари (4,9%) тощо.

Розвиненою у місті є й зовнішня торгівля послугами: їх експорт в 2016 р. дорівнював 129526,1 тис. дол. США (на 16,2% менше ніж у 2015 р.), а імпорт – 10911,3 тис. дол. США. (на 10,1% менше ніж у 2015 р.). У 2016 р. сальдо експорту-імпорту було позитивним і складало 118614,8 тис. дол. США.

Найголовніші партнери міста за обсягом зовнішньої торгівлі послугами наведені на рис. 2.

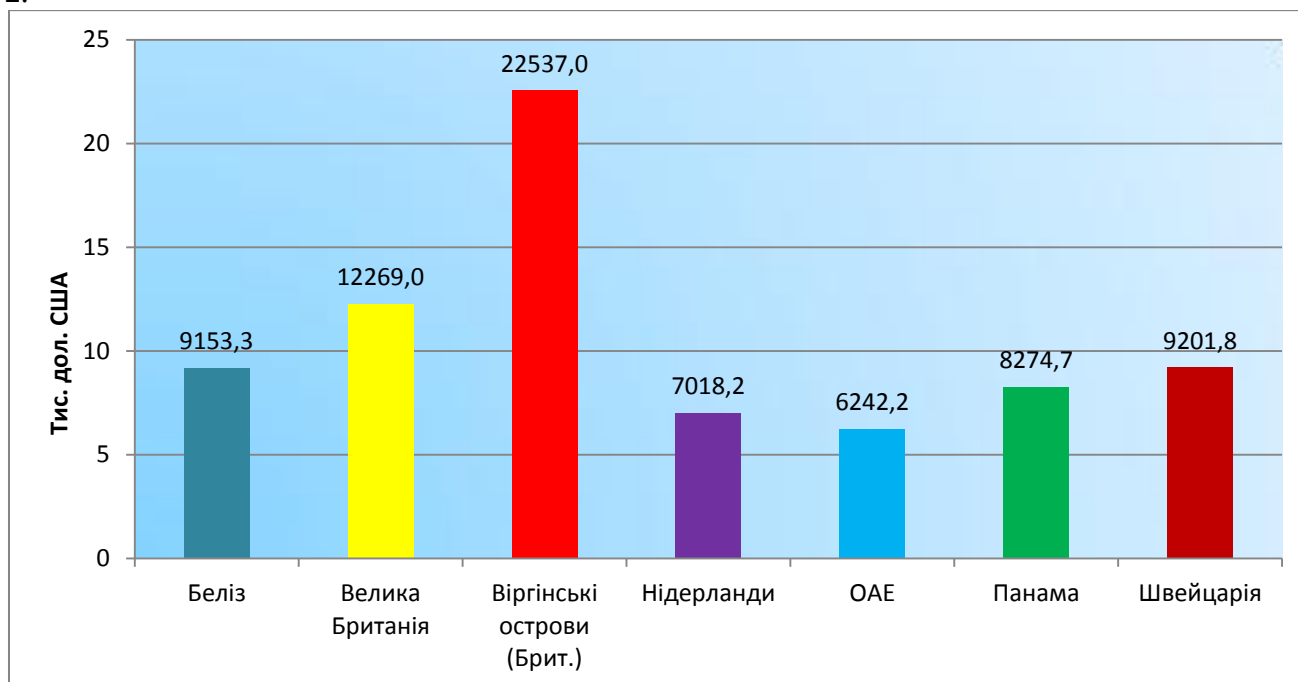

Рис. 2. Найголовніші партнери м. Чорноморська з експорту-імпорту послуг, 2016 р.

В структурі зовнішньої торгівлі послугами переважає торгівля транспортними послугами (72,1%, з них 60,1% припадає на морський транспорт) та діловими послугами (26,4%).

Про високу інвестиційну привабливість міста говорять його укладені договори про співробітництво. Так, у 2017 р. були підписані меморандуми про співпрацю з компаніями «Кернел» і «Рісоіл термінал», головною метою яких стало збільшення обсягу вантажопотоку в морському порту «Чорноморськ» з одночасним збільшенням рівня глибин. За умовами цих меморандумів, компанія «Кернел» повинна збільшити обсяг перевалки вантажів з 3 до 7 млн. тонн у строк до другого півріччя 2019 р., для чого будуть створені додаткові та реконструйовані існуючі термінали, а також збільшені потужності одноразового зберігання вантажів. Тільки ці міри дозволять створити біля 200 додаткових робочих місць у місті.

У свою чергу «СП Рісоіл термінал» має намір збільшити свої перевантажувальні потужності в порту та забезпечити експортний вантажопотік не менше 3 млн. тонн на рік. Для цього буде побудований універсальний склад, станція розвантаження вагонів, резервуари силосного типу, транспортна галерея до стику причалів, двосторонній пірс на стику причалів з установкою судноавантажувальних машин. Ці нові потужності повинні забезпечити збільшення кількості суднозаходів до порту і, відповідно, зростання портових зборів [4].

Також зараз триває підготовка проекту з передачі цілісного майнового комплексу залізнично-поромного терміналу в концесію; він визначений Міністерством інфраструктури як пілотний концесійний проект в сфері транспорту.

Зважаючи на це, доцільним також може бути активізація зусиль щодо залучення інвесторів до економіки міста в цілому, а не лише до окремих галузей. Торгівельний потенціал м. Чорноморська також варто використовувати в повну силу, задіявши всі конкурентоспроможні сфери виробництва. Нарешті, варто втілити в життя всі програми співробітництва, щодо яких вже існують попередні домовленості Одеського регіону з ЄС. Це дозволить обрати вектор розвитку та посилити зовнішньоекономічні зв'язки міста з країнами-партнерами.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16 квітня 1991 року № 959-XI, Іредакція від 03.01.2017. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/959-12/page1> (19.01.18). – Назва з екрану.
2. Підгорний А. З. Статистичні методи в управлінні розвитком регіону : монографія // А. З. Підгорний, О. В. Самоєнкова, О. Г. Милашко та ін. – Одеса : ФОП Гуляєва В. М., 2016. – 218 с.
3. Статистичний щорічник міста Чорноморська за 2016 рік [Електронний ресурс] / Держ. служба статистики України, Головне управління статистики в Одеській області – Одеса, 2017. – Режим доступу : www.od.ukrstat.gov.ua/publ/34_2017.doc (19.01.18). – Назва з екрану.
4. Міністерство інфраструктури України. Державне підприємство «Адміністрація морських портів України». Морський порт Чорноморськ: розвиток, інвестиції, концесія та днопоглиблення. – Режим доступу: <http://www.uspa.gov.ua/pres-tsentr/analitika/analitika-2017/15555-morskij-port-chornomorsk-rozvitok-investitsiji-kontsesiya-ta-dnopolibleniya> (19.01.18). – Загл. з екрану.

МЕХАНІЗМ ТА ПРАВОВЕ ПОЛЕ ФІНАНСОВО-КРЕДИТНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ПІДПРИЄМСТВ І БАНКІВ

У статті розглянуто механізм та правове поле фінансово-кредитної взаємодії підприємств і банків. Така взаємодія діє через договір та дає можливість підвищити ефективність функціонування банківської системи, а для підприємств сприятиме розвитку вітчизняної економіки.

Ключові слова: механізм, підприємство, кредит, банк, договір.

The article deals with the mechanism and legal framework of financial-credit interaction between enterprises and banks. Such interaction operates through an agreement and provides an opportunity to improve the efficiency of the functioning of the banking system, and for enterprises will contribute to the development of the domestic economy.

Key words: mechanism, enterprise, credit, bank, contract.

Взаємини банків і підприємств, які сформувалися на початку ХХІ століття, істотно відрізняються від тих взаємин, які були визначальними на початку ХХ століття. До таких помітних особливостей слід віднести: посилення залежності розвитку банку від стратегії розвитку підприємства – клієнта банку, перехід банків до політики утримування і залучення нових клієнтів, реалізація політики лояльного ставлення до клієнта, розробка комплексу послуг для підприємств – клієнтів кожної сфери діяльності. Посилення залежності розвитку банків від темпів розвитку підприємств країни змушує банки застосовувати різні методи прогнозування тенденцій розвитку промислового і сектора послуг, визначаючи майбутні потреби клієнтів і маючи намір надати їх в момент настання необхідності в їх застосуванні.

Взаємодія підприємств і банківських установ – це процес взаємного впливу, що триває в часі, здійснюється в межах сформованого механізму взаємодії, що породжує взаємну обумовленість і зв'язок учасників та супроводжується обміном ресурсів [1, с. 123].

Механізм взаємодії підприємств і банківських установ – це система взаємостосунків, створена для підвищення ефективності діяльності суб'єктів взаємодії, є їх єдністю, визначає взаємні права і обов'язки, процедури взаємодії, напрями вектора взаємодії, характер численних зв'язків між ними, їх організаційну структуру [1, с. 125].

Аналіз організаційно-економічного аспекту взаємодії підприємств і банківських установ передбачає вивчення структуризації економічних зв'язків між суб'єктами взаємодії, що містить обмін фінансовими і інформаційними ресурсами, і його оптимізацію. У процесі взаємодії підприємство і банк не просто оцінюють взаємовідносини між собою як звичайних партнерів по бізнесу, а за низкою параметрів: асортимент продукції, цінова політика і штрафні санкції тощо, серед яких значущим є те, що вони повинні всесторонньо аналізувати фінансовий стан партнерів і визначати потреби і переваги один одного. Вимоги і запити підприємств-клієнтів за відповідних умов можна розглядати як систему організаційних, правових, економічних, функціональних та інших положень, пов'язаних загальною структурою – цілей підприємств-клієнтів і шляхів їх досягнення. При невизначеності вимог підприємств (відсутність бізнес-плану тощо) вимоги і запити клієнтів також можуть розглядатися як складна система.

Організація взаємодії підприємств і фінансових установ має різну процедуру, методичне та документальне забезпечення в залежності від позиції суб'єкта такої взаємодії. З позиції підприємства реалізація процесного підходу до організації взаємодії полягає у сукупності наступних дій: 1) виявлення потреби у фінансовому інструменті або послугі фінансової

установи; 2) визначення обсягу потреби; 3) дослідження умов майбутньої взаємодії; 4) вибір ділового партнера взаємодії; 5) оцінювання ефективності майбутньої взаємодії; 6) організація взаємодії; 7) контроль за реалізацією процесу взаємодії [6].

З позиції фінансової установи організація їх співпраці з підприємствами базується на виконанні наступних процедур: 1) публічне оголошення об'єктів та умов потенційної взаємодії; 2) документальне оформлення звернення клієнтів; 3) оцінювання клієнтів з позиції його спроможності виконання умов взаємодії; 4) вибір партнера взаємодії та документальне оформлення взаємовідносин; 5) контроль за реалізацією процесу взаємодії.

На реалізацію кожного з етапів процесу взаємодії підприємств та фінансових установ впливають як екзогенні, так і ендогенні фактори, як загальні для всіх підприємств та фінансових установ, так і специфічні для кожного підприємства та фінансової установи.

За системним підходом, «організація взаємодії підприємств та фінансової установи» – це сукупність видів взаємовідносин, інструментів, методів реалізації мети та досягнення задач такої взаємодії [5, с. 28].

Щодо видів взаємодії, то вони визначаються об'єктом та суб'єктом взаємодії. Так, в залежності від суб'єкту управління (підприємство, фінансова установа) об'єктом взаємодії виступають грошові кошти або послуга. Об'єкт взаємодії визначає вид договірної операції, яка лежить в основі виду взаємодії. Отже, найбільш поширеними видами взаємодії підприємств і банків є: кредитні, депозитні операції, обслуговування поточних рахунків тощо. Кожному із видів взаємодії властиві свої інструменти, процедури, методики оцінювання, правові та економічні обмеження тощо, які в сукупності реалізують мету забезпечення стійкості і ефективності взаємодії підприємства і фінансової установи.

Особливістю сучасного етапу розвитку системи видів взаємодії підприємств та фінансово-кредитних установ є поява нових банківських послуг, які базуються на використанні досягнень розвитку інформаційних технологій. Зокрема, новою для банку «Фінанси та кредит» є послуга у вигляді автоматичних платежів (Standing Order). Стрімкий розвиток інформаційних систем дозволив банкам запропонувати своїм корпоративним клієнтам систему, яка дистанційно управляє рахунками і фінансовими операціями компанії через Інтернет (інтернет-банкінг «FC Business»). Розвиток економіки став приводом для появи нової банківської послуги – еквайрингу. Показовим у системі взаємовідносин банків і клієнтів є розвиток договірних відносин з паливними компаніями про спільне обслуговування клієнтів [2].

Ситуаційний підхід до організації взаємодії підприємства та фінансово-кредитної установи спрямований на реінжиніринг процесу такої взаємодії в умовах зміни зовнішнього середовища одного із учасників взаємодії. При ситуаційному підході «найважливішим для ефективної організації є виявлення ключових ситуаційних чинників, тобто тих, які найбільшою мірою впливають на здатність організації бути конкурентоспроможною у переважній більшості ситуацій» [1, с. 267].

За дослідженнями науковців, ситуаційний підхід використовується у наступних випадках:

1) коли неодноразово виникає необхідність у використанні одних і тих же процедур, які є відмінними від загальноприйнятих процедур управління взаємодією підприємств та банківських установ;

2) коли процес організації взаємодії вимагає використання нестандартних управлінських рішень, зумовлених впливом факторів зовнішнього середовища та необхідністю підтримання конкурентоспроможності учасників такої взаємодії.

Реалізація ситуаційного підходу в процесі взаємодії підприємств та фінансово-кредитних установ відбувається в періоди тимчасового погіршення фінансового становища одного із його учасників, що супроводжується виникненням проблемної заборгованості, погіршенням економічного середовища діяльності, що впливає на зниження активності співпраці підприємств та фінансово-кредитних установ тощо.

Прикладами реалізації ситуаційного підходу в діяльності банківських установ України є створення ситуаційного центру управління проблемною заборгованістю в комерційних банках.

Банківський механізм управління містить низку підсистем, виділених за функціональною ознакою: кредитний механізм, розрахунковий, регулювання готівково-грошового обігу тощо. За аналогією з цим взаємостосунки підприємства і банку можна аналізувати як поєднання наступних компонентів, виділених за функціонально-продуктовою ознакою: розрахунково-касові, кредитні, посередницькі, вкладні, депозитарні тощо, тобто на рівні функцій (інструментів) ведення бізнесу, якими в цьому контексті є продукти або послуги банківських установ.

Можна видокремити дві системи роботи з підприємствами-клієнтами:

1) система, орієнтована на функції і реалізовує принцип розподілу праці. Цій системі відповідають банки з ієрархічною пірамідальною структурою підрозділів, що реалізують функції як поділені за функціональною ознакою. Управління будується, виходячи з адміністративно-командних принципів. При цьому підприємствам-клієнтам відводиться найнижчий рівень ієрархії, де вони представлені так званим «масовим споживачем»;

2) система, орієнтована на процес, яка реалізує принцип інтеграції окремих операцій в інтегровану технологію (процес) обслуговування підприємства-клієнта. Цій системі відповідають так звані адаптивні оргструктури, створені банками для вирішення додаткових задач, що дозволяють їм адаптуватися до умов. Аналогічно до наведеного поділу є вертикальні і горизонтальні структури. Вертикальні структури мають переваги в стабільному, високо стандартизованому середовищі, зважаючи на оптимальне використання ресурсів всієї структури і економії на масштабі.

Недоліком є необхідність збору повної інформації з підпорядкованих центру елементів. Горизонтальні організаційні структури мають переваги в складних, динамічно змінних умовах. Ресурси не використовуються так само ефективно, як у вертикальній структурі. Проте елементи мають право самі збирати і аналізувати інформацію, причому інформація може також бути складною, нечіткою, динамічно змінною [4, с. 126].

Таким чином, по-перше, можна стверджувати, що комплексний підхід при взаємодії підприємств і банківських установ є окремим випадком системного, оскільки при його використанні можуть ураховуватися всього лише декілька чинників або властивостей з множини можливих. Ігнорування хоч би однієї вимоги (чинника) спрощує і прискорює рішення, але потім може привести (і, як правило, приводить) до прорахунків, які нелегко виправити в майбутньому. Тобто ми зобов'язані орієнтуватися на методи ухвалення рішень при взаємодії, засновані на усесторонньому аналізі і синтезі систем [4, с. 127].

По-друге, економічна практика повинна вивчатися з різних боків, багатьма дисциплінами, з урахуванням різноманітних чинників. Але завдання полягає не в тому, щоб зупинитися на цих чинниках у пізнанні розвитку науки і практики як цілісного явища і як частини суспільно-історичного процесу. Для цього потрібно врахувати і ступінь впливу кожного чинника в конкретних умовах, і взаємозв'язок їх як один з одним, так і з власним розвитком. Але щоб так досліджувати, потрібно вивести на вищий рівень ступінь взаємодії між дисциплінами, що її вивчають, затвердити принципово нову органічну комплексність. Тобто йдеться про системний підхід до аналізу процесів і явищ взаємодії [3].

Основним документом, який регулює кредитні відносини між підприємством і банком, є кредитний договір. Підприємство і банк самостійно виробляють форми своїх договірних відносин, тому кредитні договори можуть складатися або один раз на рік або на кожний випадок одержання кредиту підприємством, а кредити можуть надаватися одноразово або відповідно до відкритої кредитної лінії [3].

Кредитний договір визначає права і зобов'язання позичальника і банку, за допомогою яких реалізуються основні принципи банківського кредитування: строковість, поворотність, платність, забезпеченість кредитів товарно-матеріальними цінностями або відповідними

витратами виробництва, цільовий характер позичок. Зі свого боку, підприємство зобов'язується використати кредит за призначенням, здійснити заходи для своєчасного повернення боргу, своєчасно сплачувати проценти за користування кредитом у встановленому розмірі [4, с. 13].

Отже, підсумовуючи вищевказані аспекти організації кредитних відносин банків із підприємствами, можна стверджувати, що обґрунтування теоретичних засад організації та визначення шляхів удосконалення механізму кредитного забезпечення підприємницької діяльності дозволить: з однієї сторони підвищити ефективність функціонування банківської системи; а з іншої – сприятиме розвитку вітчизняної економіки загалом.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Антикризовое управление: модели, стратегии, механизмы [Текст] / А. И. Пушкарь, А. Н. Тридед, А. Л. Колос. – Х.: ООО «Модель Вселенной», 2001. – 452 с.
2. Аналіз індексу конкурентоспроможності України в 2013-2014 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://infolight.org.ua/content/analiz-indeksu-konkurentospromozhnosti-ukrayini-v-2013-2014-rr>.
3. Закон України “Про підприємства в Україні” від 27.03.91., № 888 – XII // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 24.
4. Метеленко Н.Г. Формування внутрішнього господарського механізму ефективного функціонування промислових підприємств: автореф. дис. ... д-ра екон. наук: 08.00.04 / Н.Г. Метеленко; нац. гірн. ун-т. – Д., 2011. – 34 с.
5. Москаленко В.П. Фінансово-економічний механізм підприємства: науково-методичне видання / за наук. ред. В.П. Москаленка. – Суми: Довкілля, 2003. – 176 с.

УДК 330.142.211.4

Ганна Шиян
(Ізмаїл)

ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ВПРОВАДЖЕННЯ МЕХАНІЗМУ ООНОВЛЕННЯ ТА ПОКРАЩЕННЯ ОСНОВНИХ ВИРОБНИЧИХ ФОНДІВ

У статті розглянуто сучасний стан вітчизняного та зарубіжного механізму оновлення основних виробничих фондів. Рекомендовано застосування досвіду розвинутих країн у питанні відтворення основних засобів.

Ключові слова: основні засоби, механізм оновлення, капітальні інвестиції, амортизація.

The article deals with the current state of the domestic and foreign mechanisms for updating basic production assets. It is recommended to use the experience of developed countries in the issue of reproduction of fixed assets.

Key words: fixed assets, updating mechanism, capital investments, depreciation.

Величина основних засобів у національному господарстві визначає виробничий потенціал країни, тобто, матеріальні умови для створення та нарощення величини сукупного продукту. Очікувати зростання ВВП без забезпечення достатніх темпів розвитку виробничого потенціалу, тобто, не збільшуючи, не оновлюючи основні засоби, не можливо. Тому величина основних засобів та їх динаміка є важливим індикатором економічного розвитку та узагальнено відображає процеси відтворення в цілому. За досліджуваний період з 2013-2016 загальна величина основних засобів в економіці країни збільшувалась [1, с. 3]. Для аналізу стану та руху основних засобів в економіці України використаємо показники, наведені у таблиці 1.

Таблиця 1

Показники стану та відтворення основних засобів в економіці України

Показники	2013	2014	2015	2016
Основні засоби (у фактичних цінах на кінець року), млрд. грн	7397	9148	10401	13752
Залишкова вартість основних засобів, млрд. грн	1780	2135	2356	2274
Ступінь зносу основних засобів в економіці, %	75,9	76,7	77,3	83,5
Введення в дію нових основних засобів, млн. грн.	147939	190965	165768	126161
Коефіцієнт оновлення основних засобів	0,019	0,02	0,016	0,010
Вартість ліквідованих основних засобів, млн. грн.	29587	41138	74050	88065
Коефіцієнт вибуття основних засобів	0,004	0,005	0,008	0,007
Фондоозброєність праці, грн. на одного зайнятого	87581	104893	115467	125875
Капітальні інвестиції, млрд. грн.	259,9	263,7	247,8	204,1
Інвестиції в основний капітал, млрд. грн.	209,1	216,9	195,0	162,4

Представлені дані дають можливість констатувати ряд важливих тенденцій та окреслити проблеми досліджуваних процесів.

Фактично в Україні складається парадоксальна ситуація: зростання величини основних засобів не забезпечує відтворення виробництва та величини ВВП. Таке співвідношення свідчить про системні проблеми у процесах відтворення основних засобів в Україні, які полягають у проведенні підприємствами переважно вартісного відтворення, а не інноваційного, тобто, активізації заміни основних засобів, перш за все, за рахунок новітніх видів техніки, які б були більш продуктивними. Переважно вартісне зростання величини основних засобів за рахунок їх переоцінки та індексації підтверджується статистичними даними. Так, лише за останні три роки (2012-2014 рр.) рівень індексації основних засобів в Україні склад відповідно 120,2%, 111,4% та 140% [5]. Тобто за три роки відбулося вартісне відтворення основних засобів з причин індексації майже у два рази. Порушення логіки відтворювальних процесів на рівні макроекономіки свідчить про необхідність вирішення на рівні кожного підприємства такої управлінської проблеми як об'єктивне оцінювання, обґрунтоване переоцінювання та доцільне врахування інфляції

Найбільш значимими з точки зору аналізу процесів відтворення є дослідження процесів оновлення основних засобів. Динаміка показника оновлення основних засобів в Україні, свідчить про те, що його темпи, які мали місце в досліджуваній період (2000-2015 рр.), не відповідали ні потребам економіки, ні логіці процесів навіть простого відтворення, оскільки в середньому за рік вводилось в експлуатацію в середньому 3,0 % від величини наявних основних засобів (за залишковою вартістю). Збереження таких темпів оновлення в майбутньому призведе до того, що очікуваний період, за який відбудеться відтворення основних засобів, складатиме понад 28 років. За таких темпів оновлення очікувати підвищення рівня технологічності продукції та суттєвого приросту ВВП не слід. Високий рівень зносу основних засобів визначає необхідність активного їх виведення з експлуатації,

про що свідчить коефіцієнт вибуття. Однак темпи виведення основних засобів за досліджуваний період був ще нижчий та складав всього 0,7 %.

Загалом представлені дані свідчать про те, що темпи вибуття та оновлення основних засобів в Україні не забезпечують вирішення проблеми відтворення. Показники оновлення та вибуття знаходяться у певному співвідношенні та повинні плануватись. Враховуючи рівень зносу основних засобів логічним виглядало б значно вище значення коефіцієнта вибуття, хоча б, як в розвинених країнах на рівні 8-10%. Відповідно коефіцієнт вибуття основних засобів в розвинених країнах є дещо нижчим і складає 6-8% (США, Німеччина, Франція – рівень вибуття основних засобів складає 6-7,6 %, а оновлення 7-9,6% [2, с. 121]. Хоча в умовах критичного рівня зносу основних засобів в короткостроковий період показники вибуття можуть перевищувати значення коефіцієнта оновлення, що означатиме звужене відтворення, яке формує базу для технологічної модернізації.

Зважаючи на існуючі тенденції динаміки, структури та рівня зносу основних засобів українських підприємств, показники оновлення та вибуття є важливими індикаторами ефективності управління основними засобами, які у порівнянні з показниками конкурентів дають можливість визначити кількісні характеристики розвитку виробничого потенціалу. Аналіз рівня забезпеченості зайнятих основними засобами. Важливим з позицій оцінки масштабів відтворювальних процесів є аналіз таких показників як фондоозброєність та фондовіддача, однак не лише в динаміці, а й у порівнянні з іншими країнами (табл. 2).

Таблиця 2

Ефективність використання основних засобів в Україні та в інших країнах світу

Показники	США			Україна		
	2005 р.	2010 р	2015 р	2005 р.	2010 р	2015 р
1	2	3	4	5	6	7
ОЗ, млн. дол. США	45859500	50949100	152389	249218	838461	1301752
Зайняте населення, тис. осіб	151428	153889	155389	20680	20266	19314
Фондоозброєність зайнятих, дол. США	280705	298004	327881	6242	10770	14451
Фондовіддача, дол. США на 1 тис дол. США	308	326	329	345	162	140
Фондомісткість ВВП	3,247	3,068	3,040	2,899	6,173	7,143 84
Продуктивність праці зайнятих, дол. США	86468	97241	107910	4165	6731	9491
ВВП, млн. дол. США	13093726	14964372	16768053	86141	136419	183310
Частка кап. інвестицій у ВВП, %	23	18	19	23	20	18
Величина інвестицій з розрахунку на 1 зайнятого, дол. США	19887	17503	20503	958	1346	1700
	Російська Федерація			Польща		
Показники	2005 р.	2010 р	2015 р	2005 р.	2010 р	2015 р
ОЗ, млн. дол. США	1430812	3005987	4046107	536643	840313	980214
Зайняте населення, тис. осіб	65070	69933	71391	17161	17123	17340
Фондоозброєність зайнятих, дол. США	21989	42984	56676	37040	49075	56530
Фондовіддача, дол. США на 1 тис дол.	533	507	513	567	567	536

США						
Фондомісткість ВВП	1,877	1,973	1,95	1,764	1,764	1,866
Продуктивність праці зайнятих, дол. США	11741	21805	29122	17738	27838	30338
ВВП, млн. дол. США	764015	1524917	2079024	304411	476687	526064
Частка кап. інвестицій у ВВП, %	20	23	23	20	21	19
Величина інвестицій з розрахунку на 1 зайнятого, дол. США	2348	5015	6697	3548	5846	5764

Для порівняльного аналізу обрано: США, як високорозвинену країну, яка є глобальним лідером за багатьма економічними показниками; Російську Федерацію, оскільки Україна мала, більш менш, співставні макроекономічні показники на початку 1990-х років; та Польщу, з якою доцільно проводити порівняння, оскільки вона також є постсоціалістичною системою та здійснює реформування приблизно такий же період часу [3, с. 154]. Представлені показники дають можливість виокремити такі особливості: Україна має невідповідний XXI століттю рівень фондоозброєності праці зайнятого населення: показник є нижчим в 4 рази від Російської Федерації й Польщі та в 22 рази нижчим, порівняно з показником США. Низький рівень фондоозброєності праці, переважно застарілими основними засобами, призводить до низького рівня продуктивності праці: в Україні вона нижче порівняно з США – в 11 разів та в 3 рази менша, ніж в Польщі та Російській Федерації. Показники фондоозброєності праці та фондovіддачі, які проаналізовані у порівнянні з конкурентами, є одними з найважливіших індикаторів розвитку підприємства та повинні використовувати менеджментом для розробки довгострокових програм технологічної модернізації підприємства та стратегії його розвитку.

Основною причиною невідповідності показників використання та відтворення основних засобів є низький рівень інвестиційної активності України, як за абсолютними показниками, так і за відносними. Так, з розрахунку на одного зайнятого Україна інвестує в 12 разів менше, ніж США та в 3-4 рази менше, ніж інвестують Російська Федерація та Польща. І якщо в розвинених країнах спостерігається зниження інвестиційної активності, про що свідчить частка інвестицій у ВВП, то це відбувається у зв'язку з тим, що: по-перше, цьому передував період активного пріоритетного спрямування більш значимої частки ВВП на інвестиції в основні засоби; по-друге, рівень фондоозброєності праці в розвинених країнах на порядок вище порівняно з Україною і відбувається зниження відносного показника спрямування частки ВВП на інвестиції.

Корисним буде проаналізувати досвід інших країн світу. У розвинутих країнах світу не чекають, поки основні фонди повністю фізично зносяться. Під впливом внутрішньої, особливо міжнародної конкурентної боротьби підприємці та держава переважно орієнтуються на моральне зношення. Середня норма амортизації для устаткування в 90-х роках у США становила 15%, принципово нова технологія в промисловості з'являється приблизно через 3-4 роки, крім того, витрати на утримання основних засобів визнаються та відносяться на вартість основних засобів, якщо виконується одна з трьох умов: збільшується термін корисного використання основних засобів; збільшується потужність та кількість одиниць продукції, що випускається даним засобом; покращується якість продукції, що виробляється на даних засобах виробництва.

У США для стимулювання розвитку активної частини основних фондів використовується податковий інвестиційний кредит, який вираховується із суми обчисленого податку на прибуток та йде на придбання нових машин та устаткування. Інвестиційна

знижка скорочує податкові платежі на 19,5 – 49,7%, але держава виправдано йде на таке скорочення.

Приблизно така система існує і в інших країнах. Так, наприклад, у Швеції використовується державна система податкових пільг на інвестиційні резерви, що передбачає резервування інвестиційних коштів у розмірі 40% комерційних доходів, які не підлягають оподаткуванню [4, с. 45].

Суттєвою відмінністю в країнах світу є порядок та методика нарахування амортизації. В більшості країн базою для амортизації є первісна вартість. Необхідність приведення первісної вартості до відновленої виникає в умовах інфляції. При цьому застосовують різні методи, в основному методи перевідних коефіцієнтів, для чого розробляються таблиці порівняльної вартості основних засобів, які придбані в різні періоди. Наприклад, у Великобританії для нарахування амортизації використовується первісна вартість, або оціночна, і дозволяється на період освоєння основного капіталу проводити капіталізацію позикових коштів.

У Франції відображаються матеріальні активи за вартістю придбання або за собівартістю виробництва, де ще до вартості придбання додають витрати на транспортування, обслуговування і зберігання, страхування, а також митні збори. Ці засоби можуть бути переоцінені, що дозволить знизити вплив явищ інфляції. Фірмі доведеться платити додаткові високі податки якщо такої оцінки не робити в рамках спеціального податкового закону.

В Швейцарії основний капітал в звичайних умовах не обліковується за вартістю, яка перевищує його собівартість. Дозволяється здійснювати його переоцінку на основі закону про бухгалтерську справу, це дає змогу взаємно погасити списання інших статей капіталу, коли для такого зустрічного погашення є підстави.

В Італії первісна вартість основних засобів включає основні витрати і витрати по встановленню основних засобів для їх подальшої експлуатації. Також застосовуються коефіцієнти переоцінки відповідно до поточних цін при переоцінці основних засобів.

Суттєвою особливістю оцінки основних засобів відповідно до Міжнародної системи фінансової звітності є той факт, що балансова вартість основних засобів може бути зменшена відповідними державними грантами. Одним із інструментів вирішення проблеми оновлення морально та технічно застарілого устаткування промислових підприємств в період економічних труднощів та низької платоспроможності, який часто використовується в економіці країн світу є фінансовий лізинг. Він дозволяє орендареві гнучко вирішувати свої виробничі завдання через тимчасове використання, а не придбання особливо дорогої, з найбільшим ризиком морального старіння техніки, обладнання та машин. Лізинг відкриває доступ до найпередовішої техніки і дає можливість розв'язати протиріччя між необхідністю використання такої техніки та її моральним старінням.

Узагальнюючи все вище викладене доцільно акцентувати увагу на принципових відмінностях у забезпеченості підприємств основними засобами, які стосуються: по-перше, рівня забезпеченості процесів функціонування підприємств основними засобами, які за показником фондоозброєності у 18-45 разів нижчий, а це означає потребу в принципово іншому фінансуванні оновлення основних засобів; по-друге, зношеності основних засобів, яка в окремих випадках досягає критичних значень; по-третє, структури основних засобів, яка на фоні навіть порівняно значимих показників фондоозброєності, відображає переважання їх пасивної частини, що не сприятиме відтворювальним процесам в майбутньому. Таким чином, з ціллю стимулювання інтенсивного оновлення засобів виробництва доцільно користуватись досвідом економічно розвинутих країн, як США, Великобританії, Німеччини, Франції та інших, які використовують амортизаційне законодавство своїх країн, що передбачає прискорені норми амортизації обладнання.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Андрійчук В. Фонди не зношуються, зношуються засоби праці / В. Андрійчук // *Голос України*. – 1997. – № 6. – С. 3.
2. Дем'яненко М.Я. Фінансовий словник-довідник / Дем'яненко М.Я. – К.: Київ, 2003. – С.173.
3. Бойчик І. М. Економіка підприємства / І. М. Бойчик; навч. посіб. – Вид. 2-е, доп., перероб. – К.: Атіка, 2007. – 528 с.
4. Захарін С. Інвестиційне забезпечення відтворення основних фондів // *Економіка України*. – 2007. – №5. – С. 43-52.
5. Державна служба статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua.

МЕНЕДЖМЕНТ І МАРКЕТИНГ

УДК 636.2.034.082:338.43(477)

Ольга Кругляк
(Київ)

МЕНЕДЖМЕНТ ВИРОБНИЧИХ ВИТРАТ В МОЛОЧНОМУ СКОТАРСТВІ

В разі порушень технології, недоліків в організації виробництва виникають непродуктивні витрати. В молочному скотарстві найчастіше вони є наслідком значної трудомісткості продукції та недостатньої продуктивності праці, перевитрат матеріалів та кормів, порушення технології відтворення стада і вирощування ремонтного молодняку, несвоєчасної діагностики та лікування тварин, неефективного використання обладнання тваринницьких ферм. Причини та динаміка виникнення непродуктивних витрат мають бути об'єктом прискіпливого аналізу управлінського обліку та фінансового менеджменту підприємств.

Ключові слова: витрати, непродуктивні витрати, молочне скотарство, критерій, годівля, оплата праці, ефективність.

Unproductive costs arise in case of technology mismatch, shortcomings in the organization of production. In dairy cattle farms, they are often the result of a considerable laboriousness of products and lack of productivity, over-consumption of materials and feeds, breach of the herd reproduction and the growth of repair young animals technology, untimely diagnosis and treatment of animals, and the inefficient use of livestock farms equipment. The reasons and dynamics of unproductive costs should be the subject of a thorough analysis of management accounting and financial management of enterprises.

Key words: costs, unproductive costs, dairy cattle breeding, criterion, feeding, pay, efficiency.

Для прийняття зважених управлінських рішень, направлених на підвищення ефективності діяльності підприємства, важливе значення має оптимізація обсягу і структури виробничих витрат. Витрати є важливою економічною категорією, що мають вирішальний вплив на визначення цінової політики та формування фінансових результатів діяльності підприємства, характеризують рівень організації виробництва та застосовування технологій. Проблемам оцінки витрат виробництва у сільському господарстві присвячені праці багатьох українських вчених-економістів, серед яких В. Г. Андрійчук, Ю. П. Воскобойнік, М. Ф. Кропивко, Ю. О. Лупенко, В. Я. Месель-Веселяк, П. Т. Саблук, О. Г. Шпикуляк, О. М. Шпичак та ін.

В діючій практиці підприємств витрати класифікуються для цілей планування та обліку за статтями калькуляції собівартості [1]. Статтями витрат на виробництво продукції основного молочного стада є – витрати на оплату праці разом із нарахованим єдиним соціальним внеском, корми, роботи та послуги, матеріальні витрати, що серед інших включають вартість палива та мастильних матеріалів, засоби захисту тварин, амортизація необоротних активів, витрати на ремонт необоротних активів та інші витрати на утримання основних засобів, інші витрати та загальновиробничі витрати [2].

Наведені види витрат, відповідно до доцільності їх витрачання, також поділяються на продуктивні та непродуктивні, інформація про останні має окремим рядком наводитись в Примітках до річної фінансової звітності підприємства [3]. На відміну від продуктивних витрат, які є виправданими та доцільними для даного виробництва, непродуктивні витрати виникають в разі порушень технології, недоліків в організації виробництва тощо.

До непродуктивних витрат, передусім, необхідно віднести витрати, що мають відхилення у порівнянні із нормативними, тобто незаплановані витрати, що не були

відображені у кошторисі (рис. 1). Їх поділяють на непродуктивні витрати та непродуктивні втрати [3]. Зокрема, втрати можуть виникати у випадку заподіяння матеріальної шкоди третіми особами (можуть бути відшкодовані); знецінення запасів; втрати, пов'язані з надзвичайними подіями; у вигляді штрафів, пені, списання безнадійної заборгованості тощо. Для цілей бухгалтерського обліку до непродуктивних втрат в молочному скотарстві включають втрати від падежу молодняку та дорослої худоби на відгодівлі, за винятком втрат, які сталися внаслідок стихійного лиха, сум, що підлягають відшкодуванню винними особами, вартості одержаної сировини (шкур, технічного м'яса тощо) за цінами можливої реалізації [2].

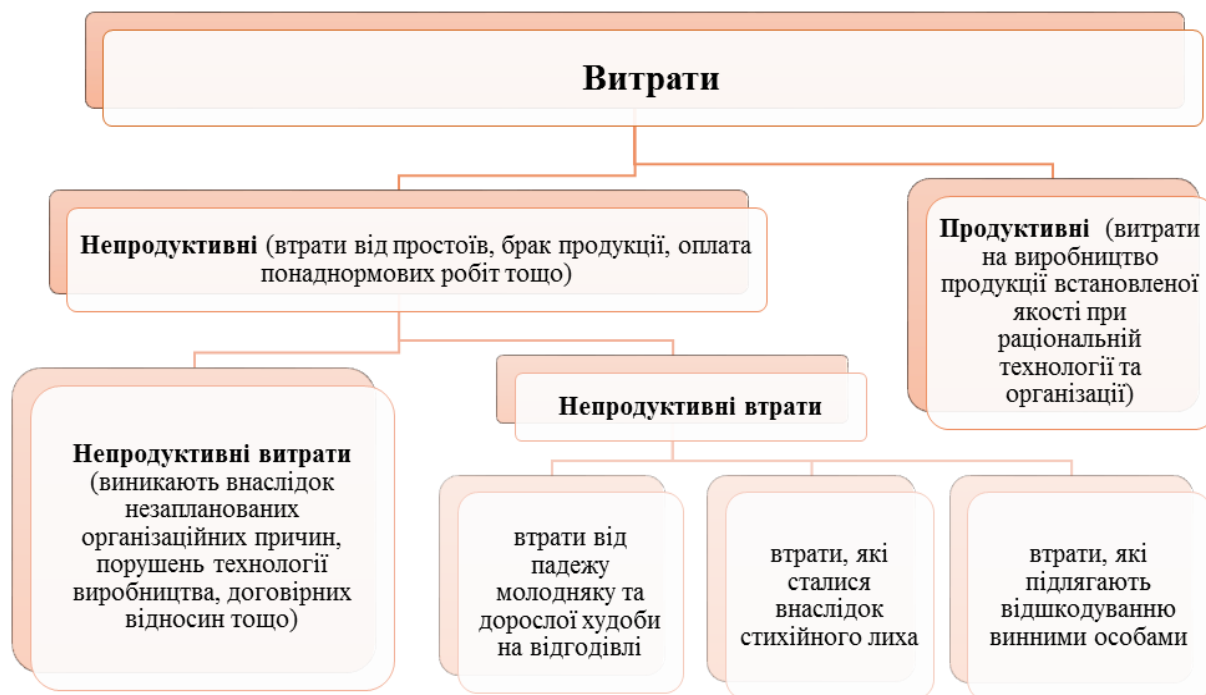

Рис. 1. Класифікація витрат за ефективністю в молочному скотарстві

Щодо непродуктивних витрат, що виникають внаслідок незапланованих організаційних причин, порушень технології виробництва, договірних відносин, – на відміну від непродуктивних втрат, їх можливо уникнути. Економічну оцінку непродуктивних витрат на утримання великої рогатої худоби молочного напрямку продуктивності, що утримується суб'єктами господарювання, необхідно здійснювати на основі критеріїв, що враховують основні фактори впливу на ефективність (рис. 2). До таких критеріїв відносять інноваційно-виробничі, ринкові, соціально-екологічні. Оцінка їх за всіма критеріями відбувається із застосування прийомів економічного аналізу.

Серед наслідків порушення технології та недоліків організації виробництва в молочному скотарстві найчастіше зустрічаються: значна трудомісткість продукції та недостатня продуктивність праці; перевитрати матеріалів; перевитрати кормів внаслідок порушення технології їх заготівлі та зберігання, недостатнього нормування годівлі й балансування раціонів; порушення технології відтворення стада і вирощування ремонтного молодняку; несвоєчасна діагностика та лікування тварин; неефективне використання обладнання тваринницьких ферм.

Рис. 2. Критерії економічної оцінки непродуктивних витрат в молочному скотарстві

У період фінансової кризи, коли ділова активність падає й відповідно зменшуються обсяги споживання продукції скотарства і доходи від її реалізації, для підприємств, що утримують тварин, скорочення витрат стає питанням виживання. Проте підходити до цього процесу потрібно обдуманно, для того, щоб у результаті скорочення витрат не постраждали важливі аспекти діяльності підприємства.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Матюшина Ю. Класифікація витрат як передумова організації управління підприємством. *Економіка і регіон*. 2013. № 2 (39). С. 98–103.
2. Методичні рекомендації з планування, обліку і калькулювання собівартості продукції (робіт, послуг) сільськогосподарських підприємств, затверджені Наказом Міністерства аграрної політики України від 18 травня 2001 року № 132.
3. Лень В. С., Мисік М. С. Непродуктивні витрати в обліку та звітності. *Вісн. Черн. держ. техн. ун-ту*. 2008. № 33. С. 29–38.

УДК 650.41(477.55)

Наталія Рогова, Світлана Робакова, Аліна Жукова
(Полтава)

КОМУНІКАЦІЇ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ІНСТРУМЕНТ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ГОТЕЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ

Дослідити основні тенденції розвитку комунікаційної політики підприємств готельного господарства України. Встановити найбільш дієві та найбільш ефективні механізми реалізації завдань маркетингової політики. Виявити потенціал росту інструментів комунікаційної політики задля зростання рівня конкурентоспроможності готелі та інших засобів розміщення.

Ключові слова: комунікаційна політика, підприємства готельного господарства, реклама готелю, міжнародні туристичні виставки, веб-сайт.

To study the main tendencies of the development of the communication policy of the hotel industry enterprises of Ukraine. Establish the most effective and most effective mechanisms for realizing the objectives of marketing policy. Identify the growth potential of communication policy tools to increase the competitiveness of hotels and other facilities.

Key words: communication policy, hotel industry enterprises, hotel advertising, international tourist exhibitions, website.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Теоретичну й методичну основу дослідження з питань маркетингової комунікаційної політики на підприємствах, управління комунікаційними процесами, визначення місця комунікацій у системі управління підприємством становлять роботи закордонних і вітчизняних авторів, таких як Герасимчук В. Г., С. Моріарті, Дж. Бернет, Ф. Котлер, Ламбен Ж.-Ж., Лук'янець Т. І., Р. Б. Ноздрева, Цигічко Л. І., Норіцина Н. І., Приймак Т. О. та ін.

Виклад основного матеріалу дослідження. Комунікаційна політика підприємств готельного господарства відзначається як ефективний важіль комунікації виробника (готелю) та споживача (покупця готельних послуг). В процесі формування маркетингової політики важливо не тільки створити конкурентоспроможний продукт, встановити на нього ціни, що відповідають потребам ринку, а й донести детальну і глибоку інформацію про готельний продукт, його цінності та споживчі властивості до кінцевого споживача вчасно та швидко.

Комунікаційна політика підприємств готельного господарства – це ціленаправлений, економічно обґрунтований процес передачі інформації про продукт (послугу) та його цінність до споживача через різні канали, з метою формування у нього бажання придбати саме визначений продукт чи послугу. Аналіз комунікаційної політики варто розпочати з найбільш ефективного засобу комунікації – реклами. Слід звернути увагу, що структура рекламного ринку готельного господарства, через свою низьку рентабельність, вузький сегмент споживачів має дещо видозмінену схему – низька частка телевізійної та радіо-реклами, значна частка рекламного бюджету належить друкованим засобам масової інформації та всезростаюча роль Інтернет-реклами у всіх її проявах.

Глобальна фінансова криза негативно вплинула на динамічний та рентабельний рекламний ринок. Маркетингові бюджети більшості вітчизняних підприємств готельного господарства зазнали суттєвого коригування в бік оптимізації витрат на рекламу.

Виходячи з цієї моделі, розробка стратегії комунікацій повинна складатись з таких етапів: Оцінка ситуації: визначення можливих загроз і сприятливих можливостей. При оцінці ситуації основну увагу варто приділити факторам, що впливають на ефективність

маркетингових звернень. Маркетингові комунікації можуть вирішити проблеми іміджу, відносин споживачів, сприйняття готельного продукту чи поширення інформації про нього. Постановка цілей: комунікаційні цілі можуть плануватися з акцентом на ступінь впливу розроблюваної стратегії на споживача. Цілі маркетингових комунікацій, як правило, деталізуються в наступних напрямках: створення поінформованості; досягнення розуміння; забезпечення змін у відношенні до товару і його сприйнятті; досягнення змін у поведінці споживачів; підкріплення попередніх рішень. Розробка маркетингової стратегії та вибір цільової аудиторії. Цільові аудиторії ідентифікуються для конкретних комунікаційних дій. При цьому цільова аудиторія значно ширше цільового ринку.

Аналізуючи рекламний ринок готельного господарства, простежується чітка тенденція до падіння обсягів усіх видів реклами. Так, зокрема, найбільшого падіння зазнала реклама підприємств готельного господарства на регіональному телебаченні на 70%, на транспортних засобах на 55%, зовнішня та внутрішня реклама засобів розміщення знизилася на 50% кожна. Суттєвого зниження обсягів реклами готелів зазнали друковані засоби масової інформації та реклама в кінотеатрах. В той же час, за рахунок оптимізації витрат, було відмічено суттєве зростання реклами засобів розміщення в мережі Інтернет у всіх її проявах на 70%. В загальному, потрібно зробити висновок, що згідно численних прогнозів економічних експертів та проведених опитувань керівників з маркетингу засобів розміщення свідчить, що рекламно-комунікаційний ринок готельних послуг у 2016 році просяде на 37% з 524,4 млн. грн. до 328,8 млн. грн. наданих рекламних послуг.

Просування готельного продукту через телевізійні канали є однією із найбільш витратних статей маркетингового бюджету підприємств готельного господарства. Зважаючи на вартість даного виду реклами, яка становить від 3500 грн. за 15 секундний ролик на каналах другої десятки та в не прайм-тайм і до 30 000 грн. в найбільш рейтингових каналах у прайм-тайм, використовувати даний вид реклами мають можливість лише готелі міжнародних готельних ланцюгів або ті засоби розміщення, що мають підтримку потужного фінансового капіталу. Саме враховуючи даний фактор, слід зробити висновок, що реклама засобів розміщення через телебачення немає широкого розповсюдження.

Наступним важливим елементом комунікаційної політики підприємств готельного господарства слід відзначити участь у виставкових заходах. Виставки, ярмарки та фестивалі дедалі більше стають ефективним важелем комунікації між учасника ринку готельних послуг – підприємствами готельного господарства, туристичними операторами, безпосередньо споживачами послуг та навіть органами державного управління.

Останнім часом експерти та готельєри відмічають важливу роль просування готельних послуг через Інтернет. Так, згідно проведених досліджень, було встановлено, що на туризм та готелі припадає 19% запитів, здійснених у найбільших пошукових системах – google.com.ua, yandex.ru, yahoo.com, bigmir.net. Так, за даними консалтингової фірми Burst Media дві третини Інтернет-користувачів, котрі планували та планують в подальшому подорожі будуть розробляти свій маршрут за допомогою мережі, і відповідно бронювати готелі – он-лайн. При цьому, виявлено, що для 49% з них Інтернет є першоджерелом інформації.

Саме тому, власна електронна сторінка стає все більш ефективним комунікаційним каналом для підприємств готельного господарства. На даний час споживач перед тим як здійснити подорож, забронювати готель, обов'язково бажає вивчити готельний продукт, його переваги, оцінити його конкурентну привабливість та ознайомитись із коментарями гостей, що вже побували в даному готелі. У зв'язку із цим сайт підприємств готельного господарства виконує на даному етапі не тільки функцію ознайомлення та презентації продукту, а й функцію комунікації із зовнішнім середовищем (очікуванням споживачів, пропозицій конкурентів, місцем після продажного сервісу тощо). Підприємство готельного господарства, яке немає власної Інтернет-сторінки, не викликатиме довіри та лояльності клієнтів.

Потрібно зазначити, що приведені вище характеристики не є притаманними для абсолютної більшості підприємств готельного господарства і провідні готелі категорії «****» та «*****» майже відповідають необхідним вимогам щодо формування Інтернет-сторінки як повноцінного каналу комунікації.

Висновки. Підводячи підсумок, потрібно зауважити, що комунікаційна політика відіграє дуже важливу роль в маркетинговій політиці підприємств готельного господарства України. Можна виділити такі основні цілі комунікаційної політики:

- забезпечення ефективного обміну інформацією між суб'єктами й об'єктами управління;
- удосконалення відносин між особами у процесі обміну інформацією;
- створення інформаційних каналів для обміну інформацією між окремими співробітниками і групами і координації їхніх задач і дій;
- регулювання і раціоналізація інформаційних потоків.

Трансформуючи відомий вислів «Хто володіє інформацією – той володіє світом» в «Хто донесе інформацію до клієнта, той отримає прибуток» варто відзначити необхідність та важливість вироблення системного, комплексного, економічно-обґрунтованого та інноваційного підходу до формування комунікаційної політики.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Роглев Х.Й. Основи готельного менеджменту: Глава 11. Готельний маркетинг [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://tourlib.net/books_ukr/roglev11-13.htm
2. Комунікаційна політика готельних ланцюгів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://mirznani.com/info/komunkatsyna-politika-gotelnikh-lantsyugv_142678
3. Комунікаційна політика як ефективний інструмент підвищення конкурентоспроможності підприємств готельного господарства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.m.nayka.com.ua/?op=1&j=efektyvna-ekonomika&s=ua&z=391>
4. Значення комунікації в системі управління організацією [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://yak.vlynko.com/?p=1824>
5. Комунікаційна політика [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.com/1767092141764/marketing/komunikatsiyana_politika
6. Міжнародний маркетинг: Комунікаційна політика [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://library.if.ua/book/21/1656.html>

УДК 650.41(477.55)

Наталія Рогова, Світлана Рibaкова, Роман Романовський
(Полтава)

ОСОБЛИВОСТІ ГОТЕЛЬНИХ ПОСЛУГ В ЗАСОБАХ РОЗМІЩЕННЯ

Головною рисою готельного господарства в сучасних умовах господарювання є підвищення конкуренції між засобами розміщення, які використовують різноманітні форми та методи для підвищення попиту на свої послуги.

Ключові слова: послуги готельного господарства, структура послуг, стандарти обслуговування.

The main feature of the hotel economy in modern economic conditions is the increased competition between accommodation facilities, which use various forms and methods to increase demand for their.

Keywords: hotel industry services, service structure, service standards.

Постановка проблеми. Менеджери засобів розміщення прагнуть максимально задовольнити потреби своїх споживачів, для того щоб зацікавити та втримати їх інтерес саме до даного готелю. Тому чим більша зацікавленість споживача різноманітними характеристиками готельного продукту і чим менше можливостей буде в конкурентів швидко та з невеликими витратами скопіювати дії цього підприємства готельного господарства, тим привабливішою для нього буде ця стратегія.

Специфіка готельного підприємства полягає у комплексності послуг, оскільки засіб розміщення являє собою сукупність готельних підприємств різних типів, що приймають та надають послуги з розміщення, харчування, додаткових та сукупних послуг. В сучасних умовах господарювання конкурентну перевагу одержують ті підприємства готельного господарства, які всебічно враховують особливості готельних послуг і їх споживчого сприйняття та всебічно використовують маркетингові технології впливу на цей процес.

Аналіз основних досліджень. Дослідженню проблем методології готельного господарства і зокрема організації роботи підприємств готельного господарства присвячені наукові праці таких науковців, як: Ю. Ф. Волкова, В. Г. Герасименко, Н. І. Кабушкіна, В. І. Карсекіна, Г. Б. Муніна, Л. І. Нечаук, П. Р. Пуцентайло, А. Е. Саак, С. С. Скобкіна, Т. І. Ткаченко, Н. О. Телеш та ін. При цьому визначення деяких понять стосовно сутності та структури готельного продукту розглянуті недостатньо повно.

Мета. Метою даної статті є визначення поняття «готельна послуга» та її специфіки із метою більш точного визначення факторів впливу на споживчий попит, а отже – найбільш повного задоволення потреб гостей у якісному обслуговуванні.

Виклад основного матеріалу. У кожній країні формуються свої типи підприємств готельного господарства, що враховують особливості сформованої інфраструктури, географічного положення, кліматичних умов і низку інших факторів. Так, в Україні найпоширенішими є готелі, призначені для людей, які приїжджають із діловими візитами на відносно малий строк. Місце розташування таких готелів в основному – у центральній частині міста, неподалік з адміністративними і торговими центрами, з відповідним транспортним оснащенням. Відповідно до контингенту, який обслуговується в цих засобах розміщення, формується і структура його послуг, тобто готельний продукт, специфічний для кожного окремого типу підприємства. Отже, готельний продукт являє собою сукупність товарів та готельних послуг, які пропонуються споживачам під час їх перебування у засобі розміщення, і реалізуються за певною ціною. При цьому головним завданням готелю є найбільш повне задоволення потреб, що виникли в період подорожі, відпочинку або роботи гостя.

Основними функціями готельного підприємства є розміщення та організація харчування. В залежності від категорії закладу та споживчих потреб послуга харчування може обмежуватись наданням сніданків у номері або у закладі ресторанного господарства, а може надаватися цілий комплекс послуг харчування. У свою чергу розміщення включає безліч окремих послуг, таких, як: послуги покоївок, портьє, метрдотелів, адміністраторів тощо.

Послуги інших двох груп, які носять назви додаткових та супутніх, і є відмінними для кожного окремого засобу розміщення і становлять його конкурентні переваги. Перелік цих послуг визначається низкою факторів, таких, як: соціально-демографічні; особово-поведінкові. Важливими є вік, стать, професія, освіта, соціальний статус гостей. Має також враховуватись регіон обслуговування; мета перебування тощо. За визначенням Т. Л. Тимохіної, супутніми слід вважати «послуги або товари, необхідні для використання основного продукту»: послуги пралень, телефони в номерах, послуги з подачі транспорту та інші. Додаткові послуги ж «надають основному продуктові додаткову вигоду і допомагають відрізнити даний продукт від продукту конкуруючої компанії: бізнес-центр, салон краси, оздоровчий центр, оглядовий майданчик тощо» [4].

Нині закладами готельного господарства практикується надання безліч різновидів додаткових послуг, але у вітчизняних засобах розміщення їх якість та рівень сервісу знаходяться на досить посередньому рівні. Тому доцільним для засобів розміщення, на нашу думку, є визначення найбільш затребуваних з них серед існуючого контингенту та зосередження саме на цих послугах із метою забезпечення найвищої якості послуг для отримання конкурентних переваг у довгостроковій перспективі.

Окрім того, при визначенні структури послуг готельним менеджментом мають бути враховані і такі особливості готельних послуг, як [3]: сезонний характер попиту; неодноразовість процесів виробництва і споживання; обмежена можливість збереження; терміновий характер; широка участь персоналу у виробничому процесі.

Сезонний характер попиту має бути одним із факторів для готелів певної спеціалізації у формуванні розширеного спектру додаткових послуг. Так, для готелів ділового призначення низьким сезоном є період із травня по вересень, коли чисельність гостей є мінімальною. На цей період засоби розміщення можуть бути більш орієнтовані на туристів, що мають за мету культурно-пізнавальні подорожі, пропонуючи їм екскурсійні послуги, культурні програми, оренду авто, туристичного спорядження тощо.

Неодноразовість процесів виробництва і споживання є характерною рисою для всіх готелів без виключення і полягає в організації виробничого процесу таким чином, щоб задовольнити потреби в послугі ще до моменту виникнення попиту на неї. Так, процес управління персоналом в готелі має бути побудований таким чином, щоб всі підготовчі роботи з прийому гостей або надання інших послуг були закінчені ще до надання самих послуг. Все більше засобів розміщення застосовують в роботі автоматизовані системи управління, які дозволяють оптимізувати роботу персоналу. Наприклад, одна із найбільш поширених АСУ «Едельвейс» серед багатьох інших функцій містить в собі підсистему «Поверхова служба». Підсистема призначена для автоматизації діяльності поверхової служби готелю і вирішує наступні завдання: облік номерного фонду; видача різної довідкової інформації про стан номерного фонду готелю; управління роботою покоївок; ведення графіка ремонтів номерного фонду тощо [7]. Правильна організація роботи покоївок за рахунок використання оперативного управління номерним фондом дозволяє досягти характеристики «непомітності послуги», яка є однією із важливих характеристик процесу обслуговування гостей.

Така характеристика послуг готельного господарства, як обмежена можливість збереження, вимагає широкого використання всіх можливостей (онлайн-бронювання, реклама, банери, туристичні Інтернет-платформи) для своєчасної реалізації максимальної кількості готельного продукту. Адже, сервіс, пов'язаний з поселенням, наданням додаткових послуг, не реалізований своєчасно, буде не затребуваний та не оплачений.

Одним із принципів, що враховується потенційними споживачами при виборі засобу розміщення, є тривалість процесу поселення. В цьому і полягає специфіка готельних підприємств: всі операції, пов'язані із оформленням при заїзді гостя, оплатою та ін., мають здійснюватись протягом 10-15 хвилин. Великі можливості для скорочення процесу поселення надають сучасні автоматизовані системи управління, яких сьогодні на ринку снує велика кількість. Найвідомішими фірмами, що пропонують комплексні програмні засоби автоматизації ІТ готелів, є: «Inter Hotel», «Lodging Touch Libica»-(Лібра Інтернешнл), «Intellect Service»(Вест Про) «UCS-UKR», «Галактика», «СІТЕК». Ці фірми пропонують свій програмний продукт і сервісне обслуговування [7].

Важливою особливістю готельних послуг, що відрізняє їх насамперед від послуг промисловості, де більшою мірою використовуються машини та автомати, є широка участь людей у виробничому процесі. Залучення людського фактору надає сильний вплив на неоднорідність, мінливість якості і пов'язаний з ними недолік стандартизації, що представляє одну з найважливіших проблем у сфері розвитку готельних послуг. Для вирішення цієї проблеми в готелях мають розроблятись стандарти обслуговування, що представляють собою комплекс обов'язкових для виконання правил обслуговування гостей, які покликані гарантувати встановлений рівень якості всіх вироблюваних операцій. Стандарт визначає критерії, за якими оцінюється рівень обслуговування споживачів та діяльність персоналу будь-якої служби готельного підприємства. Наприклад, до таких критеріїв можна віднести:

- час відповіді на дзвінок про отриманні інформації або бронюванні (15, 20, 30 секунд);
- час оформлення в службі розміщення. Незалежно від масовості заїзду клієнти не повинні стояти в черзі більш встановленого на конкретному готельному підприємстві часу (5, 10, 15 хвилин);
- час, що витрачається на надання конкретної послуги. Наприклад, багаж доставляється в номер не пізніше 3 хвилин після заселення гостя тощо.

Висновки. У результаті дослідження встановлено, що для забезпечення високої якості готельного продукту, який надається споживачам, маркетингове управління готельним продуктом містить у собі цілий комплекс спеціальних методів та прийомів підвищення конкурентоздатності, зокрема: встановлення стандартів обслуговування за часом; вирівнювання попиту на надавані послуги; підвищення якості обслуговування і подолання невідчутності послуг та інші.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Пуцентайло П. Р. Економіка і організація туристично-готельного підприємництва : навч. посіб. / П. Р. Пуцентайло. – К. : Центр навч л-ри, 2007. – 344 с.
2. Саак А. Э. Менеджмент в индустрии гостеприимства (гостиницы и рестораны) : учеб. пособие / А. Э. Саак, М. В. Якименко. – СПб. : Питер, 2007. – 432 с.
3. Скобкин С. С. Практика сервиса в индустрии гостеприимства и туризма : учеб. пособие / С. С. Скобкин. – М. : Магистр, 2007. – 493 с.
4. Тимохина Т. Л. Организация приема и обслуживания туристов : учеб. пособие / Т. Л. Тимохина. – М. : ИНФРА-М, 2008. – 352 с.
5. Тупкало В. М. Стратегія розвитку готельного бізнесу в Україні / В. М. Тупкало, Г. П. Вітавська // Економіка та держава. – 2007. – №4. – С. 43-44.
6. Шматько, Л. П. Туризм и гостиничное хозяйство : учеб. пособие / Л. П. Шматько. – М.: МарТ, 2007. – 352 с.
7. Бурачек В. І. Розробка оптимальної АСУ для готельних підприємств [Електронний ресурс]: Автоматизовані системи управління готелями / В. І. Бурачек. – Режим доступу <http://infotour.in.ua/burachek.htm> – Назва з екрана. – Дата звернення: 12.04.17.

ПОЛІТОЛОГІЯ

УДК 32-027.21:008+316.7

Людмила Навозняк
(Рівне)

ПОЛІТИЧНА СУБКУЛЬТУРА ЯК СУКУПНІСТЬ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПОЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ПЕВНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ГРУПИ

Розглянуто трактування політичної субкультури в сучасній науці. Проаналізовано типи політичних субкультур, властивих окремим групам населення або частинам системи.

Ключові слова: політична культура, політична субкультура, регіональні політичні субкультури, соціоекономічні політичні субкультури, соціально класові політичні субкультури, релігійно-політичні субкультури, національно-етнічні політичні субкультури.

In this article the interpretation of the political subculture in modern science is considered. The types of political subcultures inherent in particular groups of the population or parts of the system are analyzed.

Key words: political culture, political subculture, regional political subcultures, social and economic political subcultures, social class political subcultures, religious and political subcultures, national and ethnic political subcultures.

Постановка проблеми. Своєрідність сучасного етапу розвитку нашої країни полягає в тому, що в Україні формуються основи демократичного суспільства невід'ємною ознакою якого є формування політичної культури та політичної субкультури зокрема. Остання властива окремим групам населення або частинам системи, які беруть активну участь в даному процесі. Саме категорія політичної субкультури найближче підводить до розуміння атмосфери політичного життя, специфічної і неповторної у кожній країні, та в Україні зокрема, і навіть у різних її частинах. Без неї неможливо збагнути, чому певна кількість індивідів обирає ту чи іншу політичну орієнтацію, форму політичної поведінки, чому однотипні політичні інституції по-різному діють і по-різному сприймаються у різних країнах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням політичних субкультур займалися такі відомі зарубіжні вчені, як Г. Алмонд, В. Розенбаум, Л. Пай та їх послідовники. Праці українських вчених Л. Нагорної, Н. Ротар, В. Бурдяк, Н. Хоми, О. Проскуріної та багатьох інших присвячені дослідженню різних видів політичних субкультур в сучасній Україні.

Метою статті є виявлення основних аспектів політичної субкультури як сукупності особливостей політичної культури певної соціальної групи.

Виклад основного матеріалу. Незважаючи на деякі розходження в трактуваннях, вітчизняні та закордонні дослідники визнають, що політична культура – це сукупність стійких компонентів політичної свідомості і політичної поведінки соціальних верств, окремих громадян, які стосуються їх взаємодії з політичною владою. Внаслідок соціальної різноманітності суспільства його політична культура складається з багатьох різних часткових культур або субкультур – класових, етнічних, національних, релігійних тощо.

Політична субкультура як явище вивчається в межах концепції політичної культури. А тому для неї справедлива загальноновизнана у західній та вітчизняній науці теза про те, що правильне розуміння політичної культури можливе лише за умови розгляду її як частини більш широкої загальної культури. Культура є сукупністю духовних цінностей і норм,

притаманних великій соціальній групі, спільноті, народу чи нації. Кожен з цих суб'єктів, як правило, формує свою субкультуру [1].

Політична субкультура – це сукупність таких стереотипів політичної свідомості й поведінки, які значно відрізняються від загальних, домінуючих у суспільстві.

Політичні субкультури характерні для конкретних суб'єктів політики. Вони відрізняються своєрідними поглядами, перевагами і поведінкою відповідних груп людей у сфері політики.

До числа найбільш важливих і яскраво виражених з них відносяться такі:

- Політична субкультура Заходу. Орієнтована на ліберально-демократичні цінності і норми. Відрізняється широким діапазоном політичного вибору і політичних пристрастей. Статус громадянина як суб'єкта політики в її межах відносно високий. Політичне життя регулюється детальною правовою регламентацією, відрізняється різноманітністю. Ця політична субкультура є базовою основою ліберально-демократичної моделі політичної культури.

- Політична субкультура Сходу. Орієнтована на історико-релігійні традиції. Функціонує в умовах обмеженого політичного вибору. Харизматична. В її межах багато прошарків суспільства, велика частина жінок і молоді ізольовані від політичного життя. Ця субкультура відрізняється виразною політичною субординацією.

- Регіональні політичні субкультури. Виділяються за регіонально-державними ознаками. За цими ознаками спостерігаються розходження в стилях політичного мислення і поведінки, наприклад, громадян США і Росії, близькосхідних (за винятком Ізраїлю) і західноєвропейських держав, африканських і латиноамериканських країн тощо [4]. Різноманіття регіональних політичних субкультур спостерігається й у межах окремих держав, зокрема і України. Україна є державою з надто вираженими регіональними особливостями. Традиційні регіони (Захід, Схід, Центр, Південь) істотно відрізняються між собою за багатьма показниками такими як: історичний політичний досвід, особливості геополітичного характеру, соціально-територіальна структура та етнічний склад населення, його конфесійна приналежність тощо. Ці показники суттєво впливають на політичну свідомість населення, зумовлюючи пріоритет тих або інших суспільних цінностей та настанов. Навіть в рамках одного регіону дослідники виділяють субкультуру тієї чи іншої території [3].

Так, аграрні регіони в політичному відношенні більш консервативні ніж промислові. Вони підтримують лівий спектр політичних партій, демонструють при цьому невисокий рівень політичної активності, тобто обмежуються участю у виборах. Але при цьому ступінь участі у виборах сільського населення значно вищий, ніж в інших регіонах. Центральні регіони за рівнем розвитку політичної культури відрізняються від периферійних ступенем політичної свідомості та активності. Регіони, що мають можливість забезпечити за рахунок власних ресурсів певний рівень економічного та соціального добробуту, характеризуються несуттєвою політичною культурою, лояльністю до існуючого режиму, тяжінням до певної політичної самостійності. У деяких промислових районах (наприклад у Донбасі) населення віддає перевагу високоактивним формам участі – демонстрації, страйки тощо.

Так, на думку вітчизняних політологів, своєрідність регіональної політичної субкультури Донбасу зумовлена: 1) особливістю історичного характеру; 2) депресивним характером регіону й нерозв'язаністю багатьох важливих проблем; 3) поєднанням демократичних цінностей, традиціоналістських і патерналістських традицій, що послаблюються, з електоральною свідомістю, якій властиві високі очікування стосовно демократії і влади; 4) високим рівнем критичного настрою стосовно місцевої влади; 5) високим рівнем політичної участі населення порівняно з іншими регіонами країни; 6) клієнтальна модель організації елітних груп, для яких соціальний простір – це особиста домовленість між патронами клієнтальних груп. Деякі особливості цієї субкультури обумовлені прикордонним характером регіону [2].

Війна на Сході України, яка розпочалася в 2014 р. негативно впливає на процеси становлення демократичної політичної культури України, загострює ті негаразди які їй були притаманні історично і особливо регіональні. Регіональні відмінності політичної культури України виступають одним із найважливіших чинників її фрагментарності. Фрагментарна політична культура характеризується відсутністю згоди громадян щодо політичного устрою суспільства, розбіжностями в питаннях розуміння влади, соціальною роз'єднаністю, відсутністю довіри між окремими групами та лояльності до державних структур [3].

- Соціоекономічні політичні субкультури зумовлені існуванням в суспільстві різних груп, що мають різний економічний статус, отже і відмінності у способі життя, в інтересах, які відіграють досить важливу політичну роль. Так, в Україні для підприємницького прошарку найбільше актуальними політичними цінностями є економічна свобода, стабільність, контроль за державою з боку громадянського суспільства, участь у прийнятті рішень. Інакше кажучи, те, що складає безпосередні політичні умови активності підприємця. Рішення уряду в сфері фінансів, оподаткування, бюджету безпосередньо зачіпляють інтереси даної суспільної верстви, звідси виникає необхідність активної політичної участі (впливу на владні структури) уже на етапі підготовки подібних рішень. Представники даної субкультури застосовують різноманітні засоби і методи впливу на владу.

- Соціально-класові політичні субкультури зумовлені статусними відмінностями і специфікою інтересів певних соціальних груп (класів), що відіграють важливу роль у політичному житті (буржуазна, пролетарська, селянська).

- Релігійно-політичні субкультури. Відрізняються тісним переплетінням релігійної і політичної сфер громадського життя, істотним впливом релігійних установок на політичні орієнтації і поведінку суб'єктів політики. Вони виникають у тому випадку, коли релігія є основним всепроникаючим елементом загальної культури певної групи людей (наприклад, ісламський фундаменталізм).

- Національно-етнічні або етнолінгвістичні політичні субкультури. Вони пов'язані з мовними, етнічними, особливостями певних соціальних груп, їх національним характером. Відіграють особливо помітну роль у багатонаціональних державах, що історично формувалися шляхом поступової інтеграції (добровільної чи примусової) інших територій: субкультура корінного етносу або національних меншин [1]. У цьому плані найбільш поширені політичні субкультури національних меншин. Носіями таких субкультур є, наприклад, населення Криму, Слобожанщини, Придніпров'я і Галичини в Україні, греки в Туреччині, алжирці у Франції, баски в Іспанії, індіанці і почасти негри в США, корінні народи Півночі і багато хто інший. Політичні субкультури національних меншин мають яскраво виражений характер у тих випадках, коли будь-яка етнічна меншість дискримінується.

- Вікові або генераційні політичні субкультури. В даних субкультурах відображена специфіка політичної соціалізації генерації та їх оцінка сучасної політичної ситуації й історичного минулого. Особливо помітна генераційна різниця у суспільствах, які переживають період реформування: політична субкультура молоді та старшого покоління [1].

Молодіжну політичну субкультуру вирізняють гострота сприймання політичних подій, емоційність, нерідко недостатня зваженість оцінок, тяжіння до нового, а подекуди бунтарство і апатія. Через відсутність достатнього життєвого досвіду носіїв, цій субкультурі властива також політична нерозбірливість, високий рівень «сугестивності», еклектичність, тобто механічне з'єднання різнорідних політичних поглядів, теорій, ідейних напрямків. Але саме в надрах молодіжної політичної субкультури нерідко визрівають багато майбутніх політичних нововведень, що згодом затверджуються в суспільстві. Саме молодіжна субкультура виступає як принципова опозиція будь-якої влади. Саме молодь потенційно є однією з найбільш ініціативних і активних суспільно-політичних сил.

Важливо і те, що первинна політична соціалізація практично всіх професійних політиків і суспільних діячів відбувається саме в рамках молодіжної політичної субкультури [4].

Окрім перерахованих типів, політичні субкультури можуть поділятися і за іншими ознаками: субкультури лідерів та еліт, еліти і маси, жінок і чоловіків та інші.

Висновки. Отже, політична субкультура будь-якої спільності формується під впливом численних і різноманітних чинників. Ця обставина, очевидно, визначає різноманіття типів політичної субкультури.

Відмінності між політичними субкультурами, так само як і між загальнонаціональними політичними культурами, мають безліч підстав. Але все-таки головними з них вважаються розбіжності в базовому елементі будь-якої культури – системі цінностей.

Таким чином, політична субкультура є унікальним предметом дослідження. Вивчення політичних субкультур на локальних рівнях дозволяє глибше й адекватніше відобразити її зміст.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Золін А. Політична субкультура як частина загальної культури суспільства / А. Золін [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/9734/07-%20%20Zolin.pdf?sequence=1>
2. Проскуріна О. Політико-культурний вимір Донбаського регіону / О. Проскуріна [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/8945/13-Proskyrina.pdf>
3. Семке Н.М. Особливості політичної культури сучасної України/ Н.М. Семке [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://repository.kpi.kharkov.ua/bitstream/KhPI-Press/27884/1/vestnik_KhPI_2016_40_Semke_Osoblyvosti_politychnoi.pdf
4. Щедрова Г.П. Основи політології: Навч. посібник / Г.П. Щедрова, Ф.В. Барановський, О.В. Новакова, Н.П. Пашина – Луганськ: СНУ ім. В. Даля, 2005. – 170с.[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://politics.ellib.org.ua/pages-3374.html>

ЮРИДИЧНІ НАУКИ

УДК 342.951:351.746.1

*Радіон Гроза
(Київ)*

ПИТАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОХОРОНИ ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ. НЕОБХІДНІСТЬ ЗАКОНОДАВЧИХ ЗМІН

У статті обґрунтовано необхідність удосконалення вітчизняного законодавства в сфері охорони державної таємниці та розроблено низку конкретних рекомендацій у цій сфері на основі аналізу норм правових актів.

Ключові слова: державна таємниця, національна безпека, охорона державної таємниці.

The article substantiates the necessity of improving the domestic legislation in the sphere of state secrets protection and elaborates a number of concrete recommendations in this area on the basis of the analysis of the norms of legal acts.

Key words: state secret, national security, state secrets protection.

Держава прагне до найбільш раціонального використання потенціалу суспільства у процесі розв'язання проблем, що виникають як усередині держави, так і за її межами. Сучасна доба характеризується прагненням світу до відкритості економічних, культурних, наукових зв'язків на основі новітніх інформаційно-комунікаційних технологій. За таких умов дедалі більше зростає значення інформації, що становить державну таємницю.

В усі часи найважливішим завданням держави була охорона державної таємниці. В інтересах охорони державної таємниці в Україні встановлена загальнодержавна система організаційно-правових, інженерно-технічних, криптографічних та оперативних заходів, спрямованих на захист інформації.

На сьогодні здійснюються дослідження окремих аспектів у сфері законодавства про державну таємницю - як складну систему, як сукупність взаємозумовлених елементів. Водночас недостатня увага приділяється розробці та втіленню в життя нормативних документів, що регламентують діяльність, пов'язану безпосередньо з державною таємницею, враховують сучасну геополітичну, політико-правову, соціальну та релігійну ситуації, які склалися як в Україні, так і навколо неї, технологічні досягнення, тенденції щодо ускладнення соціального життя тощо.

З огляду на зазначене, існує нагальна необхідність у напрацюванні нового законопроекту про державну таємницю, в якому б враховувалися зазначені вище критерії.

Насамперед, потребує уточнення саме визначення поняття «державна таємниця», розкриття якого б відповідало вимогам сьогодення. Зазначимо, що результати наукових досягнень дозволяють поставити на один щабель не лише відповідну обмежену інформацію, а й самі її носії (матеріальні носії), яким теж можуть надаватися статус «державної таємниці».

Нинішнє законодавство до «державно таємниці» відносить «вид таємної інформації, що охоплює відомості у сфері оборони, економіки, науки і техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки та охорони правопорядку, розголошення яких може завдати шкоди національній безпеці України та які визнані у порядку, встановленому цим Законом, державною таємницею і підлягають охороні державою» [1]. Це при тому, що Закон України «Про основи національної безпеки» [2, с. 351] передбачає більш ширший діапазон наявних сфер, де може бути застосовано термін «державна таємниця», включаючи інформаційну

сферу. Таким чином, зазначений термін має бути переглянутий і наповнений сучасним змістом.

Наступна проблема, пов'язана із «державною таємницею», - це питання ефективності функціонування такого інституту «державної таємниці», як допуск до державної таємниці за посадою, що передбачено частиною шостою статті 27 Закону [1].

Як вже зазначалося, коли чинний нині Закон приймався парламентом, то його розробники й не припускали існування такої ситуації, що нині склалася в Україні, коли здійснюється підбивна діяльність, і навіть що іноземні працівники спеціальних служб будуть працювати у державній владі. Показовою у цьому відношенні є поведінка колишнього депутата України 3-го скликання Коновалюка В. І., коли ним в залі засідань парламенту публічно були розкриті секретні матеріали співробітництва України і Грузії у війсьній сфері, з якими він ознайомився і непомітно зняв на телефон. При цьому ним, з метою розкриття і поширення даного документу у суспільстві, було завуальовано гриф «таємно» документа, з яким він попередньо працював. За зазначені дії його не було притягнуто до відповідальності, як це передбачено законодавством.

Інше питання, що потребує удосконалення, це питання здійснення належної і своєчасної перевірки документів кандидатів на допуск до державної таємниці, враховуючи той факт, що посади заступників міністрів, згідно із новим Законом України «Про державну службу», як і міністри є політичними, і які, після зміни влади, практично одночасно приступають до виконання службових обов'язків. Як показує практика попередніх років, перевірка таких осіб здійснюється прискорено і з недоліками, що виявляються пізніше [5].

Таким чином, державна політика щодо державної таємниці є складовою засад внутрішньої та зовнішньої політики, за визначенням ВРУ, тому питання захисту державної таємниці в Україні, потрібно удосконалити та підняти на той рівень, який би забезпечив нормальні умови її функціонування, сприяв би закриттю можливих каналів витоку секретних відомостей, запобіганню втрати матеріальних носіїв секретної інформації та забезпечував би невідворотність відповідальності за правові порушення.

Нагальною є також потреба в адаптації національного законодавства у сфері забезпечення безпеки інформації до загальноприйнятих у країнах ЄС та НАТО норм і стандартів.

З метою адаптації та гармонізації національного законодавства до стандартів безпеки НАТО та ЄС, відповідно до положень Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 26.05.2015 № 287/2015, Службою безпеки України розроблено Концепції реформування Служби безпеки України, а саме у сфері забезпечення охорони державної таємниці та конфіденційної інформації, яка є власністю держави:

- здійснення комплексу заходів з адаптації відповідних національних режимів до особливостей і стандартів держав європейської та євроатлантичної спільноти;
- дальший розвиток системи забезпечення охорони державної таємниці та конфіденційної інформації, яка є власністю держави [6].

Крім того слід зауважити, що наразі у Верховній Раді України за № 6130 зареєстровано законопроект «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо врегулювання питань організації та забезпечення охорони державної таємниці», яким, серед іншого, передбачено встановлення юридичної відповідальності за наявність у громадян України громадянства (підданства) іншої держави (держав) та підстав для відмови таким громадянам у наданні допуску, доступу до державної таємниці або його скасування.

Державна політика щодо державної таємниці є складовою засад внутрішньої та зовнішньої політики, за визначенням ВРУ, тому питання захисту державної таємниці в Україні, потрібно удосконалити та підняти на той рівень, який би забезпечив нормальні умови її функціонування, сприяв би закриттю можливих каналів витоку секретних відомостей, запобіганню втрати матеріальних носіїв секретної інформації та забезпечував би невідворотність відповідальності за правові порушення.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Про державну таємницю: Закон України від 21 січня 1994 року №3855-ХІІ. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3855-12>
2. Про основи національної безпеки : Закон України від 19 червня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. 2003. № 39. Ст. 351.
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо врегулювання питань організації та забезпечення охорони державної таємниці: Законопроект № 6130. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61219
4. Про державну службу: Закон України від 10 грудня 2015 р. № 889- VIII. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/889-19>
5. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року "Про Стратегію національної безпеки України": Указ Президента України від 26 травня 2015р. №287/2015. [Електронний ресурс]. – Режим доступу - <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/287/2015>
6. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 лютого 2008 року « Про концепцію реформування Служби безпеки України» від 20 березня 2008р. №249/2008. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mbo.gov.ua/documents/178.html>

УДК 340.134(477)«1918/1920»

Ніна Дорошук
(Київ)

ОСОБЛИВОСТІ ТА ПРІОРИТЕТИ ЗАКОНОДАВЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДИРЕКТОРІЇ УНР (1918–1920 РР.)

Встановлено, що пріоритетним напрямом законодавчої діяльності Директорії Української Народної Республіки була сфера державного будівництва. Розв'язанню нагальних соціально-економічних проблем приділялося не виправдано мало уваги. Це підірвало довіру населення до Директорії та зробило її безсилою проти зовнішньої агресії.

Ключові слова: Директорія Української Народної Республіки, законодавча діяльність, державне будівництво, соціально-економічні проблеми, зовнішня агресія.

It was established that the priority course of the legislative activity of the Directory of the Ukrainian People's Republic (Ukrainian government) was the sphere of state building. Unjustifiably little attention was paid to the solution of existing social and economic problems. This had undermined the people's trust in the Directory and made it powerless against the external aggression.

Keywords: the Directory of the Ukrainian People's Republic (Ukrainian government), the legislative activity, state building, social and economic problems, the external aggression

За часів незалежності в Україні було прийнято величезну кількість різноманітних нормативно-правових актів, однак на сьогоднішній день актуальною залишається проблема якісного та ефективного правового регулювання суспільних відносин. Для її розв'язання, вважаємо, доцільним є врахування як світового, так і вітчизняного досвіду правотворчої діяльності. У цьому аспекті особливо цікавим є період Української національно-демократичної революції 1917-1921 рр., для якого характерними були нестабільність внутрішньополітичного життя, боротьба різних політичних сил за владу, економічна криза та військова агресія сусідніх держав. Це риси, які, хоч і меншою мірою, але притаманні й українському сьогоденню.

Відтак особливості та пріоритети законодавчої діяльності Директорії УНР були обумовлені нестабільністю внутрішньополітичного життя та агресією з боку сусідніх держав. Нагадаємо, Директорія була створена уніч з 13 на 14 листопада 1919 р. як тимчасовий революційний орган для керівництва повстанням проти режиму гетьмана П. Скоропадського. На час створення до Директорії входило 5 осіб: В. Винниченко (голова), С. Петлюра (головний отаман), П. Андрієвський, Ф. Швець, А. Макаренко. Після ухвалення Акта злуки УНР і ЗУНР 22 січня 1919 р. до складу Директорії увійшов Є. Петрушевич.

Основну увагу Директорія приділяла виробленню нормативно-правових актів конституційного характеру, в яких, передусім, визначалася широта компетенції самої Директорії. Як приклад можна назвати Декларацію Директорії УНР від 26 грудня 1918 р., Закони «Про тимчасову владу в українській Народній Республіці» від 28 січня 1919 р., «Про порядок внесення і затвердження законів в УНР» від 14 лютого 1919 р., «Тимчасовий закон про державний устрій і порядок законодавства УНР» від 14 лютого 1920 р., «Про тимчасове верховне управління і порядок законодавства в УНР» від 12 листопада 1920 р. Поява цих нормативно-правових актів була обумовлена перебігом історичних подій.

Як відомо, одним із найбільш дискусійних для лідерів Директорії було питання про подальший напрям державного будівництва. Голова Директорії В. Винниченко був прихильником більшовицької моделі республіки рад, основаної на диктатурі пролетаріату, однак його бачення не поділяли інші члени Директорії, головним опонентом виступав С. Петлюра, якому імпонувала парламентська форма державного правління за зразком європейських держав. Унаслідок запальних дебатів було вироблено третю, найбільш прийнятну на той час модель: республіки трудових рад як влади усіх трудящих, а не лише як форми диктатури пролетаріату.

Вироблений компроміс знайшов закріплення у Декларації Директорії УНР від 26 грудня 1918 р. У цьому документі констатувалося повалення гетьманського режиму, скасування усіх законів і постанов його уряду. проголошувалося відновлення Української Народної Республіки, вся влада у ній належатиме трудовому народові, який буде її здійснювати через Конгрес трудового народу. До скликання Конгресу Директорія проголошувала себе тимчасовою верховною владою революційного часу [1].

Конгрес трудового народу проходив у Києві 23–28 січня 1919 р., на нього прибуло близько 400 делегатів з різних регіонів України. На Конгресі довго і гаряче дебатовалося питання про форму влади в УНР. Наближення більшовицьких військ змусило делегатів прийняти проміжне рішення, закріплене Законом «Про тимчасову владу в Українській Народній Республіці» від 28 січня 1919 р. Цим законом підтверджувався статус Директорії як центрального органу державної влади [2].

Військова агресія з боку більшовицької Росії спонукала Директорію до пошуку контакту з Антантою. Цей вибір виявився безперспективним, але призвів до зміни складу Директорії. У лютому 1919 р. на вимогу Антанти з її складу вийшов В. Винниченко, головою Директорії став С. Петлюра, а у березні 1919 р. Директорія розкололася: Є. Петрушевич разом з П. Андрієвським переїхали до Станіслава, де почали урядувати майже незалежно, до Рівного переїхали С. Петлюра, Ф. Швець, А. Макаренко. Наприкінці квітня 1919 р. було здійснено спробу державного перевороту, яку очолив генерал В. Оскілко та підтримав П. Андрієвський. Заколотники вимагали призначити Є. Петрушевича тимчасовим президентом УНР до скликання Установчих Зборів, передати всю повноту військової влади командувачеві Української Галицької Армії генералу М. Омеляновичу-Павленку, усунути від керівництва військовими справами С. Петлюру й А. Макаренка та інших діячів, яких вони вважали відповідальними за поразки українського війська. Заколот було придушено, як наслідок у травні 1919 р. з'явився закон «Про зміни в персональному складі Директорії», за яким усі її постанови набували чинності «лише в тому разі, коли в засіданні її обов'язково брав участь Головний Отаман С. Петлюра [3, с. 98]. Через два дні, 9 травня 1919 р. С. Петлюру було обрано Головою Директорії. З її складу вибули О. Андрієвський та

Є. Петрушевич. У листопаді 1919 р. А. Макаренко та Ф. Швець виїхали з дипломатичним дорученням за кордон, передавши усю повноту влади С. Петлюрі. Відтак, з листопада 1919 р. і до листопада 1920 р. Директорію уособлював С. Петлюра, який мав фактично диктаторські повноваження, це знайшло чітке закріплення у законі «Про тимчасове верховне управління та порядок законодавства в Українській Народній Республіці», затвердженому С. Петлюрою 12 листопада 1920 р. [4]. За свої дії диктатор ні перед ким не ніс відповідальності. Сучасники тих подій вважають, що цей закон був підготовлений з єдиною метою: «утворити єдино-державі Петлюри» [5, с. 6].

Вагоме місце у діяльності Директорії відводилося питанням військового будівництва. Уже 27 листопада 1918 р. було прийнято Закон про загальну мобілізацію, згідно з яким усі чоловіки віком від 20 до 35 років (офіцери – до 43 років), які свого часу пройшли військову службу, повинні були «негайно стати до лав армії УНР». На заклик відгукнулися як окремі особи, невдоволені політикою гетьмана П. Скоропадського, так і цілі отаманські збройні формування, які у повному складі зі збереженням свого проводу вливалися до лав армії УНР. Таким чином, у листопаді 1918 р. в армії УНР нараховувалося 150 тис. бійців (за деякими даними і понад 250 тис.) [6, с. 51]. Однак, у більшості своїй це були селяни, яких, передусім, цікавив обіцяний поділ поміщицької землі, тож після повалення гетьманату армія УНР почала швидко танути. У таких умовах, з метою відновлення чисельності та боєздатності армії, Директорія приймає ряд законів: «Про заклик військових до дійсної служби» (13 січня 1919 р.), «Про прийом в дієву армію УНР охотників» (18 січня 1919 р.), «Про поповнення армії та флоти» (26 січня 1919 р.), «Про мобілізацію старшин та урядовців-вчителів» (17 лютого 1919 р.), «Про загальний достроковий призов до виконання військової повинності народжених в 1900 р.» (6 квітня 1919 р.), «Про мобілізацію урядовців державного контролю» (31 липня 1919 р.). окрім цього було прийнято Дисциплінарний статут а також статuti внутрішньої служби та гарнізонної і польової служби, цілий ряд наказів, інструкцій і постанов. Однак, боєздатність Збройних сил Директорії підривали нестача матеріального постачання та озброєння, незадовільний санітарний стан, недостатнє фінансування, протистояння політичних лідерів та втрата ними контролю за розвитком подій [7, с. 13].

Невиправдано мало уваги приділялося розв'язанню нагальних соціально-економічних проблем. У Декларації від 26 грудня 1918 р. Директорія заявляла, що бере на себе місію порятунку держави «від дальшого господарського та промислового занепаду розграбування та безоглядної експлуатації робітництва і всього населення». Директорія декларувала відміну усіх законів і постанов гетьмана у сфері робітничої політики, відновлення 8-годинного робочого дня, колективних договорів, права коаліцій і страйків, робітничого контролю на підприємствах. В аграрному питанні Директорія розпорядилася дрібні селянські господарства залишити у користуванні попередніх власників, решта земель мали перейти у користування безземельних і малоземельних селян без викупу. Право верховного порядкування усією землею Директорія залишала за собою.

8 січня 1919 р. Директорія затвердила Закон «Про землю в Українській Народній Республіці», відповідно до якого право приватної власності на землю скасовувалося, у дрібних господарів могли залишатися у користуванні ділянки розміром до 15 десятин. Місцевим земельним управам надавалося право передавати у користування безземельним та малоземельним селянам по 5–6 десятин «кращої землі» із державного фонду. При цьому землі підданих іноземних держав не зараховувалися у державний фонд УНР, землі великих господарств, де вирощувалися високопродуктивні породи тварин, були насінневі станції також не підлягали поділу, а переходили в користування до селянських трудових хліборобських спілок, тобто у колективну форму власності [8].

Однак, до втілення в життя накреслених намірів справа не дійшла. Окрім того, в умовах частоті зміни політичної влади в Україні, селянство мало вірило в обіцянки Директорії про «спадкове користування землею», та й у названому Законі встановлювалося, що «строки користування землею, наділеною з запасного земельного фонду, можуть встановлюватися

сільськими громадами і товариствами на підставі правил, встановлених земельними управами, згідно з цим законом», що теж не додавало впевненості.

Отже, пріоритети законодавчої діяльності Директорії УНР визначалися перебігом історичних подій. Передусім, Директорія намагалася розв'язати нагальні проблеми державного будівництва, при цьому, однак, не маючи єдиної чіткої концепції державотворення. Багато прийнятих нормативно-правових актів носили декларативний характер і містили лише загальні положення. Не було вироблено механізму реалізації законів та контролю за їх виконанням. Соціально-економічні проблеми також залишалися не вирішеними. Усе назване підірвало довіру населення, й у підсумку Директорія виявилася безсилою проти зовнішньої агресії.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Декларація Української Директорії (1918) // Хрестоматія з історії держави і права України. – С.348–351.
2. Закон «Про тимчасову владу в українській Народній Республіці» від 28 січня 1919 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://pravo.studio/derjavi-prava-istoriya/zakon-pro-timchasovu-vladu-ukrajinskiy-71092.html>. Назва з екрана.
3. Історія держави і права України: Підручник. У 2 т.: / ред. В.Я. Тацій, А.Й. Рогожин ; Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. – К. : Видавничий Дім "Ін Юре", 2003. – Т.2. – 580 с.
4. Закон про тимчасове верховне управління та порядок законодавства в Українській Народній Республіці (12 листопада 1920 року) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: pravo.studio/derjavi-prava-istoriya/zakon-pro-timchasove-verhovne-upravlinnya-70848.html. Назва з екрана.
5. Шелухін С. Петлюрівці в світлі права / С. Шелухін. – Львів-Відень, 1922. – 24 с.
6. Мина Ж. Збройні сили Директорії на початку її існування (листопад 1918 р – травень 1918 рр.) // Вісник Національного університету "Львівська політехніка" "Держава та армія" – № 408. – Львів, 2000. – С. 49-55.
7. Збройні сили Директорії УНР та їх боротьба за державну незалежність України (листопад 1918 р. – листопад 1920 р.) [Текст] : автореф. дис... канд. іст. наук: 20.02.22 / Мина Жанна Василівна ; Національний ун-т "Львівська політехніка". – Л., 2008. – 20 с.
8. Закон Про землю в Українській Народній Республіці [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://constituanta.blogspot.com/2012/10/1919_6518.html. Назва з екрана.

Діана Кунець
(Ірпінь)

ШАХРАЙСТВО В СИСТЕМІ СУЧАСНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Стаття присвячена кримінологічному аналізу шахрайства, шляхом порівняння з іншими корисливими злочинами. Розглядаються кількісні показники злочинів проти власності, що мають найбільш питому вагу до загальної кількості вчинених злочинів проти власності. Визначені основні види шахрайства.

Ключові слова: право власності, шахрайство, обман, зловживання довірою, шахрай.

The article is devoted to criminological analysis of fraud, by comparison with other selfish crimes. The article deals with the quantitative indicators of crimes against property, which have the most specific weight to the total number of committed crimes against property. The main types of fraud are identified.

Key words: property rights, fraud, deception, abuse of trust, fraud.

Питанням боротьби зі злочинами проти власності вчені завжди приділяли велику увагу. Про це свідчить ряд наукових праць, присвячених даній проблемі. Але якщо такі злочини, як крадіжка, грабіж, розбій достатньо глибоко і ґрунтовно вивчалися і були висвітлені в юридичній літературі та фундаментально досліджувалися в наукових працях, то цього не можна сказати про завдання майнової шкоди шляхом обману чи зловживання довірою, відповідальність за які встановлена в ст. 190 КК України «Шахрайство» [1, с. 228]. Недостатньо розроблені методичні та теоретико-прикладні напрями боротьби зі злочинами даної категорії.

Разом з тим, дослідженням проблеми попередження, розкриття, окремих аспектів кваліфікації, причин та умов, що сприяють виникненню шахрайств, займалися такі науковці, як: О.О. Дмитрієв, Г.М. Борзенков, Е.І. Юрко, Д.Р. Шлейфер, С.М. Шиверський, Є.Г. Філатова, І.Я. Фойницький, О.В. Смаглюк, С. Романов, А. Данн, А.І. Гуров, Г.Г. Євангулов, П.П. Михайленко, М.Й. Коржанський, В.Д. Ларичев, А.К. Лебедєв, Д. Червонецький, С.А. Романов.

За даними Генеральної прокуратури України на 2017 рік, перше місце серед злочинів проти права власності займає крадіжка – 312086, на другому місці знаходиться шахрайство – 45764, далі йдуть грабіж – 27177, розбій – 3877 і вимагання – 535 [2].

Привертає особливу увагу те, що кількість шахрайств за часи незалежності України дуже стрімко зростає. Наприклад, в 1994 році було зареєстровано 11554 шахрайств, в 2004 році – 15321, в 2007 році – 16175, Спостерігається збільшення майже на 400 % шахрайств в 2016 році у порівнянні з 1994 роком.

Шахрайство відноситься до ненасильницьких корисливих злочинів загально кримінальної спрямованості. Згідно ч. 1 ст. 190 Кримінального кодексу України шахрайство є заволодіння чужим майном або придбання права на майно шляхом обману чи зловживання довірою [3]. Для нього притаманна багатогранність, адже для його здійснення злочинці використовують найрізноманітніші способи, а деколи додатково вдаються до застосування інших злочинів.

Найбільша кількість злочинних посягань вчиняється проти власності громадян. Найчастіше шахрайство скоюють професійні злочинці, а також у складі групи.

В кримінології виділяють такі види шахрайства:

1) *побутове*, яке здійснюється періодично, як правило поодиночі у досить простих формах;

2) *професійне*, притаманне для організованих груп, яке здійснюється в сфері грального бізнесу, продажу підробок, обманними заволодіннями майном тощо;

3) *фінансове*, стосується переважно економічної та господарської сфери відносин.

Майже у 85% випадків предметом злочину виступають грошові кошти, цінні речі, рідко нерухомість.

Останнім часом досить популярним стає шахрайство з використанням інформаційних інтернет-ресурсів. Шахрайство в сфері сучасних інформаційних технологій, а також в мережі Інтернет – новий вид злочинів, що чиниться в Україні. Поступова комп'ютеризація всіх областей діяльності людини, впровадження нових технологій неминуче тягнуть за собою криміналізацію цієї сфери соціально-економічної діяльності.

Шахраями здебільшого є особи зі стійкою антигромадською думкою, не пов'язані шлюбними та іншими соціально-корисними відносинами. Їм притаманна глибока неповага до суспільства, перекручене розуміння моральних принципів, зневажливе ставлення до інших осіб. Проте шахраї, своє негативне ставлення до оточуючого середовища, намагаються усіма силами приховати, уникаючи конфліктних ситуацій за допомогою хитрості, удаваності і здатності до швидких перевтілень. Зовні – це комунікабельні, товариські, балакучі люди, спроможні швидко розташувати до себе людину, зацікавити її, увійти в довіру, створити ілюзію надійної та потрібної людини [4].

Маючи достатньо інтелектуальних здібностей та вольових рис характеру, багато з них стають професіоналами злочинної діяльності, перетворюючи її в стиль життя та спосіб одержання основного джерела існування.

Шахрай в своїй діяльності не застосовує агресії, насильства або погрози таких дій, не використовує і фізичний чи психологічний тиск. Його дії здебільшого спрямовані на те, щоб потерпілий – власник, володілець, особа, у віддані або під охороною якої знаходиться майно – добровільно передала його або право на нього злочинцю. Своєї мети він досягає шляхом застосування обману чи зловживання довірою.

Обман в даному випадку полягає в повідомленні потерпілому неправдивої інформації або навпаки в її приховуванні маючи на меті введення його в оману.

Зловживання довірою полягає у недобросовісному використанні довіри з боку жертви, маючи на меті заволодіння чужим майном або правом на нього. Воно здійснюється з використання довірчих стосунків, що склались між шахраєм та потерпілим. Такі стосунки найчастіше виникають внаслідок особистого знайомства, родинних або дружніх зв'язків, рекомендації з боку інших осіб, під впливом зовнішньої обстановки, соціального статусу винної особи тощо [5].

В більшості випадків шахраї не обирають особу-потерпілого, а навпаки, вони створюють ситуацію, при якій вони розташовують до себе людина, та в свою чергу починає їм довіряти внаслідок чого вона добровільно передає своє майно злочинцю.

Підводячи підсумок, можна зазначити те, що нажалі, кількість шахрайства в нашій країні на сьогодні має тенденцію до збільшення. З розвитком науково-технічного прогресу шахраї розробляють та реалізують все новіші форми та види злочинної діяльності. З цього випливає, існування реальної потреби в адекватній оцінці з боку держави, її правоохоронних органів, так і з боку кожного громадянина нашої країни.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 р. / За ред. М.О. Потебенька, В.Г. Гончаренка. – К.: Форум, 2001.
2. Стан та структура злочинності в Україні (2014-2016 рр.): статистика Генеральної прокуратури України. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/stat.html> (дата звернення: 10.12.2017)
3. Кримінальний кодекс України: закон України від 05.04.2001 року № 2341-III із змінами внесеними згідно із законами України та рішеннями Конституційного Суду: станом на 06.10.2015 року № 716-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 16.10.2017)
4. Уголовный кодекс Украинской ССР. Официальный текст с изменениями и дополнениями на 1 января 1975 года с постатейными материалами. Ордена Трудового Красного Знамени. Киев: Изд-во полит. литературы. 1975. 368 с.
5. Гишинский Я.И. Генезис преступности. Проблема причинности в криминологии // Российский ежегодник уголовного права. 2007. № 2. С. 382-398.

ПЕДАГОГІКА

Ольга Бондарчук
(Маріуполь)

ДОТРИМАННЯ МОВНИХ НОРМ – ОСНОВА КУЛЬТУРИ МОВЛЕННЯ ВСІХ УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

Розглянуто актуальне питання щодо володіння державною мовою та культурою ділового мовлення всіх учасників навчально-виховного процесу.

Ключові слова: культура мовлення, професійне мовлення, самоконтроль, стиль спілкування.

The current questions of knowledge of the state language and the culture of business language of all participants of the educational process are considered.

Keywords: culture of speech, professional speech, self-control, style of communication.

Єдина справжня розкіш – розкіш людського спілкування.

А. де Сент Екзюпері

Сьогодні досконале володіння державною мовою та культурою ділового мовлення стає важливим компонентом професіограми фахівців різного профілю. Адже повний вияв професійних обдарувань індивіда відбувається саме засобами мовлення. Відомий український педагог В.О.Сухомлинський писав: «Мова – це віконця, через які людина бачить світ». Вдумайтеся в ці слова. Від того, як ми володіємо мовою, залежить наше духовне багатство. «Багата мова – багатий духовний світ, розвинуте почуття краси слова – висока моральна культура».

Складовою педагогічної майстерності викладача є його мовлення. Це інструмент професійної діяльності педагога, за допомогою якого можна створити ширшу атмосферу спілкування у групі, встановити контакт зі студентом, зробити складну тему заняття цікавою, а процес її вивчення – привабливим. Володінню мовленням як засобом професійної діяльності потрібно вчитися. Ще А.С. Макаренко зазначив, що викладач повинен так говорити, щоб діти відчували в його словах волю, культуру, особистість.

У своїй роботі я активно використовую як монологічне мовлення, так і діалогічне. Найпоширенішими формами мого монологічного навчання є розповідь, лекція, коментар, пояснення, розгорнуті оціночні судження тощо. Але найбільш мене приваблює діалогічне мовлення, яке я використовую в різного роду бесідах зі студентами, диспутах, обговореннях, тренінгах, іграх тощо. Мій особистий стиль спілкування зі студентами будується на основі дружнього ставлення до них, моя комунікативна поведінка завжди спрямована на встановлення особистого і пізнавального контакту, створення ситуації спільних роздумів і переживань.

В наш складний час бувають такі ситуації, коли виникає потреба психологічно захистити студента, підкреслити повагу до нього як особистості, піднести його авторитет, зняти страх перед можливою невдачею, заохотити зусилля для досягнення успіху. І тоді мовлення викладача може стати тим інструментом, за допомогою якого знімається невпевненість студента в собі, ініціюються його активність, творчість, вселяється віра в можливості самореалізації, досягнення позитивних результатів у навчальній діяльності [2, с. 79].

Я вважаю, що навчальний матеріал закріплюється в пам'яті студентів саме завдяки особливостям педагогічного мовлення. За допомогою емоційного забарвлення голосу викладача, його інтонації, ритму, характеру вимовляння окремих слів студентам передаються не тільки знання, в них формується емоційно-ціннісне ставлення до процесу та результатів навчання, викликається потреба керуватися цими знаннями у своєму житті [1, с. 17].

Викладач повинен звертати увагу на свідомість, почуття студентів, понукати їх до співроздумів, співпереживань під час сприйняття навчального матеріалу.

Постає питання: «За яких умов мовлення викладача може бути інструментом продуктивного розв'язання педагогічних завдань?».

По-перше, це знання мови. Професійне мовлення викладача повинно відповідати вимогам культури мови. Це точність, логічність, чистота, виразність, багатство, доцільність.

По-друге, професійне мовлення викладача має бути своєрідною «словесною дією», мета якої – здійснення інтелектуального, емоційно-вольового, морального впливу на студентів. Слово справжнього викладача переконує, навіює, викликає відповідні почуття, формує їхнє ставлення до того, про що він говорить.

Третя умова професійного мовлення викладача – його спрямованість, зверненість до аудиторії. Головна мета спрямованості мовлення – викликати студентів на діалог з викладачем, залучити їх до співпраці, створити атмосферу співроздумів і співпереживання.

Обов'язковою передумовою ефективного професійного мовлення викладача є також володіння його технікою. Компоненти техніки мовлення – голос, темп, дикція, інтонація – визначаються як акустична система відтворення людини людиною. Вони виконують при цьому важливі функції: створюють імідж людини, який закріплюється у свідомості оточуючих; дають змогу виявити психічну індивідуальність людини, визначити її емоційний стан [3, с. 37]. Метою роботи кожного викладача-філолога є поглиблення знань, як особистих, так і студентських, про мову, культуру мовлення, мовлення і ситуацію мовлення, мовний етикет; виробляти навички правильного використання мовних засобів у різних ситуаціях мовлення; розвивати уміння орієнтуватися в будь-якій мовленнєвій ситуації; виховувати чуття мови, увагу до словесного оформлення думки. Проблема виховання молодої людини, що усвідомлено творчо користується мовою як засобом самотворення, самоствердження і самовираження, загальнолюдських ціннісних орієнтирів набуває ще більшої актуальності, оскільки сьогодні культура і мова виявилися об'єднаними в царині духовних вартостей кожної людини і всього суспільства.

У програмах «Українська мова за професійним спрямуванням» для ВНЗ зазначається, що головною метою мовної освіти майбутніх молодших спеціалістів технічного профілю є формування комунікативної компетенції, високого рівня мовної культури професійного спрямування шляхом ознайомлення з термінологічними та фразеологічними особливостями мови обраного фаху, складання та оформлення професійних текстів і документів, редагування і переклад текстів офіційно-ділового й професійного спрямування, ознайомлення з основними засадами ділової комунікації (особливостями, основами культури професійного мовлення, етикету) тощо. Від цього залежить формування всіх інших компетенцій, необхідних для успішного функціонування майбутнього спеціаліста у суспільному житті. Заняття з професійної мовної підготовки, на думку дослідників, – це той терен, де молодь опановує способи оперування мовою як знаряддям досягнення успіху в професійній сфері, а це, безперечно, не залишить студентів байдужими до таких занять і до такого предмета [2, с. 93]. На заняттях необхідно використовувати різноманітні комунікативні вправи і завдання, етюди, соціально-рольові ігри для парної, групової, колективної взаємодії. Студенти на таких тренінгових заняттях будуть учасниками виробничого колективу, що викликатиме у них жвавий інтерес, допомагатиме їм сформувати професійно важливі мовленнєві вміння, навчитися добирати «потрібні» слова для налагодження доброзичливих стосунків у колективі. Під час навчальних та позааудиторних виховних заходів я ставлю перед собою за мету виховувати у студентів почуття гордості за рідну мову, доводячи необхідність уміння грамотно спілкуватися у різних сферах професійної діяльності (а це науковий, офіційно-діловий та розмовний стилі мовлення); переконати студентів, що ніяке інше вміння, яким може володіти людина, не дасть їй можливості з такою швидкістю зробити кар'єру і добитися визнання, як вміння добре говорити. Підводячи підсумок кожного заняття, викладач кожен раз наголошує на тому, що

кожна людина, незалежно від віку, статі, національності, освіти, посади, повинна дотримуватися основних норм мовного етикету, адже рівень мовленнєвої культури свідчить про міру вихованості, чемності людини [3, с. 125]. На своїх заняттях я приділяю багато уваги висловам великих людей («Мовна скарбниця»): «Культура мовної поведінки – своєрідне дзеркало людини» (В.Скуратівський); «Ввічливість – запорука успіху»; «Що таке дар слова? Красномовність? У мене є вона, тому що в мене є тепла душа і переконання» (Т.Грановський); «Вкладайте душу у свій виступ. Справжня емоційна щирість допоможе більше, ніж усілякі правила» (Дейл Карнегі).

Після таких «живих» занять поведінка студентів має змінитися: вони стануть уважнішими, доброзичливішими один до одного, краще формулюватимуть свої думки, по-іншому будуть ставитися до мови.

Існують такі шляхи у формуванні мовленнєвої культури [2, с. 77]:

1. Самоконтроль і розвиток культури мовлення, створення установки на оволодіння літературною мовою в різних ситуаціях спілкування. Його суть полягає у вихованні звички і потреби в постійному навчанні і підвищенні рівня своєї культури мовлення. Особливу увагу слід приділити питанням правильності та чистоти мови. Важливе значення тут має робота із тлумачними лексичними словниками.

Важливо свідомо орієнтувати себе на оволодіння літературною мовою в найрізноманітніших ситуаціях – не тільки при розв'язанні ділових питань, проблем, а й спілкуванні з друзями, батьками, незнайомими людьми.

2. Самоконтроль і розвиток умінь виразного мовлення. Виразність мовлення досягається вмілим інтонуюванням залежно від змісту, умов спілкування, а також шляхом доречного вживання зображальних засобів (епітетів, метафор, порівнянь), засобів образності словесної наочності.

3. Самоконтроль і розвиток комунікативних умінь, здібностей, соціальних установок у спілкуванні. Продуктивна мовленнєва комунікація викладача передбачає розвиток у нього низки спеціальних здібностей: соціально-перспективний (розуміти внутрішній стан людини через сприйняття його зовнішньої поведінки) здібності до ідентифікації (здатність поставити себе на місце іншої людини й передбачити її можливу реакцію, саморегулювання своїм психічним станом у спілкуванні).

4. Розвиток загальних психофізичних особливостей своєї особистості, які є передумовою оволодіння вміннями професійно-педагогічного мовлення.

Важливими характеристиками культури мовлення є правильність, змістовність, доречність, достатність, логічність, точність, ясність, стислість, простота та емоційність. Правильна вимова, вільне, невимушене оперування словом, уникнення вульгаризмів, провінціалізмів, архаїзмів, слів-паразитів, зайвих іншомовних слів, наголошування на головних думках, фонетична виразність, інтонаційна розмаїтість, чітка дикція, розмірений темп мовлення, правильне між змістом і тоном, між словами, жестами та мімікою – необхідні елементи мовної культури як викладача, так і студента.

Високий рівень культури мовлення викладача забезпечується його організаторськими вміннями (організувати процес спілкування, враховуючи ситуацію, мотив і мету спілкування, правильно розуміючи партнера; викликати і підтримувати інтерес до спілкування, поступово досягаючи своєї мети), інформативними (викласти інформацію в монологічній або діалогічній формі доступними для адресата лексичними засобами, синтаксичним, інтонаційним оформленням); перцептивними (словом і ділом впливати на партнерів, переконувати їх, схилити на свій бік); контрольно-стимулюючими (оцінювати діяльність співрозмовника на кожному етапі спілкування у такій формі, аби підсилювати його прагнення до подальшого спілкування, аналізувати власну мовленнєву діяльність) та ін.

Культура мовлення викладача є не лише показником його професійних якостей, а й фактором, що впливає на його визнання у педагогічному світі. Викладачі, які не володіють

мовленням на належному рівні, не можуть бути задоволеними собою, що негативно позначається на їхній поведінці, професійній діяльності, навіть тривалому житті.

Виховання культури мовлення – справа не лише викладача–словесника. Його правильний наголос, точно вжите слово, чітка побудова фрази будуть безслідно зруйновані, якщо фізик, математик, біолог чи історик це ж слово наголосять неправильно або невдало введуть у контекст. Кожен викладач повинен володіти здоровим, неупередженим відчуттям мови, постійно стежити за змінами, які відбуваються в нормах вимови, наголошування, слововживання у зв'язку з глибшим вивченням загальнонародної мови, тенденцією до взаємозбагачення національних мов, вирівнюванням діалектів. Треба вміти самому і навчити студентів уважно читати наукову, технічну, публіцистичну, художню літературу. Мовний режим повинен бути єдиним для всіх підручників та навчальних посібників, усіх співробітників та адміністраторів, мовним етикетом повинні володіти студенти, батьки й викладачі.

Важливо, щоб у викладацькому колективі панувала атмосфера доброзичливої уваги і домовленості. Треба боротися зі студентським юнацьким жаргоном. Студентів потрібно навчати долати труднощі, які виникають у процесі мовного спілкування, а не уникати їх [3, с. 31].

У навчальному закладі готується майбутній творець матеріальних і культурних цінностей, людина активної позиції. Грамотна, логічна, точна мова, уміння вибрати темп, тон мовлення, інтонацію бесіди, здатність не лише словом, а й його змістом, естетикою вплинути на слухача, повинні бути внутрішньою потребою нашого сучасника. Така потреба сформується, якщо протягом 4 років перед очима наших студентів буде один з найавторитетніших прикладів – викладач з високим рівнем культури мовлення.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Ковбан Л.Б., Навчук Г.В. Ділова українська мова: Методичний посібник для студентів І-го курсу інституту. – Чернівці, 1996. – 91 с. – С. 16-18, 22-27, 79-81, 87-88.
2. Культура фахового мовлення: Навчальний посібник / За заг. ред. Н.Д.Бабиц. – Чернівці: Книги – ХХІ, 2006. – 496 с. – С. 76-114.
3. Шутак Л.Б., Ткач А.В. Ділова українська мова: Навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів І-ІV рівнів акредитації. – Чернівці, 2003. – 144 с. – С. 29-38, 124-126.

УДК 378

Алла Григорян
(Вовчанськ)

ІНТЕРАКТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ ПРИ ВИКЛАДАННІ ДИСЦИПЛІНИ «МЕДСЕСТРИНСТВО В АКУШЕРСТВІ»

Значну увагу приділено в статті використанню інтерактивних технологій кооперативного навчання, які сприяють інтенсифікації та оптимізації освітнього процесу.

Ключові слова: інтерактивне навчання, інтерактивні методи.

Considerable attention is paid to the use of interactive technologies of cooperative learning that contribute to the intensification and optimization of the educational process.

Keywords: interactive learning, interactive methods.

Сучасні світові стандарти в галузі освіти передбачають підготовку висококваліфікованих спеціалістів, здатних інтегрувати теоретичні знання і практичні уміння в цілісну систему, володіти новими технологіями тощо. Розвиток освіти багато в чому визначає стан

майбутнього суспільства, культури та особистості. «Освіта формує людину, озброює її знаннями, виховує громадянські якості, вміння думати й працювати, спілкуватись і відпочивати, жити суспільним чином і водночас бути індивідуально неповторною особистістю». Для підготовки майбутніх фахівців потрібно використовувати технології, що активізують пізнавальну діяльність, творчість. Ця вимога закономірно веде до застосування у навчальному процесі активних методів отримання студентами знань, які вони засвоюють при виконанні певних фізичних дій, розумових операцій тощо.

Наприкінці ХХ ст. інтерактивні технології набули поширення в теорії та практиці американської школи, де їх використовували при викладанні різноманітних предметів. Дослідження, проведені Національним тренінговим центром (США, штат Меріленд) у 80-х рр., показують, що інтерактивне навчання дозволяє різко збільшити відсоток засвоєння матеріалу, оскільки впливає не лише на свідомість студента, а й на його почуття, волю (дії, практику). Результати цих досліджень відображені в схемі, що отримала назву «Піраміда навчання». З якої видно, що найменших результатів можна досягти за умов пасивного навчання (лекція – 5%, читання – 10%), а найбільших – інтерактивного (дискусійні групи – 50%, практика через дію – 75%, навчання інших чи негайне застосування – 90%). Це, звичайно, середньостатистичні дані, і в конкретних випадках результати можуть бути дещо іншими, але в середньому таку закономірність може простежити кожен викладач.

Інтерактивна модель навчання модель “Полілог”.

Слово “інтерактив” походить від англійського слова “interact”.

“Inter” – це взаємний, “act” – діяти. Інтерактивний – здатний взаємодіяти або перебувати в режимі бесіди, діалогу з будь-чим (наприклад, комп’ютером) або з будь-ким (людиною). Сутність інтерактивного навчання полягає в активному залученні студентів до процесу пізнання.

Цілі і завдання інтерактивного навчання це розширення пізнавальних можливостей студентів, зокрема у здобуванні, аналізі та застосуванні інформації з різних джерел. Можливості перенесення отриманих умінь, навичок та способів діяльності в практичну діяльність. Формування глибокої внутрішньої мотивації.

Принципи інтерактивного навчання: активність відкритого зворотного зв’язку, експериментування, довіра в спілкуванні.

В своїй практичній діяльності, при викладанні дисципліни: «Медсестринство в акушерстві» я використовую наступні інтерактивні методи:

1. «Рольова гра». Особливо подобається мені застосовувати цей метод, при відпрацюванні практичних навичок. Один зі студентів бере на себе роль викладача, та контролює тим самим відпрацювання навичок іншими студентами, виправляючи їх недоліки, або вказуючи на помилку чи вірність. Другий відповідає на поставлені завдання. Потім іде зміна ролей. Тим самим, студент який виконує роль викладача, більш відповідально та зосереджено слідує за студентами, вдосконалюючи свої знання та вміння.

2. Фронтальні технології інтерактивного навчання («Мікрофон», «Мозковий штурм»), які передбачають одночасну спільну роботу всього колективу у загальному колі. Наприклад, при розв’язанні ситуаційних задач студенти висловлюють свої думки, та вибирають найправильнішу відповідь, або приймають кілька рішень з конкретної проблеми («Мозковий штурм»). При розгляданні етіології того чи іншого захворювання кожному студенту надається можливість сказати щось швидко, по черзі, висловити свою думку чи позицію – «Мікрофон».

3. Групові методи – робота в парах, або трійках. Студенти, отримавши завдання, наприклад, клінічну ситуацію, діляться на групи, один зі студентів бере на себе відповідальність за практичну підготовку, другий за теоретичну і разом обирають того, хто буде доповідати в групі.

Нагромаджений вже сьогодні в Україні та за кордоном досвід переконливо свідчить, що інтерактивні методи сприяють інтенсифікації та оптимізації освітнього процесу. Вони дозволяють студентам:

- зробити засвоєння знань більш доступним;
- навчитись формулювати власну думку, правильно її висловлювати, доводити свою точку зору, аргументувати й дискутувати;
- навчитись слухати інших, поважати альтернативну думку;
- моделювати різні соціальні ситуації, збагачувати власний соціальний досвід через включення в різні життєві ситуації та переживати їх;
- вчитись будувати конструктивні відносини в групі, визначати своє місце в ній, уникати конфліктів, розв'язувати їх, знаходити компроміси, прагнути до діалогу;
- аналізувати навчальну інформацію, творчо підходити до засвоєння навчального матеріалу;
- знаходити спільне розв'язання проблеми;
- розвивати навички проектної діяльності, самостійної роботи, виконання творчих робіт.

Крім того, використання інтерактивних методів дозволяє реалізувати ідею співробітництва тих, хто навчає і тих, хто навчається, вчить їх конструктивній взаємодії, сприяє оздоровленню психологічного клімату на парі, створює доброзичливу атмосферу.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Вища освіта України і Болонський процес: Навчальний посібник / За редакцією В.Г.Кременя. Авторський колектив: М.Ф.Степко, Я.Я.Болюбаш, В.Д.Шинкарук, В.В.Грубіно, І.І.Бабин.-Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2004. – 384 с.
2. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. – Київ: Либідь, 1997. – 376 с.
3. Інтерактивні технології навчання: Теорія, досвід: метод. посіб. / Авт.-уклад.: О. Пометун, Л. Пироженко. – К.: А.П.Н.; 2002. – С.135-136.

УДК 501

*Людмила Давидюк
(Володимир-Волинський)*

ВПЛИВ МАТЕМАТИЧНИХ ЗАДАЧ НА РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ СТУДЕНТІВ

У статті розглянуто вплив математичних задач на розвиток творчих здібностей студентів. В математиці немає розділу, в якому не потрібно вміння розв'язувати задачі. Цей процес є досить важливим, бо формує необхідні риси сучасного працівника незалежно від його професії.

Ключові слова: математична задача, творчі здібності, розумова діяльність, дослідницька діяльність, мислення.

The article deals with the influence of mathematical problems on the development of students' creative abilities. There is no section in mathematics that does not require the ability to solve problems. This process is quite important, because it forms the necessary features of a modern worker, regardless of his profession.

Key words: mathematical problem, creative abilities, mental activity, research activity, thinking.

У ХХІ столітті в провідних країнах світу суттєво змінились підходи до освіти. Стало зрозумілим, що не можна зосереджувати зусилля на трансляції із покоління в покоління досить вузьких, в основному фрагментарних, технократично-орієнтованих знань, умінь та

навичок. Навпаки, найбільш успішним на ринку праці в найближчій перспективі будуть фахівці, які вміють навчатися впродовж життя, критично мислити, ставити цілі та досягати їх, працювати в команді, спілкуватися в багатокультурному середовищі. Достатньо поглянути на організацію роботи офісів провідних технологічних корпорацій, щоб зрозуміти, на що орієнтується креативний клас, який визначає обличчя сучасної економіки. Для співробітників цих корпорацій немає чіткого розмежування між роботою, навчанням і відпочинком. Життя для них – це гармонія між пізнанням нового, самовдосконаленням, зароблянням коштів, грою та розвагою. Отже, завдання освіти – сформувати особистість, здатну ефективно діяти, ставити задачі та розв'язувати їх. [4, с. 8]

Важливим завданням математики є розвиток творчих здібностей студента. Кожен викладач має бути винахідником і формувати творчу особистість, яка відповідатиме сучасним вимогам суспільства. Буде вміти бачити, аналізувати, порівнювати, узагальнювати, класифікувати інформацію. Творчі здібності можна розвивати за допомогою математичних задач. Саме тому їм приділяється значна частина курсу.

Слово задача має багато значень і тому важко дати чітке означення. Коротко можна так.

Математична задача – це будь-яка вимога обчислити, побудувати, довести або дослідити що-небудь, що стосується просторових форм чи кількісних відношень, або запитання, рівносильне такій вимозі. [1, с. 60]

У математиці задачі відіграють важливу роль. Історія свідчить, що математика як наука виникла із задач і розвивається в основному для розв'язування задач. Найдавніші єгипетські математичні папіруси – це збірки задач. У них немає яких-небудь загальних правил, а є тільки розв'язання деяких задач на обчислення. [1, с. 61]

Розв'язування задач – творчий процес, і його не завжди можна алгоритмізувати. Як показують спостереження, найважливішу роль відіграє практика. Відомо: щоб навчитись плавати, треба ввійти в воду; щоб навчитись розв'язувати задачі, треба їх розв'язувати.

Розв'язування та аналіз задач дозволяє запам'ятати, порівняти відтворити, узагальнити, зрозуміти формули і правила, тобто сприяє досягненню основної дидактичної мети – формування міцних знань та розвитку логічного мислення. Мислення, в свою чергу, завжди має творчий характер, бо спрямоване на відкриття нового. Студент вчиться висловлювати власні міркування, судження та моделювати відповідні ситуації.

Для розвитку творчих здібностей важливу роль відіграють задачі, які вони складають самостійно. Студенти краще розуміють зміст, логічну структуру. Помітно активізується мислення, а це позитивно впливає на процес навчання, формується вміння самостійно опанувати навчальний матеріал. Це робота нестандартна, бо вимагає врахувати певні моменти, які під час розв'язання заданої задачі не потрібні.

Підвищується інтерес до математики в цілому, розвивається математичне мовлення, виробляється культура запису і потреба в чіткій аргументації.

Під час самостійного розв'язування задач розвивається дослідницька діяльність студентів. Насамперед, вони знайомляться із умовою, вивчають запитання, аналізують можливі розв'язки, складають план розв'язання. Отримавши хибну відповідь проявляють творчість в процесі відшукування правильного і раціонального способу розв'язання поставленої задачі.

Перевага такої діяльності в тому, що підвищується активність, краще зосереджується увага, розвивається розумова діяльність, розкриваються нові зв'язки, прийоми, вміння творчо мислити. Математичні поняття стають зрозумілішими, студент отримує віру у власні сили і розум, виховується наполегливість та впевненість у своїх можливостях. І найголовніше те, що не має можливості писати розв'язання з дошки.

Гнучкість мислення і кмітливість проявляється під час розв'язання нестандартної математичної задачі. На перший погляд вона проста і має зрозумілу умову. Аналізуючи поверхнево, студенти зазвичай, приходять до неправильної відповіді, бо немає загальних правил і положень для її розв'язання. Лише тоді починають проводити детальний аналіз,

встановлювати зв'язки між величинами, виконувати малюнки, схеми, утворювати логічний ланцюг міркувань, який розпочинається з умови і завершується розв'язком.

Такі задачі вимагають нових способів застосування отриманих знань, посилюється мотивація навчання математики, підвищується розумова активність студентів, яка спонукає до діяльності, вдосконалюється загальна і математична культура, формується потреба в самостійних дослідженнях як теоретичних так і практичних. А це позитивно впливає на розвиток творчих здібностей.

Корисно створювати ігрові ситуації. Граючись, студент знайомиться з новими поняттями, розвиває уяву, фантазію і, саме головне, не помічає, що вчиться. В. Сухомлинський писав: «У грі розкривається перед дітьми світ, творчі можливості особистості. Без гри немає і не може бути повноцінного дитячого розвитку».

Отже, творчі здібності проявляються тоді, коли потрібно знаходити методи розв'язання поставленої проблеми. Під час розв'язання математичної задачі студенти мають можливість мислити, творити, виробляти свій стиль міркувань, відкривати нові закономірності, без сторонньої допомоги досягнути вершин інтелектуальної творчості.

Розвиток творчих здібностей і креативності в молоді – це два нерозривні явища. Відомий математик і педагог Д. Пойа писав: «Для розв'язання математичної задачі недостатньо оволодіти методом, а потрібно здогадатися, який саме метод використати. А там де загадка, там і творчість. Узагалі, це починається там, де треба шукати новий шлях, типове застосування явного шляху не потребує здогадів». [3, с. 2]

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Бевз Г.П. Методика викладання математики / Г.П.Бевз. – К.: Вища школа, 1977. – 376 с.
2. Сlepкань З. Формування творчої особистості учня в процесі навчання математики // Математика в школі. – 2003. – №1-2.
3. Шевченко І.В. Акмеологія – шлях до «вершини» / І.В.Шевченко // Математика в школах України. – 2002. – №30. – С.2-6.
4. Юрко О.Р. Сучасний урок: від учнівського «не хочу» до «знаю, умію, застосую» / О.Р.Юрко // Математика в школах України. – 2017. – №7-8. – С. 8-15.

УДК 378.147

Станіслав Дейнека, Інна Дейнека
(Ніжин)

МОЖЛИВІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ ЗНАКОВО-КОНТЕКСТНОГО НАВЧАННЯ В АГРАРНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Розглянуто основні положення контекстного навчання як інноваційної педагогічної технології. Особливості його використання в сучасній професійній підготовці студентів аграрної галузі.

Ключові слова: контекст, контекстне навчання, професійна діяльність, навчальна модель, активність

It discusses of the main positions of the contextual education as innovation pedagogical technology. Particularities of the use the contextual education in modern professional preparing the students of agrarian field

Key words: context, context learning, professional activity, studying model, activity.

Необхідною умовою успішної професійної діяльності та подальшого саморозвитку фахівців аграрної галузі є не тільки об'єм знань за фахом, але й здатність майбутніх випускників до їх творчого застосування в реалізації завдань фахового спрямування. Сучасна освіта вимагає підходу, який би повноцінно відображав специфіку майбутньої професійної діяльності студентів.

Концепція контекстного навчання була розроблена А. Вербицьким у 1991 році. Розгляд різних аспектів застосування концепції контекстного навчання у зв'язку з його продуктивністю у професійній підготовці майбутніх фахівців продовжили М. Бургін, Т. Дубовицька, М. Кларін, Н. Лаврентьєва, В. Тенішева та ін. На думку дослідників [1; 2], контекстне навчання зміщує акценти з пасивної абсорбції окремих пластів професійної інформації та готових знань на формування у студентів готовності здійснювати професійні функції.

Концепція контекстного навчання була розроблена А. Вербицьким у 1991 році. Навчальний матеріал подається у вигляді навчальних текстів – знакових систем (звідси «знаково-контекстне» навчання або, спрощено, контекстне навчання) – і, подібно до традиційної освіти, виступає як інформація для засвоєння. Проте, особливість даного навчання в тому, що «засвоєння абстрактних знань, знакових систем начебто накладено на канву майбутньої професійної діяльності, але, навчаючись, вони мають справу не з порціями інформації, а з ситуаціями, в контексті яких закладені і знання, і умови їх застосування» [2]. Знання, уміння, навички подаються не як предмет, на який повинна бути спрямована активність студента, а як засіб вирішення задач діяльності фахівця.

Отже, контекстне навчання – це навчання, у якому динамічно моделюється предметний і соціальний зміст професії, тим самим забезпечуються умови трансформації навчальної діяльності студента в професійну діяльність фахівця. Сутність знаково-контекстного навчання полягає в наступному: в «організації активності студентів відповідно до закономірностей переходу від навчальних текстів, знакових систем як матеріальних носіїв минулого досвіду до професійної діяльності...» [1].

Основна мета контекстного навчання – формування у межах навчальної діяльності студента його цілісної, внутрішньо-мотивованої професійної підготовленості як майбутнього фахівця. Ми виходимо з того, що таке навчання побудоване на задоволенні потреб тих, хто навчається, та вважається ефективним засобом отримання додаткових знань з обраної спеціальності, стимулювання розвитку пізнавальних інтересів та потреб, формування стійких позитивних мотивів навчання та усвідомлення цілей щодо оволодіння професією.

Ідея контекстного навчання має низку переваг, які створюють основу професійної підготовки будь-якого профілю, в тому числі аграрного.

Характерною рисою технології контекстного навчання є створення предметного і соціального контекстів професійної діяльності, що додає до навчального процесу цілу низку нових моментів:

- просторово-часовий контекст „минуле – сучасне – майбутнє”;
- системність і міжпредметність знання;
- можливість динамічного розгортання змісту навчання, яке зазвичай дається в статичі;
- сценарний план діяльності спеціалістів відповідно до технології виробництва;
- посадові функції та обов'язки;
- посадові та особисті інтереси майбутніх фахівців [2].

С. Скворцова підкреслює, що основними характеристиками контекстного навчання є те, що суб'єкт навчання із самого початку ставиться в діяльнісну позицію, предмет якої поступово перетворюється із суто навчальної в практико-професійну; вимоги з боку професійної діяльності є системоутворюючими, вони задають контекстний принцип побудови й розгортання не лише окремих навчальних дисциплін, а й зміст усієї підготовки фахівця у ВНЗ [6, с. 70-71].

Модель контекстного навчання є теоретично обґрунтованим вибором та реалізацією форм і методів активного навчання у вищій школі з орієнтацією на модель майбутнього фахівця. Його сутність полягає в здійсненні навчального процесу в контексті майбутньої професійної діяльності шляхом вирішення конкретних професійних завдань. Засвоєння змісту навчання відбувається не шляхом простої передачі студенту інформації, а в процесі його власної, внутрішньо мотивованої активності, спрямованої на предмети та явища навколишнього світу. І. Жукова відмічає, що „у контекстному навчанні основний акцент робиться на формуванні професійної мотивації розвитку особистості. Тому зміст навчальної діяльності студента формується не тільки виходячи з логіки навчальних предметів, але і виходячи з моделі професіонала, логіки майбутньої професійної діяльності” [4].

Практичний досвід, який поєднує теоретичні знання та практичні вміння, формується в процесі застосування наявних знань і професійних умінь. Від того, наскільки повно поєднується рівень теоретичної підготовки фахівця та його професійна спрямованість з завданнями, висунутими практикою, залежить успіх входження в спеціальність.

У теорії контекстного навчання О. Ткаченко виділяє три навчальні моделі, які обумовлені специфікою процесу підготовки до професійної діяльності: семіотичну, імітаційну, соціальну.

Семіотична навчальна модель виступає у вигляді вербальних або письмових текстів з теоретичною інформацією. Одиницями активності студента в рамках цієї моделі є мовна дія та демонстрація засвоєних навичок вирішення стандартних завдань (алгоритмів), характер навчальної діяльності студента – переважно репродуктивний.

Імітаційна навчальна модель – це спеціально змодельована ситуація майбутньої професійної діяльності, яка вимагає аналізу та прийняття рішень на основі теоретичної інформації. Одиниця активності студента – предметна дія, основна мета якої – практичне перетворення професійних ситуацій; характер діяльності – частково-пошуковий, репродуктивно-творчий.

Соціальна навчальна модель – це проблемна ситуація або фрагмент професійної діяльності, що аналізується та перетворюється у формі спільної діяльності студентів. Основною одиницею активності студента є вчинок; характер діяльності – переважно творчий [7].

О. Вербицький звертає увагу на те, що зміст підготовки спеціаліста не повинен обмежуватися лише предметним змістом, який забезпечує його професійну компетентність. Необхідно проектувати соціальний зміст, що забезпечує можливість працювати в колективі, бути керівником, менеджером.

Навчитися виконувати будь-яку дію можливо тільки за умови, якщо цю дію виконувати самому, а не спостерігати, як це роблять інші. Контекстне навчання є реалізацією динамічної моделі зміни діяльності студента: від власно навчальної (лекція, семінар, залік тощо) через квазіпрофесійну (ігрові форми) та навчально-професійну (педагогічна практика, науково-дослідницька робота студентів, підготовка випускної кваліфікаційної роботи тощо) до власне професійної діяльності.

Отже, суттєвою характеристикою контекстного навчання є моделювання за допомогою знакових засобів предметного і соціального змісту майбутньої діяльності. Тим самим у контекстному навчанні засобами знань (за знаковими системами) формуються контури професійної реальності, що дозволить майбутнім фахівцям аграрної галузі отримати знання зближені з реаліями життєвих ситуацій.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Вербицкий А.А., Ермакова О.Б. Школа контекстного обучения как модель реализации компетентностного подхода в общем образовании / А.А. Вербицкий, О.Б. Ермакова // Педагогика. – 2009. – № 2. – С. 12-18.

2. Вербицкий А. А., Дубовицкая Т. Д. Контексты содержания образования / А. А. Вербицкий, Т. Д. Дубовицкая. – М.: РИЦ МГОПУ им. М. А. Шолохова, 2003. – 80 с.
3. Волошина О.В. Педагогіка інновацій у вищій школі. Навч.-метод. посібник / О. В. Волошина. – Вінниця: 2014. – 161 с.
4. Жукова И. А. Контекстное обучение как средство формирования профессиональной компетентности будущих юристов : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.08 „Теория и методика профессионального образования” / И. А. Жукова. – Москва, 2011. – 22 с.
5. Іщук В.В. Використання контекстного навчання в професійній підготовці майбутніх вчителів // В.В. Іщук // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. – 2012. – №22 (257), Ч. VII.
6. Скворцова С. Формування професійної компетентності майбутнього вчителя на засадах контекстного навчання / С. Скворцова // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. – 2010. – Вип. 35. – С. 36–71.
7. Ткаченко О. А. Контекстне навчання у форматі „справожиттєвого” підходу як альтернатива традиційної системи професійної освіти / О. А. Ткаченко // Горизонти образования. – 2010. – № 2 (30). – С. 158–163.

УДК 372.881.1

Ольга Дімоглова
(Ізмаїл)

РОЛЬ ВИКЛАДАЧА ІНОЗЕМНИХ МОВ У МОРСЬКІЙ ГАЛУЗІ ПІД ЧАС ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

У статті проаналізовано роль викладача та основні функції у системі дистанційного навчання. Вказані види консультаційної діяльності, умови, які передбачають успішність роботи, а також вимоги до педагогів освіти, як керівника, який координує процес освіти, постійно вдосконалює курси, підвищує творчість та кваліфікацію у відповідності до нових стандартів та інновацій.

Ключові слова: дистанційне навчання, тьютор, викладач дистанційного навчання, викладач дистанційних курсів.

Teacher's role and functions in the system of distant education are analyzed in the article. Types of tutor's activities, conditions which predetermine successful work as well as requirements to a tutor are specified. Distant education is stated to represent a new role of a teacher as a supervisor who coordinates the process of education, constantly improving the courses he teaches, increases creativity and qualification in compliance to new standards and innovations.

Key words: distant education, tutor, distant education teacher, distant education course.

У Концепції розвитку дистанційної освіти в Україні зазначено, що «дистанційна освіта розширює і оновлює роль викладача, робить його наставником – консультантом, який повинен координувати пізнавальний процес, постійно удосконалювати ті курси, які він викладає, підвищувати творчу активність в процесі дистанційного навчання» [5].

Використання нових інформаційних технологій, Інтернет-ресурсів, методу проектів, кейс-методів тощо в ході викладання іноземної мови, під час дистанційного навчання, є особливо актуальним, оскільки сприяє реалізації особистісно орієнтованого підходу до процесу навчання, забезпечує його індивідуалізацію та диференціацію з урахуванням індивідуальних особливостей курсантів, їхнього рівня володіння мовою, нахилів і вподобань, спонукає викладачів до пошуку нових форм навчальної діяльності. Такі варіанти отримання інформації та використання навчальних засобів і матеріалів викликає у слухачів значний

пізнавальний інтерес, сприяє кращій реалізації ними поставлених навчальних завдань і розвиває їхній творчо – пошуковий потенціал.

Освіта в широкому сенсі стає засобом до вирішення цих проблем. Якщо раніше навчання здійснювалось включно у лекційному класі чи аудиторії вищої школи, то сьогодні використовується безліч різних форм серед яких:

- навчання на робочому місці;
- дистанційне навчання в поєднанні з періодичними консультаціями;
- інтерактивні програми самонавчання;
- інтерактивні посібники та інші.

Водночас змінюється і навчальне середовище, стаючи дедалі більш різноманітним. Нині розвивається плюралізація місць навчання, яка приводить до того, що, на відміну від традиційних установ, процес навчання може поєднувати кілька місць, таких, як партнерська установа (має спеціальне обладнання); навчальний заклад; власне підприємство; інше підприємство; бібліотека [2, с. 1-2].

Ю.М. Коровайченко наголошує, що важливим елементом дистанційної освіти є специфічне кадрове забезпечення, особливістю якого є якісно нові вимоги до викладача від принципово нового рівня професійних і комп'ютерних знань та умінь до володіння концептуальними питаннями й дидактикою дистанційної підготовки. Викладач стає консультантом, кваліфікованим опонентом, розробником науково – методичного забезпечення дистанційних матеріалів [3].

Досліджуючи роль тьютора, С.Федотова визначає такі педагогічні ролі в системі вищої освіти: тьютор – це консультант, викладач, фасилітатор, координатор навчального процесу і розкриває зміст діяльності тьютора в освітній технології продуктивного навчання, що направлена на методичну й організаційну допомогу курсантам у морський галузі, у межах проектної або дослідницької діяльності на всіх її етапах становлення, розробки й завершальної стадії [7].

В умовах дистанційного навчання діяльність викладача має свою специфіку. При дистанційному навчанні змінюються засоби здійснення діяльності викладача, нові інформаційні технології (сукупність програмних і апаратних засобів) які потребують від тьютора спеціальної підготовки, функціональна спрямованість педагогічної діяльності, характер взаємодії викладача і курсантів, тому що зростає роль студента (курсанта) в процесі навчання, а викладач стає координатором навчального процесу, зміст діяльності проектування навчання, подання навчального матеріалу, планування, координація навчання, проведення консультацій, реєстрацій навчальних завдань, контролю і перевірки якості завдань. При цьому відбувається трансформація класичних педагогічних вимог до викладача.

В умовах дистанційного навчання повинен відбуватися поділ праці викладачів, їхня спеціалізація; експерт, автор курсу, методист дистанційного курсу, дизайнер курсів, координатор, фахівець з інтерактивного подання навчальних курсів, контролю навчально – пізнавальної діяльності курсантів тощо.

Таким чином, інноваційні інтерактивні навчальні технології під час дистанційного навчання визначають кінцевий результат, активізують процес пізнання, стимулюють інтерес і підвищують мотивацію особистості до опанування іноземної мов, сприяють їхньому саморозвитку й мобільності, творчості, самостійності у процесі прийняття рішень.

Ефективність упровадження комплексу передових форм і методів у викладацькій діяльності педагога залежить, окрім цього, від усвідомлення викладачем доцільності їхнього поєднання та відповідності дидактичним завданням. З огляду на вищезазначене використання інноваційних педагогічних технологій має величезне значення для оптимізації навчального процесу в навчальному закладі вищої ланки. Побудова інноваційної освіти – це стратегічна мета розвиненої держави, яка розраховує на конкурентоспроможне майбутнє в сучасному відкритому світі.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Воронкін О.С. Організація діяльності тьютора в системі дистанційного навчання вищого навчального закладу / О. С. Воронкін // Інформаційні технології в освіті. – 2016. – Вип. 26. – С. 177–191.
2. Громова Т.В. Теория и технология подготовки преподавателей вуза к деятельности в системе дистанционного обучения: автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора пед. наук: 13.00.08 – Теория и методика профессионального образования [Електронний ресурс] / Т.В. Громова. – Режим доступу : <http://splanet.ru/paper/r1-390922.php>
3. Коровайченко Ю. М. Фактори нормативного забезпечення дистанційної освіти / Ю. М. Коровайченко // Нові технології навчання : наук. метод. зб. – К., 2001. – Вип. 30. – С. 254.
4. Kraus, Katrin: Lebenslanges Lernen – Karriere einer Leitidee / Katrin Kraus. Hrsg.: DIE, Deutsches Institut für Erwachsenenbildung. – Bielefeld : Bertelsmann, 2001. – 141 S.
5. Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні (затверджено Постановою МОН України В.Г. Кременем 20 грудня 2000 р.) [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.osvita.org.ua/distance/pravo/00.html>
6. Никуличева Н.В. Подготовка преподавателя для работы в системе дистанционного обучения / Н.В. Никуличева. – М., 2016. – 72 с.
7. Положення про дистанційне навчання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vnz.org.ua/dystantsijna-osvita/polozhennja-kmu?start=7>
8. Технология «Тьюторство» – образовательный поиск наставника и подопечного [Электронный ресурс] // Инфо-Net-Поиск. – 2005. – Вып.2. – Режим доступа: <http://OSO.RCSZ/RU INFO Net/ snv 12. Htm>
9. Тьютор – організатор дистанційного навчання [Електронний ресурс]. – Режим доступу до журн.: http://users.kpi.kharkov.ua/lre/bde/ukr/ode/ch_03.htm

Світлана Звєкова
(Ізмаїл)

ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВОЇ КУЛЬТУРИ ПЕДАГОГІВ ДОШКІЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

У статті розглядається значення виховання мовленнєвої культури для формування творчих здібностей студентів – майбутніх вихователів; розглядається поняття “культура мовлення” та його основні ознаки – експресивність, образність, естетичність; пропонуються шляхи підвищення ефективності формування мовленнєвої культури.

Ключові слова: спілкування, мовленнєва культура, експресивність, образність, творчість.

The article examines of training of standard of speech for the formation of creative abilities of students as future teachers is considered; the conception of “standard of speech” and its basic features – expressive-ness, figurativeness.

Key words: communication, speech culture, expressivity, imagery, aesthetics, creativity.

У практиці навчально-виховної діяльності сучасного гуманітарного вищого навчального закладу поширюються такі технології підготовки фахівців у галузі педагогічної освіти: диференційоване навчання, проблемне навчання, ігрові технології навчання, інформаційні технології навчання, кредитно-модульна технологія навчання, особистісно орієнтоване навчання. Реалізація цих технологій у підготовці майбутніх фахівців у галузі дошкільної освіти є одним з шляхів упровадження особистісно-орієнтованого підходу.

Опанування рідної мови, рідного слова починається з раннього дитинства в сім'ї, серед близьких і рідних дитині людей, а вдосконалення її триває в дошкільних закладах, школі, вищих навчальних закладах, а також упродовж усього життя.

Отже, рідна мова є основою навчання і виховання. Динаміка розвитку суспільних процесів спричинює постійну мовленнєву адаптацію кожного.

Бездуховність, відсутність культури загальної і, зокрема, комунікативної, звужує можливості успішної реалізації особистістю власних життєвих планів і намірів, оскільки спричиняє виникнення численних конфліктів, взаємного непорозуміння, неприязні, відчуження. Тому головними завданнями мовної освіти сьогодення повинні стати виховання культури, формування інтелекту, а також розвиток повноцінних мовленнєвих здібностей дитини у процесі розв'язування нею життєвих проблем, формування вмінь розв'язувати їх засобами мови [3, с. 16].

Культура – це матеріалізований вияв духовності народу, могутній засіб його пізнання і самопізнання. Адже адекватно описати дух і культуру народу можна лише рідною для нього мовою. Отже, мова нації та її культура є взаємозалежним органічним цілим.

Культура кожного народу закодована в його мові. Багатство і цілісність національної культури забезпечує структурну самодостатність і досконалість мови. Високорозвинена національна мова дає змогу творити цілісну, всеохоплюючу національну культуру. Своєрідність і неповторність національної культури забезпечується специфікою й багатством національної мови. Тому розвиток рідного мовлення слід пов'язувати з ознайомленням дітей із національною культурою. Мова й культура сформували особистість і творця культурних цінностей. Формуючи людину духовно, інтелектуально, морально й фізично, культура визначає напрям її діяльності. Від народження дитина сприймає культурні цінності (матеріальні й духовні), традиції і керується ними у повсякденному житті. Дорослий індивід збагачує культуру результатами своєї інтелектуальної та фізичної праці [2].

Академік Л.Мацько наголошує на тому, що «особистість молодого людини формується переважно на мові, на її арсеналі та її засобами і розкривається як освічена виразна індивідуальність» [9].

Основними ознаками культури мовлення дослідники вважають нормативність, правильність, точність, чистоту, багатство, логічність, виразність, естетичність, доречність, образність (Н.Бабич, Б.Головін, М.Ілляш, М.Пентиліук).

Успішне формування особистості потребує розвитку її емоційної сфери, небайдужості до переживань іншої людини, її почуттів, здатності до співпереживання. Надзвичайна зрідненість реакції багатьох людей на дії їхніх партнерів по спілкуванню – одна з головних причин кризи людських стосунків.

Додержання принципу дає змогу здійснювати мовленнєвий розвиток дитини на основі єдності душі, серця й розуму, спонукає активно сприймати науку, мобілізує увагу, пам'ять, мислення, уяву тощо [2, с. 32].

Образність мовлення – це його яскравість, метафоричність, оригінальність, наявність троп (епітети, порівняння, метафори та ін.), багатозначних слів, стилістичних фігур тощо. У лінгвістичному аспекті образність розглядається передусім як властивість слова і як комунікативна якість мовлення.

На думку Н.Гавриш, специфіка лінгвістичного дослідження полягає в тому, що образність виступає як відносно самостійна підсистема лексики, її природа визначається ступенем вираження одного предмета за допомогою іншого [5, с. 23].

Культура мовлення формується, розвивається і проявляється в процесі спілкування в мовленнєвій діяльності. Культурі потрібно вчити з дитинства у процесі навчальної мовленнєвої діяльності.

Вирішальне значення для повноцінного розвитку дитини має своєчасне оволодіння мовою, усім багатством її виражальних і змістових засобів. Для цього потрібно, щоб діти

чули від дорослих зразкове, правильне мовлення, яке відповідало б літературним нормам мови.

Формуючи культуру мовлення дошкільників, педагог звертає їхню увагу на виразність, правильність, логічність мовлення, вміння користуватися мовностилістичними засобами, бачити красу живого народного слова та водночас уникати помилок, пов'язаних з негативним впливом просторічної, діалектної лексики, жаргонізмів, суржику тощо. Вихователь насамперед повинний дбати про чистоту мовлення.

На думку К. Ушинського, дитину потрібно вводити в чудовий світ рідної мови з перших днів життя. “Мова народу – найкращий цвіт усього його духовного життя, яке починається далеко за межами історії, цей цвіт ніколи не в’яне й вічно знову розпускається” [8, с. 146].

Уміння правильно говорити прищеплюється в ранньому дитинстві, формується у стінах дошкільного закладу та у школі, а потім удосконалюється протягом усього життя в процесі спілкування. Погане, засмічене мовлення – це показник невихованості людини, це збитки навчально-виховного процесу в дитячому садку, школі, виші. На жаль, іноді педагоги дошкільних закладів самі не володіють мовленнєвою культурою.

Для підвищення формування культури мовлення вважаємо за необхідне дотримуватися таких вимог: ставитися з повагою до національної мови українського народу, шанувати людей та своїх вихованців, бути уважним до кожного слова; виробити навичку читати твори українською мовою, прислухатися до мовлення інших людей; тренувати пам’ять, запам’ятовуючи образні вирази, тропи, прислів’я, приказки та влучно їх використовувати; добре володіти нормами літературної мови, для чого виробити звичку користуватися словниками; не вживати слів-паразитів, калёк, слів-штампів та своєчасно виправляти їх у мовленні інших людей і, особливо, своїх вихованців; виробити свій мовний стиль, що визначається і правильною вимовою, і бездоганним володінням позамовними засобами.

Дослідження останніх років свідчать про те, що в цьому напрямку були зроблені важливі кроки, і теоретичний аналіз проблем спілкування відіграє у цих дослідженнях істотну роль.

Для вирішення поставлених нами завдань представляється необхідним розглянути сутність і специфіку понять “спілкування”, “культура спілкування”, вивчити чинники процесу формування культури спілкування. Звернення до різних галузей гуманітарного знання для аналізу проблем, пов'язаних з культурою спілкування, нам уявляється доречним і корисним, так як дозволить виділити ті ідеї, які можуть слугувати методологічною основою побудови програми з формування культури спілкування дошкільнят.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Амонашвілі, Ш. А. Творячи людини [Текст] / Ш. А. Амонашвілі. – К., 2002. – 188 с.
2. Бодалев, А. А. Психологічні труднощі спілкування та їх подолання [Текст] / А. А. Бодалев, А. Р. Ковальов. – Х., 2011. – 422 с.
3. Божович, К. І. Проблеми формування особистості [Текст] / Л. В. Божович. – КР: НВО «МОДЕК», 2009. – 512 с.
4. Виготський Л. С. Розвиток вищих психічних функцій [Текст] / Л. С. Виготський. – К., 2009. – 420 с.
5. Гавриш Н.В. Формирование образности речи старших дошкольников в процессе обучения родному языку: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 “Теорія та методика навчання (українська мова)” / Н.В.Гавриш. – М., 1991. – С.23.
6. Грецов, А. Р. Тренінг спілкування [Текст] / А.с Р. Грецов. - Х.: Пітер, 2005. – 160 с.
7. Ільїн, Е. П. Психологія спілкування і міжособистісних відносин [Текст] / Е. П. Ільїн. – СПб.: Пітер, 2009. – 576 с.
8. Ушинський К.Д. Рідне слово / К.Д.Ушинський // Вибр. пед. твори: У 2 т. – К., 1983. – Т.1. – С. 146.
9. Мацько Л. Стратегія мовної освіти в Україні / Л.Мацько // Педагогічна газета, 2004. – №5(118). – С.3.

ТЕХНОЛОГІЇ ІНТЕРАКТИВНОГО НАВЧАННЯ ТА ЇХ ПРАКТИЧНЕ ЗАСТОСУВАННЯ ПРИ ВИКЛАДАННІ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

У статті порушено тему використання інтерактивних технологій у процесі викладання курсу «Зарубіжна література». Виділено й описано деякі методики інтерактивного навчання та їхні характерні особливості. Автором запропоновано декілька варіантів практичного застосування даних методик на заняттях.

Ключові слова: інтерактивні технології, інтерактивні вправи, інтерактивний метод.

The article deals with the use of interactive technologies during teaching the course "Foreign Literature". Some methods of interactive learning and their specific features are highlighted and described. The author proposes several variants of practical application of these methods on the lessons.

Keywords: interactive technologies, interactive exercises, interactive method.

*Вміє вчити той, хто вчить цікаво,
хто викладає свій предмет...
так, щоб в душі учня зазвучали струни
у відповідь і ні на хвилину
не засинала його допитливість".
А.Ейнштейн*

Бурхливе сьогодення ставить все нові і нові вимоги до майбутніх фахівців у будь-якій галузі. Сьогоднішній випускник має бути мобільним, здатним учитися впродовж усього життя, готовим до конкуренції, роботи в колективі. Чим зумовлені ці зміни?

Сьогодні коло знань, їх кількість у багатьох галузях людської діяльності подвоюються впродовж 5-7 років. Звідси логічний висновок: найголовніше, чого потрібно навчити сьогоdnішнього студента – це вчитися знаходити інформацію і працювати з нею. Вміти планувати, передбачити, аналізувати й оцінювати. Бути готовим до змін, не губитися в ситуації, що швидко змінюється. Роль викладача – допомогти студентові зрозуміти і знайти себе, спробувати у найрізноманітніших видах діяльності, підготувати до життя в сучасному складному світі, щоб згодом вони могли адаптуватися в соціумі та самостійно і творчо працювати.

Один із аспектів моєї педагогічної діяльності під час викладання курсу зарубіжної літератури є використання інтерактивних технологій навчання з метою пізнавальної активності студентів, які, на мою думку, сприяють максимальному залученню досвіду студентів, їхнього мислення, мотивації на досягнення успіху і самореалізації. Головним у своїй роботі бачу впровадження на заняттях інтерактивних технологій з метою:

- виховувати у студентів бажання вивчення зарубіжної літератури;
- усвідомлення студентами потреби використовувати здобуті знання у подальшому житті.

Для ефективного застосування інтерактивних технологій, зокрема щоб охопити весь необхідний обсяг матеріалу і глибоко його вивчити (а не перетворити технології на безглузді «ігри заради самих ігор»), викладач повинен старанно планувати свою роботу, щоб:

- дати завдання студентам для попереднього підготування: прочитати, продумати, виконати самостійні підготовчі завдання;

- відібрати для заняття такі інтерактивні вправи, які дали б студентам «ключ» до освоєння теми;
- під час самих інтерактивних вправ дати аудиторії час подумати над завданням, щоб вони сприйняли його серйозно, а не механічно або «граючись» виконали його;
- на одному занятті можна використовувати одну (максимум — дві) інтерактивних вправи, а не їх калейдоскоп;
- дуже важливо провести спокійне глибоке обговорення за підсумками інтерактивної вправи, зокрема акцентуючи увагу й на іншому матеріалі теми, прямо не порушеному в інтерактивній вправі;
- проводити швидкі опитування, самостійні домашні роботи з різноманітних матеріалів теми, які не були пов'язані з інтерактивними завданнями.

У своїй практичній діяльності користуюся багатьма засобами і прийомами інтерактивного навчання. Умовно їх можна поділити на дві групи: малі (короткі) та модельні (великі).

Малі

«Гранування»
«Мікрофон»
«Мозковий штурм»
«Незакінчене речення»
«Метод ПРЕС»
«Порушена послідовність»
«Сенкан»
«Аукціон»
«Займи позицію»

Модельні

«Літературні кола»
«Семінар читачів»
«Рольові ігри»
«Карусель»
«Джиг-со»
«Навчаючи – вчусь»

Вважаю, що малі прийоми можна використати на різних етапах заняття, а модельні передбачають для реалізації великий проміжок часу, іноді розраховані на ціле заняття

Розглянемо застосування інтерактивних методів на заняттях. Пропоную вашій увазі лише деякі технології, які використовую під час навчального процесу:

„Аукціон”

Попередня підготовка: студенти отримують завдання детально ознайомитися з біографією письменника, скористатися додатковою літературою, підготувати цікаві повідомлення по лотах аукціону.

Наприклад, при вивченні біографії Ернеста Міллера Хемінгуея, пропоную наступні «лоти»:

- Дитячі роки Хемінгуея;
- Хемінгуей журналіст;
- Хемінгуей та його участь у військових кампаніях;
- Початок творчої діяльності;
- Життя на Кубі;
- Найвідоміші твори Хемінгуея;
- Літературні премії;
- Останні роки життя.
- Цікаві факти про Хемінгуея.

Найвищий бал отримують студенти, які підготували найповніші та найцікавіші повідомлення і «викупили» декілька лотів.

«Ажурна пилка»

Використовую для створення на занятті ситуації, яка дає змогу студентам працювати разом для засвоєння великої кількості інформації за короткий проміжок часу. Цей прийом може замінити лекцію. До заняття студенти отримують випереджувальні завдання та картки з назвами. Наприклад, під час вивчення творчості Б. Пастернака поділяємо студентів на 4 групи. Кожна група має номер картки і назву : До, Ре, Мі, Фа (назви нот).

1.«До». Пастернак не міг визначитися, ким йому стати: музикантом чи поетом. Дослідіть, як музика вплинула на творчість поета.

2. «Ре». Пастернак гарно навчався, йому навіть запропонували стати викладачем в університеті. Дослідіть, як філософія знайшла своє відображення в його віршах.

3. «Мі». Пастернак – перекладач: з німецької, англійської, української. Розкажіть про цей період життя. Що цікавого з перекладеного ви можете запропонувати?

4. «Фа». Пастернак – лауреат Нобелівської премії. Розкажіть цю історію, проілюструйте віршами.

«Асоціативний куш».

Під час узагальнення вивченого матеріалу на лекційному занятті по темі «Література ХХ століття» пропоную студентам виконання даної вправи. (Можна поєднати з роботою в групах і поділити студентів на дві групи кожна з яких отримує свою тему для асоціацій. Поділ може бути також на дві і більше груп. В такому разі можна додати наступну тематику для асоціацій: Письменники ХХ століття, Найвідоміші літературні твори ХХ століття та ін.)

Постановка завдання: Література ХХ століття, з якою ми ознайомилися в цьому році, надзвичайно різнобарвна, як і століття в цілому. З чим у вас асоціюється література ХХ століття?

"Займи позицію".

Застосування методу дозволяє студентам виробити свої аргументи з приводу дискусійного питання, вимагає від них чіткого і стислого формулювання думок, надає можливість чітко визначити власну позицію щодо спірних питань. Також дозволяє дізнатись аргументи тих, хто дотримується протилежної думки.

Тема: Л.М. Толстой. Роман «Анна Кареніна». Проблематика твору.

Пропоную студентами дати відповідь на таке питання: «Хто винен в трагедії Анни Кареніної?»

Даю час для роздумів і потім пропоную визначити власну позицію щодо поставленого питання. Студенти записують по два (можна три) аргументи на користь своєї позиції, а потім стають з того боку дошки, де записане слово, з яким вони згодні, починають по черзі зачитувати свої аргументи. Студенти, що дотримувалися однієї думки, у процесі обговорення можуть перейти на інший бік. Вони повинні пояснити причини, через які змінили вибір.

Найкращим «інструментом», щоб спонукати студента до розмірковування над темою є прийом «сенкан», п'ятирядковий неримований вірш, який будується за певним алгоритмом:

- 1 рядок – одне слово-тема (іменник)
- 2 рядок – два слова (прикметники, означення теми)
- 3 рядок – три слова (дієслова, активність, дія)
- 4 рядок – чотири слова (фраза, якою висловлюється розуміння теми)
- 5 рядок – одне слово (іменник – синонім, асоціація до теми)

На етапі усвідомлення матеріалу за оповіданням Г.Маркеса «Стариган з крилами» студенти об'єднуються в дві групи, складають «сенкани». Перша група складає сенкан на тему «Ангел», беручи до уваги саме поняття слова; друга група на тему «Ангел», але у цьому варіанті поняття стосується безпосередньо твору Маркеса.

У своїй практиці на заключному етапі заняття дуже часто звертаюсь до методу «Незакінчених речень» який дає можливість студентам висловлювати власні ідеї, порівнюючи їх з іншими. Студенти посуваються на занятті вільно, вчать висловлювати свої думки коротко, але по суті й переконливо. Я формулюю незакінчене речення і пропоную студентам закінчити його. Кожен учасник повинен починати свій виступ із запропонованої формули. Наприклад:

- «На сьогоднішньому занятті для мене найбільш важливим відкриттям було...»
- «Ця інформація дозволяє нам зробити висновок...»
- «Цей твір навчив мене...»

- «Це мій улюблений герой, тому що...»

Опитую всіх, а якщо хтось не може висловитись, даю йому можливість виступити наприкінці опитування. (Часто поєдную даний метод з методом «Мікрофон»)

Сучасні заняття зарубіжної літератури відзначаються використанням різноманітних інтерактивних методів і технологій. Використовуючи інтерактивні форми роботи можна досягти мети розвивати творчу особистість, адже на такому занятті студент сам поринає у світ творчості – знайомиться з художньою лабораторією письменника, його засобами виразності, ставиться в умови, коли треба написати письмову роботу, взяти участь в інсценуванні, намалювати ілюстрацію до твору, що вивчається, тощо, тобто стає співтворцем.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Вінглівськ Н. Елементи інтерактивної методики-кожному уроку (система уроків за темою "Література середньовіччя" // "Тема. На допомогу вчителю зарубіжної літератури". – 2005. – № 3–4. – С. 149–162.
2. Іванішена С. Форми та методи інтерактивного навчання // Початкова школа. – 2006. – № 3. – С. 9–11.
3. Ісаєва О. Пасивне сприйняття чи інтерактивна форма вивчення зарубіжної літератури у старших класах? : Про способи активізації сприйняття шкільної лекції // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. – 2002. – № 11. – С. 9–11.
4. Кратасюк Л. Інтерактивні методи навчання: Розвиток комунікативних і мовних умінь // Дивослово. – 2004. – № 10. – С. 2–11.
5. Куріцина М. "Відчуй себе інтелектуалом!" : Інтерактивні технології в розвитку творчих здібностей учнів // Освіта. – 2005. – № 9. – С. 4–5.
6. Нижник О. Використання інтерактивних технологій на уроках літератури: Рекомендації, приклади, зразки застосування в 11-му класі // Українська мова та література. – 2005. – № 11 (березень). – С. 9–12.

Лариса Карпенко
(Боярка)

ПОЗААУДИТОРНА РОБОТА З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

У статті обґрунтовано психолого-педагогічні засади та визначені завдання позааудиторної роботи. Описано форми позааудиторної роботи, які можна використовувати під час вивчення іноземної мови.

Ключові слова: позааудиторна робота, мотивація, конференція, форми позааудиторної роботи, мовні компетенції.

In the article the psychological and pedagogical principles are based and the tasks of the extracurricular work are defined. The forms of extracurricular work, which can be used while learning foreign languages, are described.

Key words: extracurricular work, motivation, conference, forms of the extracurricular work, language competences.

В сучасних умовах зростають вимоги до педагогічної та психологічної наук у справі виховання творчої особистості, здатної знайти своє місце на складних перехрестях життя, самовизначитися і реалізувати себе. Зросло значення виховання у людини таких особистісних якостей, завдяки яким вона поступово стає активним суб'єктом соціальної взаємодії. Ще більш важливого значення набуває проблема активізації самовиховання

студентів, адже становлення суспільно активної та гармонійно розвиненої особистості великою мірою залежить від власних зусиль самої людини, спрямованих на самовдосконалення як неодмінної умови досягнення успіху в самовизначенні, самореалізації, життєтворчості.

Крім того на сучасному етапі прискореного соціально-економічного розвитку суспільства, що характеризується поступовою й неухильною інтеграцією України в європейські політичні, економічні й культурні структури, винятково важливого значення набуває підвищення освітнього рівня підготовки висококваліфікованих спеціалістів для всіх галузей діяльності, збагачення інтелектуального та творчого потенціалу.

Важливою умовою розв'язання цього завдання є необхідність озброєння спеціалістів, яких готує вища школа, умінням володіти іноземними мовами, здатних до вільного професійного спілкування із зарубіжними колегами, які могли б користуватися оригінальною літературою, що сприятиме ефективності виконання професійних завдань.

Разом із тим практика й результати досліджень переконують, що рівень знань, умінь і навичок з іноземної мови у студентів та випускників навчальних закладів недостатній для задоволення зростаючих потреб як професійного, так і особистого характеру.

Зростаючий розрив між обсягом знань, призначених для вивчення, й можливістю їх засвоєння, може бути подоланий, головним чином, шляхом розвитку розумових здібностей студентів. Підвищення ефективності навчання можливе лише за умов раціональної організації всього навчального процесу. При обмеженні навчального аудиторного часу, а також з урахуванням психологічних особливостей студента виникає необхідність навчати студентів самостійно працювати в позааудиторний час.

Позааудиторна діяльність, участь студентів у різних її видах - важлива сфера, у якій можливості для вияву самоактивності, а водночас і для особистісного самовизначення та самореалізації студентів є вельми широкими. Вільна від жорсткої регламентації, обов'язковості, позаурочна діяльність розкриває широкі можливості для вияву самостійності, самоактивності. Існують різні підходи до розв'язання проблеми самовизначення особистості.

Важливим є мотиваційна сфера особистості. Самопізнання є основою самосвідомості, таким чином у процесі реалізації програми гурткової роботи ми впливаємо на формування самосвідомості, однією із складових якої є самооцінка особистості, образ "Я". В цьому процесі велику роль відіграють почуття, які є органічною складовою драматичної творчості. Усвідомлюючи самого себе (завдяки самопізнанню, психологічному всеобучу та специфічній літературно-драматичній діяльності) і власні актуальні потреби (в самовизначенні, самореалізації, самоствердженні через спілкування і діяльність), студент починає розуміти, що мотивом участі і є задоволення потреби в самовизначенні, самореалізації, розв'язанні комунікативних проблем. Мотив участі може перебувати на різному рівні усвідомлення на початку гурткової діяльності, але в процесі її відбувається формування духовного світу особистості, виховання вищих духовних потреб, задоволення яких і стає головним мотивом участі в позаурочній нерегламентованій діяльності.

Найважливішим джерелом мотивації є потреби та інтереси учнів. Слід знати їхні справжні потреби, постійно ними керуватися, створювати можливості для їх актуалізації й задоволення. Навчальна мотивація є рушієм навчання, позитивним рухом, потягом до задоволення усвідомленої чи неусвідомленої потреби. Серед основних таких рушіїв виділяють наступні потреби: фізіологічні, які забезпечують фізичне існування організму; у безпеці; у психологічному комфорті; у повазі, спілкуванні, лідерстві; пізнанні, діяльності; естетичні; у самоактуалізації (А.Маслоу). Найбільш повне задоволення цих потреб сприяє самореалізації особистості, розумінню нею сенсу свого життя. Від ступеню задоволення особистих потреб залежить відчуття людиною щастя і стан благополуччя в суспільстві. Якщо активність особистості щодо задоволення фізіологічних потреб передбачена генетично, ігнорування їх є ризиком для життя, то щодо психологічних потреб діють інші, не такі прості й прямолінійні механізми, бо вони виходять за межі організму і стають складовими

соціальних взаємодій. Ця складність є також результатом постійного й активного функціонування базових психічних структур людської особистості, що забезпечують її соціальну життєдіяльність.

А.Маслоу дає визначення мотивації як прагнення людини виявити себе в тому, до чого вона відчуває себе потенційно здібною. Мотивація – генетичне прагнення людини до самореалізації у відповідності з її природними здібностями до певних видів діяльності і наполегливість в оволодінні нею на творчому рівні. Це активне і стійке прагнення реалізується в реальні досягнення лише тоді, коли виникають чи створюються необхідні умови для цього. Мотивацію учасників навчального процесу можна зміцнити шляхом моделювання їх особистої поведінки, викликаючи стан захопленості, ентузіазму, енергії, піднесення. Досягнення й успіхи студентів потребують постійного схвалення. Однак, мотивація – не пасивний механізм, який чекає запуску ззовні, а активний особистісний мотор, який постійно рухає студента в те поле діяльності, де його здібності можуть виявитися найбільш повно, і гальмує рух в інших напрямках.

Особливо велика цінність позааудиторної роботи у вихованні моральних якостей: волі, наполегливості в подоланні труднощів, доведенні до кінця розпочатої роботи, критичного ставлення до себе.

Позааудиторна робота з іноземної мови вирішує такі завдання:

- удосконалення знань, навичок і вмінь, набутих на заняттях іноземної мови;
- розширення світогляду студентів;
- розвиток їх творчих здібностей, самостійності, естетичних смаків;
- виховання любові та поваги до людей свого рідного краю та країни, мова якої вивчається.

Основними організаційними принципами позааудиторної роботи з іноземної мови є принципи добровільності та масовості, принцип урахування і розвитку, індивідуальних особливостей та інтересів студентів, принцип зв'язку позааудиторної роботи з заняттями.

Позааудиторна робота базується на володінні студентами навичками та вміннями, набутими на уроках іноземної мови, тому дуже важливим є те, щоб студенти якнайповніше використовували ці навички та вміння під час позааудиторного заходу. Водночас позааудиторна робота має позитивно впливати на навчальну діяльність студентів з іноземної мови.

Усі вищезазначені принципи доповнюють один одного і в комплексі забезпечують цілеспрямований, послідовний, систематичний і водночас різнобічний вплив на розвиток особистості.

В методичній літературі та у практиці навчальних закладів традиційно розрізняють три форми позааудиторної роботи: індивідуальні, групові та масові. В основу такого розподілу покладена ознака кількісного охоплення учасників.

Індивідуальна позааудиторна робота проводиться з окремими студентами, які готують повідомлення і доповіді про країну, мова якої вивчається, про знаменні дати і події, видатних людей, розучують вірші, пісні, уривки з літературних творів іноземною мовою, виготовляють наочні посібники, оформляють стінгазети, альбоми, стенди і т.п. Індивідуальна робота може проводитися постійно або епізодично.

Групова форма позааудиторної роботи має чітку організаційну структуру і відносно постійний склад учасників, об'єднаних спільними інтересами. До цієї форми належать гуртки.

Масові форми позааудиторної роботи не мають чіткої організаційної структури. До них відносять такі заходи як вечори художньої самодіяльності, фестивалі, конкурси, карнавали, тематичні вечори і ранки тощо. Ці заходи проводяться епізодично.

Різноманітність форм позакласної роботи, пов'язаних з іноземною мовою, велика. Нам хотілося б розповісти про декілька з них.

Конференція як форма організації навчально-виховного процесу передбачає присутність в одній аудиторії студентів, які об'єднані однією метою – розв'язання певної теоретичної чи практичної проблеми. Творче обговорення та розв'язання обраної проблеми визначають зміст конференції, характерною ознакою якої є дискусія, а результатом – осмислення цієї проблеми.

Студентська конференція – це важлива форма навчання, яка сприяє формуванню знань, умінь і навичок студентів, їх закріпленню та вдосконаленню, поглибленню і систематизації. Це комплексна форма узагальнення результатів самостійної пізнавальної діяльності студентів під керівництвом викладачів, що здійснюється завдяки спільним зусиллям викладача та студентів. Метою конференції є поглиблення, зміцнення та розширення здобутих знань; розвиток і саморозвиток творчих здібностей студентів, їхньої активності; створення передумов самовиховання, самовдосконалення, самовизначення студентів.

Підготовку конференції, незалежно від її типу, можна умовно поділити на два етапи. На першому етапі визначається тема конференції, ставляться мета та завдання; розробляється перелік питань, які розкривають тему (план); оголошується конкурс на кращу доповідь і девіз конференції; розподіляються обов'язки між студентами; готуються література, виставкові та наочні матеріали. Другий етап підготовки до конференції характеризується більш інтенсивною діяльністю викладачів та студентів: уточнюється план конференції, визначаються її учасники, складається список рекомендованої літератури, оголошуються доповідачі та виступаючі, готується інформаційний стенд. На другому етапі визначним моментом у підготовці конференції є її змістова сторона. У цьому плані першим помічником є викладач, який надає допомогу студентам, іншим учасникам конференції; переглядає зміст доповідей, аналізує їх; порівнює, зіставляє, прогнозує можливі зіткнення різних думок, поглядів, переконань.

Особливо важливою є така форма організації навчально-виховного процесу під час вивчення іноземної мови за професійним спрямуванням, оскільки навчальна програма дисципліни передбачає формування навичок складання та представлення доповіді – презентації. Тому викладачі іноземної мови нашого коледжу організовують щорічні студентські конференції різного тематичного спрямування. Так, в 2014 році було проведено студентську екологічну конференцію «Our planet is our home», під час якої студенти обговорили екологічні проблеми як в світі, так і в нашому регіоні. В 2015 році було організовано конференцію країнознавчого спрямування – «Ukraine – Great Britain», на якій студенти обговорювали різні аспекти історії та сучасного життя країн, так і професійного. Наступного року студентська конференція була присвячена розгляду видатних людей, які відіграли важливу роль в розвитку біології, екології, економіки, менеджменту та інформаційних технологій. Таким чином, студентські конференції не лише сприяють формуванню мовних компетенцій, але й підвищують інтерес студентів до обраного фаху. Це стосується як студентів, які готують та представляють доповіді, так і студентів – слухачів.

Крім участі в конференціях, які організовують викладачі іноземної мови, корисним для студентів є участь в таких заходах відповідно обраного фаху, де вони представляють роботи англійською мовою. Зокрема, студенти 4 курсу спеціальності «Прикладна екологія» взяли участь в роботі студентської конференції «Чорнобиль: 30 років потому».

Цікавим є також досвід проведення конкурсу презентацій «My Future Professions». Конкурс був проведений в два тура. Протягом першого туру студенти подавали презентації про свої майбутні професії, журі обрало кращі роботи. З кращими роботами студенти виступили на конференції.

Таким чином, позааудиторна робота студентів розглядається як одне з важливих джерел задоволення пізнавальних потреб і як засіб підтримки й подальшого розвитку навчально-професійних мотивів вивчення англійської мови.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Астахова В.І. Гуманістичний підхід – головний принцип освітньої реформи в Україні // Проблеми освіти: Наук.-метод. зб. / Кол. авт. – К.: ІЗМН, 1998. – Вип. 12. – 216 с.
2. Концепція виховання у національній системі освіти // Інформ. зб. Мін. освіти. – 1996. – № 13.
3. Костюк Г. Навчально – виховний процес і психологічний розвиток особистості. – К.: Рад. шк., 1998 – 608 с.
4. Національна доктрина розвитку освіти України в ХХІ столітті // Освіта України. – 2001. – 18 липня. – №29.– С. 4-7.
5. Покась Л. Методика організації і проведення уроку – конференції. // Географія та основи економіки в школі. – 2008. – №6. – С. 31- 34.

*Наталія Коноплян
(Ізмаїл)*

КУЛЬТУРА СПІЛКУВАННЯ ДИТИНИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ПІД ЧАС ГРИ

У статті розкривається суть поняття «культура спілкування» та питання формування всебічного розвитку дошкільника під час гри.

Ключові слова: *гра, культура, спілкування, дошкільник, всебічний розвиток.*

The article deals with the essence of the concept of "a culture of communication and the formation of a comprehensive development of preschooler during the game.

Key words: *game, culture, communication, preschool, comprehensive development.*

На сучасному етапі проблема оптимізації спілкування має два досить чітко позначених нами шляхи вирішення: навчання (переважно дорослих людей) маніпулятивним технологіям у сфері спілкування; формування з дитячих років у зростаючого людини справжньої культури спілкування. Перший шлях неминучий у тому випадку, якщо на різних етапах вікового розвитку не створювалися умови для становлення культури спілкування, якщо процес розвитку дитини як суб'єкта спілкування був стихійним і відбувався безконтрольно.

Теоретичною базою дослідження з'явилися психологічні теорії спілкування (А. А. Леонтьєв, Б. Ф. Ломов, Н.Н. Обозов та ін); основні положення філософії, культурології, етики, що стосуються опису процесів освоєння людиною моральною, поведінкової культур, культури спілкування (М. М. Бахтін, В. С. Библер, С. М. Іконнікова, В. А. Ільєва, Л. Н. Каган, М. Мзс та ін), теорії ділового спілкування та культури ділового спілкування (Р. В. Бороздіна, Л. В. Власов, Н.В. Казарінова, О. Ю. Маркова, Ст. Н. Лавриненко, А. Ю. Панасюк та ін), закономірності психічного і соціального розвитку молодшого школяра (К. І. Божович, Л. С. Виготський, Н.Ф. Голованова, Д. І. Фельдштейн та ін), психолого-педагогічні дослідження функцій малих груп та умов оптимізації спілкування в системі "вчитель-учень", "учень-учень" (Н.А. Березовин, В. О. Кан-Калик, Я. К. Коломинський, Г. В. Лийметс, Н.Ф. Маслова, А. В. Мудрик, К. І. Новікова, А. А. Реан та ін).

Взаємини між дітьми дошкільного віку формуються методами виховання взаємодопомоги, досліджуються прийоми педагогічного керівництва взаєминами дітей різних вікових груп у різних видах їх спільної діяльності – ігрової, продуктивної, трудової, наголошується на необхідності створення в дитячому колективі атмосфери, пройнятої духом доброзичливості і взаємодопомоги, турботливого ставлення дітей одне до одного.

Протягом останніх років в українській психолого-педагогічній науці та педагогічній практиці загальноприйняте положення про те, що гра – один із найголовніших засобів всебічного розвитку дошкільників.

Саме ігрова діяльність, як ніяка інша, сприяє формуванню дитячого колективу, розвиткові позитивних взаємин у ньому, закладенню початків суспільної спрямованості особистості вже на етапі дошкільного дитинства (під суспільною спрямованістю особистості розуміють домінування колективістичних проявів у поведінці людини). У грі поглиблюється аналіз явищ, взаємин, моральних якостей людей [5].

Спостереження показують, що залучення дитини до роботи разом із ровесниками допомагає їй відчувати й зрозуміти необхідність виконувати загальноприйняті норми та правила взаємодії, формує вміння підпорядковувати свої особисті цілі й наміри груповим заради успіху загальної справи.

Правильно організована спільна діяльність дітей сприяє тому, що вони поступово навчаються поважати товаришів, розуміти їхні бажання, інтереси, вболівати не лише за свою частку праці, а й за роботу своїх товаришів та її кінцевий результат. Спільність повинна бути у всіх видах діяльності дітей: у грі, у праці, на заняттях.

Особливого значення С. Русова надає сімейному оточенню, оскільки «родинне виховання найкраще, бо в його основі лежить ласка матері». Мати, яка є «найкращим керманічем розвитку психології дитини», – природний вихователь своїх дітей, яка інший раз і без наукової підготовки, інстинктом уміє читати в дитячій душі й розуміти її. У сім'ї виховується повага до старших, взаємодопомога, співчуття. А педагоги повинні стати добрими порадиниками для батьків і продовжувачами формування гуманних рис, які заклали батьки [6].

Особисті взаємовідносини істотно впливають на формування дошкільника. При правильному педагогічному керівництві цими взаємовідносинами шляхом організації сумісного життя та діяльності дітей у дошкільному закладі вони стають важливим засобом формування колективу та вихованню взаємодопомоги між дітьми.

Потреба дитини в увазі, повазі, співпереживанні є фундаментальною в цьому віці. Важливо, щоб кожна дитина відчувала свою цінність і унікальність, і академічне досягнення тут вже не є визначальним критерієм, тому що поступово діти починають бачити й цінувати в собі та інших якості, які безпосередньо не пов'язані з навчанням. Допомогти кожній дитині реалізувати свій потенціал, виявити цінність навичок кожного і інших дітей.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Амонашвілі, Ш. А. Творячи людини [Текст] / Ш. А. Амонашвілі. – К., 2002. – 188 с.
2. Бодалев, А. А. Психологічні труднощі спілкування та їх подолання [Текст] / А. А. Бодалев, А. Р. Ковальов. – Х., 2011. – 422 с.
3. Божович, К. І. Проблеми формування особистості [Текст] / Л. В. Божович. – КР: НВО «МОДЕК», 2009. – 512с.
4. Виготський Л. С. Розвиток вищих психічних функцій [Текст] / Л. С. Виготський. – К., 2009. – 420 с.
5. Русова С.Ф. Дошкільне виховання // Русова С. Вибрані педагогічні твори / С.Русова. – К.: Освіта, 1996. – С. 34–184.
6. Спілкування і формування особистості школяра. Досвід експериментального психологічного дослідження [Текст]. – К: Педагогіка, 2010. – 152 с.

УДК 37.371

*Василь Копань, Ніна Хуторянська, Антоніна Беженар,
Ірина Селезньова, Володимир Копань
(Київ)*

ХРИСТИЯНСЬКА ЕТИКА ЯК ЛІКИ ПРОТИ КОРУПЦІЇ

Значна частина 40-60-річних теперішніх керівників навчалась в атеїстичному дусі, не дуже вірила в марксизм - ленінізм. Їх батьки не зуміли збудувати комунізм. Будучи розчарованими ідейно, ці керівники не захопились ідеєю розбудови вільної України, кинулись збагачуватись. Кому не повезло у крадіжках, той у в'язниці вивчає Біблію, яку раніше критикував.

У доповіді розглянуто агресивний, поміркований і науковий способи захисту Біблії з метою покращення навчання школярів християнській етиці і так ослабити корупцію у майбутньому.

Ключові слова: християнська етика, корупція, навчання дітей, Біблія.

При соціалізмі дітей виховували гаслом «Хто не працює, той не їсть» і обіцяли їм збудувати комунізм, в якому «кожному – по потребі, від кожного – по його можливостям». Сорок років тому прем'єр СРСР О. Косигін сміливо проголосив «Збагачуйтесь!».

Зараз у нас дикий капіталізм, схожий з американським, коли європейці почали хазяйнувати на територіях індіанців. Кожен знає, яка моральна ситуація в Україні. Говорити про це не будемо, бо вже сказали у доповідях [1-10]. Розглянемо коротко, чому деякі чиновники, судді, депутати, керівники високого рангу не вірять в Бога, порушують восьму Заповідь «Не кради» і вивчають Біблію у тюрмі. Щоправда, В.Ф.Янукович і там не читав її. В інтерв'ю якось сказав, що звик сам собі допомагати, не звертаючись до Бога.

1. Вік зневірених. Більшість корупціонерів старші сорока років. Вони навчались в атеїстичному дусі, слабо вірили в ідеї марксизму-ленінізму, хоч були комсомольцями та комуністами. Їхні батьки не зуміли збудувати комунізм. Зневірені в ідеях, вони розчарувались і у своїх економічних, політичних та гуманітарних професіях, не захопились ідеєю розбудови сильної держави. Їжа, алкоголь, курорти, самовихваляння, секс, снодійне – ось їхні інтереси. Будучи при владі, усіх повчають, відвідують Церкви різних обрядів, читають Біблію аж у тюрмі. Хіміки, біологи, фізики, техніки не розчарувались у своїх професіях, і 80% з них і зараз вірять в Бога.

2. Релігія – ліки. Співають в опері, що «Люди гибнут за металл. Сатана там правит бал». Якщо це так, то необхідно посилити виховання дітей, особливо на уроках християнської етики, головним підручником для якої є Біблія. В [4] було доведено, що між природознавцями і богословами у школі існують протиріччя, які базуються на незнанні Біблії першими, і природознавства – другими. Протиріччя можна подолати, якщо вважати загальноприйнятими припущення: розширення Сингулярності, внаслідок якого утворився Всесвіт, спричинене абсолютним (без національних ознак) Богом. Атоми, що виникли у післяінфляційний період, мали такі властивості, внаслідок яких автоматично виникло життя. Бог автоматизував цей процес, будучи мудрим, знаючим і вмілим. Він запрограмував і автоматичне виникнення людського виду і створення людьми цивілізації у техногенній фазі [10].

В духовних семінаріях України не повторюють за програмою середньої школи астрономію, фізику, біологію, тому священикам важко зрозуміти, що Бог забезпечив автоматичне самостворення всього. Їм важко повірити, що повідомлення творців Біблії про створення Єви з чоловічого ребра – то наукова гіпотеза, зрозуміла малограмотним людям. В [1] ми розрахували, що Бог з ребра в один кілограм створив жінку в 41 кг, витративши на це

гігантську енергію в $36 \cdot 10^{17}$ Джоулів. Ясно, що розумний Бог не використав закон перетворення енергії в масу. Він автоматизував і утворення видів, і виникнення Єви.

Доведено, що жінки сучасної тілесної досконалості існували на Землі вже 150 тисяч років, а чоловіки – лише 50 тисяч років тому [11]. Жінки колись спарювались із самцями, які дуже сильно відставали у своєму розвитку. Вони були у порівнянні із сучасними чоловіками не повністю людьми до тих пір, поки автоматично не відбувся еволюційний стрибок. Серед павуків і зараз є вид, в якому павучиха «чорна вдова» з'їдає свого «любого» після спарювання. У бджіл трутні недосконалі, не мають жала, не збирають мед, не захищають вулик і гинуть після першого спарювання. Недосконалими були і перші Адами. Жінки і зараз тілесно досконаліші за чоловіків, тому живуть на 7-9 років довше за них.

3. Агресивний захист Біблії, як науково-педагогічної книги. Біблію писали стародавні вчені. Їх було може 40, а може і 400, а критиків – більше. Не будемо їх перераховувати. Звернемо увагу на захисників Біблії.

Наукове відкриття про створення Всесвіту після Великого вибуху у [12, с. 52] називається «язичницьким маразмом останньої стадії». У [12] є й інші лайливі аргументи:

- Час існування Всесвіту (13,7 млрд років) – це «маячня дослідників язичників з НАСА» (с.30);

- Наукова точка зору про початок життя на Землі – «марновірна версія» (с. 6);

- Мутації генетичної системи, внаслідок яких виживають досконаліші види – «симптом безбожництва біологів з потьмаренням їх розуму, нездорова фантазія Дарвіна» (с. 31).

В [2] наводяться й інші характеристики доказів природничиків: «півняча логіка, марення сивої кобили, від ліхтаря, розумова патологія, шарлатанство, біснування...». Спочатку створюється враження, що автори [12] мали намір судити Коперника, Галілея, Бруно, але, посилаючись на астрономію (старий підручник для 10 кл, 1973 р.), вони дозволили зрозуміти, що вони не є природознавцями. Їхній агресивний захист (тиражем 100 000) Біблії нашкодив навчанню школярів християнській етиці.

4. Мирлюбивий захист Біблії. Він здійснений у [13-14]. Книга [13] є хорошим підручником для навчання старшокласників християнській етиці. Сказано, що «діти – майбутнє нашої країни – позбавлені можливості черпати з глибин Істини Христової. Через це маємо таку бездуховність і занедбаний моральний стан суспільства, для якого матеріальні цінності понад усе, а вже потім - духовні» [13, с. 5]. В книзі грамотно пояснено появу світла, інтервали часу Творення, будову атома і атомних ядер (с. 55-57). Не дуже правильно з точки зору природознавства розглянуто релігійні чуда. Як правильніше їх трактувати ми написали у [7].

Максим Маурітссон, автор книги [14] – закінчив фізичний факультет Сорбони, президент Спільки Католицьких Богословів (Стокгольм), рятував українських дітей, які постраждали від Чорнобильської аварії. Він створив математичну формулу Бога, яку ми вдосконалили [6].

Захист Біблії в [14] наступний.

4.1. Першою Божою властивістю Біблії є її правдивість і достовірність. Правда Біблії завжди спрямована на спасіння людей.

4.2. Ціль Біблії – показати план спасіння й дорогу до його досягнення, а не давати повчання з царини природничих наук.

4.3. Мойсей, зійшовши до рівня простих людей, описував те, що можна було сприйняти людськими зовнішніми органами відчуттів (зором, слухом).

4.4. Біблія не висвітлює деталей будови фізичного світу, пізнання якого відбувається завдяки людському мисленню й досліддам.

Як бачимо, богослов і фізик за освітою М.Маурітссон захищає Біблію лише з точки зору моралі, етики, психології. У доповідях [1-10] ми захищали Біблію по лінії природознавства.

5. *Захист Біблії фізиками*. Вірі в Бога присвячено 15 сторінок книги Нобелівського лауреата С.Вайнберга [15]. Сказано: «Если и есть что-то в природе, что мы могли бы открыть, и что пролило бы свет на дело рук Божьих, так это окончательные законы природы». З цих слів зрозуміло, що найголовніші кінцеві закони природи фізики вважають Божими, наприклад, закон збереження енергії. В [15] перераховано фізиків, які називають закони природи Божим розумом: Стів Хокінг, Чарльз Мізнер, Альберт Ейнштейн, Ервін Шредінгер, Джон Уілер, Вольфганг Паулі. Природознавці не будуть безбожниками. Їх так називають ті, хто не розуміє фізики і біології та мають право на свободу слова. Вчені не крастимуть, бо одержують задоволення від науки. Вони в ній не розчаровуються навіть тоді, коли на науку держава виділяє у 30 разів менше коштів, ніж Росія [1].

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Копань В.С., Хуторянська Н.В., Беженар А.А. Нобелівські премії і школа // Матеріали XXIV Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку»: Зб. наук. праць. – Переяслав-Хмельницький, 2016. – Вип. 24. – С.46-49.
2. Копань В.С., Хуторянська Н.В., Беженар А.А. Християнська етика і школа // Матеріали XXV Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку»: Зб. наук. праць. – Переяслав-Хмельницький, 2016. – Вип. 25. – С.73-76.
3. Копань В.С., Хуторянська Н.В., Беженар А.А., Селезньова І.А. Про соціальні труднощі навчання дітей християнській етиці // Матеріали XXIX Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку»: Зб. наук. праць. – Переяслав-Хмельницький, 2017. – Вип. 29. – С.161-164.
4. Копань В.С., Хуторянська Н.В., Беженар А.А., Копань В.Т. Про співпрацю у школі богословів і природознавців // Матеріали XXX Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку»: Зб. наук. праць. – Переяслав-Хмельницький, 2017. – Вип. 30. – С. 133-136.
5. Копань В.С., Хуторянська Н.В., Беженар А.А., Копань В.Т. Джерела підручника «Християнська етика» для старшокласників // Матеріали XXXI Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку»: Зб. наук. праць. – Переяслав-Хмельницький, 2017. – Вип. 31. – С.163-166.
6. Копань В.С., Хуторянська Н.В., Беженар А.А., Селезньова І.А., Копань В.Т. Біблійне природознавство і християнська етика у школі // Матеріали XXXII Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку»: Зб. наук. праць. – Переяслав-Хмельницький, 2017. – Вип. 32. – С.107-111.
7. Копань В.С., Хуторянська Н.В., Беженар А.А., Селезньова І.А., Копань В.Т. Катастрофи і шкільна християнська етика // Матеріали XXXIII Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку»: Зб. наук. праць. – Переяслав-Хмельницький, 2017. – Вип. 33. – С.120-123.
8. Копань В.С., Хуторянська Н.В., Беженар А.А., Селезньова І.А., Копань В.Т. Шкільна християнська етика в животовому лісі // Матеріали XXXIV Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку»: Зб. наук. праць. – Переяслав-Хмельницький, 2017. – Вип. 34. – С.33-36.
9. Копань В.С., Хуторянська Н.В., Беженар А.А., Селезньова І.А., Копань В.Т. Християнська етика і сироти // Матеріали XXXV Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку»: Зб. наук. праць. – Переяслав-Хмельницький, 2017. – Вип. 35. – С.88-92.
10. Копань В.С., Хуторянська Н.В., Беженар А.А., Селезньова І.А., Копань В.Т. Пошук життя у Всесвіті і шкільна християнська етика // Матеріали XXXVII Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи

розвитку»: Зб. наук. праць. – Переяслав-Хмельницький, 2017. – Вип. 37. – С.178-181.

11. О.Харламов. Кто появился раньше – мужчина или женщина? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: privatelife.ru/2006/tv06/n18/4.html

12. Козирчук Л.М., Гуценко С.Л. Це було так! Біблія і сучасна наука про походження Всесвіту // Вид-во УПЦКП. – 2005. – 101 с.

13. Слобідський Серафим Закон Божий. Підручник для сім'ї та школи // Вид-во УПЦКП. – 2008. – 655 с.

14. Маурітссон Максим. Католицьке віровчення // Вид-во університету «Києво-Могилянська академія». – 1998. – 191 с.

15. Вайнберг Стивен. Мечты об окончательной теории. – М.: Изд-во «Едиториал УРСС», 2004. – 253 с.

УДК 378.147

Любов Крива
(Волноваха)

МАТЕМАТИЧНЕ МИСЛЕННЯ

У пропонованій статті йде мова про розвиток математичного мислення, без цілеспрямованого розвитку якого неможливо досягти ефективних результатів у навчанні системі математичних знань, умінь і навичок студентів; про формування мотивів і мотивації навчання, цілеспрямоване використання методів, прийомів і засобів активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів.

Ключові слова: мислення, навчально-пізнавальна діяльність, студент, знання, навчання, активність, мотивація.

Серед багатьох проблем викладання математики все більша уваги педагогів приділяється проблемі виховання математичного мислення. Ефективність і якість навчання математиці визначається не тільки глибиною й міцністю оволодіння системою математичних знань, умінь і навичок, передбачених програмою, але й рівнем їх математичного розвитку, ступенем підготовки до самостійного оволодіння знаннями.

Практика навчання неминуче вимагає від викладача роботи над розвитком математичного мислення студентів [1].

Математична освіта студентів являє собою складний процес, основними компонентами якого є:

- а) придбання певної системи математичних фактів і ідей;
- б) оволодіння певними математичними вміннями і навичками;
- в) розвиток математичного мислення.

Математичне мислення є не тільки одним з важливих компонентів процесу пізнавальної діяльності студентів, але і таким компонентом, без цілеспрямованого розвитку якого неможливо досягти ефективних результатів у навчанні системі математичних знань, умінь і навичок.

Розвиток математичного мислення припускає не стільки розвиток у студентів здатності до оволодіння фіксованими операціями і прийомами, скільки здатність до виявлення нових зв'язків, оволодіння загальними прийомами, які можуть привести до розв'язання нових завдань, до оволодіння новими знаннями [2].

У процесі навчання математики вихованню критичності і самокритичності мислення сприяє постійне звертання до різного виду перевірок, грубим прикидкам знайденого шуканого, результату, а також до перевірки умовисновків, зроблених за допомогою індукції, аналогії і інтуїції [3].

Властиві математичного стилю мислення: ясність, точність, лаконічність мови і запису, оригінальність (самостійність) мислення і його доказовість.

Важливо зробити студентів учасниками наукового пошуку: міркуючи вголос, висловлюючи припущення, обговорюючи їх, доводячи істину.

Велика роль опорних схем або карток-інформаторів в активізації пізнавальної діяльності студентів. Опорні схеми, картки-інформатори зменшують навантаження на пам'ять, допомагають подолати страх перед необхідністю викласти матеріал самостійно.

Метод тестування дозволяє об'єктивно визначити результати навчання, виявити проблеми і недоліки навчання як цілої групи, так і кожного студента окремо. Тестування дозволяє:

- урахувати індивідуальні особливості студентів;
- перевіряти якість засвоєння матеріалу;
- різноманітнити процес навчання;
- заощадити час на опитування;
- використовувати тести для комп'ютеризації навчання.

Пожвавлює заняття і використання різних форм ІКТ, але найбільш простий з них є презентація, коли комп'ютер виконує роль і дошки, і підручника, і дидактичного посібника. Використання цієї форми дає ряд переваг:

- можливість забезпечити студентів індивідуальний режим роботи;
- можливість надати різну інформацію в різному виді;
- більші можливості оформлення інформації;
- оптимізація роботи вчителя при підготовці занять;
- при проведенні контролю знань [4].

Комп'ютер практично вирішує проблему індивідуалізації навчання, дозволяє підсилити мотивацію навчання, усунути одну з найважливіших причин негативного відношення до навчання – неуспіх, обумовлений нерозумінням суті проблеми, значними пробілами в знаннях і т.д. На комп'ютері студент одержує можливість довести рішення будь-якої проблеми до кінця, опираючись на необхідну допомогу. Використання анімації, кольору, звуку втримує увагу студентів.

Включення в хід заняття інформаційно-комп'ютерних технологій робить процес навчання математиці цікавим, створює у студентів бадьорий, робочий настрій, полегшує подолання труднощів у засвоєнні навчального матеріалу [4].

Розв'язування математичних завдань вимагає застосування численних розумових умінь: аналізувати задану ситуацію, зіставляти дані і шукані; конструювати найпростіші математичні моделі, здійснюючи уявний експеримент; синтезувати, відбираючи корисну для розв'язання завдання інформацію, систематизуючи її; коротко і чітко, у вигляді тексту, символічно, графічно і т.д. оформляти свої думки; об'єктивно оцінювати отримані при розв'язанні завдання результати, узагальнювати або спеціалізувати результати розв'язку завдання, досліджувати особливі прояви заданої ситуації [5].

Індивідуальна пам'ять зберігає не всю інформацію, а переважно «узагальнені і згорнуті структури». Збереження такої інформації не навантажує мозок надлишковою інформацією, а, що запам'ятовується дозволяє довше зберігати і легше використовувати. Навчання узагальненням при розв'язанні завдань розбудовує не тільки мислення, але і пам'ять, формує «узагальнені асоціації».

Математичні завдання повинні активізувати думку студентів, змушувати її працювати, розвиватися, удосконалюватися. При рішенні математичних завдань студенти не тільки виконують побудови, перетворення і запам'ятовують формулювання, але і навчаються чіткому логічному мисленню, умінню міркувати, зіставляти і протиставляти факти, знаходити в них загальне і різне, робити правильні висновки.

Математичні текстові завдання і вправи, які активізують розумову діяльність студентів:

– завдання, розраховані на відтворення (при їх розв'язанні опираються на пам'ять і увагу);

– завдання, рішення яких приводить до нової, невідомої до цього думки, ідеї; творчі завдання.

Завдання на доказ доводять істотний вплив на розвиток і активізацію мислення студентів. Саме при виконанні доказів вигострюється логічне мислення студентів, розробляються логічні схеми рішення завдань, виникає потреба студентів в обґрунтуванні математичних фактів.

Завдання і вправи у відшуванні помилок також відіграють значну роль у розвитку математичного мислення студентів. Такі завдання привчають звертати увагу на особливо тонкі місця в логічних міркуваннях, допомагають розрізняти багато в чому подібні поняття, привчають до точності суджень і математичної строгості і т.д. Перші вправи у відшуванні помилок повинні бути нескладними.

З досвіду встановлено, що розв'язування одного завдання декількома способами приносить більше користі, чим розв'язування підряд декількох стереотипних завдань. Розгляд студентом різних варіантів розв'язування, уміння вибрати з них найбільш раціональні, прості, витончені свідчать про вміння студента мислити, міркувати, проводити правильні умовиводи. Різні варіанти розв'язування одного завдання дають можливість студентові застосовувати весь арсенал його математичних знань. Таким чином, розгляд різних варіантів розв'язування завдання виховує у студента гнучкість мислення. Пошук раціонального варіанта розв'язування лише спочатку вимагає додаткових витрат часу на розв'язування завдання. Конструювання завдань студентами змушує їх використовувати більший обсяг інформації, застосовувати міркування, зворотні застосовувані при звичайному розв'язуванні завдань. Отже, при складанні завдання студент застосовує логічні засоби, відмінні від тих, за допомогою яких вирішуються звичайні завдання, відкриває нові зв'язки між математичними об'єктами. Це розбудовує і активізує їх мислення.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Актуальні питання методики викладання математики: Збірник праць. – М.: МГПИ, 1981.
2. Лизинский В.М. Прийоми й форми в навчальній діяльності / В.М. Лизинський. – М.: Центр пед. пошук, 2002. – С. 160.
3. Вялова С.В. Як скласти й розв'язати завдання / С.В. Вялова. – М.: Освіта, 1998. – С. 48-67.
4. Сумський В.І., Сільвейстр А.М. Викладання нового матеріалу за допомогою нових інформаційних технологій // Методичні засади конструювання змісту професійної освіти: Наук.-метод. збірник / Ред.кол.: І.А. Зязюн (голова), Н.М. Шунда (заст. голови), Н.Г. Ничкало та ін. – Вінниця: ВДПУ імені М. Коцюбинського, 1998. – Ч.2. – 277 с.
5. Мірошник Н.В. Розвиток логічного мислення при вивченні математики / Н.В. Мірошник. – М.: «Освіта», 1997. – С. 21.

**ПЕРСПЕКТИВИ ТА ПРОБЛЕМИ ПРОВЕДЕННЯ ТЕСТУВАННЯ
СЕРЕД СТУДЕНТІВ З ДИСЦИПЛІНИ
«УКРАЇНСЬКА МОВА ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ»**

У статті розглянуто перспективи та проблеми проведення тестування із предмету українська мова за професійним спрямуванням серед студентів старших курсів. Наведено і проаналізовано розвиток предмету у навчальній програмі ВНЗ та шляхи подальшого рішення проблеми шляхом проведення тестування серед студентів факультету інформатики.

Ключові слова: дослідження, проведення тестування, українська мова за професійним спрямуванням, ЗНО, українська мова.

Переваги ЗНО нині це чи не єдина лінійка, яка дозволяє виміряти навчальні досягнення в школах по всій країні. Експерти не даремно наголошують: якщо ви хочете щось змінити в школі, починайте змінювати іспити (у нашому випадку – ЗНО), адже саме на них орієнтується школа.

Останнім часом зовнішнє незалежне оцінювання абітурієнтів міцно зайняло місце головного інструменту оцінювання відбору студентів до українських вищих навчальних закладів. [7] До основних його переваг зараховують істотно більшу об'єктивність оцінювання порівняно з традиційними вступними іспитами, шкільними оцінками та іншими показниками, а також можливість порівняння всіх абітурієнтів за допомогою того самого інструменту. [3] Це важливо не тільки як гарантія об'єктивності та рівного доступу до якісної вищої освіти, але і з погляду надання абітурієнтам можливості подавати документи до багатьох ВНЗ, що було б неможливим у випадку необхідності складання вступних іспитів.

Не дивно, що час від часу постає питання про доцільність порівняння результатів ЗНО з української мови із іспитами в ВНЗ з української ділової мови. Щоб краще зрозуміти рівень знань студентів першого та другого курсу із знаннями, які вони отримали у школі та показали на ЗНО з української мови. [5] Також виникає питання доцільності використання ЗНО не тільки при відборі на бакалаврські програми навчання, але і для відбору студентів на інші рівні вищої освіти, зокрема – при вступі до магістратури [1].

Характерною рисою існуючої структури освітніх програм в Україні є наступність програм підготовки за рівнями бакалавра і магістра, а також надання випускникам, поряд з освітньою, ще й професійної кваліфікації. Це призводить до необхідності перевірки при вступі до ВНЗ насамперед рівня спеціальної підготовки, який забезпечує можливість успішного продовження навчання. [7] Вищі навчальні заклади України мають на меті випустити кваліфікованих спеціалістів, які гідно будуть представляти свою галузь на світовому рівні. Неабияка увага приділяється не тільки вивченню іноземних мов, а й державної – також, зокрема, проводиться вивчення дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням», що дозволяє студентам об'єктивно та правильно висловлювати свої думки у професійній сфері як у письмовій мові, так і у спілкуванні з колегами. [4]

У вищих навчальних закладах, під час першої сесії студенти складають дисципліну «українська мова за професійним спрямуванням». Зміст цієї дисципліни перевіряє залишкові знання з української мови у студентів, та навчає правильно оформлювати ділові документи, або ж термінологію обраної спеціальності. Проте цей іспит проходить лише на першому курсі не філологічних спеціальностей. [9] Ми вважаємо це незадовільним. Бо саме такий хід речей провокує розвиток безграмотності серед студентів. Знання з української мови з часом навчання стираються, та як наслідок, ми отримуємо випускників, які не пам'ятають елементарних правил написання слів, та використовують пошукові системи та онлайн перекладачі для правильного написання того, чи іншого слова.

Якщо говорити про українську мову, то перш за все слід зазначити, що вступники до ВНЗ вже складали відповідні тести. Скласти повторно такий самий тест немає сенсу. [6] Навіть якщо прибрати з нього питання, що стосуються української літератури, і залишити тільки перевірку загальної грамотності, все одно таке тестування для випускників українських шкіл та ВНЗ, як це пропонується в проєкті, буде зайвим. [1]

Якщо ж перевіряти рівень володіння професійною українською мовою, то ми знову зіткнемося з необхідністю розробляти велику кількість різних тестів для відносно невеликих груп абітурієнтів. Але до цього ще додадуться проблеми, пов'язані з пошуком розробників тестів, які достатньо добре володіють не тільки українською мовою, але й професійною термінологією. Тому є варіант проводити іспит, або навіть тести з української ділової мови частіше, ніж один раз на першому курсі. Це обумовлює переваги як для студентів, які не забувають прості правила написання та вимови українських слів, так і допомагає їм у написанні наукових робіт під час навчання та набуття студентом певних навичок дослідницької роботи.

Слід детальніше розглянути питання про доцільність та можливість проаналізувати знання з української мови абітурієнтів та студентів ВНЗ на першому курсі. Для дослідження буде обрано дві групи студентів факультету інформатики, четвертого року навчання. Далі буде порівняно результати тесту ЗНО з української мови, результати яких у відкритому доступі розміщено на сайті vstup.info та оцінки з предмету «українська мова за професійним спрямуванням», який студенти складали під час першої сесії. [8] Для аналізу поточних знань з української мови, студентами обраних групи буде запропоновано пройти тест, який був розроблений на основі тесту з української мови для держслужбовців. Тест буде складатися із завдань з таких тем: орфографія, орфоепія, граматики, морфологія та діловодства (завдання правильного формування та написання текстів у діловому стилі). Отримані результати дадуть змогу побачити рівень володіння мовою студентів, та нададуть результати для подальшого аналізу як самого тесту ЗНО з української мови, так і для корегування програми іспиту з дисципліни «Українська мова професійного спрямування» у вищих навчальних закладах, зокрема на базі НПУ ім. М.П.Драгоманова. [9]

Перевірка рівня підготовки студентів з української мови, в тому числі за допомогою методів стандартизованого тестування, є цілком виправданою. Але є питання того, яким саме повинен бути тест з української мови. На нашу думку, такий тест доцільно було б зробити структурно ближчим до відповідної частини тесту держслужбовців, що використовується при відборі на посаду у державних органах України.

Отже, тільки після переосмислення цілей та змісту дисципліни у ВНЗ «Українська мова професійного спрямування», а також апробації експериментальних тестів можна було говорити про доцільність складання іспитів із знань української мови та зробити наше студентство більш грамотним у галузі рідної мови та у професійному спілкуванні. Моє дослідження стане першим кроком у переосмисленні та трансформації навчання українській мові майбутніх спеціалістів з різних галузей.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Бахрушин В., доктор фізико-математичних наук // Стаття, Київський університет культури [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vnz.org.ua/statti/5808-chy-mozhlyvo-sogodni-vykorystovuvaty-zno-dlja-vstupu-do-magistratury>
2. Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://education-ua.org/ua/draft-regulations/archive/222-zakonoproekt-shchodo-zovnishnogo-otsinyuvannya-ta-deyakikh-pitan-organizatsiji-vstupnoji-kampaniji-do-vnz>
3. Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1719-2006-п>
4. Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
5. Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://www.ets.org/gre>
6. Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://studentaffairs.stanford.edu/gradadmissions/applying>

7. Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://www.stanford.edu/dept/app-physics/cgi-bin/academic-programs>
8. Електронний ресурс. – Режим доступу: http://www.testas.de/en/aufbau_en.htm
9. Електронний ресурс. – Режим доступу: http://www.uni-hamburg.de/campuscenter/bewerbung_e.html
10. Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://www.testdaf.de/index.php>

УДК 378.147.091

Юлія Мироненко
(Харків)

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ У МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ЗАСОБАМИ ІКТ

У роботі обумовлено доцільність формування професійної компетенції у майбутніх педагогів засобами інформаційно-комунікаційних технологій. Наголошується на тому, що використання ІКТ у професійній педагогічній діяльності – це невід’ємний показник кваліфікованості сучасного педагога, який, у свою чергу, є одним із чинників підвищення якості освіти.

Ключові слова: педагоги, компетентність, інформаційно-комунікаційні технології, інформаційна компетентність

The article stipulates the expediency of forming the professional competence of future teachers by means of information and communication technologies. It is noted that the use of ICT in professional pedagogical activity is an indispensable indicator of the qualification of a modern teacher, which, in turn, is one of the factors for improving the quality of education.

Key words: teachers, competence, information and communication technologies, information competence

Інформатизація – це один з перспективних напрямів удосконалення освіти в Україні. Результативність цього процесу багато в чому залежить від компетентності педагогів у галузі інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), адже отримання освіти в умовах інформаційного суспільства неможливе без використання сучасних технологій у навчально-виховному процесі будь-якого навчального закладу.

Мета статті – обумовити доцільність формування професійної компетенції у майбутніх педагогів засобами інформаційно-комунікаційних технологій.

Актуальними є положення сучасної теорії і практики інформатизації освіти які висвітлені в роботах (А. Яцишин, В. Биков, Ю. Машбиць, Д. Прокудін, М. Жалдак, М. Лещенко, І. Роберт, О. Спірін, М. Шишкіна та ін.) і зарубіжних учених (Г. Дженкінс (H. Jenkins), Д. Белшоу (D. Belshaw), П. Гілстер (P. Gilster), Дж. Стоммел (J. Stommel), А. Феррарі (A. Ferrari) та ін.). На нашу думку, професійна підготовка майбутніх педагогів може відбуватися і в умовах віртуального навчального середовища. У тлумаченні поняття «навчальне середовище» ми посилаємось на визначення В. Бикова та В. Кременя, що це штучно та цілеспрямовано побудований у навчальному закладі суттєвий оточуючий фахівця простір за допомогою якого здійснюється освітній процес, а також створені необхідні умови достатні для його учасників у освітньому процесі [4].

Реалії сьогодення обумовлюються тим, що використання ІКТ у професійній педагогічній діяльності – це невід’ємний показник кваліфікованості сучасного педагога, який, у свою чергу, є одним із чинників підвищення якості освіти.

Майбутньому фахівцю необхідно володіти професійною інформаційною компетентністю займатися професійною діяльністю та відчувати себе комфортно в сучасному

інформаційному просторі, вільно застосовувати на практиці здобуті знання. Враховуючи роботи Ю. Татур [3], В. Козирева і Н. Радіонової [2], В. Адольф [1] в яких говориться про те, що інформаційна компетентність це:

1. Компонент спеціальної компетентності в підготовці педагога передбачає забезпечення готовності вчителя до використання різних видів інформаційної діяльності, засобів ІКТ в предметній методиці.

2. Компонент ключової компетентності в підготовці педагога передбачає освоєння узагальнених видів інформаційної діяльності людини на основі використання ІКТ;

3. Компонент базової компетентності в підготовці педагога передбачає освоєння інформаційної діяльності, способів використання ІКТ в освітньому процесі, в професійно-педагогічній діяльності вчителя;

Процес формування професійної компетенції майбутнього педагога в умовах ВНЗ відбувається за допомогою розвитку наявних технологічних, спеціальних, ключових, базових компетенцій, що відповідають різноманітності діяльності фахівця. Розвиток професійної компетентності майбутнього педагога здійснюється за рахунок інтеграції теоретичного, практичного та методичного розділів професійної підготовки та ресурсів інформаційно-дидактичного середовища педагогічного ВНЗ.

Формування професійної компетенції у майбутнього педагога передбачає:

- вміння і навички роботи з ІКТ;
- застосовувати відповідні прийоми пошуку, аналізу, адекватного відбору, систематизації, використання інформації;
- самостійно створювати різноманітні тестові завдання; враховувати дидактичні принципи, закономірності, способи, форми організації навчального процесу для його оптимізації на основі комп'ютеризації;
- дохідливо й чітко викладати навчальний матеріал з огляду на специфіку предмета, рівень підготовки, життєвий досвід і вік; уміння перебудовувати за необхідності план і хід викладу навчального матеріалу.

Висновки. В умовах безперервної модернізації педагогів найважливішими якостями спеціаліста стають ініціативність, здатність творчо мислити та знаходити правильні рішення у нестандартних ситуаціях. Роботодавці зацікавлені не тільки у професіоналізмі випускників, але і в їх комунікативності та рівні інформаційно-комунікативної культури. Крім того, сучасний відповідний спеціаліст повинен не тільки володіти певним набором ключових компетентностей, але й уміти орієнтуватися в нестандартних педагогічних ситуаціях і знаходити і впроваджувати інновації.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Адольф В. А. Методологические подходы к формированию информационной культуры педагога / В. А. Адольф, И. Ю. Степанова // Информатика и Образование. – 2006. – №1. – С. 2–5.
2. Компетентностный подход в педагогическом образовании : коллективная монография / под ред. В. А. Козырева, Н. Ф. Радионовой. – СПб : Изд-во РГПУ им. А. И. Герцена, 2004.
3. Татур Ю. Г. Компетентностный подход в описании результатов и проектировании стандартов высшего профессионального образования : авторская версия : материалы ко второму заседанию методологического семинара / Ю. Г. Татур. – Москва : Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. – 16 с.
4. Бугайчук К. Л. Електронний підручник: поняття, структура, вимоги [Електронний ресурс] / К. Л. Бугайчук // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2011. – № 2 (22). – Режим доступу: <http://www.journal.iitta.gov.ua>.

Науковий керівник: кандидат історичних наук Фесенко В.Ю.

Тетяна Паламарчук
(Новоград-Волинський)

ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ КОУЧИНГУ ТА ТРЕНІНГОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ УДОСКОНАЛЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

У статті здійснено теоретичне обґрунтування коучингу та тренінгових технологій як інноваційної форми вдосконалення педагогічної майстерності у контексті інноваційних педагогічних технологій вищої школи.

Ключові слова: коучінг, коуч-сесія, коуч, технології, тренінг, інноваційні технології, педагогічна майстерність.

This article provides a theoretical substantiation of coaching and training technologies as an innovative form of improvement of pedagogical skills in the context of innovative pedagogical technologies of higher education.

Keywords: coaching, coaching session, coaching, technology, training, innovative technologies, pedagogical skills.

Педагогічна праця викладача вищого навчального закладу є особливою формою професійної діяльності, змістом якої є навчання, виховання і розвиток студентів, сприяння формуванню у них фахових знань, умінь і навичок, активної життєвої позиції, що дасть змогу майбутньому випускникові активно включитися у суспільну, культурну, політичну та інші сфери життя суспільства.

Педагогічна майстерність є важливим складником професійної діяльності викладача. За визначенням І. А. Зязюна, педагогічна майстерність – це вияв високого рівня педагогічної діяльності, синтез наукових знань, умінь і навичок методичного мистецтва і особистих якостей педагога, що забезпечує високий рівень самоорганізації професійної роботи [3, с. 179].

Одним із шляхів удосконалення педагогічної майстерності є метод коучингу у контексті інноваційних педагогічних технологій вищої школи.

Коучинг (від англ. coaching – наставляти, надихати, тренувати для спеціальних цілей, підготовляти до вирішення певних завдань) – це різновид технології науково-методичного супроводу, система принципів і прийомів, що сприяють розвитку потенціалу особистості та групи спільно працюючих людей (команди, організації), а також забезпечують максимальне розкриття та ефективну реалізацію цього потенціалу. За визначенням Міжнародної Федерації Коучингу ICF, коучинг – це система реалізації спільного соціального, особистісного, творчого потенціалу учасників процесу неперервного розвитку педагогічної майстерності із метою отримання максимально можливого результату; співробітництво, яке допомагає клієнтам досягати реальних результатів у своєму особистому і професійному житті [5, с. 25].

Науковці та дослідники відносять коучинг до інноваційних технологій, адже цей напрям є новим у сфері освіти. Коучингу притаманне максимально швидке досягнення мети шляхом активізації необхідних здібностей та вдосконалення нових навичок тих, хто навчається. Як і саму концепцію, так і термін вітчизняні освітяни запозичили із західного наукового дискурсу, але навіть у першоджерелах ця тема не є достатньо вивченою і опрацьованою [4, с. 63]. У західних дослідників можна знайти суперечливі визначення того, що називають коучингом (дослівно «тренерство»), завдяки паралельно існуючому терміну «менторинг» (дослівно – «наставництво»), з яким коучинг або ототожнюють, або, водночас, протиставляють. Це не дивно, адже термін «коучинг» об'єднав декілька концепцій, на розі яких і з'являються суперечності. За К. Колетт, показовим прикладом можна вважати протиставлення ідеї директивного втручання: у коучингу існують концепції, згідно з якими ті, хто навчаються, повинні, насамперед, оволодіти навичкою самостійно направляти та

коригувати своє навчання. З іншого боку, наставництво передбачає визначення чітких цілей та більшу орієнтацію на кар'єрне зростання [6, с. 76].

Коучинг проводиться у формі регулярних зустрічей – коуч-сесій (телеконференцій, вебінарів) коуча і студентів, проте іноді він включений і в реальну діяльність клієнта: консультування під час конференцій, майстер-класів, підготовки та прийняття рішень, публічних виступів тощо. Вид коуч-занять визначається викладачем, коучем та студентом (навчальною групою) залежно від індивідуальних потреб, запитів, професійних проблем.

Переважа надається інтерактивним формам організації навчання. Коуч-сесії можуть проводитися як в навчальному закладі, так і поза (виїзні тренінги). Електронний коучинг використовується за допомогою e-mail, а також консультування в режимі on-line, що дозволяє коучу і його клієнту, що знаходяться далеко один від одного, зняти проблему тимчасових зон, зробивши коучинг більш мобільним. Частотність і тривалість коуч-сесій визначається студентом (викладачем) спільно з коучем. Коучинг-сесія триває від 30 до 90 хвилин.

Термін "тренінг" (з англ. train, training) має низку значень: навчання, виховання, тренування, дресирування. Існує багато визначень цього поняття. Однак Ю. Ємельянов розглядає тренінг як групу методів, спрямованих на розвиток здібностей до навчання та оволодіння будь-яким складним видом діяльності. Тренінг визначається і як засіб перепрограмування моделі управління поведінкою та діяльністю, що вже існує в людини. Сьогодні існує декілька видів тренінгу: тренінг партнерського спілкування, тренінг сенситивності та тренінг креативності, що пов'язані з психогімнастичними вправами, які націлені на формування та розвиток умінь, навичок і настанов ефективного спілкування [1, с. 57].

Завдання полягає у формуванні:

- умінь організації позитивної міжособистісної взаємодії у спільноті;
- нових знань з певної теми;
- умінь і навичок виконання різних видів педагогічної діяльності у стандартних і нестереотипних навчально-виховних ситуаціях;
- умінь критичного і творчого мислення у процесі вирішення завдань;
- умінь аналізу і вибору педагогічних дій у навчально-виховних ситуаціях;
- особистісних суджень, оцінок, рефлексії;
- навичок роботи у команді [2, с. 150].

Також існує декілька відмінностей між тренінгом та коучингом: програма тренінгу фіксована й розроблена тренером, у коучингу програма складається особою, що проходить коучинг, вона може бути гнучкою і не фіксованою; зміни відбуваються завдяки втручанням зовнішніх вимог у процес тренінгу, коучинг працює з клієнтом для виявлення цінностей та підтримки внутрішньої мотивації; тренінги здебільшого не мають зворотного зв'язку. Ці відмінності не можуть заперечити того факту, що коучі мають спільне з тренерами/викладачами, а тренери/викладачі можуть адаптувати деякі основні принципи успішного коучингу.

Якісна підготовка майбутніх працівників є пріоритетним напрямком діяльності навчальних закладів з підготовки висококваліфікованих фахівців. Тому необхідним завданням є постійне вдосконалення методів, форм навчання та оновлення навчального матеріалу.

Висновки. У контексті вищої освіти коучинг – це технологія, яка вимагає таких відносин викладача із студентами, коли завданням педагога стає організація процесу самостійного пошуку студентами оптимальних рішень та відповідей на питання, що їх цікавлять.

Методи коучингу дозволяють швидко і якісно розвивати і посилювати нові навички та компетенції людини. Коучинг підтримує активне прагнення студента на шляху до успіху. Це процес виявлення та посилення якостей та здатностей студента необхідних для досягнення

результатів у будь-яких сферах життя, насамперед в оволодінні медичними професійними знаннями, а надалі – в професії, взаєминах при спілкуванні з хворими.

Отже, коучинг використовується для допомоги тим, хто навчається, для того щоб розібратися у власних здібностях та навчитись їх використовувати.

Таким чином, як освітня технологія, коучинг належить до інтерактивних технологій сучасної освіти.

Перспектива подальших досліджень полягає в усвідомленні та вивченні феномену коучинга та тренінгових технологій, як таких, що формують суб'єкта, здатного рефлексувати та використовувати свій інтелектуальний та особистісний потенціал самостійно.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Пометун О.І. Сучасний урок: інтерактивні технології навчання Електронний ресурс / О.І. Пометун, Л.В. Пироженко. – К.: А.С.К., 2004.
2. Протасова Н.Г. Післядипломна освіта педагогів: зміст, структура, тенденції розвитку: монографія [Текст] / Наталія Георгіївна Протасова. – К.: Міленіум, 1998. – 151 с.
3. Семиченко В. А. Пріоритети професійної підготовки: діяльнісний чи особистісний підхід? / В. А. Семиченко // Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи: Монографія / За ред. І. А. Зязюна. – К.: Віпол, 2000. – С. 176–203.
4. Сидоренко В.В. Положення «Про педагогічний коучинг у системі післядипломної освіти» [Текст] / Вікторія Вікторівна Сидоренко. – Донецьк: Витоки, 2014. – 63 с.
5. Coaching for teaching and learning: a practical guide for schools, Guidance report Rachel Lofthouse, David Leat, Carl Towler. – CFBT – 2010.
6. The role of coaching in vocational education and training, – City And Guilds (Centre For Skills Development): Alan Brown, University of Warwick; Liz Browne, Oxford Brookes University; Kathleen Collett, City & Guilds Centre for Skills Development; Chris Devereux, Institute of Education; Jill Jameson, University of Greenwich, Centre for the Use of Research and Eviden.

*Любов Передері
(Ізмаїл)*

ТВОРЧИЙ ПІДХІД ВИХОВАТЕЛЯ ДО РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ ДОШКІЛЬНИКІВ

У статті розглядається аналіз теоретичних підходів щодо формування творчого підходу вихователя до пізнавальних інтересів у дітей дошкільного віку. Розкрито особливості застосування системного підходу до організації дослідницької діяльності як засобу їх розвитку.

Ключові слова: *творчість, пізнавальний інтерес, виховання особистості, розвиток, діяльність.*

In the article the analysis of theoretical approaches to the formation of the creative approach the caregiver to the educational interests of children of preschool age. The article reveals the features of the application of the system approach to the organization of research activities as a means for their development.

Key words: *creativity, cognitive interest, education of personality development, activity.*

Одним із пріоритетних завдань, визначених Національною доктриною розвитку освіти в Україні, є створення передумов для виховання особистості, здатної творчо мислити, самостійно приймати нестандартні рішення, гнучко реагувати на зміни в умовах докорінної

перебудови всіх сфер життєдіяльності суспільства. У зв'язку з цим нині відбувається модернізація національної системи освіти та вироблення новітніх концепцій виховання людини. Формування творчої особистості, реалізація її природних нахилів і здібностей в освітньому процесі є стратегічним завданням, визначеним II Всеукраїнським з'їздом педагогічних працівників.

Актуальність вищезазначених аспектів проблеми на сучасному етапі розвитку дошкільної освіти вимагає пошуку найбільш ефективних засобів, форм та методів формування пізнавальних інтересів дошкільників. Перед сучасними теоретиками та практиками постає важливе питання, як же примусити дитину знаходитись у постійному пошуці, щось досліджувати, над чимось експериментувати.

Забезпечити це зможе розумне поєднання різних видів діяльності, серед яких особливе місце займає пошуково-дослідницька.

В.О.Сухомлинський з цього приводу відзначав: „ Може маленька дитина повторює те, що було зроблено, створено іншими людьми, але якщо це її діяння – плід її власних розумових зусиль, – вона творець, її розумова діяльність – є творчість” [8].

Актуальність дослідження проблеми творчого розвитку дошкільників зумовлена такими факторами:

- по-перше – потреба у зростанні творчих ресурсів дитини в умовах глобалізації суспільства;
- по друге – необхідність активізації творчої активності у всіх сферах конструктивної діяльності у зв'язку з прискоренням розвитку всіх сфер духовного і матеріального виробництва в суспільстві;
- по-третє – провідна роль творчості як суб'єктивного й об'єктивного факторів розвитку загальної і, зокрема, художньої культури самої особистості дошкільника.

Оскільки, як зазначають відомі вітчизняні вчені (Г. Костюк, О. Леонт'єв, В. Моляко, Я. Пономар'єв та ін.) [3; 5], особистість найінтенсивніше формується у період молодшого віку, то саме дитячий заклад покликаний відіграти провідну роль у творчому розвитку дитини. Проте, в сучасній педагогіці загальної освіти існують певні прогалини щодо творчого розвитку учнів. Вони зумовлені репродуктивно-виконавчими видами робіт, практикою залучення до творчої діяльності здебільшого обдарованих дітей. Сьогодні виникає необхідність у глибшому вивченні сучасної вітчизняної і зарубіжної практики креативної педагогіки, теорії творчого розвитку дошкільнят, педагогічного досвіду навчання, виховання і розвитку особистості засобами логічного мислення.

Розвиток творчої особистості у дошкільному закладі потребує відповідних умов, від яких залежить його ефективність, працездатність особистості як суб'єкта діяльності. Цьому найбільшою мірою сприяє навчально-виховний комплекс з єдиними підходами та вимогами до кожної дитини, наданням їй максимальних можливостей для виявлення і розкриття творчих здібностей дошкільника. Дитячий навчально-виховний заклад забезпечує творчий розвиток і особистісно-орієнтовану підготовку, гуманістичну систему взаємовідносин дитини і дорослого, взаємодію у діяльності сім'ї, дошкільного навчального закладу і школи, неперервність дошкільної і початкової освітніх ланок, створює єдиний соціально-педагогічний простір для успішного творчого розвитку дошкільника та школяра і здійснення завдань навчання та виховання.

Отже, розвиток пізнавальних інтересів дітей залежить від уміння вихователя створити дидактичні й організаційні умови в процесі навчання дошкільників. Для цього треба забезпечити продуктивний зміст розвивального довілля, системний підхід до організації активної пізнавальної діяльності дітей на основі використання ефективних форм, засобів і методів нестандартного типу для розвитку і стимулювання пізнавальних інтересів, врахування індивідуальності кожного вихованця та надання йому права реалізації власної ініціативи.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку „Я у Світі” / М-во освіти і науки України, Акад. пед. наук України; наук. ред. та упоряд. О.Л. Кононко. – К.: Світич, 2008. – 430 с.
2. Бабанский Ю.К. Избранные педагогические труды. – М.: Педагогика, 1982. – 560 с.
3. Костюк Г.С. Здібності та їх розвиток у дітей / Г.С. Костюк. – К.: Знання, 1963. – 80 с.
4. Лохвицька Л.В. Концептуальні засади проектування розвивального предметного середовища в дошкільних навчальних закладах [Електронний ресурс] / Л. В. Лохвицька. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/PORTAL/Soc_Gum/vkmu/2010_1/Lohvitska.pdf
5. Моляко В.О. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень / В.О. Моляко, О.Л. Музика. – Житомир: Видавництво ПП «Рута», 2007. – 319 с.
6. Пономарев Я.А. Психология творчества и педагогика / Я.А. Пономарев. – М.: Наука, 1976. – 280 с.
7. Суржанська В.А. Підготовчий етап розвивальної методики формування пізнавальної активності старших дошкільників засобами творчих завдань // Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету (Педагогічні науки). – Бердянськ: БДПУ, 2005. – №2. – С. 27-33.
8. Сухомлинський В.О. Твори в 5-ти т. – К., 1997. – Т.2. – С.467.

УДК 37.015.31:612

Юлія Пижук
(Бердичів)

РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ СТУДЕНТІВ ПРИ ВИВЧЕННІ ФІЗІОЛОГІЇ

У статті висвітлено важливість творчих здібностей студентів, які необхідно розвивати в навчально-виховному процесі. Особлива увага звернена на творчу діяльність студентів при вивченні медичних фундаментальних дисциплін.

Ключові слова: творчі здібності, мислення, студент, фізіологія, методи навчання.

In this article the importance of students' creative capabilities, which should be developed in the teaching and learning process, is shown. Special attention was paid to the creative activity of students in studying medical fundamental courses.

Key words: creative capabilities, thinking, student, physiology, teaching methods

Незаперечним є той факт, що процес європейської інтеграції України тісно пов'язаний із структурним реформуванням національної вищої освіти, спрямованим на підвищення конкурентоспроможності спеціалістів тієї чи іншої галузі.

Об'єктивна реальність сьогодення показує, що майбутнім медикам доведеться працювати в нових соціально-економічних умовах, де великого значення набуватиме уміння самостійно мислити та приймати необхідні рішення, вміти критично оцінювати результати своєї діяльності.

Адже основу сучасного суспільства складають не традиційні матеріальні, а інформаційні ресурси, наука, здібності людей, їхня ініціатива, креативність. Необхідною стала потреба у обдарованих, інтелектуально і духовно збагачених громадянах. Тому це не тільки актуальна проблема сучасної педагогічної науки та практики, а й соціальна необхідність.

Суспільству потрібні креативні фахівці з високим творчим потенціалом, здатні проникати в суть ідеї і втілювати її в життя. З досвіду роботи можна стверджувати, що в складних умовах, що постійно змінюються, найкраще орієнтується, приймає рішення, працює людина творча, гнучка, креативна, здатна до генерування і використання нового. Це

рішуча, смілива особистість, яка не зупиняється на досягнутому, вміє передбачати, планувати тощо.

Зараз незаперечний той факт, що творчості можна й потрібно вчити, адже вона є життєвою потребою.

Розглядають творчу діяльність студентів як таку, що сприяє формуванню таких якостей творчої особистості:

- самостійність у виборі знань;
- працелюбність;
- вміння бачити головне, спільне, різне;
- розумова активність;
- підбір матеріалу, який необхідний для виконання конкретного завдання і потребує творчого мислення.

В основі творчого мислення лежить дивергентний спосіб, що характеризується такими основними особливостями:

- швидкість – здатність висловлювати максимальну кількість ідей;
- гнучкість – здатність висловлювати широкий спектр ідей;
- оригінальність – здатність породжувати нові нестандартні ідеї.

У кожній людині природа закладає певний творчий потенціал, тому завдання викладача – допомогти студентові знайти та реалізувати себе в житті [1, 2].

Найефективніший шлях розвитку творчої особистості – залучення студентів до продуктивної творчої діяльності, створення умов для розквіту їх обдарованості. Тож основним завданням освітніх закладів є розвиток креативних здібностей студентів у процесі навчання і виховання. Тому вища медична освіта повинна бути орієнтована на формування творчої особистості спеціаліста, здатного до саморозвитку, самоосвіти, інноваційної діяльності, який володіє власним стилем мислення та може оригінально вирішувати поставлені завдання. Очевидно, що цього неможливо досягти тільки шляхом простої передачі знань від викладача до студента. Необхідним є здійснення рішучого повороту від масового, групового навчання до зростання індивідуального підходу, розвитку творчих здібностей майбутніх фахівців на основі їх самостійної роботи, впровадження нових активних методів і форм навчання.

Однією із фундаментальних дисциплін, при вивченні яких починається формування майбутнього медика, є фізіологія. Усі види завдань для розвитку творчих здібностей студентів (робота в малих групах по дослідженню фізіологічних особливостей організму в залежності від віку, статі; створення міні-проектів з використанням інноваційних технологій; кейс-метод) здійснюються у процесі вивчення визначених робочою програмою тем.

Одна з надзвичайно важливих умов ефективного розвитку творчих здібностей витікає з самого характеру творчого процесу, який вимагає максимальної напруги сил, оскільки здібності розвиваються тим успішніше, чим частіше в своїй діяльності людина добирається "до акме" своїх можливостей і поступово піднімає його рівень.

Однак вирішальна роль в організації навчальної діяльності студентів належить викладачеві, який повинен працювати зі студентом як із конкретною особистістю, з її сильними і слабкими сторонами, індивідуальними здібностями і схильностями. Викладач спрямовує роботу студента і допомагає подолати труднощі в процесі її виконання. Потрібно постійно стимулювати процес творчості, терпляче відноситися навіть до дивних ідей, невластивих у реальному житті, при цьому виключити зауваження і засудження [1, 3, 4].

Ефективними методами і прийомами розвитку творчих здібностей студентів є стимулювання інтересу, цікаві аналогії, емоційне переживання, метод відкриття, ситуації з можливістю вибору, підвищення стимулюючого впливу змісту навчального матеріалу тощо.

Досвід роботи показує, що більшість студентів із зацікавленням виконують творчі завдання, які дають їм можливість поглибити свої знання з окремих розділів фізіології

людини. Наприклад, при вивченні теми «Фізіологія нервової системи» студентам пропонується створити інтегральні схеми поширення нервового імпульсу при функціонуванні різних органів і систем.

Творчу активність студентів можна розвивати по-різному: не давати готових відповідей, а спонукати до самостійного пошуку, аргументувати відповідь, обговорювати зі студентами будь-які ідеї, створювати доброзичливі стосунки, нестандартні ситуації, враховувати інтереси, мотиви, бажання студентів, змінювати форми та методи роботи. В процесі такої роботи популяризуються спроби студентів виготовляти оригінальні схеми, малюнки, створювати моделі, реєструвати виявлені структурно-функціональні зміни. Наприклад, при дослідженні функціонування травної системи (слиновиділення) студенти шукають та пропонують різні шляхи і способи впливу на даний механізм (гіперсалівація та гіпосалівація) за рахунок умовних та безумовних рефлексів [2, 3].

До плану індивідуальної роботи внесено також активну участь у студентському гуртку та виступ на студентських конференціях, участь у конкурсах наукових робіт, в предметній регіональній олімпіаді. При проведенні таких робіт студент має можливість отримати додаткові бали і підвищити свій рейтинг успішності. Тут слід відмітити, що сильним мотиваційним фактором самоствердження студента є рейтингова система оцінювання, яка створює умови до конкуренції.

Отже, розвиток творчих здібностей студентів є важливою і невід'ємною складовою навчального процесу, яка при правильній її організації сприяє підвищенню ефективності навчання з дисципліни, закладає основи самоорганізації та самовиховання, сприяє розкриттю і розвитку індивідуальних творчих здібностей та якостей студента як майбутнього фахівця високої кваліфікації [3].

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Борисова О. Розвиток творчої особистості у контексті професійного навчання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ird.npu.edu.ua/files/borisova_o.pdf
2. Войцехівська І. С., Ільєва О. П., Будяк Т. А. Формування креативності майбутніх [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://socialjournal.vsau.org/files/pdfa/1932.pdf>
3. Лучко І. М., Ємельяненко І. В., Воронич-Семченко Н. М., Шляховенко О. О., Бортник Ю. В. Самостійна робота студентів при вивченні фізіології в умовах кредитно-модульної системи // Медична освіта – 2011. – №4.
4. Мілерян В. Є. Медичні основи підготовки і проведення навчальних занять в медичних вузах (методичний посібник). – К.: Хрещатик, 2006. – 84 с.

*Тетяна Пінтійська
(Ізмаїл)*

ІНДИВІДУАЛЬНИЙ ПІДХІД ДО НАВЧАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Актуальність цього питання полягає у потребі індивідуального підходу, яка зумовлена тим, що потрібно бачити особистість дитини, знати її пізнавальні здібності через її індивідуальні особливості.

Ключові слова: *індивідуальність, здібності, творчість, працездатність, молодші школярі.*

The relevance of this question is necessary, an individual approach, which stems from the fact that you want to see the personality of the child, aware of her cognitive abilities because of its individual features.

Key words: *personality, abilities, creativity, efficiency, the younger students.*

Сучасна школа повинна організувати всю роботу учнів так, щоб створити максимальні умови для виявлення їхніх індивідуальних здібностей і нахилів, для всебічного розвитку. Розв'язанню цього завдання значною мірою сприяє індивідуалізація навчання, яка проявляється у його диференціації. Особливістю індивідуального підходу є постійне врахування вчителем тривалості і специфіки того напруження, якого потребує для школяра виконання завдання.

У зв'язку з цим набуває актуальності підвищення фахового рівня шкільних психологів, подальше вдосконалення і поглиблення знань в учителів, насамперед ознайомлення їх з досягненнями сучасної психології. Психічний і особистісний розвиток дитини у молодшому шкільному віці зумовлюється особливістю соціальної ситуації розвитку – навчанням у початковій школі. На цьому віковому етапі провідною діяльністю стає навчання, основою якого є пізнавальний інтерес і нова соціальна позиція.

Індивідуальний підхід в процесі навчання ґрунтується на умовному виділенні груп учнів – в основному на основі ступенів навченості чи научуваності («сильні», «середні» та «слабкі» школярі). У дослідженнях (Ю.К.Бабанський [1, с. 54], М.О.Добролюбов, Я.А.Каменський, А.А.Кірсанов, В.П.Стрезикозіна, К.Д.Ушинський) проведених відомими вченими, виявлені типові особливості мислительної діяльності учнів, що проявляються у засвоєнні знань з окремих дисциплін. На цій основі дається всебічна характеристика різних рівнів працездатності під час навчання (високий, середній, низький).

Індивідуалізація процесу навчання повинна ґрунтуватися на врахуванні таких властивостей особистості, які у своїй сукупності у певній мірі відображають структуру особистості учня чи структуру учбової діяльності, що дасть змогу здійснити цілісний особистісний підхід до учнів у процесі навчання і реалізувати на практиці принцип єдності навчання і виховання. До таких властивостей відносяться якість мислительної діяльності, мотиви учіння і якість самореалізації в учінні. Індивідуалізовані завдання мають бути постійним засобом навчання, а їх зміст і методика визначатися за результатами вивчення готовності дітей до навчальної діяльності.

Можна виділити основні два принципи: врахування вікових особливостей і здійснення виховання на основі індивідуального підходу. У свою чергу психолого-педагогічні дослідження показали, що найважливіше значення мають врахування особистих характеристик і можливостей вихованців. Індивідуальний підхід передбачає опору на індивідуальні якості. Останні виражають дуже важливі для виховання характеристики – спрямованість особистості, її ціннісні орієнтири, життєві плани, сформовані настанови, домінуючі мотиви діяльності і поведінки. Ні вік, ні індивідуальні особливості (характер, темперамент, воля) не забезпечують достатньої основи орієнтованого виховання.

Методика індивідуального виховного впливу залежить від індивідуальних особливостей учня і його психологічного стану, темпераменту. В кожному конкретному випадку слід створити педагогічну ситуацію, яка б сприяла формуванню позитивних якостей чи усуненню негативних. Індивідуальний виховний вплив здійснюють через безпосередній вплив педагога на особистість учня або через колектив. Ці способи взаємопов'язані, взаємодоповнюють один одного. Безпосередній виховний вплив на вихованця, педагог здійснює наодинці з ним або в присутності учнів, батьків, педагогів (що посилює виховний вплив, проте зловживати цим не слід, оскільки страждає почуття гідності дитини). В опосередкованому впливі на вихованця між ним і педагогом з'являється нова ланка – колектив.

Вплив колективу може бути відкритий (вчитель явно ставить перед ним завдання впливу на конкретного учня), або прихований (завдання ставиться з таким розрахунком, що його виконання колективом само по собі позитивно вплине на учня). У першому випадку вихованець знає, що виховний вплив спрямований на нього, у другому – і він, і колектив можуть лише здогадуватися про це [1].

Під час виховної роботи необхідно, вчителю, передбачити координування впливів на учня педагогів, батьків і колективу. Така координація здійснюється за умовами щоденного

аналізу результатів виховного впливу, обміну думками з питань життя і діяльності вихованців.

Для успішного ведення цієї роботи потрібне її планування, що враховує характеристики особистості й передбачувані результати виховного впливу (проект особистості). Це дає змогу управляти процесом виховання, координувати всі виховні впливи, поглиблювати й розширювати цілі та завдання виховання. Наявність проекту на кожного (чи хоча б на педагогічно занедбаного) вихованця робить індивідуальну роботу педагогічно доцільною, цілеспрямованою [2].

Принцип індивідуального підходу у вихованні потребує, щоб учитель [3]:

- постійно вивчав та добре знав індивідуальні особливості дитини;
- вмів провести діагностику рівня сформованості особистісних якостей: образ мислення, мотиви, інтереси тощо;
- постійно залучав учнів до посильної діяльності, яка з часом ускладнюється що в свою чергу забезпечує прогресивний розвиток особистості;
- своєчасно змінював тактику виховання, шляхом виявлення і усунення причин, які можуть нашкодити досягненню мети;
- максимально спирався на власну активність особистості, шляхом поєднання виховання з самовихованням дитини;
- розвивав самостійність, ініціативу, самодіяльність дітей, організувавши та спрямувавши діяльність дітей, яка забезпечувала б успіх.

Комплексний підхід до цих вимог усуває спрощеність вікового та індивідуального підходів, зобов'язує вчителя враховувати глибокий розвиток процесів, спиратись на закономірності причинно-наслідкових відношень [3].

У процесі роботи з дітьми вчителю необхідно, звертати велику увагу на індивідуальні особливості сприймання, мислення, пам'яті, уваги, уяви, мови, характеру, темпераменту, волі своїх вихованців. Хоча в процесі колективного виховання це досить важко, однак, якщо учитель прагне досягти успіху, необхідно додатково витрачати час, енергію, засоби, збираючи важливі відомості, без яких знання особистісних якостей не може бути повним, конкретним [4].

Враховуючи зростаючий рівень знань сучасних школярів, їх різнобічні інтереси, педагог і сам повинен всебічно розвиватися: не тільки в галузі своєї спеціальності, але й у галузі політики, історії, загальної культури, повинен бути для своїх вихованців прикладом моральності, носієм людських чеснот та цінностей.

В наукових працях можна зустріти різні підходи, які вивчають індивідуальні особливості учнів. Але майже завжди зводиться до одного, щоб впливати на конкретну особу, треба її добре знати. По-перше, важливо встановити довірливі, відносини між педагогом та дитиною. А зробити це не легко. Оскільки переважно діти, які потребують цієї роботи, підозріло і не завжди активно ідуть на зустріч. По-друге, велике значення має авторитет вчителя, уміння швидко зорієнтуватися у ситуації тощо.

Таким чином, можна зробити висновок, що розуміти глибинні характеристики особистості за зовнішніми актами поведінки дуже важко і не завжди вдається. Потрібно, щоб сам вчитель допомагав вчителю. Зробіть його своїм другом, співником, співробітником. Це найкоротший та вірний шлях до діагностики глибинних якостей особистості.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Бабанский Ю.К. Избранные педагогические труды. – М.: Педагогика, 82. – 560 с.
2. Сластенин В. А. Педагогика: учебное пособие/ В. А. Сластенин, И. Ф. Исаев, Е. Н. Шиянов. – М.: Академия, 2013. – 576 с.
3. Пехота Е.Н. Индивидуализация профессионально-педагогической подготовки учителя: Дис... д-ра пед. наук: 13.00.04. – К., 1997. – 430 с.

4. Індивідуальний підхід до роботи зі школярами [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.startpedahohika.com/sotems-999-1.html>. – Загол. з екрану.

5. Психология и педагогика. Принципы эффективного обучения [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://4brain.ru/pedagogika/psy.php>. – Загол. з екрану.

6. Ушинский К.Д. Виспитание человека: Избранное / С.Ф. Егоров (сост. и авт. вступ. статьи). – М.: Изд. Дом „Карпуз”, 2000. – 256 с.

*Сусана Рабчун
(Бердичів)*

ПРОФЕСІОНАЛІЗМ ЯК МОРАЛЬНА РИСА ПЕДАГОГІЧНОГО ПРАЦІВНИКА

Однією з найдавніших професій є педагогічна професія. Виникла вона ще на ранніх етапах розвитку людства у зв'язку з потребою передавати набутий досвід підростаючому поколінню. В Давній Греції навчанням займалися вільнонаймані особи – вчителі. У I ст. н. е. римський імператор і сенат вперше видали плату «штатному» вчителю ораторів Марку Фабію Квінтіліану, що поклало початок учительської професії.

Пройшли роки, століття. Сьогодні педагогічна професія – одна з найшановніших і найскладніших. Це пов'язано з тим, що основним знаряддям праці викладача є його власна особистість, яка визначає результативність педагогічної роботи. Яким повинен бути сучасний викладач? Якими рисами характеру він має володіти? Які функції виконувати?

Безумовно, кожен педагог повинен бути професіоналом, людиною з високим рівнем загальної та психологічної культури, педагогічної майстерності, творчою особистістю. Згідно із Законом України «Про вищу освіту» на викладача покладається цілий ряд обов'язків:

1) Постійно підвищувати професійний рівень, педагогічну майстерність і наукову кваліфікацію.

2) Забезпечувати високий науково-теоретичний і методичний рівень викладання дисциплін у всьому обсязі освітньої програми відповідної спеціальності.

3) Додержуватися норм педагогічної етики, моралі, поважати гідність осіб, які навчаються у вищих навчальних закладах, прищеплювати їм любов до України. Виховувати їх у дусі українського патріотизму й поваги до Конституції України.

4) Додержуватися законів України, статуту та правил внутрішнього розпорядку вищого навчального закладу.

Вимоги, які ставляться до сучасного педагога, висвітлені в законі «Про загальну середню освіту»: «Педагогічним працівником повинна бути особа з високими моральними якостями, яка має відповідну педагогічну освіту, належний рівень педагогічної підготовки, здійснює педагогічну діяльність, забезпечує результативність та якість своєї роботи, фізичний та психічний стан здоров'я якої дозволяє виконувати професійні обов'язки в навчальних закладах середньої освіти». Також педагог повинен бути людиною культури і вселюдських якостей, великої душі та доброго серця.

Перед викладачем вищого навчального закладу стоїть цілий ряд педагогічних завдань, успішність розв'язання яких залежить від реалізації ним таких змістовно-функціональних компонентів (функцій):

– пізнавальна функція (гностичний компонент): організування пізнавальної діяльності студентів і власного пізнання, розширення наукової ерудиції, обізнаності та глибини знань свого предмета, мотивація професійної самоосвіти;

– проектувальна функція: планування педагогічної діяльності, визначення її мети і завдань, проектування змісту навчально-професійної діяльності студентів; визначення

найближчої і віддаленої перспективи особистісного розвитку й професійного становлення майбутніх фахівців;

- конструювальна функція: структурування лекції та семінарського заняття, відбір навчального матеріалу і розробка пізнавальних завдань; удосконалення методики викладання і запровадження новітніх педагогічних технологій;

- організаторсько-практична функція: реалізація задумів у педагогічному процесі (забезпечення викладу навчального матеріалу на лекції, виконання плану семінарського заняття, організування власної поведінки й навчально-професійної діяльності студентів, здійснення виховних впливів та ін.);

- комунікативна функція: налагодження педагогічної взаємодії у стосунках зі студентами, володіння необхідними для цього комунікативними вміннями, професійне спілкування з колегами й керівництвом вищого навчального закладу;

- діагностична функція: використання методів психолого-педагогічної діагностики, щоб вивчити особистість студента й особливості академічної групи, виявити рівень розвитку психологічних змін суб'єктів педагогічного процесу;

- естетична функція: імідж викладача, його естетична та емоційна привабливість, само презентація (уміння подавати себе);

- рефлексивна функція: самопізнання, самооцінка, самоконтроль науково-професійної діяльності, її саморегулювання.

Для втілення цих функцій у педагогічну діяльність з урахуванням сучасних вимог, педагог повинен враховувати досягнення психології та педагогіки, а також забезпечувати «входження» студентів у свій предмет і навчати вихованців самостійно здобувати знання. «Хороше викладання – це акт щедрості, чудасія мінливої музи, мистецтво, якому можна навчитися згодом, і завжди ризикована справа. Відверто кажучи – це таємниця, яка живе в особі викладача й може звести з розуму» (Паркер Дж. Паллір). З впевненістю можна сказати, що однією з таких таємниць є педагогічний професіоналізм, професіоналізм діяльності викладача і професіоналізм його як особистості.

Професіоналізм діяльності – висока професійна кваліфікація і компетентність, володіння ефективними професійними вміннями і навичками, алгоритмами і способами успішного розв'язання професійних завдань, поміж ними й творчих. Професіоналізм діяльності забезпечує бездоганне виконання відповідних функцій науково-педагогічної діяльності, досконале володіння сучасними дидактичними технологіями. Професіоналізм діяльності викладача передбачає оптимальне поєднання суто педагогічної діяльності з науково-дослідною та навчально-методичною роботою.

Від викладача моральний сенс педагогічної діяльності вимагає високої загальної культури, широкого світогляду, етичної зрілості. Прищеплюючи ідеали добра і справедливості, честі, милосердя та любові, він гуманізує внутрішній світ вихованців, виводить на високий моральний рівень міжособистісні та групові стосунки. Справжній викладач є посередником між вихованцями і цілою системою ідей традицій, культурою свого народу та людства. Тому надзвичайно велику і важливу роль при цьому відіграють особистісні риси педагога.

Педагог як особистість постійно вдосконалюється, оскільки це зумовлено не лише потребою у самотворчості, а й суспільним обов'язком, що вимагає від нього високої моральності. Особистісно орієнтований характер освітньої діяльності та відносин зі студентами передбачає необхідність переорієнтації свідомості педагогів на визнання нових освітніх пріоритетів: поваги до особистості студента та його права на самовизначення, оволодіння відповідними етичними нормами, формування готовності викладача до етично адекватної поведінки в різних ситуаціях мінливого вузівського життя, які ставлять його перед моральним вибором. Високий рівень морального розвитку викладача відображено у змісті державних освітніх стандартів, де визначено перелік обов'язкових професійно значущих рис його особистості. Українське суспільство перебуває на шляху реформування

освітньої системи в умовах інтеграції у світовий освітній простір, модернізації системи освіти, зростання ролі етнічних культурних факторів і національної самосвідомості, впливає на утвердження таких суспільних й особистісних цінностей, як свобода, відповідальність, повага до особистості. Це потребує зміни акцентів в освітньому процесі та пріоритет гуманістично зорієнтованих підходів і технологій, спрямованих на цілісний розвиток особистості всіх учасників педагогічного процесу, активізацію їх творчих можливостей, зростання ерудиції і загальної культури.

Особливості професійної поведінки викладача і пов'язана з цим актуальність педагогічної етики, визначення деонтологічних засад професії обумовлені також вимогами до професіоналізму та компетентності педагога, що постійно зростають. Нові ідеї та підходи концептуально закладено у зміст «Національної доктрини розвитку освіти України у ХХІ ст.», Державної національної програми «Освіта – ХХІ ст.», Законів України «Про освіту» та «Про вищу освіту» та інших, де розкриваються вимоги до педагога у здійсненні завдань сучасного виховання: володіння високими моральними якостями, усвідомлення гуманістичних цінностей педагогічної професії, емпатія, готовність до морального вибору, тактовність, волюва регуляція, дотримання норм учительської етики, уміння рішуче діяти у конфліктних ситуаціях. Педагог повинен підпорядковувати власну поведінку правилам і нормам, які регламентують сферу освіти. Сучасний викладач є не лише предметником, а людиною культури, що здійснює виховний вплив на особистість вихованця, адже в навчальному закладі він виконує не стільки освітньо-інформаційну та консультативну функції, скільки культурологічну, соціально-психологічну, розвивальну, дослідницьку, проєктивну, створює всі умови для морального й духовного розвитку студентів. Отже, формування етично компетентного викладача – це соціально значуща проблема, від розв'язання якої залежить успіх гуманізації системи освіти, підвищення загальної культури у суспільстві та перспективи розвитку сучасної людини. Етичний розвиток викладача є неперервним процесом особистісно-професійного зростання, що передбачає підвищення його рівня моральної свідомості, здійснення професійної рефлексії та формування системи ставлень до суб'єктів освітнього процесу відповідно до норм і правил педагогічної етики.

Можна виділити моральні якості, які обов'язково повинні бути притаманні особистості викладача:

1. Загальногромадянські риси: громадянська активність із метою розбудови Української держави; національна самосвідомість, патріотизм і толерантність щодо інших народів і культур; володіння українською мовою як державною; соціальний оптимізм; гуманізм; відповідальність і працелюбність.

2. Конкретні моральні якості: совість, моральна воля, організованість, скромність та оптимізм (віра в людей), великодушність (терпимість до вад людей, уміння пробачати образи, не бути злопам'ятним), справедливість і об'єктивність (об'єктивне оцінювання ділових якостей і дій).

3. Високоморальні якості, що виявляються в культурі спілкування та педагогічній взаємодії: тактовність, коректність, відкритість до спілкування, чесність і щирість стосунків, доброзичливість (але не поблажливість), толерантність, витримка, принциповість і стійкість переконань (уміння відстоювати свою позицію, але з повагою до думки іншого), професійна чесність (ділова вимогливість до самого себе, самовіддача в роботі), позитивна «Я-концепція».

Сучасний педагог повинен працювати на майбутнє, випереджати час. Його має хвилювати не лише окрема індивідуальність, а світ людей. Завдяки цьому педагогічна професія стає творчою місією, а обов'язком педагога є виховання гідних людей, здатних примножувати здобутки людської цивілізації й з честю називати себе Людиною.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Вакуленко В.М. Сутність і структура педагогічного професіоналізму / В.М.Вакуленко // Проблеми сучасної педагогічної освіти. Сер: Педагогіка і психологія. Зб. статей. Вип.4. – К.: Пед. преса, 2002. – С.66-73.
2. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
3. Гриньова В.М. Формування педагогічної культури майбутнього вчителя (теоретичний та методичний аспекти): дис. д-ра пед. Наук: 13.00.04 / В.М. Гриньова. – К., 2001. – 416 с.
4. Дьяченко Б.А. Розвиток професіоналізму молодого вчителя в системі післядипломної освіти : автореф. дис. канд. пед. наук : 13.00.04 / ЦППО АПН України / Б .А. Дьяченко. – К., 2000. – 18 с.
5. Педагогіка : навч. посібник / укл. І.М. Богданова, З.Н. Курлянд, ін. – Одеса : ПДПУ ім. К. Д. Ушинського, 2001. – 356 с.
6. Педагогічна майстерність : підручник для студ. вищ. пед. навч. закладів / І.А. Зязюн, Л.В. Крамущенко, І.Ф. Кривоніс та ін. ; за ред. І.А. Зязюна. – 2-ге вид., доп. і перероб. – К. : Вища школа, 2004. – 422 с.
7. Пуховська Л. Сучасні підходи до професіоналізму вчителя в різних освітніх системах / Л. Пуховська // Шлях освіти. – 2001. – С. 20-25.
8. Скульський Р.П. Підготовка майбутніх учителів до педагогічної творчості. – К.: Вища школа, 1992. – 132 с.
9. Хоружа Л.Л. Етичний розвиток педагога. – К., 2012. – 205 с.

*Людмила Рижук
(Олександрія)*

ПРОБЛЕМА ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ ОСВІТИ

У статті розглянуто систему принципів і критеріїв оцінювання студентів в умовах реформування освіти. Наведено власну систему оцінювання предметних компетентностей.

Ключові слова: оцінювання системи знань, умінь і навичок студента, освітня діагностика оцінювання, диференційована система оцінювання.

The article lights up the system of principles and criterion of valuation of students in the process of reforming of education.

The system of personal valuation of subjects' competence is given.

Key words: valuation, system of knowledge, and skills of students, diagnostics of educative valuation, differential system of valuation.

Найважливіше завдання сучасної освіти – підготовка компетентного, гнучкого, конкурентно-спроможного фахівця, який здатний досягати визначеної мети в різних соціокультурних ситуаціях, що швидко змінюються.

Останнім часом проблема оцінювання в умовах реформування середньої та професійної освіти набула особливої гостроти. Пов'язано це, з одного боку, на швидкі європейські орієнтири, з переорієнтацією на формування у студентів ключових компетентностей, розвиток обдарованої особистості, здатної застосовувати здобуті знання на практиці. З іншого боку – з умовами реформування в освіті, оскільки традиційне навчання не завжди відповідає вимогам сьогодення і мало або й зовсім непридатне для виконання нових завдань.

Очевидно, повинні змінитися і підходи до системи оцінювання.

Фактично залишається три «класичні» запитання: **Що оцінювати? Як оцінювати? Навіщо оцінювати?**

Щоб бути успішним у сучасному житті, студент повинен уміти: адаптуватися у мінливих життєвих ситуаціях; критично мислити (логічно, послідовно висловлювати думки, аналізувати, оцінювати одержану інформацію, робити висновки й неупереджено зіставляти інформацію з своєю, визнавати переваги чужих міркувань і доказів); бачити й формувати проблеми (в особистому, професійному, суспільному житті); знаходити шляхи раціонального розв'язання їх; застосовувати набуті знання в нестандартних ситуаціях; генерувати нові ідеї, творчо мислити; працювати з інформацією (збирати потрібні факти, аналізувати їх, висувати й обґрунтовувати гіпотези, робити узагальнення й висновки, зіставляти їх); бути комунікабельним, уміти працювати в колективі; постійно самовдосконалюватися.

Вище зазначені вміння виходять за рамки звичних, «традиційних» знань, умінь і навичок. В умовах «традиційного» навчання оцінюємо досягнення мети заняття, рівень здобутих знань, рівень здібностей. Оцінка виконує і мотиваційну функцію, однак реально вона частіше виступає засобом покарання, ніж заохочення. Та й контрольна функція оцінювання реалізується лише часткова 12-бальна і 4 бальна системи оцінювання ставлять перед педагогами завдання проаналізувати навчальний прогрес студента й набуття ним компетентностей, основні серед яких – **комунікативні** (розвиток мовлення, готовність і вміння спілкування, працювати в групах, доводити власну точку зору, відстоювати свою думку); **інформаційні** (знаходити потрібну інформацію і працювати з нею); **самоорганізації й саморозвитку** (вміння вчитися, ставити мету, рефлексувати досягнення, оцінювати власну й чуту діяльність).

Визначають й оцінюються загальнопредметні компетентності (ціле визначення, планування, рефлексії, вміння працювати в групі).

А.Хуторський запропонував у педагогіці термін **освітня діагностика**, яка охоплює контроль, перевірку, облік, оцінювання, нагромадження статистичних даних, аналіз, рефлексію, перерозподіл цілей, виявлення динаміки освітніх змін, корекцію навчання, прогнозування подальшого розвитку подій.

На запитання «**як оцінити?**» до традиційної неминуче додаються такі форми оцінки: есе; тести; самооцінка і самоперевірка; спостереження; папка успіху; словесне оцінювання.

Змінюється не лише система оцінювання, а й рівень (високий, середній, низький), частота прояву якості (завжди, часто, рідко, ніколи) [1]

Узагальнена таблиця контролю та оцінювання

Традиційне навчання	Інтерактивне навчання
Завдання	
Визначити: досягнення мети заняття; рівень одержаних знань; найкращі результати; рівень здібностей; потребу в додаткових заняттях. Поставити оцінку	Окрім традиційних, також визначити рівень: мисленнєвих та комунікативних умінь; саморефлексії, самооцінки; уміння працювати в групі; старанності, активності; Спонукає до самостійного оцінювання навчального процесу
Форма	
Оцінка (у балах)	Листки самооцінки, спостережень, есе, інтерв'ю, «папки успіху»
12-бальна і 4 бальна системи	Рівень високий, достатній, середній, низький

Потребу переглянути й уточнити чинні критерії оцінювання знань, умінь і навичок усвідомлюють як науковці, так і викладачі-практики. Зумовлена вона нечіткістю визначень і формулювань, «розмитістю» встановлених критеріїв. Проте існують різноманітні класифікації, які дають змогу точніше окреслити рівень навчальних досягнень студентів.

М. Гузик пропонує оцінювання за чотирма диференційованими навчально-розвивальними методиками («А», «В», «С», «Д») на трьох рівнях: репродуктивне засвоєння;

свідомого застосування інформації в аналогічних ситуаціях; творчому використанні кінцевого навчання. [2]

Досить ґрунтовно цю проблему проаналізовано у праці «Діагностування навченості: гуманітарні дисципліни». У педагогічній науці вирізняють: рівень запам'ятовування і відтворення; рівень розуміння; рівень застосування знань; рівень творчості.

На мою думку, це дає змогу точніше й об'єктивніше оцінювати кожного студента, так як бал визначає не тільки певні знання і вміння, а й певний рівень навченості. Науковці радять аналіз критеріїв оцінювання визначати так:

❖ назвати	❖ знайти
❖ переказати	❖ проаналізувати
❖ проілюструвати	❖ розробити
❖ перефразувати	❖ класифікувати
❖ довести	❖ порівняти
❖ оцінити	❖ узагальнити
❖ зіставити	❖ резюмувати

Застосовуючи такі критерії оцінювання, уникаєш, коли завдання на кшталт «Напишіть про ознаки мовлення людини», на яке відповідаєш просто, завчивши матеріал, а типу «Створіть мовну пам'ятку медичної сестри».

Отже, дана класифікація може існувати, так як перші два рівні – це перевірка знань та елементарних умінь студентів, два наступні – перевірка сформованості навчальних умінь і навичок.

«2» – **рівень запам'ятовування** – студент знає окремі поняття, факти, назви з почутого і прочитаного не розуміючи суті.

«3» – **рівень розуміння** – студент розуміє вивчений варіант, може працювати з ним на елементарному рівні.

«4» – **рівень застосування** – студент має сформовані предметні й ключові компетентності, може застосовувати їх у стандартних ситуаціях.

«5» – **рівень творчості** – студент володіє високим рівнем навчальних умінь, знань і навичок, застосовує у нових нестандартних ситуаціях, створює власний проект, кластер.

На мою думку, зміна лише шкали оцінювання не розв'язує всіх проблем у сучасних умовах навчання. Потрібно перебудувати підходи до власне оцінювання. Однак, як показує практика, робота в цьому напрямку продовжується, через це краще критерії оцінювання відображати в листках оцінювання, таблиці оцінки, таблиці само оцінювання роботи студента тощо.

Важливо, щоб студенти зрозуміли що чинна програма, на жаль, не передбачає оцінювання загальнонавчальних компетентностей, однак досягти життєвого успіху в умовах сьогодення неможливо. Відтак постає дилема: або студент і викладач нічого не робимо і чекаємо, поки колись запропонують нову систему оцінювання, або розробляю її сама разом із студентами, додаючи до звичної оцінки інші форми, відстежуючи прогрес у навчанні й оволодінні важливими компетентностями. І тут особливої ролі набуває здатність студента до самооцінювання. Учені підкреслюють, що її не сформованість – одна з причин неуспішності. Цікаво, що в навчально-виховному процесі 38% викладачів узагалі не звертаються до самооцінювання, а від так стає нагальною потребою втілити само оцінювання, а значить є потреба розробити листки самооцінювання.

Учені В.Курилів, А.Панченков, О.Пометун, Т.Ремех, автори технології розвитку критичного мислення, рекомендують різні способи оцінювання.

З української мови (за професійним спрямуванням) розрізняють **усні вміння** (слухати, перефразувати, будувати логічне висловлювання, брати участь в обговоренні, аргументовано сперечатися) і **письмові вміння** (написання творчих робіт, есе і т.д.).

Я застосовую різні критерії оцінювання. Наприклад, під час заняття з теми: «Основні правила професійного спілкування. Етика медичного спілкування» можна використати такий листок самооцінки:

Картка самооцінки

№ з/п	Критерії оцінки	Самооцінка від 2 до 5			
		2	3	4	5
1.	Моє мовлення було правильним				
2.	Моє мовлення було виразним				
3.	Моє мовлення було доречним				
4.	Я, співпрацюючи з іншими, дотримувалася(вся) правил спілкування				
5.	Я ретельно працювала(в) над завданнями				

Досить часто у практичній діяльності використовують групову роботу, залучення студентів у мобільні групи («трійки»). Саме тому важливо заздалегідь спланувати активні й інтерактивні форми роботи, передбачити аналіз студентами діяльності власної та своїх одногрупників, ознайомити із критеріями оцінювання вироблених умінь, знань і навичок.

Оцінювання участі студента в складі малої групи

Прізвище, ім'я студента критерії оцінки	Самооцінка	Оцінка учасників групи					Загальна оцінка
		1	2	3	4	5	
Я брав(ла) активну участь в обговоренні й розв'язанні проблеми							
Я сумлінно виконую своє завдання							
Я висловлював нові ідеї							
Я допомагав іншим членам групи							
Я брав відповідальність за оцінку групи							

Наш навчальний заклад обрав науково-методичну проблему, що пов'язана із предметними компетентностями, формуванням важливих компетентностей, серед яких є розвиток комунікативних компетентностей студента.

Розрізняють **усні компетентності** (уміння слухати, перефразовувати, будувати логічне висловлювання, брати участь в обговоренні, аргументовано сперечатися) і **письмові компетентності** (написання творчих робіт, есе).

Оцінювання усних компетентностей

Критерії оцінювання	Самооцінка				Оцінка викладача
	Завжди	Часто	Рідко	Ніколи	
Я уважно слухаю співрозмовника					
Я перефразовую сказане					
Я ставлю запитання					
Я можу переказати почуте					
Я можу сприйняти і відтворити текст					
Мої аргументи чіткі логічні і переконливі					

Оцінюючи есе, варто виділити такі критерії: глибока ґрунтовна відповідь на проблему або питання; відповідь підтверджено доказами, у тому числі з тексту твору; суть проблеми

чітко висловлена, тема розкрита; мова точна, зрозуміла, грамотна і т.д. До активних форм роботи належать проекти.

**Оцінка роботи студентів у складі творчої групи,
яка працювала над проектом**

Критерії	Самооцінка	Оцінка членами групи (прізвище, ім'я)	Оцінка				
			1	2	3	4	5
Подавав ідеї							
Сумлінно виконував свої обов'язки							
Додержувався правил роботи							
Допомагав іншим							
Виявляв ініціативу щодо організації роботи							
Оформляв проект							
Готував презентацію							

**Оцінка компетентностей студента,
який працює над рефератом, статтею, підручником**

Критерії	Завжди	Часто	Рідко	Ніколи
Я вмію висловлювати власну думку про актуальність теми, статті тощо				
Я звертаю увагу на деталі, використовую їх для підтвердження власних суджень				
Я можу виділити авторську оцінку описаного явища, проблеми				
Я можу узагальнити думку автора				
Я можу сформулювати власну думку щодо порушених питань				
Я вмію оцінити вдалі стилістичні прийоми				
Я вмію створювати власний текст на основі запропонованої теми				

Усі аспекти оцінювання не можна окреслити і виділити. Тож замість висновків, кілька педагогічних порад: викладач сам обирає на свій розсуд систему та критерії оцінювання різних компетентностей студентів; пам'ятаймо, що, оцінюючи, студент потребує очікування успіху, упевненості та сміливості, переконливості, що у разі помилки він не буде покараний; викладачеві необхідно цінувати особистість студента, поважати його, бачити сильні й слабкі його сторони, стимулювати та ставити складні завдання, надавати час для експериментів.

Валентина Курилів пропонує застосовувати різні форми оцінювання, щоб оцінити працю студента справедливо [3]. А для цього слід розробити і виробити чіткі критерії оцінювання – основні вимоги, коли оцінюється не лише продукт, а й сам процес старання, ініціатива, чіткість, відповідальність, наполегливість.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Біляковська О. Аналіз контролю та оцінювання навчальних досягнень старшокласників у практиці сучасної школи // Рідна школа. – 2007. – №3. – С.19.
2. Гузик М. Дванадцятибальна система: шляхи оцінювання // Завуч. – 2002. – №20-21. – С.63.
3. Курилів В. Методика викладання історії. – Львів, Торонто: Світ, 2003. – С.205.

УДК 811.111+37.091.33

Олена Самойленко
(Краматорськ)

ВИКОРИСТАННЯ ПІСЕННОГО МАТЕРІАЛУ ДЛЯ ЗАСВОЄННЯ ГРАМАТИЧНИХ НАВИЧОК НА АУДИТОРНИХ ЗАНЯТТЯХ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Статтю присвячено особливостям використання пісенного матеріалу на аудиторних заняттях з англійської мови. Авторка доводить важливість такої форми роботи, розглядає етапи та пояснює особливості. Також у роботі наводяться приклади конкретних англомовних пісень для засвоєння певних граматичних зразків.

Ключові слова: *пісня, граматичні зразки, аутентичний матеріал, іншомовна комунікативна компетенція, музичний слух.*

The article is devoted to the peculiarities of usage of song material at classes of the English language. The author proves the importance of such form of work, analyses the steps and explains peculiarities. In the work there are also the examples of definite songs which may be used for assimilation of certain grammar patterns.

Key words: *song, grammar patterns, authentic material, foreign communicative competence, musical ear.*

Вивчення пісень – важливий компонент покращання іншомовної комунікативної компетенції, тому що музика та іноземні мови мають деякі спільні риси, розуміння яких сприятиме оптимізації вивчення мов.

Про зв'язок мистецтва і іноземної мови пишуть Г. Блелло і К. Хельвіг [3], які описують основні функції, що об'єднують музику та іноземні мови:

1. фізіологічна (сприяє запам'ятовуванню). Тут треба зазначити, що слова у музичному супроводженні краще запам'ятовуються;
2. психогігієнічна (сприяє розслабленню, релаксації). Під час прослуховування пісні проходить зміна діяльності, що стимулює розумові процеси;
3. емоційна (пісні викликають почуття). Відомо, що все, що провокує появу певних емоцій глибше та найдовше лишається в пам'яті;
4. соціально-психологічна (підсилює динаміку в групі та поліпшує настрій);
5. когнітивна (стимулює розумові процеси);
6. функція несвідомого навчання (складні мовні структури засвоюються на несвідомому рівні);
7. комунікативна (сприяє спілкуванню);

Методичні переваги пісень в навчанні іноземної мови, на наш погляд, можна сформулювати наступним чином: пісні є засобом міцного засвоєння і розширення лексичного запасу, тому що включають в себе нові слова і вирази. У піснях знайома лексика зустрічається в новому контексті, що сприяє розвитку так званого мовного чуття і оптимізації асоціативних зв'язків у пам'яті. У піснях часто зустрічаються реалії країни мови, що вивчається, засоби виразності – фактори, які сприяють розвитку у студентів знань стилістичних особливостей мови і глибокого розуміння специфіки чужої культури;

– у піснях краще засвоюються і активізуються граматичні явища мови. Існують навчальні пісні для навчання найбільш поширеним конструкціям. Вони ритмічні, супроводжуються поясненнями, коментарями, а також завданнями і вправами (мета яких – перевірка розуміння та обговорення змісту). Але, на наш погляд, використання спеціальних учбових пісень є доцільним на початковому етапі вивчення іноземних мов, навіть для рівня Elementary можна знайти аутентичні композиції;

– пісні сприяють оволодінню навичками іншомовної вимови, розвитку музичного слуху. Вченими доведено, що слухова увага, музичний слух і слуховий контроль знаходяться в тісному взаємозв'язку з розвитком артикуляційного апарату. Розрізнення та часте повторення нескладних по мелодійному малюнку коротких пісень допомагають закріпити правильну вимову, артикуляцію, а також правила наголосу, особливості ритму, мелодики тощо [6]. Для досягнення цієї мети краще обирати дитячі пісні на кшталт ***Old Macdonald had a farm, There were ten in the bed, Head and shoulders, If you are happy and you know it;***

– пісні сприяють здійсненню завдань естетичного виховання учнів, сприяють згуртуванню колективу, допомагають розкрити творчі здібності кожного. [1] При використанні музики на занятті створюється сприятливий психологічний клімат у групі, знімається психологічне навантаження, активізується мовленнєво-мисленнєва діяльність, розвивається як монологічне, так і діалогічне мовлення, підтримується інтерес до вивчення іноземної мови, підвищується емоційний тонус.

Для оптимізації засвоєння граматичного матеріалу можна використовувати наступні пісні:

I am what I am Gloria Gaynor, Eric Clapton Wonderful Tonight, She's not just a pretty face Shania Twain - The Present Simple У цій пісні The Present Simple використовується для опису послідовності подій. Ми часто використовуємо The Present Simple коли щось розповідаємо, навіть коли мова йде про події минулого. Наприклад, “She gets up, walks to the door, then suddenly remembers that she's got to wait for him to call”;

Fool's Garden Lemon Tree, Tom's Dinner Suzanne Vega – The Present Continuous. Ця пісня – приклад використання The Present Continuous для опису дій у розвитку або тих, що відбуваються у момент мовлення;

Gloria Gaynor I will survive, The Rolling Stones It's all over now, Celine Dion Because You loved me, The Rolling Stones Sympathy for the Devil, Frank Sinatra My Way, John Lennon Jealous Guy, The Beatles A Day in the Life, Elvis Presley Return to Sender – The Past Simple. Ми використовуємо The Past Simple для опису віддалених подій у минулому, які не мають зв'язку з теперішнім часом;

John Lennon Jealous Guy – The Past Continuous. The Past Continuous використовується на позначення минулих дій, які відбувалися у певний проміжок часу;

Bryan Adams Have you really loved a woman? Rod Stewart Have you ever seen the rain? Rod Stewart Have I told you lately that I love you? Eva Cassidy You've changed, Paula Cole Where have all the cowboys gone? The Queen We are the Champions – The Present Perfect. У піснях The Present Perfect застосовується для того, щоб повідомити про життєвий досвід або про завершену дію, яка має зв'язок з теперішнім моментом;

Madness My Girl – The Past Perfect. Цей граматичний час використовується на позначення дії, що відбулася перед певною дією у минулому;

Bruce Springsteen The River. У цій пісні спостерігається використання would для опису подій, які відбувалися у минулому;

The Beautiful South I'll Sail This Ship Alone. Ця пісня може бути використана для вивчення граматичної теми The First Conditional;

The Beatles All my loving, Faith Hill You will be mine, The proclaimers 500 miles – The Future Simple;

The Beatles Norwegian Wood. Цей музичний витвір може бути застосований при вивченні теми “The Reported Speech”.

Дослідники визначають приблизну послідовність роботи з піснею [2]:

1) попередня бесіда, пов'язана зі змістом пісні, опитування студентів, складання схем, асоціограмм, таблиць, порівняння явищ чужої і рідної культури, про які може згадуватися в пісні. Установка на перше сприйняття пісні; 2) прослуховування пісні; знайомство з музичною стороною пісні; 3) перевірка розуміння змісту пісні (переклад тексту спільними зусиллями учнів під керівництвом учителя). На просунутих етапах доцільно звертати увагу

учнів на цікаві формулювання, стилістичні особливості тексту пісні; 4) виконання вправ кращому засвоєнню нового матеріалу завдань і вправ до пісні; 5) читання тексту пісні з правильним звуково-інтонаційним оформленням; 6) розучування пісні в процесі її спільного виконання;

Пісні створюють у студентів мотивацію до вивчення іноземної мови, позитивний настрій, а також розвивають їх духовно, поліпшують музичний слух, естетично розвивають їх. Таким чином, різноманітність форм використання пісень на заняттях з іноземної мови можуть сприяти формуванню мовних навичок учнів і підвищувати ефективність навчання.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Беляев Б. В. Психологическая характеристика устной речи на иностранном языке / Б. В. Беляев // Методическая мозаика. – 2006. – №8. – С. 3-5.
2. Гальскова Н. Д. Современная методика обучения иностранным языкам: Пособие для учителя. [Текст] / Н. Д. Гальскова. – М.: АРКТИ, 2003. – 187 с.
3. Гебель С.Ф. Использование песни на уроке иностранного языка / С. Ф. Гебель // ИЯШ. – №5. – 2009. – С. 28-30.

УДК 378.147

Тамара Самойленко
(Вовчанськ)

ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ІНТЕРАКТИВНОГО НАВЧАННЯ НА ЗАНЯТТЯХ З ІСТОРІЇ

У даній статті розглянуто використання інтерактивних методів навчання при проведенні лекційних та семінарських занять, що сприяють професійній компетентності студентів і значно підвищують ефективність сприйняття студентами навчального матеріалу.

Ключові слова: технології інтерактивного навчання, інтерактивні методи, форми і прийоми навчання, інноваційні методи.

This article discusses the use of interactive teaching methods during lectures and seminars, which promote the professional competence of students and significantly increase the effectiveness of students' perception of educational material.

Key words: technologies of interactive learning, interactive methods, forms and methods of teaching, innovative methods.

*Перед людиною є три шляхи до пізнання:
шлях мислення-найбільш благородний,
шлях наслідування-найбільш легкий і шлях
особистого досвіду-найбільш важкий.
Конфуцій*

Професія медичного працівника вимагає високої самосвідомості, яка базується на міцних знаннях і вміннях, твердому переконанні в правильності вибору професії, творчому підході до виконання своїх обов'язків.

Освіта ХХІ ст. кардинально відрізняється від попередніх століть: вона не тільки спрямована на передачу знань від викладача до студента, формування вмінь та навичок у студентів, а повинна заохочувати їх до самонавчання, всебічного розвитку своєї особистості,

розуміння відповідальності за прийняті рішення та здійснення об'єктивної оцінки своїх дій як людини, так і фахівця.

Незважаючи на широке розмаїття нововведень в організації навчальної діяльності студентів, заняття є і залишається основною організаційною формою освітнього процесу у коледжі. Серед передових методів у сучасному освітньому процесі при вивченні історії, велику увагу приділяють сучасним інноваційним технологіям, які ґрунтуються на особистісно орієнтованому підході до студента, спрямовані на розвиток не лише творчого потенціалу вивчаючого, але й на вміння мислити та швидко реагувати, покращуючи комунікаційні навички.

За Л.В. Пироженко та О.І. Пометун, визначають умовну робочу класифікацію інтерактивних технологій за формами навчання (моделями), у яких реалізуються інтерактивні методи. Їх розподіляють на чотири групи залежно від мети заняття та форм організації діяльності студентів: інтерактивні технології кооперативного навчання, інтерактивні технології колективно – групового навчання, технології ситуативного моделювання, технології опрацювання дискусійних питань.

Не менш актуально в розробці інтерактивних технологій навчання виглядає вибір методів, їх комплексне використання. При проведенні заняття можна використовувати такі інтерактивні навчальні методи: це висловлення думок і вибору позицій; організації обговорень та дискусій; роботи з текстами; проведення досліджень і реалізації проєктів; проведення аналізу та рефлексії; методи аналізу, систематизації та планування; організації зворотного зв'язку.

При використанні інтерактивних технологій навчання мета на заняттях з історії:

- розвиток розумових здібностей студентів;
- формування позитивної мотивації до навчання;
- формування потреби в самопізнанні, самореалізації;
- виховання свідомого громадянина, патріота;
- формування пізнавальних умінь та навичок.

На своїх заняттях я намагаюсь поєднувати традиційні і інноваційні методи навчання, технології інтерактивного навчання. Більш за все на занятті використовую методи:

- кооперативного навчання;
- робота в парах;
- робота в групах;
- робота в малих групах.

А також колективно-групового навчання, де йде поєднання, згуртування колективу групи, що передбачає:

- навчання однією людиною групи студентів чи цілої групи;
- кількість слухачів завжди більша, ніж тих, хто говорить;
- викладач керує роботою кожного студента опосередковано, через завдання, якими він спрямовує діяльність групи;
- реалізувати природне прагнення кожної людини до спілкування.

Сучасна тенденція практично безмежного поширення інформації, численних систем інтерпретацій та оцінок минулого з особливою силою виявляється в галузі історії, це визначає необхідність зміщення цілей історичної освіти від засвоєння, запам'ятовування фактичної історії до навчання способів опрацювання, структурування, аналізу, критики історичної інформації.

Найважливішим для студентів-медиків є правильно сформоване завдання. Завданням викладача є: створити сприятливі умови в групі для висловлювання власної думки кожного з учасників, ознайомити студентів з чітко сформованими правилами інтерактивної гри та направити студентів у правильну сторону розвитку подій. З групи студентів, які дотримуються власних точок зору, необхідно зробити команду, частиною якої є викладач,

поділити створену команду на групи, об'єднуючи студентів за інтересами або з власних міркувань викладача.

Як правило, працюючи в групі, у студентів виникає покращення комунікативних навичок, проявляється як командний дух, так і характеристики лідера окремих індивідуумів. Інтерактивні технології мають переваги:

- формують навички толерантного спілкування, вміння аргументувати свою точку зору, знаходити альтернативне рішення проблеми;
- у роботі задіяні всі студенти;
- студенти вчаться працювати у команді;
- формується доброзичливе ставлення до опонента;
- за короткий час опановується багато нового матеріалу;
- створюється «ситуація успіху»;
- кожен студент має можливість висловити свою думку.

Таким чином, створюються умови для індивідуального самовираження в середині групи, вміння працювати в команді, розвивається дух суперництва, який сприяє мотивації студентів до розширення знань, для покращення комунікації та словесного закріплення своїх позицій. Інтерактивна взаємодія характеризується високим показником інтенсивності спілкування учасників, їх прямою комунікацією, зміною використаних прийомів та форм спілкування, це допомагає урізноманітнити сприйняття інформації, тим самим, покращуючи її засвоєння. Використовую на заняттях:

- комп'ютерні технології;
- проектні технології;
- коло знань;
- мікрофон;
- мозковий штурм;
- ажурна пилка;
- навчаючи вчуся;
- дебати;
- дискусія;
- займи позицію;
- зміни позицію;
- ігрове навчання;
- рольові ігри.

Специфіка історії, як навчальної дисципліни, полягає не стільки у матеріалі, з яким працює студент, а скільки в тих розумових операціях і способах діяльності, яким він навчається, працюючи з ним. Важливість вивчення історії на сучасному етапі полягає не стільки у знаннях, закладених викладачем, скільки у засобах самостійного отримання студентом історичних знань.

Сутнісною характеристикою творчих здібностей є особистісна готовність до прийняття самостійних рішень, до самостійної пошукової діяльності.

Інтерактивна навчальна діяльність передбачає організацію і розвиток діалогового спілкування педагога та студентів. У ході діалогового навчання принципово змінюється позиція викладача. Студенти не просто слухають розповідь викладача, а постійно співпрацюють у діалозі, висловлюючи свої думки, обговорюючи те, що закріплено науковими знаннями.

При використанні інтерактивних форм навчання студент сам відкриває шлях до пізнання, засвоєння знань. Студент стає головною діючою фігурою. Викладач стає за цих умов активним помічником, його головна функція-організація й стимулювання освітнього процесу. Засвоєння історичних реалій шляхом занурення у світ минулого - ось що дають інтерактивні форми навчання. Інтерактивне навчання містить в собі чітко спланований очікуваний результат навчання, окремі інтерактивні методи і прийоми, що стимулюють

діяльність студентів, різноманітні умови і процедури, за допомогою яких можна досягти запланованих результатів. Під час інтерактивного навчання студенти вчаться бути демократичними, відкрито спілкуватися з іншими людьми, критично мислити, самостійно приймати рішення.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Алексюк А.М. Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія: підруч. / А.М. Алексюк. – К.: Либідь, 1998. – 560 с.
2. Лозова В.І. Теоретичні основи виховання і навчання: навч. пос. [для студ. пед. навч. зал.] / В.І. Лозова, Г.В. Троцько. – Х., 1997. – 338 с.
3. Пометун О. Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід / О. Пометун, Л. Пироженко. – К., 2002. – 135 с.
4. Пометун О., Пироженко Л. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання. – К., 2004. – 192 с.
5. Підласий І. П. Практична педагогіка або три технології. Інтерактивний підручник для педагогів ринкової системи освіти / Підласий І.П. – К.: Видавничий Дім “Слово”, 2004. – 616 с.
6. Пометун О. І. Активні і інтерактивні методи навчання: до питання про диференціацію понять / Пометун О. І. // Шлях освіти. – 2004. – №3. – С. 10-15.
7. П'ятакова Г. Технологія інтерактивного навчання у вищій школі. Навчально-методичний посібник для студентів вищої школи. – Львів, 2008.

УДК 501

*Ірина Сахно
(Володимир-Волинський)*

ІСТОРИЗМ ЯК ОДИН ІЗ ЗАСОБІВ ФОРМУВАННЯ НАУКОВОГО СВІТОГЛЯДУ СТУДЕНТІВ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ФІЗИКИ

У статті розглянуто історичний підхід у викладанні фізики, його шляхи та форми використання на занятті. Показано значення історизму у навчальному процесі.

Ключові слова: фізика, історія, вчений.

The article deals with the historical approach in the teaching of physics, its ways and forms of use in the class. The value of historicism in the educational process is shown.

Key words: physics, history, scientist.

Фізика є фундаментальною наукою, яка вивчає загальні закономірності перебігу природних явищ, закладає основи світорозуміння на різних рівнях пізнання природи і дає загальне обґрунтування природничо-наукової картини світу. Сучасна фізика, крім наукового, має важливе соціокультурне значення. Вона стала невід'ємною складовою культури високотехнологічного інформаційного суспільства. Головна мета навчання фізики полягає в розвитку особистості студентів засобами фізики як навчального предмета, зокрема завдяки формуванню в них фізичного знання, наукового світогляду й відповідного стилю мислення, екологічної культури, розвитку в них експериментальних умінь і дослідницьких навичок, творчих здібностей і схильності до креативного мислення. [5]

Саме для формування у наших вихованців міцних знань з фізики, потрібно шукати нові та вдосконалювати вже відомі методичні прийоми і засоби навчання, вдосконалювати організацію навчального процесу. Одним із шляхів вирішення цього питання використання на заняттях елементів з історії фізики. [3]

Вивчення історії фізики, ознайомлення з життям і науковою діяльністю творців фізичної науки допомагає студентам повніше засвоїти основні поняття, закони й теорії фізики, а також досягнення фізичної науки.

Всебічна розвиненість сучасної людини є необхідною умовою для подальшого втілення і вираження її інтересів. Тому знання сучасної науки неможливе без знання її минулого. Доповнення занять цікавими розповідями, історіями, пов'язаними з темою заняття, робить їх насиченими, що викликає цікавість до предмета. [2, с. 11]

Історичні огляди, в яких розкривається еволюція ідей, дають можливість показати, що наукові знання – це не застигли догми, а знання, що безперервно розвиваються. У процесі пізнання ми отримуємо достовірні відомості про світ, тобто досягаємо об'єктивну істину. Але кожне наукове твердження справедливе лише в певних умовах, і є неповним і неточним знанням про світ, тобто є істиною відносною, що містить, як правило, елементи абсолютної істини. Розкриваючи еволюцію фізики, викладач розкриває роль практики (виробництво і науковий експеримент) як джерела знань і критерію істини, а поступово все більш глибоке і повне розуміння законів природи, з яким нас ознайомлює історія, означає пізнаваність світу і всесильність людського розуму. Тим самим історія фізики розкриває перед учнями загальні закономірності і принципи наукового пізнання. [1]

Можна виділити наступні форми використання історизму в навчанні фізики: [4]

1. Вступні історичні огляди, що виступають як засіб обґрунтування нових знань;
2. Заклучні історичні огляди, що виступають як засіб систематизації й узагальнення знань;
3. Опис історії окремих відкриттів, фундаментальних дослідів, що є засобом обґрунтування знань;
4. Повні біографії вчених і фрагментарні біографічні відомості, що служать цілям формування особистості студента;
5. Задачі з історичним змістом.

Ознайомлюючи студентів з історією відкриття того чи іншого явища викладач повинен акцентувати більшу увагу на те, чому і як виникла ідея у вченого, як розвивався хід думки при обґрунтуванні ідеї, який метод дослідження був обраний. Не слід нехтувати найменшими деталями, адже вони розкривають процес пошуку істини. Також потрібно звернути увагу і на життєвий шлях вченого, але подати його «як своєрідний етюд, за допомогою якого декількома фактами можна виявити найбільш значуще в його житті й поглядах, «оживити» його, зробити таким, що запам'ятається». [2, с. 11]

Наприклад, розглядаючи теорію відносності, викладач в першу чергу повинен познайомити з постаттю Альберта Ейнштейна, розкрити унікальність цієї особистості. Найкраще це можна зробити зачитавши його висловлювання про науку, про людей, про життя, про себе. Висловлювання говорять самі за себе. Нехай студенти подумают над ними. Слова вченого, що виражають його погляди, вчинки в яких проявляються його життєві позиції, а також слова сказані про нього його колегами, сучасниками – це найбільш важливе в змісті біографічних матеріалів. Проте не слід змальовувати вченого як людину без недостатків, непорівнянну зі звичайними смертними.

Кожен вчений – унікальна особистість, і володіє унікальною індивідуальністю, розкрити яку дуже важливо.

Протягом всього курсу фізики, студенти неодноразово знайомляться з фізичними константами, а саме з числовим значенням цих констант і на цьому обізнаність про цю сталу завершується. В даному плані також можна використати історичний підхід. Тобто, можна розказати про історію вводу цієї сталої і методи її визначення. (Знайомство з різними історичними методами вимірювань сталої можна провести у формі 3-5 хвилинних повідомлень студентів.) Наприклад, стала Авогадро. З цією константою студенти більш детально ознайомлюються на заняттях хімії, проте на фізиці їй теж приділяють багато уваги. Але мало хто знає, ким вперше була визначена ця константа.

Знайомство з фундаментальними константами через історію введення даних сталих допоможе не тільки зацікавити, але і розкрити суть фізичних законів.

Оволодіти курсом фізики – означає не тільки зрозуміти фізичні явища та закономірності, але і уміти застосовувати їх на практиці. Будь-яке застосування загально теоретичних положень фізики для розв'язання конкретного окремого питання є розв'язання фізичної задачі.

Цінність задачі визначається перш за все цією фізичною інформацією, яку вона містить. Тому особливу увагу заслуговують задачі з історичним змістом.

Наведемо їх приклади.

1. В 1849 р. французький фізик Фізо провів наступний дослід. Світло від джерела падало на дзеркало, яке знаходилося на відстані $s=3,733$ км, і відбиваючись потрапляло в око спостерігача. Зубчастий диск, який швидко обертається, пропускає порцію світла за час t , протягом якого світло йшло до дзеркала і назад. Диск міг повернутися так, що заступав своїм найближчим зубцем шлях відбитому світлу і спостерігач його не бачив. Яке значення швидкості світла було отримано в цьому досліді, якщо диск, який має $N=720$ зубців, обертася зі швидкістю $n=29,2$ об/с?

2. Схема досліду Майкельсона на визначення швидкості світла зображено на рис. 1. Відстань $AB = l = 35,5$ км. З якою частотою f повинна обертатись восьмигранна дзеркальна призма K , щоб джерело S було видно в трубу T ? Відстань OB мала порівняно з AB .

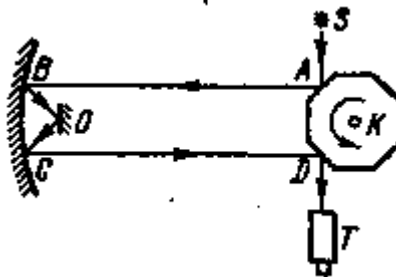

Рис. 1

Історія фізики є складовою частиною курсу фізики, а також допомагає вдосконалювати методи і засоби навчання. Є одним із засобів формування наукового світогляду студентів. Принцип історизму розширює межі навчальної дисципліни, і значно впливає на мотивацію та зацікавленість студентів. Найважливішим завданням у викладанні фізики є завдання збереження серед студентів інтересу до цієї дисципліни. І тут велику роль зіграє саме історія фізики.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Бутківська С.В., Мисліцька Н.А. Шляхи реалізації принципу історизму під час вивчення фізики /С.В. Бутківська, Н.А. Мисліцька // Актуальні проблеми математики, фізики і технологічної освіти. Випуск 9. Збірник наукових праць / Редкол.: С.В.Подольчук (голова) [та ін..] ВДПУ ім. Михайла Коцюбинського. – Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2012. – Вип. 9. – С. 270-274.

2. Войтків Г. Біографії вчених на уроках фізики / Г. Войтків // Фізика та астрономія в школі. – 2010. – №5. – С.10-12.

3. Гребенюк М. П. Історичний підхід у викладанні фізики в школі / М.П.Гребенюк // Педагогічний пошук. – 2017. – №2. – С.67-70.

4. Мощанський В. Н. История физики в средней школе / Н. В. Мощанский, Е. В. Савелова. – М.: Просвещение, 1981. – 205 с.

5. Навчальна програма з фізики для учнів 10-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів (Сайт Міністерства освіти і науки молоді та спорту України). – 37 с.

ТЕСТУВАННЯ ЯК ОДИН ІЗ СУЧАСНИХ ЗАСОБІВ КОНТРОЛЮ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

У статті розглянуто деякі аспекти використання тестової перевірки навчальних досягнень молодших школярів. На основі аналізу психолого-педагогічних джерел визначено позитивні та негативні якості тестів успішності.

Ключові слова: тест, тестування, контроль навчальних досягнень молодших школярів.

The article is about some aspects of using testing verification of educational achievements of junior pupils. Positive and negative qualities of the progress tests had defined on the basis of the analysis of psychological-pedagogical sources.

Key words: test, testing, control of educational achievements of junior people.

Як відомо традиційні методи перевірки й оцінки знань молодших школярів у поєднанні з новими технологіями відкривають перед вчителем широкі можливості для реальної та дійсної оцінки знань, умінь і навичок учнів. Під час контролю вчитель не тільки пасивно реєструє фактичні знання учнів, а й впливає на хід і результати всього навчального процесу. Його завдання полягає у тому, щоб знайти найефективніший засіб перевірки знань, який би дозволив виявити досягнення учнів і стимулювати їх надалі оволодівати знаннями.

На мою думку, одним з оптимальних засобів об'єктивної перевірки й оцінювання рівня знань, умінь і навичок на уроках математики є тестування. Зі шкільної практики відомо, що учням початкових класів подобаються тести і їм цікаво з ними працювати.

Мета статті полягає у дослідженні значення використання тестової перевірки навчальних досягнень молодших школярів у початковій школі. Відповідно до мети було сформульовано та вирішено наступні завдання: 1) з'ясувати висвітлення деяких аспектів досліджуваної проблеми у методичній та педагогічній літературі; 2) визначити позитивні та негативні якості тестів успішності на основі аналізу психолого-педагогічних джерел.

Для кращого розуміння результатів дослідження актуалізуємо поняття «тест». В англійській, як і в сучасній українській мові цей термін (test) означає «випробовування, проба, експеримент, перевірка». Проаналізувавши психолого-педагогічну літературу можна зробити висновок, що найбільш вдалим поясненням терміну «тест» можна вважати визначення педагога В.А. Коккоти: «... під тестом розуміють підготовлений, згідно з певними умовами, комплекс завдань, які пройшли попереднє випробовування, і результати якого піддаються певному оцінюванню заздалегідь встановленими критеріями» [2, с. 8].

Таким чином, тестування або тестовий контроль як термін означає у вузькому розумінні використання і проведення тесту, а в широкому – сукупність етапів планування, складання і випробовування тестів, обробки та інтерпретації результатів проведення тесту [2].

Загалом тест, зародившись у психологічній науці і в педагогіці, виконує функції контролю і є засобом перевірки знань.

Тестування молодшокласників є одним із засобів контролю, головна мета якого – управління процесом навчання. Різноманітність його форм та диференціація завдань допомагають зробити процес контролю цікавим, невимушеним, дають змогу проявити себе учням з різним рівнем оволодіння знаннями, вміннями та навичками з математики. Крім того, тестування як засіб контролю може бути використане на різних етапах навчання для перевірки загального рівня оволодіння знаннями, вміннями та навичками, для виявлення навчальних досягнень з конкретної теми, а також здібностей учнів до того чи іншого предмета тощо.

Співвідношення, специфіка структурних складових тестового завдання зумовлює велику різноманітність видів тестових завдань, що, в свою чергу, ускладнює розуміння дидактичних особливостей тестових завдань і вимагає їх систематизації та групування за певними критеріями. Саме тому проблемі класифікації тестів успішності приділяють велику увагу як зарубіжні, так і вітчизняні вчені: Е. Стоун, Н. Гронланд, В. Безпалько, Н. Розенберг, І. Рапопорт та ін. [1].

Тести успішності застосовуються на всіх етапах дидактичного процесу. З їх допомогою ефективно забезпечується попередній, поточний, тематичний і підсумковий контроль знань, умінь і навичок учнів молодших класів. Тому вчені виділяють такі 6 видів тестів контролю: тести попереднього контролю; поточного або побіжного контролю; тематичного контролю; періодичного контролю; підсумкового контролю; заключного контролю.

Думки про необхідність використання тестів для визначення результатів навчальної діяльності, перевірки її якості і продуктивності висловлювали ряд відомих зарубіжних вчених – Б. Скіннер, Д. Краудер, Е. Стоун, Ч. Купісевич, Т. Ільїна, В. Безпалько, а також вітчизняних – Н. Розенберг, Сердюк, М. Чернінський, К. Делікатний, І. Підласий та інші [4, 5].

Тестовий контроль наділений основними властивостями контролю. Він містить у собі структурні компоненти та етапи цього педагогічного явища: постановку мети (відповідно курсу), час підготовки завдань і етапів (відповідно навчальної програми), виконання завдань та визначення рівня знань, умінь, навичок; оцінювання та донесення до учня визначення напрямків корекції.

Вчений-педагог А.М. Алексюк вважав, що тестовий контроль в процесі навчання виконує наступні функції: дидактичну, розвиваючу, виховну, стимулюючу, діагностичну, прогностичну [3, с. 20].

Як відомо, кожна діяльність має свої переваги та недоліки. Саме позитивні і негативні характеристики тестів успішності вивчали такі відомі педагоги і психологи, як Т. Ільїна, Н. Розенберг, І. Підласий, Г. Люблінська, Дж. Хант, В. Полонський та багато інших [5, 6]. Серед позитивних якостей тестів успішності з математики на основі аналізу психолого-педагогічних джерел можна виділити ряд найважливіших. Зокрема вони здатні:

- перевіряти стан засвоєння значної частини навчального матеріалу на уроках математики;
- охопити перевіркою одночасно велику кількість учнів;
- забезпечувати об'єктивність в оцінюванні математичних знань;
- без затрат значних зусиль та часу полегшити оцінювання;
- економно витрачати навчальний час учнів;
- скоротити час отримання результатів відповідей;
- у кількісних показниках фіксувати обізнаність учнів, дати досить точну картину засвоєння учнями навчального матеріалу;
- визначати і кількісно фіксувати (в балах) рівень засвоєння навчального матеріалу.

Проте тестам властиві і певні недоліки. Так, зокрема, вони:

- не дають можливості певною мірою перевірити ступінь розуміння учнями вивченого матеріалу, оскільки тестуванням виявляються не самі процеси розумової праці, а їх результати, здебільшого адресовані до пам'яті учня, а тому не викликають інтенсивної розумової діяльності;
- не сприяють розвитку мовлення учнів;
- при систематичному застосуванні на кожному уроці можуть призвести до деякого формалізму в знаннях учнів.

Саме тому метод тестування треба розумно поєднувати з іншими методами перевірки знань. І.П. Подласий зазначав, що «правильно діють ті педагоги, котрі, використовуючи письмові тести, дають можливість учням усно обґрунтовувати свої відповіді [5, с. 370].

З допомогою тестів можна швидко перевірити, як кожен учень знає навчальний матеріал та як може ним користуватися. Тести допомагають молодшим школярам розвивати самоконтроль та самокорекцію. Введення тестового контролю істотно підвищує мотивацію навчання і зацікавленість учня.

Однією з найважливіших педагогічних умов успішного застосування тестових завдань у початковій школі з математики є їх правильний вибір, що здійснюється відповідно до таких принципів: цілісності; поступовості, систематичності інтеграції; науково обґрунтованої, посиленої для учнів складності.

Відносна простота тестування як засобу контролю дозволяє часто використовувати його на різних етапах уроку. Тести повинні бути: відносно короткими, однозначними, правильними, інформаційними, стандартними.

Роблячи підсумок, можемо зазначити, що застосування тестової перевірки спроможне підвищити рівні об'єктивності, всебічності, діагностичності контролю результатів вивчення навчальних дисциплін і на основі цього організувати здійснення таких основних функцій навчального контролю, як дидактична, розвиваюча, виховна, стимулююча, діагностична, прогностична.

Перспективами подальшого дослідження є організація практичного дослідження ефективності використання тестової форми контролю у процесі вивчення молодшими школярами конкретних предметів.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Гронланд Н. Складання тестів контролю успішності / Н. Гронланд // Мандрівець. – 1994. – №2. – С. 53–63.
2. Коккота В.А. Лингводидактическое тестирование / В.А. Коккота. – М.: Высшая школа, 1989. – 94 с.
3. Педагогіка / За ред. А.М. Алексюка. – К.: Вища школа, 1985. – 207 с.
4. Педагогіка: Хрестоматія / Уклад. А.І. Кузьмінський, В.О. Омеляненко. – К.: Знання-Прес, 2003. – 700 с.
5. Подласый И.П. Педагогика начальной школы. Учебное пособие для студентов пед. / И.П. Подласый. – М.: Гуманит. изд. центр Владос, 2000. – 400 с.
6. Полонский В.М. Оценка знаний школьников / В.М. Полонский. – М.: Педагогика, 1982. – 384 с.

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, доцент Чосік Л.Я.

*Лілія Фарбатюк
(Кілія)*

ІСТОРІЯ ВИНИКНЕННЯ ГУМАНІСТИЧНИХ ІДЕЙ

Данський філософ Габріель Сібберн був першим, хто розкрив значення терміну «гуманізм» як певний погляд на життя в роботі «Про гуманізм» (1858), який бере початок ще в давніх Греції та Риму, де взяли витоки перші педагогічні теорії, авторами яких є Сократ, Платон, Аристотель та інші.

Давньогрецький філософ Сократ (469–399 рр. до н. е.) заперечував необхідність пізнання світу й природи через недоступність їх людському розуму, вважаючи, що людина повинна пізнавати тільки саму себе. Метою виховання за Сократом є пізнання самого себе і моральне самовдосконалення [7, с. 446].

Сократ в своїй роботі використовував усний метод свого вчення тобто слово.

Послідовник Сократа – Платон (427–347 рр. до н. е.) – вважав, що через виховання (особливо моральне) здійснюється наближення до вищої ідеї благ. Він був першим філософом, чиї праці дійшли до наших часів, і в яких були висвітлені думки про необхідність дошкільного виховання, про створення державної системи виховання, висунув вимоги про виховання через позитивний приклад [6, с. 21].

Найбільший філософ і вчений Стародавньої Греції, учень Платона – Аристотель (384–322 рр. до н. е.) найбільше значення у вихованні надавав саме вихованню моральних навичок і використанню цих навичок у житті, тобто моральним вчинкам. Філософ зазначав, що моральне виховання бере свої витoki з трьох джерел: природні задатки (рослинна душа – розмноження і харчування), розвиток навичок (тваринна душа – відчуття і почуття) і розум [7, с. 448].

У XIV–XVI ст. гуманізм стає важливою частиною культури Ренесанс. Саме в цей період набирає обертів гуманістичний рух в Італії, який подарував західноєвропейській цивілізації новий погляд на світ та відкривав шляхи до вільного розвитку думки. Гуманісти виступали проти диктатури в духовному житті суспільства, відкидали догматизм та віру в авторитети, тим самим відкривали шлях до вільного розвитку думки.

В цей час жив поет та філософ Франческо Петрарке (1304–1374), якого вважають родоначальником гуманізму, бо саме Він зробив перші кроки щодо формування особистісної самосвідомості епохи Відродження, вважаючи, що філософія – наука про людину.

В епоху Відродження у багатьох країнах Європи були заявлені нові гуманістичні ідеї в галузі виховання. Їх пропагували видатні філософи, письменники, педагоги, зокрема Вітторіно да Фельтре (1378–1446) в Італії, Л.Вівес (1492–1540) в Іспанії, Ф.Рабле (1494–1553) і М.Монтень (1533–1592) у Франції, Еразм Роттердамський (1469–1536) в Голландії. Гуманісти проголосили людську особистість найвищою цінністю, стверджували, що її всебічного розвитку можна досягнути вихованням [7, с. 12].

Рабле пропагував гуманістичне виховання людини, в якому б гармонійно поєднувалися фізичний і духовний розвиток. Важливою складовою всебічного розвитку він вважав мислення. Монтень серед складників всебічного розвитку особистості виділяв розумовий розвиток, моральне і фізичне виховання [7, с. 63].

Більшість гуманістів XV ст. були віруючими людьми, але не дивлячись на це найголовнішою для них була людина, тільки після неї був Бог. Вони стверджували, що Бог не сотворив людину за своїм образом і подобою, але надав їй можливість творити саму себе.

Гуманізм Нового часу сформував нову етику, яка розвинула цінності щастя та свободи, привела до соціального прогресу та підкреслила значення прав людини.

Мета гуманістичної педагогіки цього періоду полягала у повазі до дітей, протесті проти фізичних покарань, прагненні до вдосконалення здібностей дітей, забезпечення кращого життя людини через розвиток самої людини і людяності в суспільстві, що отримало широке визнання в епоху Просвітництва.

Злочин проти людства є найтяжчим злочином, який не має строку давності.

Ставлення до оточуючого обов'язково має певну привабливість. І.Кант зазначав, що вміння людини поважати в собі людину і поважати людину в іншому – допомагає їй виховати в собі людину, тому що ставлення до людей є головним в процесі формування особистості та взаємовідносин.

Наприкінці XIX ст. відома шведська письменниця і педагог Елен Кей пророкувала, що XX ст. стане століттям дитини в подвійному розумінні: дорослі зрозуміють, нарешті душу дитини, і, крім того, вони самі будуть як діти [4, с. 3].

Виховання гуманних якостей у дітей дошкільного віку є складним процесом, який складається не тільки зі співпраці дитини з дорослим, а й з сумісної діяльності дошкільників.

Т.Поніманська у своїй статті писала: «Виховання суспільно значущих якостей – не данина часу і не виконання «держзамовлення», а неодмінна складова формування особистості!» [1, с. 4]

Процес виховання гуманних якостей орієнтується на вічні людські цінності, які є вищі та нижчі. Реалізація вищих цінностей вимагає приборкання нижчих, досягнення яких не потребує роботи над собою; наявності духовної, моральної мети й докладання свідомих моральних зусиль. Вищі цінності повинні прищеплюватись людині з дитинства. Це головна задача виховання.

Справжня освіта не можлива без засвоєння певних моральних цінностей. Головною функцією процесу навчання є виховна, значення якої щодо використання гуманних підходів відносно особистості у навчально-виховному процесі широко розкривають у своїх працях такі педагоги як С.Русова, Г.Вашенко, А.Макаренко і В.Сухомлинський.

Русова вважала, що найдорожчим скарбом кожного народу є його діти, його молодь, й що свідоміше робиться громадянство, то з більшою повагою ставиться воно до виховання дітей, до забезпечення їм найкращих умов життя [5, с. 44].

Гуманізм, демократизм, ідея відродження національної школи та системи освіти є складовими її педагогічних поглядів, що простежується на сторінках її творів.

Підґрунтям цієї педагогіки є українська філософська думка (Г.Сковорода, П.Юркевич, І.Франко, Л.Українка).

Головні її постулати:

– Людське «Я» формується в спілкуванні з іншими людьми які є втіленням усього суспільства.

– Повага до особистості має бути завжди в центрі виховної системи.

– Самопізнання, свобода і гідність людини – найвищі цінності людства.

– А сама особистість є самоцінною, неповторною, унікальною [3, с. 9].

Для виховання гуманних якостей у дітей дошкільного віку вихователь повинен використовувати доступні та конкретні приклади з навколишнього життя або художньої літератури. Тим самим виховуючи в дошкільників вміння аналізувати власну поведінку і вміння бачити її відображення на однолітках, що допомагає дітям засвоїти етичні норми і розвиває гуманні почуття та правильну поведінку. Вже в ранньому дитинстві можна спостерігати перші прояви гуманної поведінки. Тобто адаптація дітей до різних життєвих умов, усвідомлення ними своєї функції, соціальної ролі та виняткової вартості людини – є основними напрямками роботи вихователя. Відомий психолог М.І.Лісіна стверджує, що гуманність є особистісним новоутворенням, в якому тісно переплітаються різні компоненти: дійові, емоційні, пізнавальні. В основі лежить позитивне ставлення дитини до себе як до особистості і до інших людей [2, с. 6].

Зі зміною віку дитини змінюються обставини, які впливають на виховання стосунків. Тобто, чим старшою стає дитина, тим більше у своїй поведінці вона керується не тільки власними бажаннями, але й бажаннями та інтересами оточуючих її людей.

Головною умовою, яка є фундаментом дитячих взаємовідносин, є схильність до спілкування.

Спілкування з дітьми старшого дошкільного віку повинно мати такий зміст і форми, використовуючи які вирішення задачі щодо виховного процесу гуманних взаємовідносин принесе бажані результати.

Автор праці «Серце віддаю дітям» педагог-новатор Василь Олександрович Сухомлинський наголошує на необхідності уважного і гуманного ставлення до дитини як значущої особистості. Дитина має проживати, переживати, осмислювати себе як органічну частину єдиного буття, взаємодіяти з ними, бути суб'єктом життєвого процесу [3, с. 9].

У своїх працях Він писав, що процес виховання дитини повинен бути таким, щоб турбота про інших, загальне благо стали для неї серцевою справою. Здатність дитини «бути вихованою» – справжнє виховання – це не просто засвоєння знань, це вміння обмірковувати, оцінювати, аналізувати свою поведінку та поведінку інших. Здатність до виховуваності пов'язана з життєрадісним світосприйняттям, вважав Василь Олександрович. «Якщо ваша дитина, – казав він, – бачить світ життєрадісними очима, якщо кожне явище навколишнього

життя повертається до неї тим боком, який освітлений красою, тонкістю, ніжністю, тендітністю, – вона легше піддається вихованню» [1, с. 5].

У непросту епоху жив і творив В.О.Сухомлинський. Він був сином своєї доби, але, на жаль, не всі його сучасники змогли піднятися до розуміння й осягнення істинного сенсу сповідуваних ним гуманістичних ідеалів. Сьогодні ж його ідеї активно впроваджуються у педагогічну практику. Справджуються прагнення Василя Олександровича – його думки, досвід дійшли до людей, використовуються ними на благо і щастя дітей [2, с. 10].

Гуманізм приніс нам визнання людської особистості. Саме від гуманізму поступово набирали обертів ідеї щастя, справедливості та рівності людей, що в подальшому трансформувалося у співчуття, милосердя, терпимість.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Поніманська Т. Дитина і соціум // Дошкільне виховання. – 2004. – №8(757).
2. Антонєць М. Ідеї Сухомлинського – актуальні й сьогодні // Дошкільне виховання. – 2008. – №9.
3. Ладивір С. Родинні джерела духовності // Дошкільне виховання. – 2012. – №5.
4. Поніманська Т. Гуманізація освіти – ознака її якості // Дошкільне виховання. – 2016. – №9.
5. Зайченко І.В. Педагогічна конвенція С.Ф. Русової. – Чернігів: Деснянська правда, 2006. – 262 с.
6. Левківський М.В. Історія педагогіки. Підручник. – Вид. 2-е, доп. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 376 с.
7. Фіцула М.М. Педагогіка.: Навч. посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти. – К.: Академвидав, 2003. – 528 с. (Альма-матер).

Науковий керівник: доцент Звєкова В.К.

УДК 37.02

***Тетяна Чернецька
(Переяслав-Хмельницький)***

МЕТОДИКА ВИЯВЛЕННЯ РІВНІВ СФОРМОВАНOSTI У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ УМІНЬ ВІДГАДУВАННЯ Й СКЛАДАННЯ ЗАГАДОК

У статті розкрито методику організації та проведення констатувального експерименту, метою якого було виявлення рівнів сформованості у дітей старшого дошкільного віку умінь відгадування й складання загадок. Визначено та охарактеризовано критерії і показники: когнітивно-репродуктивний критерій, літературно-жанровий критерій словесно-творчий критерій.

Презентовано серію діагностувальних завдань на виявлення рівнів сформованості у дітей старшого дошкільного віку умінь відгадування й складання загадок.

За результатами виконання дітьми діагностувальних завдань було виявлено рівні сформованості у дітей старшого дошкільного віку умінь відгадування й складання загадок, а саме: високий, достатній, середній, недостатній, та охарактеризовано їх.

Ключові слова: *загадки, мовленнєвий розвиток, діти дошкільного віку, методика діагностування, критерії та показники, рівні сформованості у дітей старшого дошкільного віку умінь відгадування й складання загадок.*

The article describes the methodology of organizing and conducting an appointment experiment, the purpose of which was to identify the levels of formation in the children of the senior preschool age of the ability to guess and compile riddles. Criteria and indicators are defined and characterized: cognitive-reproductive criterion, literary-genre criterion, verbal-creative criterion.

A series of diagnostic tasks was presented to reveal the levels of formation in the children of the senior preschool age of the ability to guess and compile riddles.

According to the results of the children's diagnostic tasks, the levels of formation in the children of the senior preschool age were found to be able to guess and compile riddles, namely: high, sufficient, average, insufficient, and characterized them.

Key words: riddles, speech mothers, children of preschool age, diagnostic methods, criteria and indicators, levels of formation in the children of the senior preschool age of guiding skills and compilation of riddles.

Постановка проблеми. Реформування системи дошкільної освіти України зумовило потребу в підготовці особистості, яка вільно володіє зв'язним мовленням як засобом інтелектуальної діяльності й творчої активності. Обґрунтовуючи необхідність дитячої мовленнєвої творчості, Л.С.Виготський писав: "...Значення її в тому, що вона дозволяє дитині, вправляючи свої творчі устремління й навички, оволодіти людським мовленням, цим найтоншим і найскладнішим засобом формування й передачі людської думки, людських почуттів, людського внутрішнього світу" [4].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Психологічний аспект проблеми включає особливості сприймання літературних творів різних жанрів (Л.С.Виготський, М.І.Жинкін, О.В.Запорожець, Г.М.Леушина та ін.) та діяльності уяви дітей (Л.А.Венгер, М.М.Поддьяков, С.Л.Рубінштейн, та ін.) як основи словесної творчості. Дослідники доводять, що в дітей до старшого дошкільного віку складається свідоме художньо-естетичне сприймання літературних творів, що виявляється в розумінні змісту та ідеї твору, здатності виділяти й усвідомлювати його мовні засоби, хоча процес складання власної творчої розповіді для більшості дітей ще становить труднощі. Відомі педагоги й лінгводидакти (Е.В.Белкіна, А.М.Богуш, Н.О.Ветлугіна, Н.В.Водолага, Н.В.Гавриш, Н.С.Карпинаська, Н.П.Орланова, О.Н.Сомкова, О.С.Ушакова, С.М.Чемортан та ін.) довели, що дошкільний вік особливо сприятливий для розвитку творчості, в тому числі й мовленнєвої.

Мета статті полягає у висвітленні процедури проведення констатувального експерименту, спрямованого на виявлення у дітей старшого дошкільного віку умінь відгадування й складання загадок.

Виклад основного матеріалу. Мовлення є підґрунтям, на основі якого базуються всі інші види дитячої діяльності (ігрова, трудова, навчальна та ін.). Тому вже в дошкільному віці необхідно формувати свідоме відношення до усного мовлення, мовної дійсності, мовних засобів вираження думок. Одним із найбільш доступних і педагогічно ефективних матеріалів для розвитку словесного творчості є такий жанр усної народної творчості як загадка.

Загадка традиційно використовується в дошкільній педагогіці з метою розумового й мовленнєвого розвитку дітей (К.Д.Ушинський, Є.І.Тихеева, Ю.Г.Ілларіонова та ін.). Відгадування загадок вимагає від дітей розвитку інтелекту, розумових дій, логічного мислення. Складання загадок – це творчий процес створення художнього образу, що потребує від дітей володіння комплексом необхідних умінь.

Мета констатувального експерименту полягала у виявленні рівнів сформованості в старших дошкільників умінь відгадування й складання загадок.

Для реалізації мети було поставлено такі завдання:

1. Розробити завдання для виявлення в дітей умінь відгадування й складання загадок.
2. Визначити критерії та показники рівнів сформованості в дошкільників умінь складання загадок.

3. Виявити труднощі, що виникають у дітей під час відгадування й складання загадок та з'ясувати їх причини.

Експеримент проводився на базі ДНЗ №9 “Сонечко” (м. Переяслав-Хмельницький, Київська обл.). В експерименті приймало участь 48 дітей старшого дошкільного віку (22 дитини – експериментальної групи, 26 дошкільників – контрольної групи).

Для виявлення рівні сформованості у дітей старшого дошкільного віку умінь відгадування й складання загадок було визначено такі критерії та показники: **когнітивно-репродуктивний критерій з показниками**: наявність у дошкільників умінь сприймати й розуміти образний зміст загадок, виокремлювати засоби художньої виразності з тексту загадки (епітети, порівняння, метафори, багатозначні слова, образні описи); уміння виокремити істотні ознаки предмета загадки; **літературно-жанровий критерій з показниками**: наявність у дітей знань про загадку як жанр усної народної творчості, її специфічні особливості; **словесно-творчий критерій з показниками**: самостійність складання загадок; здатність скласти різні види загадок (про тварин, рослини, овочі, фрукти, пори року, предмети і явища навколишнього світу); уміння скласти композиційно різноманітні загадки (загадка-опис, загадка-порівняння, загадка на основі полісемії (багатозначності слів), метафорична загадка.

Констатувально-експериментальна робота складалася з декількох серій завдань. 1 серія завдань була спрямована на виявлення наявності у дітей уміння сприймати й розуміти образний зміст загадок, уміння виокремлювати засоби художньої виразності з тексту загадки (метафори, порівняння, епітети, багатозначні слова); уміння виокремити істотні ознаки предмета загадки. 2 серія на виявлення наявності у дітей знань про загадку як жанр усної народної творчості, її специфічні особливості. 3 серія була спрямована на виявлення у дітей вмінь самостійно придумування загадок, здатність придумувати різні види загадок, зокрема: про тварин, рослини, овочі, фрукти, пори року, предмети і явища навколишнього світу; уміння скласти композиційно різноманітні загадки, а саме: загадка-опис, загадка-порівняння, загадка на основі полісемії (багатозначності слів), метафорична загадка

**Рівні сформованості в дітей ЕГ та КГ умінь складання загадок
за результатами констатувального експерименту**

Рівні сформованості в дітей ЕГ та КГ умінь складання загадок	ЕГ (22 дитини)		КГ (26 дітей)	
	К-ть дітей	%	К-ть дітей	%
Високий	–	–	–	–
Достатній	–	–	–	–
Середній	10	45,4	12	46,1
Недостатній	9	41	10	38,5
Окрема група дітей	3	13,6	4	15,4

Таблиця ілюструє, що до початку дослідно-експериментального навчання до високого та достатнього рівня сформованості в дітей умінь складання загадок не було віднесено жодної дитини ні в експериментальній, ні в контрольній групах.

На середньому рівні сформованості перебувало 45,4% дітей експериментальної групи та 46,1% дітей – контрольної.

На недостатньому рівні сформованості перебували 41% дітей експериментальної групи та 38,5% дошкільників контрольної групи. Окрему групу дітей склали 13,6% дітей ЕГ та 15,4% – контрольної.

На підставі аналізу результатів констатувального експерименту було визначено п'ять рівнів сформованості в дітей умінь складання загадок:

Високий рівень. Діти вміють придумати оригінальні загадки, що відповідають вимогам жанру, містять різноманітні засоби виразності. Складають композиційно різноманітні загадки: описові, порівняльні, метафоричні та загадки на основі полісемії; придумують загадки про тварин, рослини, овочі, фрукти, пори року, предмети і явища навколишнього світу. Дошкільники володіють знаннями про жанр загадки. Знають, що в загадці є відгадка, яка прихована і яку необхідно розгадати. Діти розуміють образний зміст загадок, виокремлюють засоби художньої виразності з тексту загадки (метафора, порівняння, багатозначні слова, епітети).

Достатній рівень. Діти вміють придумати загадки-описи, загадки-порівняння, загадки на основі полісемії. Проте їм складно скласти метафоричні загадки. Дошкільники придумують загадки про тварин, рослини, овочі, фрукти, пори року, предмети і явища навколишнього світу. Дошкільники володіють знаннями про жанр загадки. Знають, що в загадці є відгадка. Діти розуміють образний зміст загадок, виокремлюють засоби художньої виразності з тексту загадки (метафора, порівняння, багатозначні слова, епітети).

Середній рівень. Діти можуть придумати загадки-описи, загадки-порівняння. Проте їм складно придумати метафоричні загадки й загадки з багатозначними словами. Мають труднощі у виокремленні засоби художньої виразності з тексту загадки (метафори, епітети, багатозначні слова). Впізнають загадку, але не завжди правильно називають її специфічні особливості. Припускаються помилок у виокремленні засобів художньої виразності з тексту загадки (метафор, порівнянь, епітетів).

Недостатній рівень. Дошкільники намагаються самостійно побудувати тільки загадки-описи, проте вони не завжди відповідають жанровим особливостям. Не володіють знаннями про жанр загадки, впізнають її тільки в порівнянні з іншими жанрами (казкою, або віршем). Не можуть виокремити засоби художньої виразності з тексту загадки.

Окрема група дітей. Діти відмовляються виконати завдання, мовчать.

Висновок. Констатувальний експеримент показав недостатній рівень сформованості в дітей творчих мовленнєвих умінь складання загадок, процес складання дітьми загадок відбувається спонтанно.

Труднощі, що виникають в дітей під час відгадування й придумування загадок пояснюються такими причинами: під час відгадування загадки діти не вслуховуються в її зміст, не уважно слухають, не враховують всі названі ознаки, спішають відповісти, базуючись тільки на одній ознаці; дошкільники не володіють прийомами складання загадок; діти не можуть проаналізувати, порівняти й узагальнити ознаки, вміщені в загадці; виокрепивши одну з ознак із цілого опису, дошкільники не пов'язують її з іншими ознаками і тому дають (озвучують) неправильну відгадку; діти не завжди можуть виокремити образні порівняння; в дошкільників не достатньо сформовані прийоми аналізу, синтезу, узагальнення, порівняння, абстрагування; в дошкільному навчальному закладі не здійснюється систематична робота з навчання дітей відгадування й складання загадок (вихователі не завжди вчать дітей аналізувати загадку, виділяти ознаки й властивості об'єктів загадки, пояснювати й доводити відгадку; вихователі не достатньо володіють знаннями про способи складання загадок, не володіють методикою навчання старших дошкільників складання загадок).

Отриманні результати констатувального експерименту стали підставою для розробки експериментальної методики навчання дітей старшого дошкільного віку придумування загадок.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні // Дошкільне виховання. – 1999. – №1. – С.6-9.
2. Богуш А.М. Методика організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей у дошкільних навчальних закладах / А.Богуш, Н.Гавриш, Т.Котик : підруч. [для студ. вищих

навчальних закладів факультетів дошкільної освіти]. – К.: Видавничий Дім “Слово”, 2006. – 304 с.

3. Богуш А.М. Мовленнєвий розвиток дітей: сутність та шляхи реалізації / А.М.Богуш // Дошкільне виховання. – 1999. – № 6. – С.3-5.

4. Выготский Л.С. Воображение и творчество в детском возрасте: [книга для учителя] / Л.С.Выготский. – М.: Просвещение, 1991. – 94 с.

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, доцент Харченко Н.В.

УДК 37.613.88

*Надія Шелест
(Київ)*

КРИТЕРІЇ І ПОКАЗНИКИ СФОРМОВАНOSTІ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО СТВОРЕННЯ СІМ'Ї У СТУДЕНТІВ АГРАРНИХ КОЛЕДЖІВ

У статті уточнюються критерії, показники та рівні сформованості ціннісного ставлення до створення сім'ї у студентів аграрних коледжів.

Ключові слова: ціннісне ставлення до створення сім'ї, студенти аграрних коледжів, критерії і показники, діагностичні методи, позааудиторна діяльність.

In the article is clarified the criteria the level and indicators of value attitude to creating a family of students of agricultural colleges.

Key words: value attitude to creating a family, students of agricultural colleges, criteria and indicators, diagnostic methods, after class activity.

В умовах зниження виховної функції сім'ї, лібералізації статевої моралі, зростання кількості розлучень, зниження рівня матеріальної забезпеченості переважної кількості молодих людей особливої актуальності набуває проблема формування ціннісного ставлення до створення сім'ї у студентів аграрних коледжів.

Проблема підготовки студентської молоді до сімейного життя знайшла відображення у працях сучасних вчених-педагогів (Т. Алексеєнко, С. Вітвицька, К. Вітек, Т. Говорун, О. Докукіна, Л. Канішевська, А. Карасевич, О. Кікінежді, Б. Ковбас, В. Костів, В. Кравець, Т. Кравченко, Л. Повалій, В. Постового, Л. Яценко та інші).

Пристаємо до думки Л. Канішевської, що саме юнацький вік є періодом визначення свого місця в житті, здійснення професійного вибору; статевого дозрівання й пошуку партнера в інтимній сфері; визначається активним привласненням суспільних норм і функцій, можливістю їх якісного усвідомлення, оволодіння соціальними ролями, тобто юнак формується як суспільний суб'єкт.

Основним новоутворенням підліткового та раннього юнацького віку є почуття дорослості, яке виявляється в романтичних відносинах з однолітками іншої статі [2, с. 81].

Критерій – засіб для судження, ознака, на основі якої робиться оцінка, визначення або класифікація чого-небудь», «мірило судження та оцінки», «основна ознака, за якою одне рішення обирається із багатьох можливих» [1, с. 8]. Показники можуть бути обґрунтовані через низку ознак, прикмет, що можуть безпосередньо спостерігатися та підлягати вимірюванню.

На основі з'ясування сутності та структури феномена «ціннісне ставлення до створення сім'ї у студентів аграрних коледжів» визначено критерії та показники сформованості ціннісного ставлення до створення сім'ї у студентів аграрних коледжів: когнітивний, емоційно-ціннісний, поведінково-діяльнісний.

До показників когнітивного критерію відносили такі: знання щодо сутності та функцій сім'ї; усвідомлення цінності сім'ї для окремої особистості та суспільства в цілому; усвідомлення важливості моральних цінностей (любові, дружби, вірності, взаємоповаги, взаєморозуміння) як основи сім'ї.

До показників емоційно-ціннісного критерію відносили наступні: мотивація на створення сім'ї та виконання подружніх і батьківських обов'язків; здатність до емпатії; прагнення створювати сімейні відносини і розвивати їх на основі моральних цінностей (любові, дружби, вірності, взаємоповаги, взаєморозуміння).

Показники поведінково-діяльнісного критерію визначалися здатністю адекватного вибору поведінки в різних життєвих ситуаціях; наявністю вміння спілкуватися з представниками протилежної статі; здатністю до самовдосконалення себе як майбутнього сім'янина.

З метою виявлення рівнів сформованості ціннісного ставлення до створення сім'ї у студентів аграрних коледжів підібрано комплекс діагностичних методів і методик, за допомогою яких вимірювалися окремі показники зазначених нами критеріїв, а саме: анкетування, рольова гра «Інтерв'ю», вправа «Чи готовий ти до сімейного життя?», написання та аналіз студентських творів «Моя майбутня сім'я. Якою я її бачу», метод незакінчених речень, тестування (тест В. Бойка; тест «Мій запас міцності»), експертна оцінка, картка педагогічних спостережень, сюжетно-рольова гра «Взаємні претензії», створення проблемних ситуацій, вправи «Мої плюси і мінуси», «Яким мене бачать інші» (А. Яценко).

Зважаючи на названі вище нами показники визначено три рівні сформованості ціннісного ставлення до створення сім'ї у студентів аграрних коледжів: високий, середній, низький.

Високий рівень. Студенти аграрних коледжів мають ґрунтовні знання щодо сутності та функцій сім'ї; усвідомлюють особистісну та суспільну цінність сім'ї у житті людини; важливість моральних цінностей (любові, дружби, вірності, взаємоповаги, взаєморозуміння) як основи сім'ї; зорієнтовані на створення майбутньої сім'ї та виконання подружніх та батьківських обов'язків; виявляють співчуття, вболівання, чуйність, повагу до іншого; прагнення створювати сімейні відносини та розвивати їх на основі моральних цінностей (любові, дружби, вірності, взаємоповаги, взаєморозуміння); виявляють здатність прогнозувати свої дії та їх наслідки у конкретних життєвих ситуаціях; вміють спілкуватися з представниками протилежної статі на засадах партнерства, взаємодопомоги, взаємопідтримки; виявляють здатність до самовдосконалення себе як майбутнього сім'янина.

Середній рівень. Студенти аграрних коледжів мають достатні знання щодо сутності та функцій сім'ї; недостатньо усвідомлюють особистісну та суспільну цінність сім'ї у житті людини; важливість моральних цінностей (любові, дружби, вірності, взаємоповаги, взаєморозуміння) як основи сім'ї; недостатньо сформована мотивація на створення сім'ї та виконання подружніх та батьківських обов'язків; ситуативно виявляють співчуття та вболівання, чуйність, повагу до іншого; виявляють ситуативне прагнення створювати сімейні відносини та розвивати їх на основі моральних цінностей (любові, дружби, взаємоповаги, взаєморозуміння); не завжди здатні прогнозувати свої дії та їх наслідки у конкретних життєвих ситуаціях; мають труднощі у спілкуванні з представниками протилежної статі; ситуативно виявляють здатність до самовдосконалення себе як майбутнього сім'янина.

Низький рівень. Студенти мають фрагментарні знання щодо сутності та функцій сім'ї; не усвідомлюють особистісну та соціальну цінність сім'ї у житті людини; мають спотворені уявлення про сімейні стосунки; характеризуються відсутністю мотивації щодо створення сім'ї; виявляють нетерпимість, нестриманість, агресивність; не виявляють прагнення щодо створення сім'ї на основі моральних цінностей (любові, дружби, вірності, взаємоповаги, взаєморозуміння); не здатні прогнозувати свої дії та їх наслідки у конкретних життєвих

ситуаціях; не вміють спілкуватися з представниками протилежної статі; не вважають за необхідне працювати над самовдосконаленням себе як майбутнього сім'янина.

Подальшого вивчення потребує аналіз стану сформованості ціннісного ставлення до створення сім'ї у студентів аграрних коледжів.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Зверєва І. Д. Діагностика моральної вихованості школярів / І. Д.Зверєва, Л. Г. Коваль, П. Д. Фролов. – К. : ІСДО, 1995. –156 с.
2. Канішевська Л. В. Дослідження проблеми формування цінностей сімейного життя у старшокласників загальноосвітніх шкіл-інтернатів / Л. В. Канішевська // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія «Педагогіка, психологія, філософія» / Редкол. : С. М. Ніколаєнко (відп. ред.) та ін. – К. : Міленіум, 2016. – Вип. 253. – С. 79–86.

Микола Шкьону
(Ізмаїл)

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ ПІД ЧАС ВИХОВАННЯ ДОШКІЛЬНИКА

У статті досліджено основні особливості формування уявлень про інформаційні технології у дітей дошкільного віку. Розкрито поняття ролі комп'ютера під час гри дошкільника.

Ключові слова: дошкільник, комп'ютерні технології, інформація, комп'ютер, гра.

The article explored the main features of forming ideas about information technology in children of preschool age. Revealed the concept of role komp'ûtora while playing preschooler.

Key words: preschool, computer technology, information, computer game.

Сучасний період розвитку суспільства характеризується широким використанням інформаційних комп'ютерних технологій (ІКТ), що проникають в усі сфери людської діяльності й утворюють глобальний інформаційний простір. Невід'ємною і важливою складовою цих процесів є комп'ютеризація освіти. Комп'ютер – це потужний дидактичний засіб, який стимулює вихованців до активної праці, підвищу їхній інтерес до навчання, сприяє кращому засвоєнню матеріалу і підвищує ефективність навчання. Зазначимо, що комп'ютерні технології навчання впевнено займають свою нішу в освітньо-виховному процесі [1, с. 2-32].

Оскільки основним видом життєдіяльності дитини в цей період є ігрова діяльність, то доцільно використовувати у навчально-виховний процес ДНЗ. Комп'ютер вводячи дитину у певну ігрову ситуацію та надаючи дидактичну допомогу у вигляді навчального матеріалу з ілюстраціями та графіками, дозволяє істотно покращити навчально-виховний процес та якісно змінити контроль за діяльністю дітей. Комп'ютерна гра – комп'ютерна програма, що служить для організації ігрового процесу, зв'язку з партнерами по грі, або сама виступає в якості партнера.

Комп'ютерні ігри – новий різновид ігрової діяльності, що виник у період активного інформаційного перетворення суспільства. Такі ігри, спрямовуючи свідомість дітей та підлітків у віртуальну реальність формують у них певну залежність, що заважає розширенню їхнього соціального досвіду, „живому” спілкуванню та соціальному розвитку, сприяє проявам дезадаптації, погіршенню стану соціального здоров'я підростаючого покоління, у цілому [1, с. 4].

Дошкільний період – один з найважливіших етапів життя, який багато в чому визначає подальшу долю людини. Важливість дошкільного віку визначається тим, що в ньому

зкладаються основи і намічаються загальні напрями формування моральних і соціальних установок особистості. Даний період традиційно вважається одним з найбільш критичних моментів у розвитку особистості. Це епоха активної індивідуалізації, етап прагнення до самоствердження, який переживається дуже гостро.

Проблеми формування особистості дошкільника вивчалися багатьма науковцями. Так, дослідження, проведені під керівництвом Фельдштейна Д.І. [8, с. 231-243], показують, що перехід від дитинства до дорослості протікає, як правило, бурхливо і часом драматично, у ньому переплетені суперечливі тенденції соціального розвитку.

Отже, для цього складного періоду показові негативні прояви, дисгармонійність особистості, згорання і зміна усталених інтересів дитини, протестуючий характер його поведінки по відношенню до дорослих. З іншого боку, дошкільний вік відрізняється і позитивними факторами – зростає самостійність дитини, більш різноманітними і змістовними стають відносини та дорослими, значно розширюється й істотно змінюється сфера її діяльності, розвивається відповідальне ставлення до себе і до інших людей. Головне, даний період відрізняється виходом дошкільника на якісно нову соціальну позицію, в якій реально формується її свідоме ставлення до себе як члена суспільства.

У дошкільному віці проблема спілкування є дуже актуальною, оскільки значення спілкування в житті сучасного підлітка чимале і продовжує зростати.

Від нього у значній мірі залежить успішність діяльності, активність в суспільному житті і, нарешті, особисте щастя. І сьогодні, мабуть, важко уявити дошкільника, який не знає комп'ютер, оскільки Інтернет став невід'ємною частиною нашого життя. Проте слід зазначити, що мережа Інтернет дає не тільки можливість для розвитку здібностей, покращення знань та розширення кола інтересів, але й містить у собі реальні загрози для подальшого розвитку психіки дошкільника.

Вчені зуміли довести, що найбільш бурхливий розвиток мислення дитини проходить в період з п'яти до десяти років. В цей час будь-яка дитина здатна найбільш просто запам'ятовувати й розуміти всю інформацію, яка до неї доходить. Зір в цю п'ятирічку у малюка кращий за все життя. Саме в такому віці потрібно особливо активно зайнятися навчанням дитини, в тому числі і познайомити її з невід'ємною частиною будь-якої сучасної людини – комп'ютером.

Аналіз проблеми комп'ютеризації процесу навчання та наші дослідження дають змогу зробити такі висновки:

1. Застосування сучасних інформаційних технологій у дошкільному віці сприяє більш активному і свідомому засвоєнню навчального матеріалу з математики, природознавства, української, англійської мов.

2. Використання інформаційних технологій на заняттях є одним з сучасних засобів розвитку особистості дитини, формування інформаційної культури.

Комп'ютер дає змогу вихователю працювати творчо, ініціативно, з більшою професійною майстерністю.

3. Застосування комп'ютерів підвищує внутрішню мотивацію молодших дітей до вивчення різних предметів, що, в свою чергу, збільшує час їх довільної уваги до 20-25 хвилин, бо цікава, динамічна, кольорова навчальна комп'ютерна програма є саме тим сильним, різким, незвичним подразником. Який може привернути увагу дітей.

4. Комп'ютерні навчальні програми з елементами гри сприяють кращому засвоєнню навчального матеріалу, створюють позитивне ставлення дитини до діяльності.

5. Необхідно узгодити програмні навчальні завдання, які доцільно використовувати під час вивчення окремих тем з наявними ППЗ. Комп'ютер необхідно використовувати не для підміни традиційних засобів навчання (ЗН), а для інтенсифікації та раціоналізації навчальної діяльності.

Сучасне суспільство чекає від школи кмітливих, ініціативних, ерудованих, творчих випускників із широким кругозором і міцними знаннями. Навчально-виховний заклад в умовах модернізації системи освіти шукає шляхи, які дозволили б виконати це замовлення.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Балаєва К.С. Комп'ютерні ігри для дітей дошкільного віку: зб. статей / Укл. К. С. Балаєва. – Чернівці, 2015. – 42 с.
2. Богданов Д.В. Социальные функции Интернета / Д.В. Богданов // «Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского. Серия Социальные науки». – 2011. – № 1. – С. 114–120.
3. Бодалев А. А. Психология общения: [Избранные психологические труды] / А.А.Бодалев – М. : Московский психолого-социальный институт, Воронеж: НПО «МОДЭК», 2002. – 256 с.
4. Вакуленко О. В. Засоби масової інформації як особливий чинник впливу на формування способу життя особистості / О. В. Вакуленко // Соціальний працівник. – Вересень, 2005. – С. 14-18.
5. Ельконін Д.Б. Психологічні питання дошкільної гри / Д.Б. Ельконін. – М. : Просвещение, 2014. – 367 с.
6. Чекан О. І. Застосування комп'ютерних технологій у професійній діяльності вихователя дошкільного навчального закладу: навч. посібник / О. І. Чекан. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2015. – 184 с.
7. Усова А.П. Роль гри в організації життя і діяльності дітей // Дошкільне виховання. – 2011. – №7. – 322 с.
8. Фельдштейн Д. И. Психология развивающейся личности: избранные психологические труды / Д.И.Фельдштейн – М.; Воронеж: Институт практической психологии: НПО «Модек», 1996. – 512 с.

УДК 378

Оксана Шукатка
(Львів)

МОТИВАЦІЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖЕННЯ ЯК ПРОЦЕС ФОРМУВАННЯ ДЕОНТОЛОГІЇ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ МАЙБУТНІХ БАКАЛАВРІВ ПРИРОДНИЧИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

У статті здійснено теоретико-методологічний аналіз проблеми забезпечення мотивації здоров'язбереження майбутніх бакалаврів природничих спеціальностей. Проаналізовано змістове наповнення термінів «мотив», «потреба» у контексті формування деонтології здорового способу життя студентів.

Ключові слова: здоров'я, мотив, потреба, здоров'язбереження, здоровий спосіб життя, бакалаври природничих спеціальностей, деонтологія.

The article deals with theoretical and methodological analysis of the problem of ensuring the motivation of healthcare of future bachelors of natural sciences. The content of the terms «motive», «need» in the context of the formation of deontology of healthy lifestyle of students is analyzed.

Key words: health, motive, need, healthcare, a healthy lifestyle, bachelors of natural specialties, deontology.

Аналіз сучасних досліджень з проблем реалізації мотиваційних процесів у професійній підготовці фахівців доводить, що наукові пошуки дослідників спрямовувалися на вивчення мотивації як засобу формування життєвої компетентності особистості. Формування та актуалізація пізнавальних мотивів визначалися як засоби розвитку аналітичного мислення студентів. Досліджувався взаємозв'язок між показниками соматичного здоров'я, рухової активності, теоретичної підготовленості, оволодіння руховими діями та мотиваційно-ціннісної сфери осіб, що здобувають освіту. Тому особлива увага науковців приділялася

проблемі мотивації до фізкультурно-оздоровчої діяльності студентів, оскільки науковці вважають, що низька мотивація молоді до занять спортом чи фізичним вихованням є проблемою формування здорового способу життя.

Водночас, стан мотивації студентів до рухової активності оздоровчого спрямування свідчить, що на сучасному етапі реалізації фізичного навантаження у ВНЗ існують певні особливості реалізації мотиваційних процесів до формування здоров'язберігаючої діяльності майбутніх фахівців, в тому числі – бакалаврів природничих спеціальностей. Тому науковці приділяють особливу увагу вивченню ціннісних орієнтацій до занять фізичними вправами в процесі фізичного виховання студентів вищих навчальних закладів. У ході експериментальних досліджень визначається вплив занять спортом на формування загальних життєвих та ціннісних орієнтацій студентів ВНЗ і фактори, які впливають на формування ціннісного ставлення особистості до здоров'я.

Ми погоджуємося з думкою дослідників, що найважливішою проблемою фізичного виховання у вищих навчальних закладах визначаються процеси зацікавлення студента цією дисципліною на основі сформованих уявлень про власне здоров'я і потреби у здоровому способі життя. Відтак актуалізується мотивація студентів до пізнавальної діяльності у сенсі здоров'язбереження та формування деонтології здорового способу життя [2, с. 72].

Витоки деонтології ведення здорового способу життя криються в класичній деонтології – науці про правила професійної поведінки, норми моралі й відповідальності. Деонтологія ведення здорового способу життя об'єднує знання про суспільно значущі, науково обґрунтовані норми і правила здоров'язбережувальної поведінки та життєдіяльності людини (раціональне харчування, фізичні вправи, масаж, водні процедури тощо), їх актуалізації в її житті. Адже будь-яка поведінка, в тому числі у напрямі збереження власного здоров'я продиктована потребами людини.

Потреби і мотиви часто називають спонуками до діяльності. Тільки за умови усвідомлення студентами реальної можливості здоров'язберігаючого впливу занять з фізичного виховання на власний організм уможливорюється ефективно вирішення рухових завдань, що становлять зміст будь-якого навчального заняття з фізичного виховання [4, с. 97].

Таким чином, у формуванні мотивації студентів до здоров'язберігаючої діяльності необхідно враховувати суб'єктивні й об'єктивні умови, що сприяють або перешкоджають виробленню у студентів стійких мотивів до рухової активності спочатку в процесі фізичного виховання, а надалі – в процесі життєдіяльності, в тому числі й професійної. Зовнішні (об'єктивні) умови освітнього середовища створюються викладачами (розробка змісту теоретичного, методичного і практичного матеріалу; використання спеціальних форм і методів навчання здоров'язбережувальній діяльності майбутніх бакалаврів природничих спеціальностей, засноване на врахуванні індивідуальних, психологічних, фізіологічних особливостей, особистісних інтересів студентів, їхніх здібностей і потреб, та забезпечують комплексне засвоєння валеологічних знань і підвищення рухової активності; організації процесу фізичного виховання студентів у ВНЗ (створення культурного середовища задля мотивації молоді до фізкультурно-оздоровчої і спортивної діяльності, формування у студентів методичних знань, навичок і вмінь з організації самостійних занять фізичними вправами оздоровчого спрямування). Внутрішні (суб'єктивні) умови зумовлені особистим мотиваційним потенціалом студента та пов'язані з досвідом здоров'язбережувальної (або діаметрально протилежної) діяльності, прагненням і потребою ведення здорового способу життя, вольовими зусиллями та поведінкою у напрямі оздоровлення тощо.

Таким чином, для формування деонтології ведення здорового способу життя майбутніх бакалаврів природничих спеціальностей, необхідно поєднати зовнішні та внутрішні умови для вироблення стійких мотивів студентів до:

- підвищення пізнавального інтересу до проблем у здоров'язбереженні;
- формування потреб у веденні здорового способу життя з метою збереження здоров'я;

- розширення знаннєвого масиву з питань збереження здоров'я та впливу на нього негативних факторів (зовнішнього середовища та способу життя);
- поглибленого аналізу здоров'яруйнівних чинників у професійній діяльності фахівців природничих наук;
- оволодіння новими способами рухової активності та фізкультурно-оздоровчої діяльності, щоб запобігти виникненню професійних захворювань та зміцнити власне здоров'я.

Визначені мотиви відображають мотивацію діяльності студентів у напрямі здоров'язбереження. Підтвердження цієї думки знаходимо у трактуванні змісту мотиву, запропонованому О. Леонтьєвим: У негожий день, подорожній відчуває потребу в теплі, бо змерз і хоче зігрітися. Навколо немає жодної будівлі чи вогника і він продовжує йти далі. Але ось він помічає розкладене збоку вогнище. Уявне тепло вогнища спонукає подорожнього змінити напрям свого руху до багаття і стає мотивом його поведінки [1, с. 68].

Погоджуємось із думкою І. Мельничук, котра асоціативно до цього прикладу припускає, що орієнтирами-мотивами здоров'язбережувальної діяльності студентів будуть бажання бути здоровим як потреба і шлях її задоволення – ведення активного здорового способу життя; прагнення задовольнити пізнавальний інтерес з питань збереження здоров'я; усвідомлення того, що досягнення певних професійних вершин потребує докладання значних зусиль не лише у фаховій діяльності, але й у напрямі використання валеологічних знань, інтегрованих зі специфікою професійного середовища [3, с. 102]. Це потребує використання еколого-валеологічної підготовки з безпеки життєдіяльності та практичних навичок фізичного оздоровлення, набутих на заняттях з фізичного виховання. Адже мотив визначається як: 1) спонuka до діяльності, пов'язана із задоволенням потреб суб'єкта; 2) матеріальний або ідеальний предмет, що спонукає до діяльності; 3) усвідомлена причина дії.

Таким чином, потреба в активній успішній життєдіяльності, одним із аспектів якої є професійна діяльність, є причиною (рушійною силою), що детермінуватиме здоров'язберігаючу діяльність майбутніх бакалаврів природничих спеціальностей, а мотив – спонukoю (поясненням таких дій). Відтак формується узагальнення, що комплекс життєвих цінностей щодо задоволення потреб визначає стратегію діяльності, тоді як система мотивів – її тактику. Передбачається, що для задоволення власних потреб як стратегічних життєвих цілей студенти намагатимуться формувати багатоцільову полімотиваційну програму здоров'язбережувальної діяльності, пропускаючи мотиви крізь фільтр закріплених у свідомості ціннісних настанов щодо здорового способу життя, шляхів його дотримання, використання результатів професійної підготовки з вивчення «Біології», «Хімії», «Фізики», «Безпеки життєдіяльності» та «Фізичного виховання» як основи для формування індивідуальних стратегій здоров'язбереження.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Леонтьев А. Н. Проблемы развития психики / А. Н. Леонтьев ; [4-е изд.]. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1981. – 584 с.
2. Лук'янченко М. І. Проблеми формування здорового способу життя: нормативно-правові аспекти / М. І. Лук'янченко // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2011. – № 2. – С. 72–75.
3. Мельничук І. М. Актуальність проблеми формування культури здоров'язбереження у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців / І. М. Мельничук // Науковий вісник Ужгородського національного університету : Серія : «Педагогіка. Соціальна робота». – 2012. – № 24. – С. 101–104.
4. Шукатка О. В. Формування здоров'язберігаючої компетентності майбутніх економістів на засадах аксіології : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / О. В. Шукатка. – Хмельницький, 2013. – 20 с.

РОЗВИТОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Актуальність матеріалу, викладеного у статті, обумовлена необхідністю використання в організації навчальної діяльності елементів технології розвитку критичного мислення, найважливішим аспектом якого є його відповідність вимогам демократизації освіти та суспільства.

Ключові слова: активне навчання, інформація, критичне мислення, метод, педагогічна інновація, структура уроку.

The actuality of the material, stated in the article, is caused by the necessity of using the elements of critical thinking development technology for the teaching activity organization, the major aspect of which is its conformity to the education and society democratization requirements.

Key words: active studies, information, critical thinking, method, structure of the lesson.

Визначною рисою усіх програмних документів про освіту є орієнтація школи на особистість учня. Освіта в Україні – це освіта для людини, яка здатна до самоосвіти та розвитку, вміє використовувати набуті знання і вміння для творчого розв’язання проблем, критично мислити, опрацьовувати різноманітну інформацію, прагне змінити на краще своє життя і життя своєї країни.

Тому від сучасного навчального закладу вимагається запровадження нових підходів до навчання, які забезпечують розвиток в учнів необхідних компетентностей. Поняття компетентності містить набір знань, навичок та вмінь, що дають змогу особистості ефективно здійснювати діяльність шляхом реалізації відповідних функцій.

Головним принципом у проектуванні нових технологій повинна стати активність самих учнів. Такий підхід суттєво змінює функції та форми організації навчального процесу, відмовляючись від формального повідомлення та перевірки знань і звертаючись до виявлення особистісного досвіду учнів щодо змісту матеріалу.

Одним із таких підходів є формування під час навчання навичок критичного мислення, яке забезпечує конкурентоздатність і мобільність освіченої людини на ринку праці, її готовність жити і працювати в умовах змін.

На сьогоднішній день технологія формування та розвитку критичного мислення вважається однією з інноваційних педагогічних технологій, що відповідає вимогам Національної доктрини розвитку освіти України щодо переходу до нового типу гуманістичної інноваційної освіти, увага переноситься на процес набутих школярами знань, умінь і навичок, життєвого досвіду, які трансформуються в компетенції.

Критичне мислення – складний процес творчого переосмислення понять та інформації. Критичне мислення спирається на отриману інформацію усвідомлення сприйняття власної розумової діяльності в оточуючому інтелектуальному середовищі. Технологія розвитку критичного мислення пропонує набір конкретних методичних прийомів, які потрібні для використання на різних рівнях освіти. Технологія розрахована на не запам’ятовування, а осмислений творчий процес пізнання світу, на постановку проблеми та її розв’язання.

Розвиток критичного мислення можливий за виконання наступних умов учителем: прийняття різних думок та ідей, підтримка активності учнів у тому, що вони не ризикують бути незрозумілими; повага до різних думок; учнями: розвиток впевненості у собі і розуміння цінності своїх ідей та думок; активна участь у навчальному процесі; повага до різних думок. В даній технології, на відміну від традиційного навчання, змінюються ролі

педагогів і учнів. Учні не сидять пасивно, слухаючи вчителя, а стають головними дійовими особами уроку. Вони думають, діляться міркуваннями один з одним, читають, пишуть, обговорюють прочитане.

Критичне мислення є складним процесом, який починається з ознайомлення з інформацією, а завершується прийняттям певного рішення та складається з кількох послідовних етапів:

- сприйняття інформації з певних джерел;
- аналіз різних точок зору;
- вибір власної точки зору;
- зіставлення з іншими точками зору;
- добір аргументів на підтримку даної думки;
- прийняття рішень на основі доказів.

У технології критичного мислення виділяють три основні фази:

I) Фаза актуалізації.

II) Фаза побудови знань або фаза усвідомлення змісту.

III) Фаза консолідації або рефлексії.

Кожен урок починається з фази актуалізації, під час якої вчитель спрямовує учнів на те, щоб вони думали над темою, яку починають вивчати і ставили запитання. Ця фаза має на меті:

- актуалізувати у пам'яті учнів вже наявні знання;
- неформальним шляхом оцінити те, що учні вже знають;
- установити мету навчання;
- зосередити увагу учнів на темі.

Ось деякі методи, якими можна скористатися на стадії актуалізації на уроках англійської мови в початкових закладах:

1. Фокусувальні запитання. Вчитель ставить запитання, на які потрібно відповісти після презентації або читання.

2. Мозкова атака. Можна запропонувати учням написати список того, що вони вже знають.

3. Низка слів наперед. Учні дають перелік слів, виразів із нової теми й пропонують зробити припущення про те, що буде вивчатись.

У процесі реалізації фази актуалізації учні можуть висловлювати свою точку зору з приводу досліджуваної теми, причому роблячи це вільно, без боязні помилитись і бути виправленим викладачем. Діти працюють індивідуально або в групах. Індивідуальна робота дозволяє кожному учневі актуалізувати свої знання і досвід, групова дозволяє почути інші думки, викласти свою точку зору без ризику помилитися. Роль вчителя на цьому етапі роботи полягає у тому, щоб стимулювати учнів до згадування того, що вони вже знають з теми, яка вивчається, фіксації та систематизації інформації, отриманої від учнів. У разі успішної реалізації фази виклику (актуалізації) в учнів виникає потужний стимул для роботи на наступному етапі отримання нової інформації.

Наступна фаза – це фаза побудови знань або фаза усвідомлення змісту. Ця фаза відбувається в основній частині уроку й має на меті:

- порівняти очікування учнів із тим, що вивчається;
- переглянути очікування та висловити свої;
- виявити основні моменти;
- відстежити процес мислення, зробити висновки й узагальнення матеріалу;
- поставити запитання до вивченого на уроці матеріалу.

На цьому етапі важливі дві обставини: надати учням матеріал і залучити їх до активного його дослідження.

На фазі усвідомлення змісту можна використовувати метод «Позначки», «Щоденник подвійних нотаток», «Взаємонавчання». Наприклад, метод «Позначки» можна

використовувати при опрацюванні нового тексту, де позначка «V» – known information, «+» – new information, «!» – I'd like to know more about it.

Організація роботи на даному етапі може бути різною. Це може бути розповідь, індивідуальне, парне або групове читання або перегляд відеоматеріалу. Головне завдання на цій стадії полягає в тому, щоб підтримати активність учнів, їх інтерес і інерцію руху, створену під час фази впливу.

На фазі осмислення змісту учні:

- здійснюють контакт з новою інформацією;
- акцентують свою увагу на пошуку відповідей на виниклі раніше питання;
- звертають увагу на неясності, намагаючись поставити нові питання;
- готуються до аналізу та обговорення прочитаного.

Вчитель на цьому етапі може бути безпосереднім джерелом нової інформації. У цьому випадку його завдання полягає в її ясному і доступному викладі.

Завершальна фаза – це фаза консолідації або рефлексії. Вона має на меті:

- узагальнити основні ідеї;
- інтерпретувати основні ідеї;
- обмінятися думками;
- виявити особисте ставлення;
- апробувати ці ідеї;
- оцінити, як відбувається процес навчання;
- поставити додаткові запитання.

Важливо, щоб в процесі рефлексії учні самостійно могли оцінити свій шлях від подання до розуміння. Ще більш важливо, щоб цей процес здійснювався без примусу з боку вчителя.

Слід звернути увагу на те, що питання, поставлені вчителем, це не просто спосіб стимулювання активності процесу рефлексії, але ще і спосіб показати учням шлях до самостійної рефлексії. Під час фази рефлексії доцільно використовувати методи «Обери позицію», метод «Прес» та інші.

Таким чином, можна зробити висновок, що розвиток критичного мислення здатен озброїти учня найрізноманітнішими ресурсами в роботі з різними типами інформації. Засобами англійської мови можна і треба розвивати навички критичного мислення в учнів. Але критичне мислення не є самоціллю, а лише інструментом для розвитку мовленнєвих знань, умінь та навичок. Коли учні інтерактивно працюють із будь-якою інформацією, вони вчаться мислити, тренують інтелектуальні здібності, не помічаючи, що їхнім інструментом є саме англійська мова.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Вукіна Н.В. Критичне мислення. Як цього навчити / Н. Вукіна, Н. Дементієвська. – Харків: Основа, 2007. – С. 7-9.
2. Кроуфорд А. Технологія розвитку критичного мислення / А. Кроуфорд, В. Саул. – К.: Плеяда, 2006. – 220 с.
3. Лабенко О. Розвиток критичного мислення в середніх загальноосвітніх закладах / О. Лабенко // Рідна школа. – 2001. – №4. – С. 7-10.
4. Пометун О. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання. Наук.-метод. посібник / О.Пометун, Л. Пироженко. – К.: А.С.К., 2004. – 192 с.

ПСИХОЛОГІЯ

УДК 159.923.2+37.015.3

Ольга Анатольєва
(Київ)

ПОДОЛАННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ «БАР'ЄРІВ» У ПЕДАГОГІЧНОМУ СПІЛКУВАННІ

У статті розглядається педагогічне спілкування як різновид спілкування людей, якому притаманні як загальні, так і специфічні риси. Аналізуються труднощі спілкування та шляхи їх подолання.

Ключові слова: спілкування, педагогічне спілкування, стиль педагогічного спілкування, сприйняття інформації, стереотипи сприйняття.

The article deals with pedagogical communication as a kind of communication of people, which has both general and specific features. An important component of optimizing pedagogical communication is overcoming the difficulties or "barriers" of communication. Socially-psychological training is used to improve the competence in communication.

Key words: communication, pedagogical communication, style of pedagogical communication, perception of information, stereotypes of perception.

Складною проблемою педагогічної психології, психології спілкування є проблема труднощів або «бар'єрів» спілкування. Виділяють позитивну і негативну функції труднощів (проблем) в процесі педагогічного спілкування. Позитивні функції труднощів (за А.К. Марковою) мають два значення: індикаторне (привернення уваги педагога до існуючої проблеми; стимулююче або мобілізуюче (активізація діяльності при аналізі і подоланні труднощів, набуття досвіду) [3, с. 84]. Водночас А.К. Маркова відзначає і негативні функції труднощів: стримуюча (за відсутності умов для подолання труднощів, наявності незадоволеності собою, заниженої самооцінки) і деструктивна або руйнівна, що призводять до розладу діяльності [3, с. 84].

Бар'єром може бути межа нашої уяви (перекодування думки в слова), словниковий запас лектора, вміння учнів слухати і концентрувати увагу, здатність розуміти значення слів, обсяг пам'яті. Так, у ході монологічного спілкування (лекція, урок) у слухачів залишається в пам'яті лише близько 20% інформації [2, с. 118].

О.І. Зимняя виділяє такі різновиди труднощів спілкування: статусно-позиційно-рольові, етно-соціокультурні, вікові, індивідуально-психологічні, діяльнісні, пов'язані з міжособистістими відносинами [1, с. 348].

Статусно-позиційно-рольові труднощі найчастіше виникають в умовах асиметрії статусів, позицій, в ситуаціях порушення прав і обов'язків. Єдність статусу педагога як представника освіти, його позиції передачі соціального досвіду та ролі суб'єкта, який розвиває, виховує і навчає, виражається в авторитеті вчителя, що об'єднує авторитет особистості і авторитет ролі. Авторитет педагога як носія цінностей нового, незвіданого, необхідного для подальшого життя, є загальновизнаним. Однак він часто набуває рис незаперечності, абсолютності, що виключає в учня навіть спробу висловити, а тим більше відстояти свою думку. Водночас роль педагога передбачає такі особистісні якості, як компетентність, об'єктивність, такт і бажання допомогти [1, с. 350].

Вікові труднощі можуть виникнути, коли педагог в силу зайнятості або інших інтересів дійсно не розуміє цінностей молодіжної субкультури. Подолання таких труднощів полягає в постійному особистісному і професійному саморозвитку педагога, його включенні до життя

суспільства, інтересі до світу молоді.

Етно-соціокультурні труднощі спілкування переборні, якщо їх специфіка усвідомлена і прийнята педагогом, якщо він може контролювати своє спілкування.

Серед індивідуально-психологічних особливостей партнерів, що мають найбільший вплив на спілкування, – інтелектуальні, емоційні, вольові, поведінкові, особистісні прояви, зокрема, комунікативність (товариськість), контактність, емоційна стійкість, імпульсивність, екстра-, інтравертованість, локус контролю (екстер-інтернальність), особливості когнітивного стилю, недостатність соціальної перцепції та ін. Одним із способів подолання труднощів такого роду є регулювання педагогом своїх індивідуально-психологічних особливостей, таких, наприклад, як дратівливість, зайва емоційність, критичність, скептицизм та ін. Все, що викликає утруднення в педагогічному спілкуванні, має бути предметом усвідомлення і корекції як професійно необхідна умова відповідності людини цій діяльності.

Педагогічна діяльність сама по собі може спричиняти труднощі, пов'язані з професійно-педагогічними вміннями, дидактичною компетентністю, способами педагогічного впливу на учнів. Труднощі педагогічного впливу полягають перш за все в «невмінні бачити учня як цілісну особистість, що знаходиться в процесі становлення і розвитку», у складності поєднання ролі вчителя і партнера у спілкуванні; ненав'язливості, недирективності порад і вміння «бути потрібним» порадником [3, с. 85].

Міжособистісні відносини також впливають на характер педагогічної діяльності. Симпатія (антипатія), прийняття (неприйняття), збіг ціннісних орієнтацій або їх розбіжність, відповідність або відмінність когнітивних і в цілому індивідуальних стилів діяльності (спілкування) і багато іншого можуть полегшити або істотно ускладнити взаємодію.

Л.А. Поварнічиною були виділені шість груп труднощів спілкування студентів. До першої увійшли труднощі, пов'язані з невмінням студентів вести себе, незнанням того, що і як сказати. Труднощі другої групи викликані нерозумінням партнера спілкування, тобто недостатньою сформованістю перцептивної сторони спілкування. Третя група складається з труднощів, викликаних тим, що не все розуміє і приймає партнер. Труднощі спілкування четвертої групи обумовлені почуттям збентеження, незручності, невпевненості. Труднощі п'ятої групи пов'язані з переживанням невдоволення, навіть роздратування по відношенню до партнера. Шоста група включає труднощі, викликані загальною незадоволеністю людини спілкуванням [5].

Для взаєморозуміння важливо враховувати різні «ефекти», що впливають на сприйняття людьми один одного. Сутність «ефекту ореола»: інформація, про людину накладається на образ, який вже був створений раніше. Цей образ, заважає бачити справжні риси і прояви об'єкта сприйняття [2, с. 134]. Загальне сприятливе враження веде до позитивної оцінки всіх інших якостей людини. І навпаки, загальне несприятливе враження сприяє формуванню негативних оцінок.

Тісно пов'язані з цим ефекти «первинності» і «новизни»: пред'явлена раніше інформація переважає, коли сприймається незнайома людина. І, навпаки, в ситуаціях сприйняття знайомої людини діє «ефект новизни», остання, новіша, інформація виявляється більш значущою [2, с. 134-135].

Важливим фактором підвищення точності сприйняття іншої людини є отримання зворотного зв'язку, що допомагає відкоригувати образ і більш точно прогнозувати поведінку партнера по спілкуванню [6]. Необхідне також осмислення всієї сукупності «перешкод», що стоять на шляху міжособистісної перцепції.

Для цієї мети використовується соціально-психологічний тренінг – психологічна технологія, орієнтована на використання активних методів групової роботи, зокрема групової дискусії та рольової гри, для підвищення компетентності у спілкуванні [4]. Важливі такі тренінги і для педагогів, для яких точність сприйняття особливо значима. Також застосовується відеотренінг, щоб навчитися бачити себе з боку, зіставивши уявлення про

себе з тим, як тебе сприймають інші. Доцільним є тренінг на точність сприйняття в реальних групах, об'єднаних спільною діяльністю.

Отже, педагогічне спілкування це форма навчальної взаємодії, співпраці педагога та учнів. Належне педагогічне спілкування створює найкращі умови для розвитку мотивації учнів і творчого характеру навчальної діяльності, для правильного формування особистості учнів, забезпечує сприятливий емоційний клімат навчання (зокрема перешкоджає виникненню "психологічних бар'єрів), забезпечує управління соціально-психологічними процесами в колективі і дозволяє максимально використовувати в навчальному процесі особистісні особливості педагога.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Зимняя И. А. Педагогическая психология. Учебник для вузов. Изд. второе, доп., испр. и перераб. – М.: Издательская корпорация «Логос», 2000 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://psychlib.ru/mgppu/zim/zim-001-.htm>
2. Коваленко А.Б., Корнев М.Н. Соціальна психологія. – К., 2006.
3. Маркова А.К. Психология труда учителя. – М., 1993.
4. Петровская Л.А. Компетентность в общении: социально-психологический тренинг. – М., 1989.
5. Поварнищина Л.А. Психологический анализ трудностей общения у студентов: Автореф. на соиск. уч. степ. канд. психол. наук. – М., 1987.
6. Рубинштейн, С. Л. Основы общей психологии. – СПб.: Издательство: Питер, 2002.

УДК 159.9.072.43

Олеся Борець
(Київ)

СУТНІСТЬ ТРУДОВОЇ МОТИВАЦІЇ У ТЕОРІЯХ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

Стаття присвячена дослідженню теорій мотивації. У статті розглянуто основні теорії мотивації, які впливають на систему інтересів та яким відводиться особливе місце в структурі елементів мотиваційного середовища.

Ключові слова: *теорії мотивації, мотивація, потреби, праця, задоволеність та незадоволеність працею.*

The article investigates the theories of motivation. The article discusses the basic theory of motivation that affect the interests of the system and which is given a special place in the structure of the elements of the motivational environment.

Key words: *theory of motivation, motivation, needs, job satisfaction and dissatisfaction with work.*

Праця завжди була джерелом матеріальних і духовних цінностей, тому питання спонукання людей до праці ніколи не втрачало своєї значущості. Знання та розуміння того, що керує людиною, спонукає її до діяльності, які мотиви лежать в основі її дій, дозволяє створити ефективну мотиваційну систему для підвищення продуктивності праці.

У зв'язку з цим зростає інтерес дослідників до психологічних чинників працевлаштування особистості і, водночас, намагання пояснити поведінку людей, а також сприяти підвищенню мотивації. Згодом під різними назвами і з різних позицій науковці і практики почали досліджувати те, що сьогодні називається проблемою мотивації.

Незважаючи на наявність робіт, присвячених вивченню мотивації, все ж таки можна припустити, що мотивація – маловивчена тема. Дослідження мотиваційних процесів просувається повільно.

Термін «мотивація» в широкому розумінні використовується в психологічній сфері для пояснення причин поведінки людини і тварин. Зараз мотивація, як психічне явище, трактується по-різному.

Мотивація – це сукупність спонукаючих чинників, які викликають активність особистості і визначають спрямованість її діяльності. Трудова поведінка визначається взаємодією різних внутрішніх і зовнішніх спонукальних сил. Внутрішні спонукальні сили – потреби, інтереси, бажання, прагнення, цінності, ціннісні орієнтації, ідеали і мотиви. Мотивація трудової діяльності – це вирішальний причинний фактор результативного функціонування, а якщо простіше, то-це процес спонукання до праці [1, с. 32].

Дослідження особистості в трудовому процесі створило ряд теорій, які з різних сторін пояснюють причини, способи спонукання і регуляції її поведінки в робочому просторі.

Еволюційний розвиток мотиваційних теорій пройшов свій довгий шлях від неусвідомлених, донаукових концепцій матеріального стимулювання за принципом "батога і пряника", які лише до визначеного часу визнавалися діючими, до науково обґрунтованих. Умовно ці теорії можна поділити на дві великі групи – змістовні і процесуальні.

До **змістовних** теорій належать теорії А. Маслоу, Ф. Герцберга, Д. Макклелланда, К. Альдефера, Д. Макгрегора та ін. Ці теорії базуються на вивченні потреб та мотивів особистості і їхніх проявів, що пов'язані з ідентифікацією внутрішніх потреб, які змушують людину діяти певним чином, визначають структуру потреб людини й виявляють серед них ті, які мають пріоритетне значення [4, с. 41].

Процесуальні – це теорії, які вивчають вплив на мотивацію зовнішніх факторів. У процесуальних теоріях аналізується те, як людина розподіляє зусилля, щоб досягти різних цілей, і як вона обирає конкретний вид поведінки. У процесуальних теоріях не заперечують існування потреб, але вважають, що поведінка людини визначається не тільки ними. Згідно з процесуальними теоріями поведінка людини є функцією її сприйняття та сподівання, що пов'язано з конкретною ситуацією.

До таких теорій відносяться теорія загальних очікувань В. Врума, теорія самоефективності А. Бандури, теорії постановки цілей Е. Локк і Дж. Лотемана, А. Кругера і А. Де Низи та ін. [4, с. 45].

Усі названі вище теорії дають підставу виділити низку спільних положень і відмінностей. Спільним у змістових теоріях є посилання на те, що в основі мотивації лежать потреби конкретних людей, які в їхній свідомості перетворюються на інтереси чи мотиви, котрі і спонукають людей до певних цільових дій. У всіх змістових теоріях мотивації наводиться структура потреб, дається їхня характеристика і зв'язок з мотивацією трудової діяльності.

Разом із тим змістові теорії мають і суттєві відмінності. Недоліком змістових теорій є те, що вони не надають особливого значення індивідуальним особливостям осіб та їх впливу на мотивацію праці. Змістовні теорії приділяють незначну увагу й аналізу мотиваційного процесу. Зазначений аспект проблеми детально досліджується в процесуальних теоріях мотивації трудової діяльності.

На відміну від змістових теорій мотивації, які зосереджуються на тому, що поведінка особистості визначається її потребами і пов'язаними з ними факторами, процесуальні теорії розглядають мотивацію з дещо іншого боку. Вони не заперечують впливу потреб на поведінку та припускають, що поведінка визначається і формується не лише під впливом потреб.

Сутність концепції процесуальних теорій мотивації полягає у тому, що людина, усвідомивши завдання і можливі винагороди за їх виконання, співвідносить цю інформацію зі своїми потребами, можливостями, готовністю зробити необхідні зусилля та вибирає для

себе певний вид поведінки. Після цього він прагне досягти визначених за кількісними і якісними показниками цілей.

Необхідно згадати й про ту наукову літературу, яка була в радянський час. Зокрема, проблемою мотивації цікавились В. К. Вилюнас, С.Л. Рубинштейн, В. Ядов, А. Здравомислов, В. Моін, Н. Наумова, І. Біляєва, В. Ропсінова, С. Стримулін, Ю. Кокін, Р. Яковлев та ін. У їх поглядах для формування мотивів розглядаються потреби, серед визначальних мотивів виокремлюється «заробітна плата», «змістовність праці», «умови праці», з'ясовується ієрархія мотивів, що відбиває суспільну значимість праці.

Цікавими є міркування І. А. Джидар'ян. На її думку, мотив зумовлює внутрішній стан особистості й забезпечує спрямованість її дій. Очевидно, мотив формується на основі актуальних потреб і особливостей ситуації [2, с. 77].

Як зазначає Д. Н. Узнадзе, процес мотивації є пошуком оптимальної поведінки в певній ситуації. Перед здійсненням вчинку має бути попередній етап, на якому відбувається вибір певної дії. Цей процес пошуку відповідної поведінки й називається мотивацією [5, с. 397].

А. Ручка та Н. Сакада вважали головними такі мотиваційні фактори як професійне зростання, організація праці, санітарно-гігієнічні умови праці та інші.

В українській науці найбільш фундаментальними дослідженнями щодо мотивації можна вважати праці А. М. Колота, С. Г. Москвичова, В. М. Соболевої, В. М. Данюка, В. М. Абрамова. В них, зокрема, аналізується поняття „мотивація”, простежується розвиток мотивації в умовах розвитку української держави, вказуються ефективні методи стимулювання.

Свій внесок у розвиток теорій мотивації зробили такі українські вчені як М. Вольський, М. Туган-Барановський, Г. Цехановський.

М. Вольський вважав за необхідне покращувати умови буття людини як фізичні, так і моральні та інтелектуальні. М. Туган-Барановський надавав суттєвого значення психологічним почуттям, трудовим традиціям, моральним і релігійним поглядам, особливе значення він надає духовності. Він одним з перших у світі розробив чітку класифікацію потреб, виділивши п'ять їх груп: фізіологічні, статеві, симптоматичні інстинкти та потреби, альтруїстичні, потреби практичного характеру. Г. Цехановський дещо суперечив А. Сміту стосовно поведінки людей. Він вважав, що люди можуть поліпшувати своє становище не лише безпосередньо через працю, а й за рахунок інших [3, с. 21].

З'ясовуючи сутність і природу мотивації, маємо усвідомлювати, що йдеться передусім про процеси, які відбуваються в самій людині і спрямовують її поведінку в конкретне русло, спонукають її поводитись у конкретній ситуації певним способом.

Як бачимо, більшість авторів вказують на провідне місце мотивації в структурі особистості. Мотивація є складним і багатоплановим явищем, яке має свої психологічні особливості й детермінанти, структурні та процесуальні закономірності, свої труднощі, кризи та інші прояви, що потребують подальшого науково-практичного вивчення.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Внутрішні та зовнішні мотиви і мотивація трудового колективу / Новак В. О., Мостенська Т. Л., Ільєнко О. В. Організаційна поведінка: підручник. – Київ: Кондо, 2013. – 498 с.
2. Джидар'ян И. А. О месте потребностей, эмоций и чувств в мотивации личности / И. А. Джидар'ян // Теоретические проблемы психологии личности. – М. : Наука, 1974. – 175 с.
3. Злупко С. М. Економічна думка України [Текст] : [навч. посіб.]. – Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2000. – 496 с.
4. Леонтьев В. Г. Психологические механизмы мотивации учебной деятельности : [учеб. пособие] / В. Г. Леонтьев. – Новосибирск, 1987. – 92 с.
5. Узнадзе Д. Н. Психологические исследования / Д. Н. Узнадзе. – М. : Наука, 1966. – 450 с.

ФУНКЦІОНАЛЬНА ОЦІНКА СТРЕСОСТІЙКОСТІ ТА СТРЕСОУРАЗЛИВОСТІ ЛЮДИНИ ЗА ТИПОМ ПОВЕДІНКОВОЇ АКТИВНОСТІ

За результатами теоретичних і практичних досліджень розроблений спосіб діагностики стресостійкості та стресоуразливості людини за особливостями поведінкової активності у функціональному зв'язку з певним рівнем тривожності та динамікою емоційної і когнітивної сфери.

Ключові слова: стресостійкість, стресоуразливість, тип поведінкової активності, тривожність, емоційна сфера, когнітивна сфера, здоров'я, людина.

The results of theoretical and practical investigations contributed to the development of the method of diagnostics of stress tolerance and stress vulnerability of an individual according to the particularities of the behavioral activity in functional connection with a certain level of anxiety and dynamics of the emotional and cognitive spheres.

Key words: stress tolerance, stress vulnerability, type of the behavioral activity, anxiety, emotional sphere, cognitive sphere, health, individual.

Постановка проблеми. Здоров'я людини як біо-психо-соціальний та морфо-функціональний феномен суттєво залежить від поведінкової активності у різних сферах діяльності, у т.ч. під час навчального процесу, а також стресу як загального адаптаційного синдрому та неспецифічної реактивності організму. При цьому визначення стресостійкості та стресоуразливості як компонента здоров'я людини сприяє відповідним міждисциплінарним теоретичним і практичним дослідженням щодо профілактики соматичної патології, а також розладів психіки і поведінки [5, 6]. У зв'язку з цим основною метою даного дослідження була розробка способу функціональної оцінки стресостійкості та стресоуразливості організму людини за типом поведінкової активності із застосуванням відповідного опитувальника, а також умовним рівнем тривожності та динамікою емоційних і когнітивних процесів.

Результати теоретичних і практичних досліджень. Тип поведінкової активності (тип А і тип Б), в основі якої – особливості динаміки основних нервових процесів (збудження і гальмування) суттєво впливає на фізичне, психічне і соціальне здоров'я людини. При цьому особливої уваги заслуговують функціональні зв'язки між типом поведінкової активності та діяльністю серцево-судинної системи – робота М. Фрідмен і Р. Роусенмен «Поведінка типу А і ваше серце» [7]. Як правило, тип поведінки А сприяє розвитку серцево-судинної патології, а також відповідним розладам психіки і поведінки.

У свою чергу, стресостійкість – це основа успішної психологічної та соціальної взаємодії людини, яка характеризується, насамперед, емоційною стабільністю та низьким рівнем тривожності (Р.В. Куприянов, Ю.М. Кузьмина, 2012) [3]. Таким чином, міждисциплінарні теоретичні та практичні підходи з відповідними психофізіологічними складовими можуть включати наступну функціональну схему: здоров'я людини – тип поведінкової активності – рівень тривожності – особливості стресостійкості та стресоуразливості – динаміка емоційної та когнітивної сфери.

У цілому здоров'я людини суттєво залежить від стресу як загального адаптаційного синдрому та неспецифічної реактивності організму. За визначенням Ганса Сельє (1936 р.), стрес – це загальна неспецифічна реакція організму у відповідь на дію будь-яких сильних подразників (стрес-чинників) середовища існування. Внаслідок дії різноманітних стрес-чинників в організмі виникають однотипні фізіологічні та біохімічні зміни, які спрямовані на

їх нейтралізацію. Сукупність таких змін Ганс Сельє назвав загальним адаптаційним синдромом (синдромом біологічного стресу), або клінічним виявом стресу, який супроводжується трьома стадіями: 1) стадія тривоги з відповідною фазою шоку (зниження захисних механізмів) і фазою протишоку (посилення захисних механізмів); 2) стадія опору (резистентності, стійкості) – стадія ефективної адаптації до нових умов існування; 3) стадія виснаження – неефективність захисних механізмів, дезадаптація та суттєве порушення гомеостазу. У цілому реалізація стресу як неспецифічної реактивності супроводжується посиленням функції певних регуляторних систем організму, насамперед, функціональної системи гіпоталамус – гіпофіз – наднирники та симпато-адреналової системи з ключовим механізмом гомеостазу – негативним зворотним зв'язком, зміною вісцеральних показників, рухової активності тощо. У цілому біологічна (еволюційна) функція стресу – ефективна адаптація з відповідними компенсаторними механізмами у певному середовищі існування.

Таким чином, високий і тривалий рівень тривожності першої стадії стресу із суттєвою зміною основних показників гомеостазу характеризує у цілому стресоуразливість організму людини, а низький рівень тривожності – відносну стресостійкість. Друга стадія стресу, в основному, забезпечує механізми оптимальної стресостійкості організму людини через повернення до умовної норми основних показників гомеостазу. В свою чергу, третя стадія стресу свідчить про малу ефективність адаптаційно-компенсаторних механізмів та, відповідно, про суттєву стресоуразливість людини.

При цьому слід відмітити, що високий рівень тривожності та, відповідно, низький рівень стресостійкості (високий рівень стресоуразливості) з гіперфункцією емоційної та когнітивної сфери щодо психічного здоров'я може сприяти розвитку відповідних афективних, психогенних (невротичних) і психосоматичних розладів людини.

Так, за МКХ-10 (Міжнародна класифікація хвороб десятого перегляду), Клас V (F00-F99 – Розлади психіки і поведінки) у відповідних рубриках (F30-F39 – Розлади настрою (афективні розлади); F40-F48 – Невротичні, пов'язані зі стресом, та соматоформні розлади; F60-F69 – Розлади особистості та поведінки у зрілому віці) визначають наступні психічні і поведінкові розлади людини, що зумовлені стресом: F32 – Депресивний епізод; F43 – Реакції на тяжкий стрес та розлади адаптації; F43.0 – Гостра реакція на стрес; F43.1 – Посттравматичний стресовий розлад; F43.2 – Порушення адаптації; F62.0 – Стійка зміна особистості після катастрофи) [4]. Відповідно у «Довіднику з діагностики і статистики психічних розладів» (DSM-IV) Американської психіатричної асоціації роль стресу в етіології і патогенезі психічної і поведінкової патології визначені у категорії «Тривожні розлади», у т.ч. 309.81 – Посттравматичний стресовий розлад та 300 – Гострий стресовий розлад [1].

Таким чином, поставлена задача розробити спосіб функціональної оцінки стресостійкості та стресоуразливості організму людини за типом поведінкової активності із застосуванням відповідного опитувальника та умовним рівнем тривожності, а також динаміки емоційних і когнітивних процесів. Окрім того, за типом поведінкової активності можна прогнозувати ймовірність відповідної соматичної патології (у т.ч. патології серцево-судинної системи), а також певних психічних і поведінкових розладів.

Для діагностики поведінкової активності як компонента здоров'я людини застосований модифікований опитувальник Л. Вассермана і Н. Гуменюка «Тип поведінкової активності», за яким визначають наступні типи у залежності від загальної кількості балів: 1) тип А – до 167 балів, 2) тип А1 – 168-335 балів, 3) тип АБ (перехідний тип) – 336-459 балів, 4) тип Б1 – 460-626 балів, 5) тип Б – 627 балів і більше [2]. Встановлено, що у цілому для типу поведінки А характерний високий рівень тривожності, нестабільність емоційної сфери, прискорення процесів мислення (швидкість прийняття рішення); для типу поведінки Б – низький рівень тривожності, стабільність емоційної сфери, уповільнення процесів мислення (швидкість прийняття рішення).

У зв'язку з цим, за особливостями поведінкової активності, а також за визначеним рівнем тривожності (умовно – за 15-ти бальною шкалою) та динамікою емоційної і

когнітивної сфери розроблена відповідна функціональна оцінка стресостійкості та стресоуразливості людини (таблиця 1).

Таблиця 1

Функціональна оцінка стресостійкості та стресоуразливості організму людини за типом поведінкової активності (опитувальник Л. Вассермана і Н. Гуменюка), рівнем тривожності та динамікою емоційної і когнітивної сфери (Романюк В.Л., 2018)

Характеристика типу поведінкової активності	Рівень тривожності	Особливості стресостійкості / стресоуразливості	Динаміка емоційної сфери	Динаміка когнітивної сфери
тип А – до 167 балів	13-15 балів	дуже високий рівень стресоуразливості	значна емоційна нестриманість	дуже швидке прийняття рішення
тип А1 – 168-335 балів	10-12 балів	високий рівень стресоуразливості	емоційна нестриманість	швидке прийняття рішення
тип АБ – 336-459 балів	7-9 балів	оптимальний рівень стресостійкості	емоційна стабільність	ефективність прийняття рішення
тип Б1 – 460-626 балів	4-6 балів	високий рівень стресостійкості	емоційна стриманість	повільне прийняття рішення
тип Б – 627 балів і більше	1-3 бали	дуже високий рівень стресостійкості	значна емоційна стриманість	дуже повільне прийняття рішення

Впровадження способу функціональної оцінки стресостійкості та стресоуразливості організму людини за типом поведінкової активності сприятиме ефективній комунікації та взаємодії у різних сферах діяльності, а також формуванню відповідних стратегій здорового способу життя.

Апробація способу функціональної оцінки стресостійкості та стресоуразливості організму людини за типом поведінкової активності проведена в умовах лабораторії психофізіології та клінічної психології психолого-природничого факультету Рівненського державного гуманітарного університету із залученням студентів різних курсів денної та заочної форми навчання.

Висновки. 1. Між типом поведінкової активності та стресом як загальним адаптаційним синдромом і неспецифічною реактивністю з відповідними стадіями (тривоги, резистентності, виснаження) існують вагомні функціональні зв'язки. 2. Тривожність як індивідуально-типологічна особливість організму з відповідними психофізіологічними механізмами є обов'язковою складовою відповідних стадій стресу та суттєво визначає стресостійкість і стресоуразливість людини. 3. Функціональна оцінка стресостійкості та стресоуразливості особистості у залежності від типу поведінкової активності сприятиме відповідним міждисциплінарним теоретичним і практичним дослідженням щодо профілактики соматичної патології, а також розладів психіки і поведінки. 4. Для посилення стресостійкості при різних формах діяльності, у т.ч. в умовах навчального процесу доцільно впроваджувати ефективні функціональні методи психокорекції і психотерапії, у т.ч. аутогенне тренування, біологічний зворотній зв'язок, спеціалізована дихальна гімнастика.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Мэри С. Таунсенд. Сестринские диагнозы в психиатрической практике: карманное руководство для построения плана оказания помощи больным / М. С. Таунсенд // Пер. с англ. – К.: Сфера, 1998. – С. 398-414.
2. Практикум по основам психосоматики. Методика «Тип поведенческой активности» / Клиническая психология: Учебник // Под ред. Б.Д. Карвасарского; 2-е издание, стереотипное. – СПб.: Питер, 2006. – С. 859-871. – (Серия «Национальная медицинская библиотека»).
3. Психодиагностика стресса: Практикум / Составители Р.В. Куприянов, Ю.М. Кузьмина. – Казань: Изд-во КНИТУ, 2012. – С. 8.
4. Розлади психіки та поведінки (Клас V) / Міжнародна класифікація хвороб десятого перегляду (МКХ-10): Навчально-методичний посібник // Укладач В.Л. Романюк. – Рівне: РДГУ, 2017. – 56 с.
5. Романюк В.Л. Психофізіологічні складові стресостійкості особистості // Дискурс здоров'я в освіті: філософія, педагогіка, антропологія, психологія: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю, присвяченої 120 річниці з дня народження М.О. Бернштейна (16-17 вересня 2016 р., м. Вінниця, Комунальний вищий навчальний заклад «Вінницька академія неперервної освіти»): У трьох томах. – Том 3. – Вінниця: К.: ООО «Альфа Реклама», 2016. – С. 85-88.
6. Романюк В.Л. Стрес-стійкість як компонент психічного здоров'я людини / Секція 15. Психологічні науки. Під-секція 2. Медична психологія // Zbiór artykułów naukowych. Konferencji Międzynarodowej Naukowo-Praktycznej «NOWOCZESNE BADANIA PODSTAWOWE I STOSOWANE» (30.07.2016 – 31.07.2016). – Warszawa: Wydawca: Sp. z o.o. «Diamond trading tour», 2016. – Str. 46-50.
7. Стів Шекман. Ми – чоловіки // Поведінка типу А і Б. – К.: Здоров'я, 1987. – С. 49-51.

УДК 159.9

Вікторія Трофимчук
(Рівне)

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПОНЯТТЯ «АГРЕСІЯ» ТА «АГРЕСИВНІСТЬ»

У статті здійснено теоретичний аналіз поняття «агресивність» особистості як одна з проблем психології. Проаналізовано зміст понять «агресивність», «агресія», «агресивна поведінка», а також передумови становлення визначених явищ. Розкрито основні погляди науковців щодо досліджуваного феномена у психологічній літературі. Охарактеризовано позитивні та негативні боки агресивності особистості.

Ключові слова: агресивність, агресія, агресивна поведінка, умови, розвиток, особистість, готовність.

In the article the problem of personality aggression is considered as one of the most acute problems of our time. The content of the concepts «aggression», «aggressive behavior», as well as the preconditions for the emergence of certain phenomena are analyzed. The main views of scientists about the phenomenon being investigated in psychological literature are revealed. Characterized are the positive and negative aspects of the aggressiveness of the individual.

Key words: aggression, aggressive behavior, conditions, development, personality, readiness.

В умовах швидкоплинних змін сучасного суспільства проблема агресивності особистості, на жаль, не вичерпує своєї актуальності, оскільки, агресивність у структурі особистості є передумовою формування як конструктивних, так і деструктивних форм поведінки, які несуть у собі антисоціальний характер. Даний факт підтверджується зростанням деструктивних дій серед людей, збільшенням кількості випадків дитячої злочинності, насилля до дітей у сім'ях, серед однолітків. Тому проблема агресивності особистості стає першочерговою у дослідженнях як зарубіжних, так і вітчизняних науковців.

Серед науковців, які вивчали питаннями агресивності особистості, слід відзначити таких дослідників, як: Е. Басс [2], Р. Берон [3], О. Волянська [4], М. Охрімчук [12], А. Реан [14], Д. Річардсон [3], Є. Рогов [15], Р. Тремблей [17] та інші, які розглядали даний феномен із різних ракурсів. Також поміж фахівців предметом наукових розвідок у рамках проблеми агресивності постає питання агресії, агресивної поведінки, які турбують таких учених, як: К. Лоренц [10], Г. Паренс [13], І. Федух [18], А. Фурманов [20] та інші. Варто відмітити, що незважаючи на те, що проблема агресивності розглядається спеціалістами з різних аспектів, єдиного погляду щодо характерних рис досліджуваного явища немає. Тому значущість проблеми, недостатнє її опрацювання зумовили вибір теми наукової розвідки.

Мета дослідження: здійснити аналіз теоретичних поглядів у працях науковців на поняття «агресія», «агресивність» особистості.

Агресивність особистості – достатньо складне явище, яке обумовлене багатьма чинниками. Тому даний термін зустрічається у контексті наукових праць психологів, педагогів, соціологів, економістів тощо.

Слід нагадати, що поняття «агресивність» походить від латинського слова «aggressio», що означає «нападаю» [16, с. 11].

У психологічному словнику зазначено, агресивність – це «короткочасний емоційний стан чи риса характеру людини, яка виражається в гніві, злості, діях проти інших людей, якщо вони заважають задоволенню потреб або досягненню мети» [6, с. 12].

Автори новітнього психологічного словника В. Б. Шапарь, В. Є. Рассоха, О. В. Шапарь агресивність розглядають як «одну з вроджених установок, що виражається у прагненні до наступальних дій, які спрямовані на завдання збитків або знищення об'єкта» [11, с. 8].

Аналіз наукових досліджень вітчизняних (Е. Басс, Ф. Бассін, О. Волянська, С. Єніколов, А. Личко, М. Охрімчук, А. Реан, Є. Рогов) і зарубіжних (Р. Берон, Ч. Дарвін, В. Клайн, Д. Річардсон, Р. Трамблей, В. Франкл) фахівців дозволив виділити сукупність певних ознак агресивності та виокремити основні її характеристики.

Так, А. Личко, А. Реан розглядають поняття «агресивність» з боку діяльнісних параметрів особистості, як готовність до агресивних, ворожих дій [9; 14].

Як властивість особистості, що виражається у готовності до агресивної поведінки та спрямована на завдання шкоди іншій людині, на її приниження, примушення до будь-яких дій із можливим знищенням об'єкта агресії, характеризує агресивність А. Личко. Дослідник стверджує, що агресивність виявляється у ворожості, активному прагненні до наступальних, насильницьких дій, існує у формі як відносно стійкої риси особистості, так і як ситуативної, що виникає як вид психологічного захисту [9].

Згідно досліджень А. Реана, поняття «агресивність» характеризується як готовність до агресивних дій особистості по відношенню до іншого, яка дозволяє особистості сприймати й інтерпретувати поведінку іншого відповідним чином. На думку науковця, поняття «агресивність» можна розглядати як особистісну рису, що входить у групу таких якостей, як ворожість, образливість, недоброзичливість. А. Реан виокремлює види агресивності: агресивне сприйняття, агресивну інтерпретацію як стійку особистісну особливість світосприйняття та світорозуміння [14].

У якості поведінкових аспектів агресивність особистості представлена у працях В. Франкла, Р. Трамбля [17; 19].

На думку В. Франкла, у феномені агресивності варто розрізняти імпульсивні агресивні прояви, довільну, свідомо контрольовану агресивну поведінку. Дослідник акцентує увагу на тому, що відсутність розмежування, ігнорування відносної свободи вибору особистості щодо власних агресивних вчинків призводять до появи агресії, як феномену, який зумовлений неконтрольованими свідомістю, волею, інстинктивними імпульсами [19].

Р. Тремблей наголошує, що агресивність – це природна поведінка, яка не здобувається з досвідом, а є властивою людині від народження. На думку науковця, агресивність презентує залишок еволюційного розвитку людини в період боротьби за виживання, згодом якою навчилася керувати. Проте, з позиції дослідника, людина проявляє себе найгіршим чином під час слабкості перед іншими, демонструючи «інструмент» захисту [17].

З мотиваційної позиції трактують агресивність особистості С. Єніколопов, Ф. Бассін [1; 7].

На думку С. Єніколопова, агресивність передбачає мотиваційний аспект прояву. У даному контексті автор акцентує увагу на функціональному боці агресивності, виділяючи при цьому три функції: захист свого «Я», вибух психологічного напруження, досягнення своїх цілей [7].

У дослідженнях Ф. Бассіна агресивність не завжди передбачає агресивні дії та не робить людину соціально небезпечною. Агресивність може набути «зловмисну активність» через мотив діяльності, цінності, заради яких розгортається активність. Автор розрізняє агресивність і агресію, зазначаючи, що між даними явищами зв'язок неоднозначний. Акт агресії, з позиції науковця, може не набувати соціально небезпечних форм [1].

У ракурсі емоційних станів агресивність розглядають Р. Берон, Д. Річардсон, Ч. Дарвін [3; 5].

Р. Берон, Д. Річардсон вважають, що агресивність може розглядатися як конкретно актуальний стан афекту, а поведінка в стані агресії, як діяння, здійснене в стані афекту. Автори зазначають, що агресивність – це засіб, завдяки якому індивідууми намагаються одержати свою частку ресурсів, забезпечуючи успіх у природному доборі. Для науковців агресивність проявляється у тварин, людей унаслідок їх потенційної здатності збільшити репродуктивну успішність особин. Науковці зазначають, що схильність до агресії передбачена генетичною конструкцією індивіда [3].

Ч. Дарвін розглядає агресивність як ситуативний, психологічний стан безпосередньо перед чи під час агресивної дії. Дослідник вважає, що винищення представників свого або чужого виду, яке являє собою власне агресію, є одним із механізмів природного відбору, самозбереження живих істот [5].

Для більшості вчених (Е. Басс, О. Волянська, В. Клайн, М. Охрімчук, Є. Рогов) агресивність характеризує властивість, рису особистості, яка під впливом різноманітних чинників по-різному може себе проявляти [2; 4; 8; 12; 15].

Так, Е. Басс, Є. Рогов під агресивністю розуміє властивість особистості, яка характеризується наявністю деструктивних тенденцій у сфері суб'єктно-суб'єктних, суб'єкт-об'єктних відносин. Автори вважають, що агресивність необхідний елемент у процесі усунення та руйнування перешкод, що заважають у реалізації потреб індивідуального розвитку людини [2; 15].

З позиції М. Охрімчука, агресивність представлена як системна соціально-психологічна властивість, яка формується в процесі соціалізації людини та описується трьома групами факторів: суб'єктивними, об'єктивними, соціально-нормативними. Автор зазначає, що механізм прояву агресивності залежить від поєднання трьох груп факторів, які формують готовність індивіда здійснити агресивний акт, індивідуальну схильність суб'єкта до непрямих агресивних реакцій, прагнення до агресивних дій в міжособистісних стосунках [12].

На думку О. Волянської, агресивність – це вроджена властивість кожної живої істоти, здатність до активності, спрямованої на задоволення своїх потреб, усвідомлювана чи неусвідомлювана схильність до агресивної поведінки. У дослідженнях автора зазначено, що агресивність може мати різний рівень прояву: повна відсутність чи граничний стан. Повна відсутність агресивності демонструє податливість, апатію, бездіяльність; граничний стан агресивності представляє нездатність до соціальної кооперації, ворожість, негативізм. Науковець вважає, що агресивність має як негативну, так і позитивну сторони. Негативна сторона агресивності набуває у ситуаціях, що пов'язані з недоліками соціальної адаптації; позитивна сторона агресивності проявляється як здатність до активності, боротьба за виживання [4].

В. Клайн стверджує, що агресивність – це здорові риси людини, які можуть бути корисними для суспільства. Серед таких рис автор виокремлює: наполегливість, ініціативу, завзятість, прагнення до перемоги, подолання перешкод. Науковець вважає, що такі якості притаманні лідерам та переможцям [8].

Таким чином, представлені особливості агресивності особистості в поглядах дослідників свідчать про те, що даний феномен розглядається науковцями неоднозначно. Одні вчені визначають агресивність як діяльнісну характеристику особистості; інші – вважають, що агресивність проявляється через поведінкові аспекти особистості; треті – акцентують увагу на мотиваційних складових особистості; четверті – розглядають агресивність із боку емоційних станів; п'яті – стверджують, що агресивність визначає властивості, риси особистості, які обумовлені впливом різноманітних чинників. Крім того, агресивність особистості можна розглядати як з негативного, так і з позитивного боку, не вбачаючи у цьому феномені антисоціальної спрямованості, характеризуючи його як природне явище.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Бассин Ф. В. О силе Я и психологической защите / Ф. В. Бассин // Вопросы психологии. – 1989. – № 2. – С. 118 – 125.
2. Басс Э. Психология агрессии / Э. Басс. – Л., 1985. – 451 с.
3. Бэрн Р. Агрессия / Р. Бэрн, Д. Ричардсон. – П. : Питер, 1997. – 417 с.
4. Волянська О. В. Проблема агресивної поведінки підлітків : фактори та механізми соціалізації / О. В. Волянська // Вісник Національного університету «Юридична академія України Імені Ярослава Мудрого». Соціологія. – 2016. – № 3. – С. 117-134.
5. Дарвин Ч. Происхождение видов путем естественного отбора / Ч. Дарвин. – М. : Просвещение. – 1987. – 384 с.
6. Дьяченко М. И. Психологический словарь-справочник / М. И. Дьяченко, Л. А. Кандыбович. – М. : АСТ, 2001. – 576 с.
7. Ениколопов С. Н. Агрессивное поведение у детей / С. Н. Ениколопов // Особый ребенок : исследование и опыт помощи ; под ред. А. А. Циганок. – М. : Центр лечебной педагогики, 1998. – Вып. 1. – С. 18–26.
8. Клайн В. Как подготовить ребенка к жизни / В. Клайн. – М., 1991. – 279 с.
9. Личко А. Е. Психопатии и акцентуации характера у подростков / А. Е. Личко. – Л. : Медицина, 1983. – 255 с.
10. Лоренц К. Агрессия (так называемое «зло») / К. Лоренц; пер. с нем. Г. Швейника. – СПб. : Амфора, 2001. – 349 с.
11. Новейший психологический словарь / В. Б. Шапарь, В. Е. Рассоха, О. В. Шапарь. – Ростов-на-Дону : Феникс, 2007. – 806 с.
12. Охрімчук М. П. Як працювати з агресивною дитиною / М. П. Охрімчук. – К. : ДЦССМ, 2004. – 64с.
13. Паренс Г. Агрессия наших детей / Г. Паренс. – М., 1997. – 160 с.
14. Реан А.А. Агрессия и агрессивность личности / А. А. Реан // Психологический журнал. – 1996. – №5. – С.3-18.
15. Рогов Е. И. Настольная книга практического психолога : в 2 кн. / Е. И. Рогов – М. : Изд-во ВЛАДОС-ПРЕСС, 2006. – Кн. 1. – 383 с.
16. Словник іншомовних слів / під ред. О. С. Мельничука. – Київ, 1977. – 776 с.
17. Трамбле Р. Развитие агрессивного поведения в детском возрасте : Чему мы научились в прошлом веке? / Р. Трамбле // Международный журнал развития поведения. – 2000. – 24(2). – Р. 129–141.
18. Федух І. С. Психологічні особливості проявів агресивності в ранньому юнацькому віці : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01 / І. С. Федух. – К., 2007. – 21 с.
19. Франкл В. Человек в поисках смысла : сборник / В. Франкл ; пер.с англ., нем. Л. Я. Гозмана, Д. А. Леонтьева. – М. : Прогресс, 1990. – 368 с.
20. Фурманов И. А. Детская агрессивность : психодиагностика и коррекция / Фурманов И. А. – М., 1996. – 192 с.

УТОЧНЕННЯ СТРУКТУРИ ТВОРЧОГО ІНСАЙТУ ПРИ ВИРІШЕННІ ЗАДАЧ ІЗ ТВОРЧОЮ СКЛАДОВОЮ

У статті аналізуються психологічні процеси підсвідомої обробки образної інформації на шляху до багатовимірної цілі творчої діяльності.

Ключові слова: інсайт, образ, багатовимірний образ, образне мислення, аналітичне мислення, суб'єкт, творчий процес, творча задача.

The article analyzes the psychological processes of subconscious processing of figurative information on the path to the multidimensional goal of creative activity.

Актуальність проблеми. Образне мислення є необхідною складовою пізнання людиною об'єктивно існуючої дійсності, моделювання особистістю власного внутрішнього світу, основою творчої активності такої особистості як суб'єкта творчої діяльності. Дослідження інсайту (інтелектуального явища несподіваного, часто інтуїтивного прориву до розуміння поставленої проблеми, раптового рішення творчої задачі) має важливе значення для розвитку творчих здібностей людини, необхідних їй для успішної професійної діяльності у сучасному світі, але ще більше – у майбутньому.

Мета статті – дати уточнене описання образного моделювання дійсності, при розв'язанні творчих задач, пов'язаних з невивченими, ще «незапрограмованими» у внутрішньому світі особистості явищами, що вимагають дослідження і рішення. Вивчення образного мислення та особливостей інсайту дає можливість краще розуміти їх значення у відбудові особистістю успішного життєвого та професійного шляху. Мета статті – пояснити, як більш дієво використовувати ці психологічні механізми для успішного розв'язання згаданих вище задач.

Виклад основного матеріалу. Вивчення процесів мислення при вирішенні людьми задач, що мають творчу складову, є непростим ділом з точки зору:

- прискіпливого дослідження кожної стадії процесу такого мислення;
- вивчення форм розгортання творчого процесу;
- розуміння дії механізму «творчого інсайту», який визнається більшістю психологічних теорій як невід'ємна частина рішення творчих задач.

Найбільше відома теорія чотирьох стадій творчого мислення Г. Уоллеса, що включає в себе: підготовку, визрівання, інсайт (осяяння – раптове усвідомлення рішення) та перевірку вірності рішення.

Сам творчий процес розгортається у формі взаємодії аналітичного (систематичного) мислення та образного мислення (творчого інсайту).

Аналітичне мислення використовується, як правило, тоді, коли чисельність факторів, що підлягають аналізу невелика, є можливість відслідкувати логічні співвідносини між елементами дійсності, що досліджується, мінімальною є кількість помилок та повторних спроб вирішення проблеми. Відбувається таке мислення, за звичай, свідомо. Аналіз та корегуванні дій відбувається на основі зворотнього зв'язку, тобто при вивченні впливу результатів здійснених дій на характер подальшого вирішення задачі. При цьому використовується, як правило, класична логіка (рішення вірне, або невірне). Таке мислення можна алгоритмізувати, розробити його методику. Щось нове, оригінальне в цьому випадку може бути створено на основі минулого свідомого досвіду. В практичному плані, найчастіше – це створення нової композиції з новими якими шляхом оригінального структурного з'єднання вже відомих елементів. Аналітичне мислення має вирішальне значення, як правило, на першій та, особливо, на останній стадії творчого мислення (за класифікацією

Г. Уоллеса), або при вирішенні задач, аналогічних тим, що вже були колись вирішені суб'єктом діяльності (мислення).

Стадії «визрівання» та «осяяння» передбачають підсвідому роботу, творчий інсайт, образне мислення при вирішенні творчої задачі, для якої невідомі шляхи вирішення, а кількість факторів, що впливають на умови вирішення, надзвичайно велика, ці фактори різноманітні по своїй сутності та силі впливу.

Таке мислення завжди є багатовимірним. Його «енергетичним» підживленням або послабленням виступають емоційний стан та сила мотивації виконавця. При цих процесах, як правило використовується нечітка логіка, при якій визначається вірогідність вірного, або невірного рішення.

Підготовка до рішення творчої задачі (початковий етап) включає в себе визначення мети, визначення умов вирішення задачі та мотивації на її вирішення. На початку мислення виконавець досить приблизно уявляє шлях вирішення задачі, часто, як сукупність окремих багатовимірних структур дійсності, що ведуть до цілі. Але невідомі способи зв'язку тих структур, формування перехідних структур, точні критерії упорядкування, сортування таких структур та їх елементів. В основному, на цій стадії відбувається приблизна абстрактна структуризація дійсності на шляху до наміченої цілі на основі образів (гештальтів) минулого досвіду.

Зусилля по вирішенню творчої задачі на етапі визрівання наштовхуються на розриви в можливостях методами аналітичного дослідження знайти спосіб досягнення цілі. Емоційно це складна стадія, пов'язана з почуттям неспокою, незадоволення собою. Дехто на цій стадії може відмовитись від рішення задачі. Інша людина може довести себе до емоційного виснаження, шукаючи шляхи рішення проблеми, не на мить не залишаючи думати про неї.

На досвіді багатьох науковців, творців, діячів мистецтв відомо, що для того, щоб творче рішення «визріло», потрібно відволіктися від проблеми, зайнятися іншими питаннями.

Яким же чином відбувається обробка інформації при підсвідомому творчому інсайті?

Будь яка ціль діяльності – це багатовимірний об'єкт дійсності. Кожна людина по-своєму уявляє багатовимірний образ цього об'єкта, фіксуючи його складові, які відображають основні ознаки, що становлять зміст окремих понять цього об'єкта. Якщо ми скористаємося математичними термінами алгебраїчної топології, то існуючий об'єкт дійсності можна представити у вигляді тензора, тобто об'єкта, який не змінюється при зміні базису (системи координат) компонентів тензора, хоча самі компоненти при цьому певним чином змінюються. Наприклад, якщо величезну гору представити як тензор, то людина, яка здійснила підйом на верхівку гори з півдня, буде вважати, що вся гора (образ гори в уявленні цієї людини) – зелені схили, покриті лісами, травою, квітами. Людина, яка піднялась на гору з півночі, уявляє її як скелі, вкриті снігом, мохами та подекуди жорсткою травою. Тензор (гора) не змінилась від того, що її по різному представляють різні людини. Але образ цієї гори, сформований через життєвий досвід однієї людини, відрізняється від образу гори в уяві іншої людини. Люди, сприймаючи дійсність, кодують вхідну інформацію у вигляді образів. Цей процес починається з народження, а може, ще й у утробі матері. Тримісячна дитина вже впізнає своїх батьків та посміхається їм, тобто вона вже зберігає в пам'яті їх образи. По мірі дорослішання образна інформація дійсності, яку пізнає людина, стає все складнішою. Одиницями роботи людської пам'яті є уявлення – образи раніше сприйнятих явищ, предметів, а також людських думок, фантазій. Через ці багатовимірні образи пам'ять здійснює зв'язок з усіма пізнавальними процесами (відчуттями, сприйманням, мисленням та уявою), які дають основу для подальшого кодування і структурування в абстрактних образах пізнаної людиною дійсності.

Так з'являються індивідуальні складні багатовимірні образи об'єктивного світу, його незмінних тензорів. Для кожної людини вони мають свої особливості та відмінності від образів аналогічних об'єктів у інших людей. Коли людина оволодіває мовою, вона мовними символами «стискує» цю багатовимірну інформацію, тим самим полегшуючи її упорядковане зберігання та швидкий витяг при необхідності. Наприклад, слово «ліс» для

когось це – величезні сосни, ялини, для когось – дуби, граби, чагарники, для когось це – джунглі, для когось це – засніжений ліс, для когось – це образ сонячного лісу, для когось – це образ лісу під дощем, хтось в першу чергу бачить хижих звірів, хтось чує спів птахів і так далі. Експерименти Тони Бьюзена показали мінімальний процент збігів образів, що виникають у різних людей на один і той же символ, виражений через слово: «Після багатьох тисяч спроб ми виявили, що для групи з чотирьох чоловік вельми рідко буває, щоб хоча б одне слово було загальним для всієї групи» [4, с. 52].

На початку підсвідомого творчого інсайта, коли людина на деякий час відволікається від рішення творчої задачі, вона перестас «просуватися» одними й тими ж шляхами вже вибудованих «образних» кластерів, які міцно засіли у свідомості. Але при цьому в підсвідомості залишається багатовимірний образ цілі. Наша підсвідомість починає «об'єднання» та «переробку» вже існуючих образів, створених на основі попереднього досвіду, в нові кластери, перебираючи їх по правилам нечіткої логіки по критеріям наближення до образу цілі (більше наближений/ менше наближений). Цей процес «приближення». «уточнення» може бути досить тривалим.

Третій етап творчого процесу (осяяння) – це та стадія операцій з багатовимірними образами, коли наближення новозбудованих «образних» кластерів на шляху до образу цілі, дозволяє «відчути», що фактори, які відділяють кластер від образу цілі можуть бути проаналізовані, шлях подолання відмінностей проміжного образу від цілі може бути пройденим при значній долі свідомого аналітичного мислення. Саме цей етап характеризується відчуттям завзятості, піднесенням настроєм.

Щоб визначити кількість бітів сприйнятої інформації для відбудови кожного виміру образу, ми звернемося до термінів математики та інформатики і використаємо поняття «вектор однорідних бітів інформації», тобто тих бітів інформації, що передають один тип інформації, наприклад, зорову. Бітом будемо вважати мінімальне значення якогось типу інформації, що може на клітковому рівні сприймається індивідом. Так як людина має справу з різними потоками інформації, переданої різними шляхами, то потрібно розділити біти цих потоків інформації, ввівши поняття векторів цих бітів інформації, що відповідають кожному з потоків інформації, які являють собою окремі масиви даних інформації. Сукупність всіх одиниць інформації, кожна з яких містить основну ознаку, що становить зміст поняття, будуть описуватися масивами векторів відповідних бітів інформації.

Повна кількість «D» може бути представлена у вигляді матриці, в кожному рядку якої знаходяться унікальні біти інформації або всі їх поєднання з «і» бітів послідовно (по стовпцям) – від одного до поєднання з «і» бітів.

Повна кількість «D» всіх груп векторів інформації для «і» кількості бітів інформації про явище, сутність якоїсь об'єктивної реальності буде вміщати 2^i членів.

$$D = 2^{i(1)} [5]$$

Дуже близьку формулу підтвердили експериментальні дослідження доктора Джо Тзіна, провідного нейробіолога з університета Августин в Джорджії по рахуванню кількості нейронних мереж (він назвав специфічну первинну нейронну мережу «кліком»), з яких вибудовуються загальні багатовимірні нейронні мережі. За міркуванням Джо Тзіна ця кількість рахується по формулі:

$$N = 2^i - 1 (2),$$

де N – це число нейронних клім, з'єднаних різними способами, а i – типи інформації, яку вони отримують. Тзін вважає, що одиницю розумової інформації беруть на себе нейронні кластери, які складаються із нейронних клімів, простішим з яких є зв'язок між двома нейронами, тому значення N формули (2) відрізняється від D формули (1) на одиницю. Нейронні кліми формують кластери від специфічних до загальних. Саме нейронні кластери дозволяють створювати в мозку багатовимірні образи, що зумовлюють неповторність уявлення кожної людини про світ. За допомогою переструктурування нейронних зв'язків мозок може перетворювати комбінації окремих елементів в більш загальні уявлення. Наш

мозок працює на базі нейронних мереж, заздалегідь запрограмованих (структурованих певним чином) в процесі навчання, виховання, пізнавальної діяльності.

Висновки. Неповторність структурування нейронних мереж та пов'язаної з цим неповторності створюваних образів приводять до неповторності відбудови внутрішнього світу особистості та неповторного, оригінального відтворення в цьому світі об'єктивно існуючих, незалежних від цього відображення, фрагментів реальної дійсності, що включають відтворення самого суб'єкта, інших людей, всіх живих істот, просторове оточення та перебіг подій у часі. Патерни поведінки, психологічні особливості кожного індивіда, які виявляють психологи експериментально-практичними дослідженнями, зумовлені як генетичними чинниками (генетична пам'ять – через інстинкти), так і залежністю від особливостей формування загальних нейронних мереж. Якщо будь-яка частина загальної нейронної мережі активується в даний час, вона піднімає з пам'яті певний «запрограмований» спогад за рахунок клітин, що залишились зв'язаними.

Перспективний вектор досліджень полягає в продовженні теоретичних досліджень про те, яким чином фактори, що формують комбінації (кластери) образів на основі вторинної інформації, сформованої на основі переживань, мислення, асоціацій, викликаних через сприйняття неповної або свідомо спотвореної інформації про об'єкт (наприклад, через пости соціальних мереж, спеціальні передачі та публікації в ЗМІ та інші аналогічні джерела інформації), можуть впливати на достовірність відображення об'єктивно існуючих об'єктів (тензорів). Теоретичні розробки в цьому напрямку сприятимуть підвищенню точності аналізу функцій нових об'єктів, структури незнайомих явищ, переносу знань у нову ситуацію, підвищенню ефективності видів діяльності, що мають творчу складову.

Важливим напрямком досліджень може бути емпірична верифікація положень про спадкоємність оригінальних способів вирішення творчих задач особистістю від рівня побутових до науково-практичних, винахідницьких, художніх; від одноразових випадків творчої діяльності до професійної.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Леонтьев А. Н. Психология образа // Вестн. Моск. ун-та. Сер. 14. Психология. – 1979. – №2. – С. 3-13.
2. Андреева Г. М. Психология социального познания: учебное пособие для студ. высших учебных заведений. – М.: Аспект Пресс, 2000. – 288 с.
3. Шапар Б.В.Сучасний тлумачний психологічний словник / Б.В.Шапар. – Х.: Прапор, 2007. – 640 с.
4. Бьюзен Т., Бьюзен Б. Супермышление / Пер. с англ. Е. А. Самсонов. – 2-е изд. – Мн.: ООО «Попурри», 2003. – 304 с.
5. Дубовиков Н.М. Зеленко Н.Н. Формализация семантической информации // Збірник статей центру наукових публікацій «Велес» за матеріалами МНПК «Зимові наукові читання», Ч.1., м.Київ, 2016. – 144 с. – С.16-18.
6. Кудрявцев В.Т. К пониманию воображения как универсальной человеческой способности // Материалы IV Российского психологического общества. – М., 2007. – Т2. – С.155.

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

УДК 519+614.83

Ольга Верещак, Наталя Шевченко
(Краматорськ)

ПРОЕКТУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ ОЦІНКИ ПОЖЕЖНОГО РИЗИКУ НА АЗС

Поставлено задачу розробки програмного продукту оцінки ризику виникнення пожеж на автозаправних станціях. Описано математичну модель розрахунку пожежного ризику, яка базується на визначенні ймовірності знаходження людей у зоні ураження. Виконано проектування інформаційної системи оцінки пожежного ризику.

Ключові слова: пожежний ризик, автозаправна станція, математична модель, час евакуації, інформаційна система, діаграма варіантів використання.

The problem of software product development for the estimation of risk of origin of fires on the filling stations is set. The mathematical model of fire risk calculation, that is based on determination of probability of being of people in the zone of defeat, is described. Planning of the informative system of estimation of fire risk is executed.

Keywords: fire risk, filling station, mathematical model, time of evacuation, informative system, use-case diagram.

У нових умовах економічного господарювання, виникає необхідність будівництва автозаправних комплексів (АЗК), на території яких об'єднані автозаправна станція і підприємства сервісного обслуговування водіїв, пасажирів та їх транспортних засобів. Все це призводить до збільшення кількості людей і часу їх знаходження на об'єкті. При цьому велика частина людей, яка перебуває на такому комплексі, не є персоналом об'єкта, що має допуск на пожежонебезпечний об'єкт за віком, станом здоров'я, що володіє підготовкою в діях, як в нормальних умовах технологічного процесу, так і при виникненні аварійних ситуацій і т.п. [1].

У зв'язку з цим, можливі аварії на АЗС становлять серйозну небезпеку для населення і навколишніх об'єктів. В таких умовах особливої актуальності набуває своєчасна кількісна оцінка пожежного ризику з метою розробки заходів щодо зниження рівня пожежної небезпеки на АЗС.

В основі оцінки пожежного ризику лежить принцип зіставлення розрахункової величини пожежного ризику і його нормативної величини, що встановлено «Методикою визначення розрахункових величин пожежного ризику на виробничих об'єктах».

Відповідно до [2, 3] розрахункова величина індивідуального пожежного ризику для i -го сценарію пожежі Q_B розраховується за формулою:

$$Q_B \leq Q_B^H \quad (1)$$

де Q_B^H – нормативне значення індивідуального пожежного ризику,

$Q_B^H = 10^{-6} \text{ рік}^{-1}$ [4]; Q_B – розрахункова величина індивідуального пожежного ризику.

Розрахункова величина індивідуального пожежного ризику в будівлі визначається як максимальне значення пожежного ризику з розглянутих сценаріїв пожежі:

$$Q_B = \max\{Q_{B1}, \dots, Q_{Bi}, \dots, Q_{BN}\}, \quad (2)$$

де Q_{Bi} – розрахункова величина пожежного ризику для i -го сценарію пожежі; N – кількість розглянутих сценаріїв пожежі.

Сценарій пожежі є варіантом розвитку пожежі з урахуванням прийнятого місця виникнення і характеру його розвитку.

Розрахункова величина індивідуального пожежного ризику для i -го сценарію пожежі Q_{Bi} розраховується за формулою:

$$Q_{Bi} = Q_{Pi} \cdot (1 - K_{АПi}) \cdot P_{ПРi} \cdot (1 - P_{Еi}) \cdot (1 - K_{н.з.i}), \quad (3)$$

де Q_{Pi} – частота виникнення пожежі в будівлі протягом року. При відсутності статистичної інформації допускається приймати $4 \cdot 10^2$; $K_{АПi}$ – коефіцієнт, що враховує відповідність установок автоматичного пожежогасіння вимогам нормативних документів з пожежної безпеки; $P_{ПРi}$ – ймовірність присутності людей на території, яка визначається з співвідношення:

$$P_{ПРi} = \frac{t_{функц}}{24}, \quad (4)$$

де $t_{функц}$ – час знаходження людей на території АЗС в годинах; $P_{Еi}$ – ймовірність евакуації людей; $K_{н.з.i}$ – коефіцієнт, що враховує відповідність системи протипожежного захисту вимогам нормативних документів з пожежної безпеки:

$$K_{н.з.i} = 1 - (1 - K_{обн.i} \cdot K_{COYEi}) \cdot (1 - K_{обн.i} \cdot K_{ПДЗi}) \quad (5)$$

де $K_{обн.i}$ – коефіцієнт, що враховує відповідність системи пожежної сигналізації вимогам нормативних документів з пожежної безпеки;

K_{COYEi} – коефіцієнт, що враховує відповідність системи оповіщення людей про пожежу та управління евакуацією людей вимогам нормативних документів з пожежної безпеки;

$K_{ПДЗi}$ – коефіцієнт, що враховує відповідність системи протидимового захисту вимогам нормативних документів з пожежної безпеки.

Ймовірність евакуації $P_{Еi}$ розраховують за формулою:

$$P_{Еi} = \begin{cases} \frac{0,8 \cdot t_{\text{бл}}}{t_p}, & \text{якщо } t_p < 0,8 \cdot t_{\text{бл}} < t_p + t_{\text{не}} \text{ та } t_{\text{ск}} \leq 6 \text{ хв} \\ 0,999, & \text{якщо } t_p + t_{\text{не}} \leq 0,8 \cdot t_{\text{бл}} \text{ та } t_{\text{ск}} \leq 6 \text{ хв} \\ 0,000, & \text{якщо } t_p \geq 0,8 \cdot t_{\text{бл}} \text{ або } t_{\text{ск}} > 6 \text{ хв} \end{cases} \quad (6)$$

де t_p – розрахунковий час евакуації людей, хв; $t_{\text{не}}$ – час початку евакуації, хв;

$t_{\text{бл}}$ – час блокування шляхів евакуації, хв; $t_{\text{ск}}$ – час існування скупчень людей на ділянках шляху (щільність людського потоку на шляхах евакуації перевищує значення $(0,5 \text{ м}^2/\text{м}^2)$).

Визначення розрахункового часу евакуації людей з приміщень і будівель пропонується здійснювати за допомогою імітаційно-стохастичною моделі руху людських потоків з урахуванням особливостей об'ємно-планувальних рішень будівлі, а також особливостей контингенту людей, що знаходяться в ньому.

З метою автоматизації оцінки пожежного ризику на АЗС пропонується розробити відповідне програмне забезпечення, в основі якого буде реалізована модель розрахунку параметрів реалізації різних сценаріїв евакуації та вибору найбільш оптимального сценарію з точки зору критеріїв безпеки.

Діаграма варіантів використання інформаційної системи представлена на рис. 1.

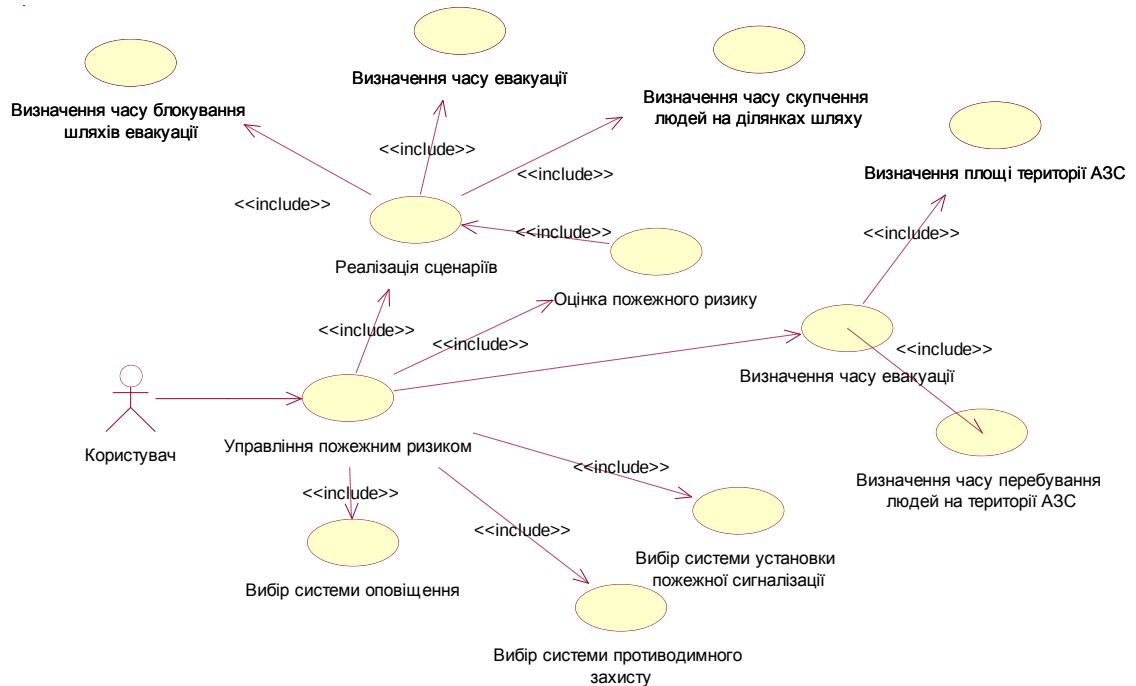

Рис. 1. Діаграма варіантів використання

Деякі вимоги щодо обрання мови програмування: модульність, простота механізму підключення зовнішніх бібліотек, багатопоточність та однозначність. В якості мови програмування, яка відповідає наведеним вимогам, пропонується використати мову Pascal та середовище програмування Borland Delphi.

Серед основних функцій системи слід виділити:

- контроль вхідних даних (тип даних, цілісність даних та т.п.);
- визначення (прогнозування, імітаційне моделювання) вхідних параметрів (ймовірностей присутності людей на території, часу евакуації);
- генерація сценаріїв розвитку пожеж;
- оцінка пожежного ризику та формування заходів для його зниження.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Ємельяненко С. О. Ризик як характеристика стану пожежної безпеки / С. О. Ємельяненко, А. Д. Кузик // Пожежна безпека. – Львів: ЛДУ БЖД, 2011. – Вип. 18. – С. 101-106.
2. Управління техногенною безпекою об'єктів підвищеної небезпеки / [Стоєцький В. Ф., Дранишников Л. В., Єсипенко А. Д. та ін.]. – Тернопіль: «Іздво Астон», 2006. - 424
3. Постанова КМУ №306 від 29.02.2012. Про затвердження критеріїв, за якими оцінюється ступінь ризику від впровадження господарської діяльності та визначається періодичність здійснення планових заходів державного нагляду (контролю) у сфері техногенної та пожежної безпеки.
4. Маховський В. О. Аналіз небезпеки та рівня ризику автозаправних станцій / В. О. Маховський, О. А. Крюковська // Збірник наукових праць Дніпродзержинського державного технічного університету. Технічні науки. – 2013. – Вип. 1. – С. 197-207. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Znpddtu_2013_1_40.

УДК 378.02

Вікторія Кравченко, Володимир Очеретяний
(Харків)

ЗАЛУЧЕННЯ СТУДЕНТІВ ДО ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ – ПЕРШИЙ ЕТАП В РОЗВИТКУ МОЛОДІЖНОЇ НАУКИ

При залученні студентів до проведення дослідів була зібрана схема електричного кола, яка складається з датчика і джерела струму «Крона». За допомогою інформаційних технологій була отримана осцилограма справного датчика положення для визначення його стану при роботі в автомобілі.

Ключові слова: ІТ, датчики, цифрові осцилографи, дослідження, «Наука єднає Україну!».

At drawing of students to conducting of experiments the circuit of an electric circle which consists of a sensor and a current source "Krona" was collected. With the help of information technology, an oscillogram of a good position sensor was obtained to determine its state when operating in a car.

Key words: IT, sensors, digital oscilloscope, research, "Science unites Ukraine!".

За даними індексу глобальної конкурентоспроможності, Україна зайняла 76 місце в світі за загальною кількістю інвестицій в наукові дослідження, число українських вчених знизилось втричі за роки Незалежності (за результатами дослідження 2015р.).

Загальний приріст ВВП за рахунок введення нових технологій в Україні складає 0,7% – в розвинених країнах цей показник коливається в районі 60-90%.

Сьогодні гасла «Наука єднає Україну!», «Наука рятує Україну!» стали не пустими словами, особливо серед молоді, а призивами до популяризації науки в Україні та у контексті суспільно-економічного розвитку країни.

При виборі нашої держави європейського вектора розвитку першочергова задача – це долучити молодіж до науки та виростити нову наукову еліту України.

XXI століття – ознаменувалося бурхливим розвитком науки, техніки та новітніх інформаційних технологій. Держава, яка володіє розвинутою наукою та передовими технологіями у цьому столітті увійде до групи елітних країн сучасного світу та посіде високе місце у світових рейтингах. Кожен день йде формування сучасного інформаційного суспільства. Треба зробити так, щоб Україна зайняла достойне місце у цьому суспільстві.

У зв'язку з цим перед освітою стоїть задача виховання нових наукових кадрів, які б мали глибокі знання та могли би працювали в нових умовах, пов'язаних з європейським вибором нашої держави.

Основне завдання освітян України в навчальних закладах різного рівня акредитації – це підготовка висококваліфікованих спеціалістів, фаховий рівень яких відповідав би сучасним вимогам. Сьогодні, як ніколи, серед сучасних фахівців постає питання про компетентність та конкурентоздатність, працездатність та самопожертвування заради науки. Сьогодні, як ніколи, постає задача виховання нових професійних кадрів – сучасних, креативно мислячих, які б працювали на економічний розвиток та престиж України.

Україна, і зокрема Харківщина, завжди мала великий інтелектуальний потенціал.

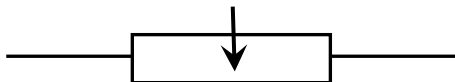
Студенти нашого технікуму неодноразово приймали участь у різних заходах як Харківщини, так і у всеукраїнських та міжнародних, де займали почесні місця. Наприклад, «Розумному місту – креативна молодь», «Фізика. Наука. Життя», у міжнародній молодіжній науково-практичній Інтернет - конференція «Наука і молодь в XXI столітті» та ін.

Маючи такий потенціал розумних, інтелектуально-розвинутих, працьовитих людей, чомусь наша держава належить зовсім не до передових країн світу.

Те що вчора ще було фантастикою, сьогодні вже втілено в життя. Сучасний світ та сучасна наука не стоїть на місці, вона показує високу динаміку розвитку. Для того, щоб рухатися в ногу з епохою необхідно оволодівати новими технологіями не тільки у виробництві, а і в освіті.

Тому в нашому навчальному закладі все більш приділяється уваги залученню студентів до втілення інформаційних технологій в процес навчання, що позитивно впливає, як на навчально-виховний процес в технікуму, так і сприяє постійному творчому зростанню викладача і рівня знань студентів.

При вивченні законів електричного струму на початкових курсах студенти мають справу зі змінними резисторами.

Однак, детальне дослідження роботи таких резисторів, хоча вони і прості, має велике значення для вивчення різних явищ на старших курсах. Наприклад, роботи датчиків в дисципліні «Електротехніка», датчиків положення у дисципліні «Комп'ютерна діагностика та технічне обслуговування двигунів» та ін.

Розглянемо використання датчиків положення в автомобілі. Ці датчики ще називають датчиками потенціометричного типу. Один з них контролює положення дросельної заслінки, яка оцінює масу повітря, що надійшло у двигун, інший – у ролі електронної педалі газу, від положення якої залежать режими роботи двигуна.

Рис. 1. Датчик положення

Рис 2. Електронна педаль дросельної заслінки

Інформація з цих датчиків впливає на економічність і потужність двигуна і важливість їх роботи важко переоцінити. Особливо необхідно контролювати їх стан, оскільки ці датчики мають одне слабе місце – стирається резистивний шар і датчик втрачає надійність. Як проконтролювати стан таких датчиків? Студентам початкових курсів можна продемонструвати, наприклад, роботу по дослідженню стану датчика положення за допомогою сучасного приладу цифрового USB осцилографа Autoscope III.

Осцилограф дозволяє записати осцилограму напруги від датчика при русі повзунка по резистивному шарі і потім проаналізувати її. Осцилограма покаже, навіть, потенційний дефект, який проявиться пізніше. Якщо при русі повзунка лінія напруги на осцилограмі тонка, то датчик справний, якщо лінія товста або має різкі голкоподібні відхилення, то це проявляється дефект – резистивний шар або на грані стирання, або частково стертий і датчик несправний.

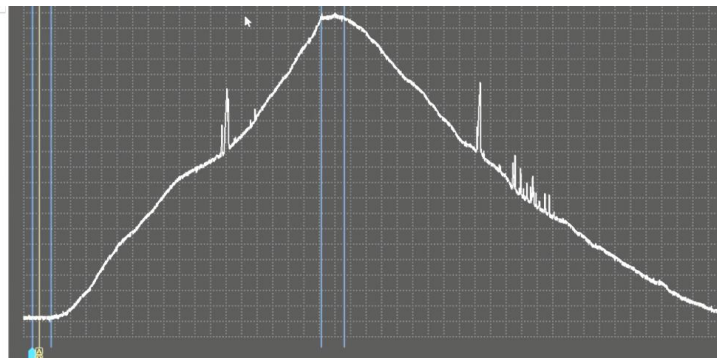

Рис. 3. Осцилограма датчика з пошкодженим резистивним шаром

Студентам другого та третього курсів в позаурочний час запропонували дослідницьку роботу. Їм була поставлена задача визначити якість датчика положення резистивного типу. Вони вирішили це зробити, склавши електричне коло з датчика і джерела струму «Крона».

Вимірювальним приладом вибрали цифровий осцилограф Autoscope III. При вимірюванні студенти користуються стандартним налаштуванням Potentiometer.

Нижче приведені фотографія дослідження (рис.4), осцилограма датчика (рис.5) та осцилограма несправного датчика (рис.6) при русі регулятора від початкового до кінцевого положення і навпаки.

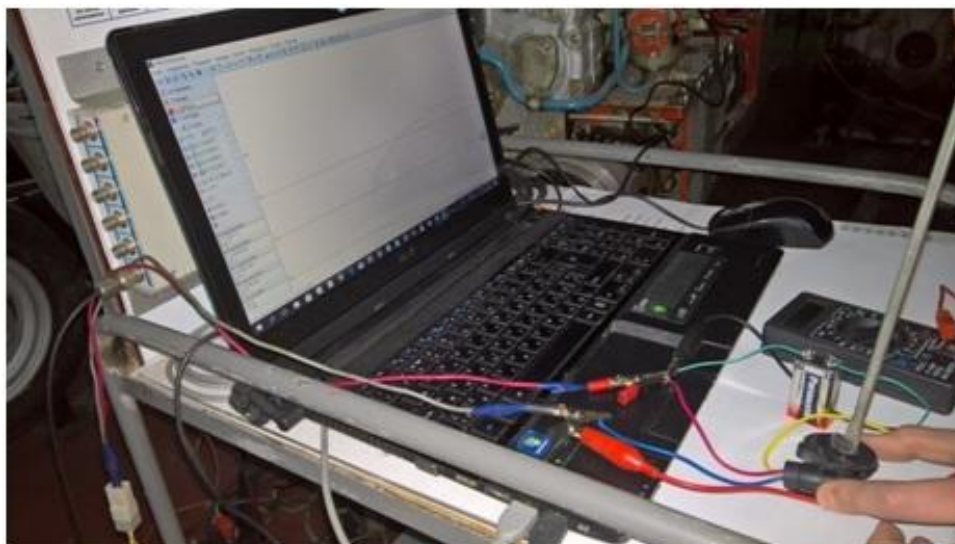

Рис. 4. Проведення дослідів

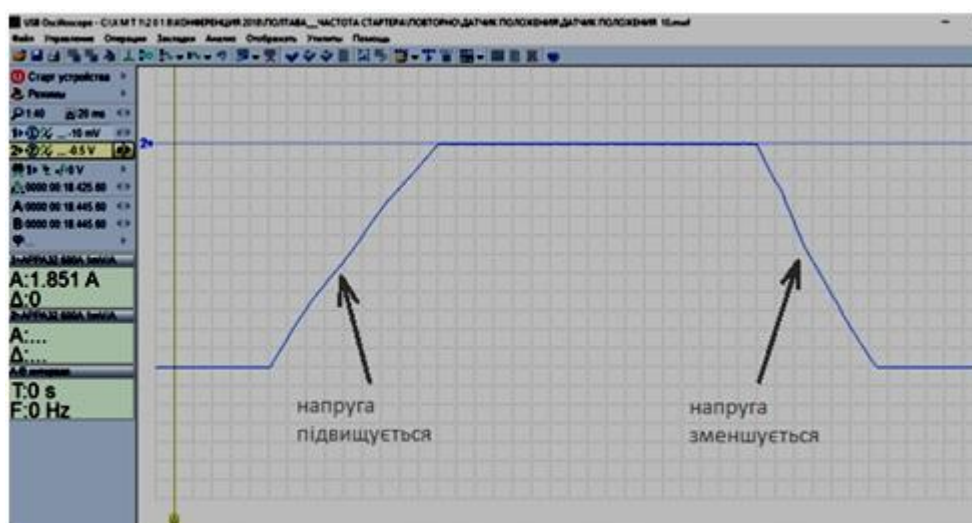

Рис. 5. Осцилограма справного потенціометричного датчика

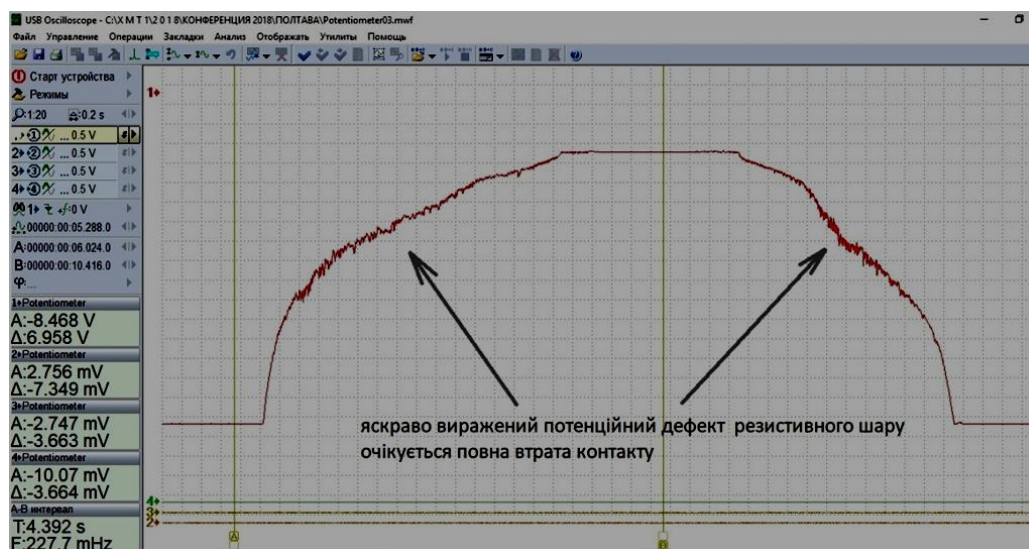

Рис. 6. Осцилограма несправного датчика

В Україні є всі можливості стати провідною науково-розвинутою державою, але для цього потрібно докласти зусиль не тільки викладачам, студентам, вченим, але і влади, і суспільству.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Балабін В.В. Євроатлантична інтеграція України / В.В.Балабін, О.О. Безносок, О.Г. Заруба та ін. Електронний підручник / За заг. ред. Балабіна В.В. – К.: CD-ІТТЛВ, 2007.
2. Електронний ресурс. – Режим доступу: www.injectorservice.com.ua
3. Електронний ресурс. – Режим доступу: www.autoscan.com.ua
4. Електронний ресурс. – Режим доступу: www.autodiagnos.com.ua/
5. Електронний ресурс. – Режим доступу: www.unian.net/science

УДК 004:316.4

Юлія Кругляк
(Київ)

ВПРОВАДЖЕННЯ ІТ-ТЕХНОЛОГІЙ У ВАЖЛИВИХ СФЕРАХ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН

В сучасному світі інформаційні технології широко використовуються у всіх сферах суспільних відносин. Впровадження сучасних технологій в медицині дає змогу отримати доступ до інформації, істотно скоротити витрати часу на пошук шляхів вирішення проблеми, проводити дистанційне навчання лікарів. Інформаційні технології в освіті вони створюють яскраве інтерактивне середовище для навчання з майже необмеженими потенційними можливостями.

Ключові слова: інформаційні технології, суспільство, сільське господарство, медицина, освіта, розвиток.

In the modern world, information technologies are widely used in all spheres of social relations. The introduction of modern technology in medicine allows access to information, significantly reduces the time spent searching for solutions to the problem, and conducts distance education of doctors. Information technology create a vivid interactive learning environment with almost unlimited potential.

Key words: information technology, society, agriculture, medicine, education, development.

Наразі людство перейшло на нову сходинку життя, де все головним чином залежить від інформації. Так як інформацію потрібно весь час збирати, обробляти і зберігати, люди винайшли різноманітні способи для зручної та надійної роботи з даними. Під інформаційними технологіями (ІТ або інформаційно-комунікаційними технологіями) слід розуміти методи пошуку, зберігання, обробки і поширення інформації та способи застосування засобів обчислювальної техніки при виконанні функцій для використання даних [1]. Фахівців в області інформаційних систем і технологій часто називають ІТ або ІТ-фахівцями.

В сучасному світі інформаційні технології широко використовуються у всіх сферах суспільних відносин. Зокрема, будь-який фермер може вийти в глобальну мережу Інтернет з будь-якої точки місцевості, використовуючи для цього потужні бездротові пристрої зв'язку. Фермери-тваринники можуть відстежувати всі процеси функціонування свого господарства за умови використання технології чіпування тварин. Інформацію можливо отримувати в режимі онлайн.

В Кореї й Японії проведено перші дослідження щодо можливості управління теплицями за допомогою комп'ютерів [2]. Системи управління мікрокліматом в теплицях мали вихід в мережу Інтернет, що дозволило дистанційно створювати необхідні для рослин умови. Також можливе використання дистанційно-керованих фотокамер для візуального контролю і оцінки особливостей розвитку рослин. В недалекому майбутньому застосування мобільних комп'ютерів дозволить аграріям вести моніторинг, мати віддалений доступ і керувати функціями автоматичних систем ферми з будь-якого місця.

Область застосування інформаційних технологій не обмежується аграрним сектором. Впровадження сучасних технологій в медицині вимагає оперативного доступу до інформації й обміну нею, що виводить галузь охорони здоров'я на новий рівень, істотно скорочує витрати часу на пошук шляхів вирішення проблеми, а час часто є вирішальним фактором у порятунку життя людини.

Поточний спосіб ведення обліку хворих і контролю за їх станом об'єктивно можна назвати застарілим. У поліклініках виділяється всього 10-15 хвилин на огляд пацієнта, вивчення його анамнезу, призначення досліджень або лікування [3]. Зрозуміло, цього часу недостатньо, враховуючи, що лікар обов'язково повинен робити записи у картці хворого і в своїх журналах обліку та займатися звітною документацією.

Використання інформаційних технологій в медицині дозволяє істотно скоротити час на «паперову» роботу. Складання електронних карток хвороби дозволить кожному працівникові системи охорони здоров'я швидко отримувати повну інформацію про всі хвороби і травми пацієнта, відстежувати зміни таких показників як рівень гемоглобіну або цукру в крові, мати уявлення, які препарати приймає хворий і наскільки вони ефективні в конкретному випадку. Це особливо зручно, якщо людині терміново потрібна медична допомога в іншому місті і немає можливості дізнатися важливу інформацію.

Крім вирішення виключно медичних завдань, застосування інформаційних технологій в медицині сприяє оптимізації дистанційного навчання медпрацівників та обміну досвідом, зв'язку з пацієнтами та екстреному наданні допомоги в онлайн режимі, контролю за наявністю лікарських препаратів та інших матеріалів на складах аптек тощо [4].

Наразі надзвичайно важливим є застосування ІТ у сфері освіти [5]. Оснащення шкіл комп'ютерними класами, використання в процесі навчання та самоосвіти електронних бібліотек, платформ дистанційного та онлайн-навчання сприяють розвитку наукових знань. Важливе значення інформаційних технологій в цьому контексті, що вони створюють яскраве інтерактивне середовище для навчання з майже необмеженими потенційними можливостями.

В процесі навчання широко використовують презентації – електронні фільми, які можуть включати в себе анімацію, аудіо-, відеофрагменти. Створення презентацій відбувається засобами програмних продуктів PowerPoint та Open Impress, доступних будь-якому вчителю за наявності персонального комп'ютера.

Не менш корисними інструментами ІТ для навчання є так звані системи віртуального експерименту – програмні комплекси, які дозволяють проводити експерименти в «віртуальній лабораторії» [6]. Ці технології дозволяють проводити експерименти, які в реальності були б неможливі з міркувань безпеки.

Сучасне життя людей значною мірою залежить від інформаційних технологій. Перспективи їх розвитку сьогодні доволі складно уявити навіть фахівцям. Проте очевидно, що темпи розвитку інформаційних технологій не скоротяться, і спрямування їх в потрібних напрямках дедалі спростить життя.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Жигалкевич Ж.М., Онопко А.С. Застосування інформаційних технологій в управлінні підприємством. *Сучасні підходи до управління підприємством*: збірник тез доповідей VII Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (28 квітня 2016 р.). К: Вид-во «Політехніка», 2016. 104 с.
2. Применение ИТ технологий в сельском хозяйстве. URL: <http://www.inf74.ru/primenenie-it-v-selskom-hozyaystve/> (дата звернення: 23.01.2018).
3. Информационные 203процес се в современной медицине и здравоохранении. URL: <https://academy-prof.ru/blog/informacionnye-tehnologii-v-medicine> (дата звернення: 23.01.2018).
4. Как информационные 203процес се применяются в медицине. URL: <http://www.inf74.ru/people/it-tehnologii-na-sluzhbe-cheloveka/kak-informatsionnye-tehnologii-primenyayutsya-v-meditsine/> (дата звернення: 21.01.2018).
5. Тарнавська Т.В. Сутність інформаційних технологій в освіті. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Педагогічні науки*. 2013. Вип. 108. С.1-5.
6. Гарбар Е. Б. Использование информационных технологий в учебно-воспитательном процессе школы. URL: <http://xn—i1abbnckbmcl9fb.xn—p1ai/%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%8C%D0%B8/534736/> (дата звернення: 21.01.2018).

Науковий керівник: Кондратюк С.С.

УДК 519.6

Дмитрий Потапов, Наталья Шевченко
(Краматорск)

МАШИННОЕ ОБУЧЕНИЕ СОВРЕМЕННЫХ ВЫЧИСЛИТЕЛЬНЫХ СИСТЕМ И ЦЕНТРАЛЬНОГО ПРОЦЕССОРА: ПРОБЛЕМЫ И НАПРАВЛЕНИЯ ИХ ИССЛЕДОВАНИЯ

Акцентируется внимание на изучении уязвимостей машинного обучения в современных вычислительных системах. Дано определение первопричин уязвимостей и методов борьбы с ними. Приведены основные направления исследования уязвимостей машинного обучения современных вычислительных систем и центрального процессора.

Ключевые слова: виртуальная память, физическая память, процессор, вычислительный конвейер, внеочередное исполнение, модуль предсказания переходов, предварительное исполнение, атака по сторонним каналам.

Attention is accented on the study of vulnerabilities of computer-aided instruction in the modern computer systems. Determination of primary causes of vulnerabilities and methods of fight is given against them. Basic directions over of research of vulnerabilities of computer-aided instruction of the modern computer systems and central processing unit are brought.

Key words: virtual storage, actual storage, processor, calculable conveyer, extraordinary execution, module of prediction of transitions, speculative execution, attack on strange channels.

Современный центральный процессор представляет собой комплекс технологий, направленных на увеличение производительности работы компьютера. С точки зрения производительности, к основным элементам также следует отнести ядро операционной системы и виртуальную память.

Ядро операционной системы – это центральная часть операционной системы, обеспечивающая приложениям координированный доступ к ресурсам компьютера [1] (рис. 1).

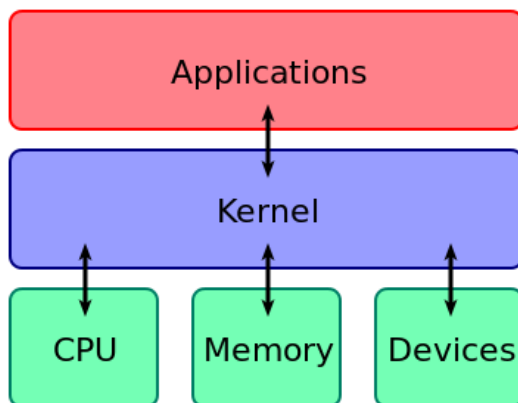

Рис. 1. Схема обращения приложений (Applications) к ядру (Kernel) и к ресурсам компьютера (Процессору (CPU), Памяти (Memory) и Периферии (Device))

Виртуальная память – это метод управления памяти с использованием виртуального адресного пространства, позволяющего расширять объём физической памяти при помощи вторичного носителя (например, жёсткого диска) путём преобразования виртуальных адресов в реальные (оперативного запоминающего устройства), создавая таким образом временное хранилище для не используемых ресурсов, программ и операционной системы. Только базовые части ядра операционной системы пропускают это преобразование и напрямую используют реальные адреса [2].

Для управления виртуальным адресным пространством в современных процессорах встроен модуль управления памятью (англ. memory management unit). Данный модуль представляет собой программно-аппаратный комплекс, транслирующий адреса виртуальной памяти в адреса физической памяти, обеспечивая защиту памяти, управление кэш-памятью процессора и защиту арбитражу шины [3] (рис. 2).

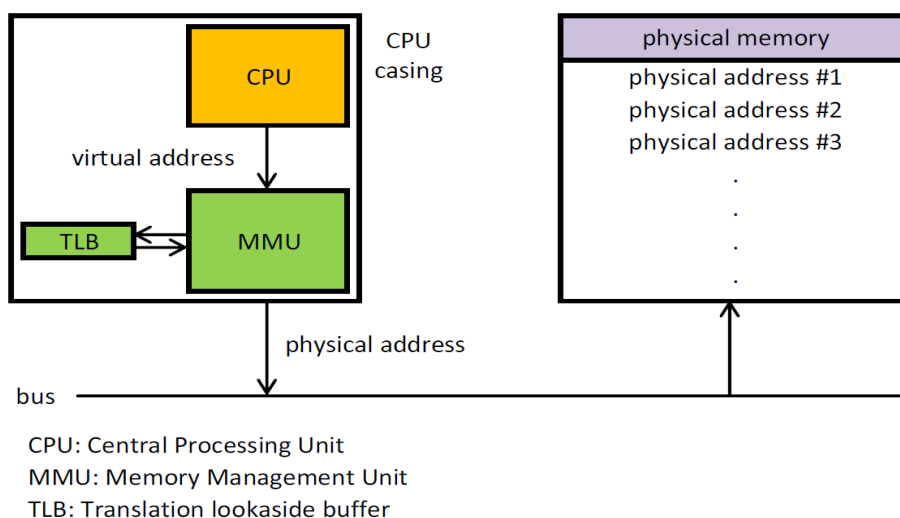

Рис. 2. Схема работы модуля управления памятью (TLB – буфер ассоциативной трансляции)

Защита памяти производится путём управления правами доступа, ограничивая доступ приложению к тому участку памяти, который для него не выделен или прав доступа к которому он не имеет, т.е. путем изоляции работающих приложений друг от друга, и от ядра операционной системы.

Также в современных процессорах с целью увеличения числа инструкций, выполняемых за такт, используется технология, называемая вычислительным конвейером, идея которого заключается в параллельном исполнении нескольких инструкций процессора одновременно [4, 5].

Для увеличения производительности конвейера инструкции вносятся и выполняются непоследовательно, т.е. осуществляется внеочередное исполнение инструкций (out-of-order execution). Такой подход позволяет выполнять инструкции не в порядке их следования в коде программы, а в порядке доступности данных в регистрах процессора, избегая простоя процессора в случаях, когда инструкция не может быть выполнена из-за недоступности её операндов [6].

Так как процессоры работают намного быстрее памяти, то во время ожидания поступления данных, процессор может выполнить множество инструкций, операнды которых доступны, образуя тем самым команды перехода, которые нарушают непрерывную последовательность исполнения команд, вынуждая выбирать и исполнять последующие команды с произвольно заданного адреса.

Формирование последовательности этих команд выполняет модуль предсказания переходов (branch prediction unit) – устройство, которое предварительно предсказывает ветвления в выполняемой программе по предыдущим результатам ветвления. Предполагаемое ответвление затем загружается и выполняется до того момента, когда предположение оказалось неверным, в этом случае результаты неверного ветвления отменяются и в конвейер загружается правильное ответвление, производя задержку. Точность прогнозирования ветвлений современных процессоров в большинстве случаев составляет ~90% [5].

Как раз внеочередное исполнение инструкций и стало первопричиной одной из уязвимостей, обнаруженной независимо исследователями из Google Project Zero, Cyberus Technology и Грацкого технического университета в середине 2017 года, которая получила название Meltdown [7].

Поскольку инструкции выполняются непоследовательно, то на конвейере могут быть инструкции совершенно разных приложений, которые не имеют прав доступа друг к другу. После того как инструкции будут выполнены, результаты остаются в кэш-памяти процессора, который не стирает эти данные, а просто перезаписывает. Далее с помощью методов атаки по сторонним каналам (side-channel attack) на кэш процессора (например, Flush+Reload, Evict+ Reload, Prime+Probe), когда отслеживается доступ к данным в совместно используемых страницах памяти, открывается доступ к требуемым участкам памяти.

В отличие от Meltdown, который использует внеочередное исполнение для доступа к требуемому участку физической памяти, вторая уязвимость, которая получила название Spectre, использует модуль предсказания переходов (BPU) для предварительного исполнения инструкций [8].

Предварительное исполнение (speculative execution) – технология, которая производит вычисления до того момента, как это действительно понадобится [8]. Эта технология тесно связана с BPU, она заранее производит вычисления и заносит результат в последовательность BPU. Поскольку предсказание переходов выполняется на основе прошлых действий, то теоретически данный механизм можно обучить таким образом, чтобы в последовательность он включал те инструкции, которые в штатной ситуации он включать бы не стал, и помимо этого заставить BPU произвести предварительное исполнение.

Когда система поймёт, что она сделала неверное предположение, она очистит конвейер до момента, в котором она ошиблась, но данные уже были посчитаны и занесены в кэш-память процессора. Далее с помощью методов атаки по сторонним каналам (Flush+Reload и Evict+Reload) выполняется такая же процедура извлечения данных [8–10].

Особенность же данных полученных с помощью Spectre состоит в том, что количество и качество изымаемых данных зависит от того, каким образом программа будет обучать ВРУ. Так же, в отличие от Meltdown, эта уязвимость распространяется на все актуальные процессоры.

Результат таких действий может содержать пароли, зашифрованные данные и любую другую важную информацию, с любого адреса, любого процесса, который задействован в памяти. Более того, все процессы, происходящие на виртуальных машинах, так же подвержены этим атакам, что является проблемой для сетевых ресурсов, облачных сервисов и подобным им технологиям.

Описанные выше уязвимости невозможно обнаружить в процессе работы системы, поскольку механизм уязвимостей функционирует на гораздо более низких уровнях, чем существующие системы защиты в операционной системе. Уязвимыми являются все архитектуры процессоров (AMD, Intel и ARM) в случае с Spectre. В случае с Meltdown – только процессоры на базе Intel.

Исследования по устранению данных уязвимостей ведутся как разработчиками операционных систем, так и производителями процессоров [11–13]. На текущий момент уже появилось первое исправление Meltdown под названием KAISER (Kernel Address Isolation to have Side-channels Efficiently Removed), идея которого – изоляция адресов ядра операционной системы от пространства адресов пользователя [14]. Данная технология является усовершенствованной технологии ASLR (address space layout randomization), которая случайным образом упорядочивает позиции адресного пространства в ключевых областях данных процесса, таких как расположение исполняемого файла, стека (stack), кучи (heap) и подгружаемых библиотек [14].

Уязвимость Spectre на данный момент является неисправимой [8] и требует дальнейшего изучения. Также актуальным является продолжение исследований в части устранения Meltdown, так как имеющееся сейчас решение является лишь программной «заплаткой» и приводит к заметным снижениям производительности вычислительных систем.

ИСТОЧНИКИ И ЛИТЕРАТУРА

1. Лав Р. Разработка ядра Linux = Linux Kernel Development. 2-е изд. / Р. Лав. – М.: «Вильямс», 2006. – 448 с.
2. Таненбаум Э. Архитектура компьютера / Э. Таненбаум Э., Т. Остин. – 6-е изд. – СПб.: Питер, 2013. – 816 с.
3. Uyeda Frank. «Lecture 7: Memory Management» / F. Uyeda. – CSE 120: Principles of Operating Systems. – UC San Diego. Retrieved, 2013.
4. John Paul Shen, Mikko H. Lipasti. Modern Processor Design. / John Paul Shen. – McGraw-Hill Professional, 2004.
5. Орлов С.А. Организация ЭВМ и систем: Учебник для вузов / С.А. Орлов, Б.Я. Цилькер. – 2-е изд. – СПб.: Питер, 2011. – 688 с.
6. Tomasulo R.M. An efficient algorithm for exploiting multiple arithmetic units. / R.M. Tomasulo. – IBM Journal of research and Development, 1967.
7. Meltdown / Jann Horn, Werner Haas, Michael Schwar and etc. – Independent, 2017. – URL: <https://meltdownattack.com/meltdown.pdf>.
8. Spectre Attacks: Exploiting Speculative Execution / Jann Horn, Paul Kocher, Daniel Genkin and etc. – Independent, 2017. – URL: <https://spectreattack.com/spectre.pdf>.

9. Yarom Y., Falkner K. Flush+Reload: A High Resolution, Low Noise, L3 Cache Side-Channel Attack. / Y. Yarom. – The paper is included in the Proceedings of the 23rd USENIX Security Symposium, 2014 San Diego, CA.
10. Osvik D.A., Shamir A., Tromer E. Cache Attacks and Countermeasures: the Case of AES. / D.A. Osvik. – In CT-RSA, 2006
11. The latest security information on Intel product. URL: – <https://developer.arm.com/support/security-update>
12. ARM Processor Security Update. – URL: – <https://www.amd.com/en/corporate/speculative-execution>
13. An Update on AMD Processor Security. – URL: – <https://security-center.intel.com/advisories.aspx>
14. Gruss D., Lipp M., Schwarz M., Fellner R., Maurice C., Mangard S. KASLR is Dead: Long Live KASLR. / D. Gruss. – In International Symposium on Engineering Secure Software and Systems. – Springer, 2017.

УДК 378.011

Сергій Тишко
(Ладизжин)

ВИКОРИСТАННЯ НАВЧАЛЬНИХ МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ЗАСОБІВ НАВЧАННЯ ПРИ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

У статті викладені актуальні підходи щодо організації навчального процесу та фахової підготовки майбутніх фахівців в умовах застосування навчальних мультимедійних засобів (інформаційнокомунікаційних технологій навчання).

Ключові слова: засоби мультимедіа, мультимедійні навчальні середовища, мультимедійні презентації, методичне забезпечення навчального процесу.

Актуальність теми та постановка проблеми. Світовий досвід показує, що саме ті країни, перш за все США, Німеччина, Японія, Франція, які зробили підготовку своїх інтелектуальних кадрів завданням номер один, добилися найбільшого успіху в оборонній, економічній, соціальній і політичній, правовій і культурній сферах [4, с. 67].

Інформатизація освіти – це впорядкована сукупність взаємопов'язаних організаційно-правових, соціально-економічних, навчально-методичних, науково-технічних, виробничих та управлінських процесів, спрямованих на задоволення освітніх інформаційних, обчислювальних і телекомунікаційних потреб учасників навчально-виховного процесу і тих, хто цей процес забезпечує.

Підготувати людину до активної і плідної життєдіяльності в інформаційному суспільстві – одне з головних завдань сучасного етапу модернізації національної системи освіти, а створення науково-педагогічного забезпечення цього процесу – одне з головних завдань психолого-педагогічної науки [2, с. 27].

Тому одним із завдань сучасної вищої школи є підготовка майбутнього фахівця до життя й професійної діяльності у високорозвиненому інформаційно-комунікаційному середовищі, забезпечення формування у підростаючого покоління нових знань та вмінь, способів діяльності, які потрібні в наш час і будуть життєво необхідними в майбутньому.

Мультимедійні технології є одним з найбільш перспективних напрямів розвитку інформаційних технологій. Із використанням таких технологій з'являються нові можливості реалізації принципово нових форм і методів навчання, які спрямовані на підвищення якості й ефективності навчальної та самостійно-пізнавальної діяльності студентів.

Застосування мультимедійних технологій на лекційних та практичних (лабораторних) заняттях надає можливість урізноманітнити подання інформації, поєднання тексту, звуку, графіки, ефектів моделювання. У зв'язку з цим виникає необхідність у розробці теоретичних засад використання мультимедійних технологій у процесі підготовки майбутнього спеціаліста.

Слід погодитись із М.І. Жалдаком, В.В. Лапінським, М.І. Шутом [3] у тому, що перехід до нових комп'ютерно-орієнтованих технологій навчання, створення умов для їх розробки, апробації та впровадження, раціональне поєднання мультимедійних інформаційних технологій навчання з традиційними – це складна педагогічна задача, яка потребує розв'язання цілого комплексу психолого-педагогічних організаційних, навчально-методичних, технічних та інших проблем.

Мета статті – обґрунтування дидактичних функцій мультимедійних технологій, що дозволить визначити шляхи ефективного їх використання у процесі підготовки майбутніх учителів технологій. Аналіз останніх публікацій і досліджень та виклад основного матеріалу. Проблеми використання мультимедійних технологій у навчальному процесі знайшли своє відображення в роботах Р. Гуревича, М.Жалдака, Б. Гершунського, М. Кадемії, В. Ковалевського, В. Красильникова, С. Сисоевої, Ю. Дорошенка та ін.

Мультимедійні технології – це сучасні комп'ютерно-інформаційні технології, що дають змогу об'єднати текст, звук, відеозображення, графічне зображення та анімацію. Саме ці властивості та можливості мультимедійні технології слід використовувати викладачу при організації лекційних та практичних занять з студентами. Інтерактивні відео-лекції (відео-уроки) розробляються у вигляді презентації з поєднанням живого спілкування лектора з аудиторією. Відеоматеріал легше і краще засвоюється, оскільки всі дії наочно представлені й супроводжуються голосовим текстом. Крім того, відео завжди можна продивитися знову, якщо у разі першого перегляду щось не було зрозумілим. І на кінець, інтерактивне заняття у випадку необхідності можна завжди призупинити на якийсь час, внести потрібні роз'яснення, відповісти на запитання, що виникли в студентів, а потім знову продовжити його з того ж місця. Студент отримує можливість слухати текст лектора, що супроводжується вставками наочного текстового, графічного та відеоматеріалами, що пояснюють й уточнюють виклад даної теми. Презентаційні лекції – це набір слайдів, де є текст, графічні об'єкти, рисунки тощо. Презентація може містити звук, відео та анімацію – три основні компоненти. Мультимедійні ефекти презентації дають змогу зосередити увагу слухачів на основному і сприяють кращому запам'ятовуванню інформації. На яких же етапах лекційного заняття доцільне використання презентацій?

Під час актуалізації опорних знань доцільно використовувати відеофрагменти – з метою актуалізації особистого або опосередкованого життєвого досвіду студентів (учнів), моделі об'єктів вивчення – для виділення суттєвих сторін з метою наступної формалізації різних описів, комп'ютерні навчальні середовища – для унаочнення та уточнення сформульованих припущень.

Під час пояснення навчального матеріалу можна також використати графічну інформацію і відеофрагменти – з метою стимулювання пізнавального інтересу та мотивації до навчання, комп'ютерні навчальні середовища – для ілюстрації явищ, законів, що вивчаються тощо. У презентації можна використовувати різноманітні спецефекти, які привертають увагу студентів та надають можливість зробити наголоси на найсуттєвіших моментах пояснення. Під час використання презентації на занятті підвищується рівень використання наочності та продуктивність лекції.

Основні положення створення предметної презентації:

- центральною фігурою навчання є лектор, комп'ютер відіграє допоміжну роль;
- надання максимальної свободи вибору форм і методів роботи та передачі знань, формування вмінь та навичок;
- на слайдах інформація надається поетапно згідно її наступності та важливості;

– матеріал презентації приводив до основної логічної схеми-розкриття змісту лекційної теми.

Під час використання презентацій на лекційному занятті студенти роблять нотатки, що також сприяє кращому запам'ятовуванню матеріалу, що вивчається. Використання системного підходу в проектуванні та створенні інтерфейсу засобів інформаційних технологій навчання суттєво підвищує продуктивність навчально-виховного процесу, створює для аудиторії атмосферу психологічного комфорту.

Досвід використання мультимедійних технологій на заняттях показав, що вони дозволяють підвищити ефективність навчання. Ці технології скорочують час підготовки завдань відповідного рівня, враховують індивідуальні особливості студентів, підтримують необхідний темп навчання тощо. Вони відкривають нові шляхи для розвитку мислення студентів, надають можливості для активного навчання.

Мультимедійна підтримка заняття може бути різноманітною, зокрема:

- відео- й анімаційні фрагменти демонстрації фізичних явищ, класичних експериментів;
- комплекти задач для самостійної та групової роботи із зразками розв'язувань і можливістю перевірки результатів;
- включення в хід заняття історичного, довідкового, табличного матеріалу;
- набори нестандартних творчих завдань креативного типу, для виконання яких студентам потрібно мати можливість проводити додатковий пошук та здійснювати перетворення інформації;
- анімаційні демонстрації, які використовуються в процесі пояснення, закріплення, систематизації навчального матеріалу.

Інформаційні мультимедійні технології мають такі основні можливості:

- миттєвий зворотний зв'язок між користувачем та інформаційно-комунікаційними технологіями;
- комп'ютерна візуалізація навчальної інформації про об'єкти або закономірності явищ, як таких, що реально відбуваються, так і "віртуальних". Вони дозволяють здійснювати інтерактивний діалог; керувати реальними об'єктами; керувати відображеними на екрані монітора моделями різних об'єктів, явищ, процесів.

Під час закріплення результатів навчання, формування вмінь та навичок бажано фронтально, індивідуально, у малих групах (бригадах) використовувати комп'ютерні віртуальні навчальні середовища, призначені для виконання дій над об'єктами вивчення або їх моделями, відповідне навчально-методичне забезпечення у вигляді електронних посібників для студентів та презентацій. Використання інформаційно-комунікаційних технологій має наслідком збільшення ефективності навчального процесу шляхом його активізації, зменшення кількості рутинних дій з одночасним збільшенням відносного обсягу розумових дій, формування стереотипів яких є складовою цілей навчання. Презентації повинні не замінити викладача, а доповнювати його. Повинні бути враховані різноманітність виконання студентом завдань та засвоєння матеріалу.

Комп'ютерні презентації можна створювати в декількох напрямках:

- як демонстраційна презентація;
- презентація для узагальнення знань;
- комбінована;
- презентація для контролю знань.

Сучасні мультимедійні навчальні середовища надають широкі можливості для графічного конструювання та моделювання. Поєднуючи різні мультимедійні системи дозволяють вільно пересуватися з одного семантичного рівня знань на інший, встановлювати власні зв'язки між подіями, явищами тощо, віртуально моделювати явища та події з реальними характеристиками та результатами. Робота в таких навчальних середовищах, з одного боку, сприяє опануванню сучасними технологіями для розв'язання практичних задач, формуванню системно-інформаційної картини світу, системного та об'єктно-орієнтованого

мислення, пізнавальної активності та творчих компонентів мислення. З іншого боку, це сприяє формуванню стійкого інтересу до навчання, що є необхідною умовою практичної реалізації особистісно-орієнтованого навчання [1, с. 34].

Основною формою діяльності користувача в сучасному мультимедійному середовищі також є конструювання. Конструювання – найважливіша діяльність людини, і нам здається, що її роль у процесі розвитку творчої та пізнавальної активності студента має бути значно більшою.

Персональний комп'ютер з педагогічно-програмним забезпеченням надає практично необмежений набір інструментів конструювання, доступ до існуючих інформаційних середовищ і вихід у позакомп'ютерну реальність. Таке методичне забезпечення навчального процесу викликає суттєву зацікавленість студентів і довела можливість:

- його використання як засобу для підвищення мотивації до навчання, що є актуальним в умовах професійної підготовки особистості;
- забезпечення практичного виконання студентами (у комп'ютерних віртуальних середовищах) лабораторно-дослідницьких робіт, тобто формування вмінь та навичок;
- організація педагогом індивідуальної роботи студента на занятті з відпрацюванням цілого ряду практичних умінь, які хоч і передбачені чинною програмою, але під час виконання лабораторно-практичних робіт ними не завжди засвоюються;
- здійснення індивідуального контролю з боку викладача за ходом відпрацювання вмінь, оцінювання рівня навичок кожного студента;
- автоматизація роботи викладача під час оцінювання результатів виконання лабораторних робіт за допомогою контрольної-діагностичної системи перевірки знань тестуванням на комп'ютері;
- надавання студенту та викладачу реалізувати свої творчі та професійні здібності у процесі виконання курсових та дипломних робіт чи розробки нових занять із застосуванням комп'ютера.

Проте, для успішного використання мультимедійних технологій у навчальному процесі мова повинна йти не про функції комп'ютера, а про функції програмних продуктів з педагогічної точки зору, що виступають як джерело знань і засіб організації навчально-виховної діяльності.

Під дидактичними функціями педагогічних програмних продуктів розуміють цілеспрямовано задані властивості, що найбільше повно відповідають призначенню педагогічного програмного середовища у навчально-виховному процесі. Саме тому необхідно підкреслити важливість створення програмного середовища при виконанні студентами практичних та лабораторних робіт.

Висновки. Проведений аналіз дидактичних функцій мультимедійних технологій у лекційних та практичних заняттях дозволяє стверджувати, що їх використання як інтерактивного, прогресивного навчального засобу пізнання, що сприяє підвищенню ефективності навчально-пізнавальної та самостійної діяльності майбутніх учителів. Це, зокрема, за рахунок:

- перегляду аудіовізуальної інформації при освоєнні теоретичного матеріалу;
- відпрацювання вмінь і навичок із використанням мультимедійних навчальних середовищ;
- комп'ютерної діагностики, контролю та оцінки результативності навчання;
- робота з Інтернет-технологіями та доступ до такого виду інформації;
- інтерактивне спілкування студентів з викладачем.

Таким чином, у ході дослідження визначено дидактичні функції мультимедійних технологій у процесі організації навчальної та самостійної пізнавальної діяльності студентів. Основними є такі:

- інформаційно-ілюстративні, когнітивні, регулятивні, функції діалогу, функції індивідуалізації процесу навчання;

– на основі дидактичних функцій визначені шляхи ефективного їх застосування у навчально-пізнавальній діяльності студентів та організації навчально-виховного процесу.

Отримані результати дозволять розробити методологічні аспекти підготовки майбутніх спеціалістів в умовах використання мультимедійних елементів навчання.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Гуревич Р.С., Кадемія М.Ю. Інформаційнотелекомунікаційні технології в навчальному процесі та наукових дослідженнях: навчальний посібник для студентів педагогічних ВНЗ. – Вінниця: ООО “Планер”, 2005. – 366 с.

2. Гуржій А.М., Биков В.Ю., Гапон В.В., Плєскач М.Я. Інформатизації і комп’ютеризації загальноосвітніх навчальних закладів України – 20 років // Комп’ютер у школі та сім’ї. – 2005. – №5. – С. 3–6.

3. Жалдак М.І., Лапінський В.В., Шут М.І. Комп’ютерноорієнтовані засоби навчання математики, фізики, інформатики: Посібник для вчителів. – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2004. – 182 с.

4. Каракозов С.Д. Информационная культура в контексте общей теории культуры личности // Педагогическая информатика. – 2000. – №2. – С. 41–55.

5. Коломієць А.М., Лапшина І.М., Білоус В.С. Основи інформаційної культури майбутнього вчителя: Навч.-метод. посібник. – Вінниця: ВДПУ, 2006. – 88 с.

ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА І СПОРТ

УДК 612.13:796

Дзвенислава Бергтраум
(Львів)

СТАН ПЕРИФЕРИЧНОЇ ГЕМОДИНАМІКИ КВАЛІФІКОВАНИХ СПОРТСМЕНІВ РІЗНИХ СПЕЦІАЛІЗАЦІЙ

У статті проведена оцінка периферичної гемодинаміки кваліфікованих спортсменів, які займаються циклічними і ациклічними видами спорту. У дослідженні брали участь легкоатлети-спринтери, стрибунки у висоту і важкоатлети. Дослідження цієї проблеми має велике теоретичне і практичне значення, оскільки від стану периферичної гемодинаміки залежить працездатність спортсмена і його здоров'я.

Ключові слова: тренувальний процес, периферична гемодинаміка, кровонаповнення, тонус судин, венозний відтік.

The article reviews the peripheral hemodynamics of skilled athletes who are engaged in cyclic and acyclic sports. The study involved athletes-sprinters, high-jumpers and weightlifters. The study of this problem has a great theoretical and practical significance, since the athlete's ability to work and his health depend on the state of peripheral hemodynamics.

Key words: training process, peripheral hemodynamics, blood filling, vascular tone, venous outflow.

Постановка проблеми. Відомо, що систематичні тренувальні навантаження є основним механізмом, який забезпечує зростання спеціальної працездатності спортсмена і рівень його здоров'я. Вираженість адаптивних зрушень, як правило, залежить від обсягу тренувальних навантажень, тому довгий час панувала думка про те, що чим більший обсяг тренувального навантаження з максимальною інтенсивністю виконує спортсмен, тим краща адаптація до фізичних навантажень, тим більша гарантія його професійного успіху. Однак, на одне і те ж тренувальне навантаження кожен спортсмен реагує по-різному, тому планування тренувальних програм, особливо для спортсмена високої кваліфікації, повинно бути чітко індивідуальним з урахуванням стану серцево-судинної системи і периферичної гемодинаміки. Найбільш сприятливі адаптаційні зміни спостерігаються у спортсменів, які розвивають силу (пауерліфтери).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню особливостей регіонарного м'язового кровотоку у спортсменів на етапі їх спортивного удосконалення приділяється незначна увага і кількість таких досліджень обмежена. Згідно досліджень проведених Поповою І.Є. [12, с. 104-112] встановлено, що для бігунів на короткі та середні дистанції характерне посилення швидкості кровотоку в працюючих м'язах, збільшення кровопостачання півкуль головного мозку. Периферичну гемодинаміку спортсменів-борців досліджували Гордієнко В.П., Зусманович Ф.Н. [6; 8, с. 10-12], які виявили, що в стані спокою діаметр основних судин нижньої кінцівки у нетренованих людей і спортсменів-борців практично однаковий, в той час як у легкоатлетів-стайерів він істотно більший. Яценко А., Олешко В., Михайлова О. [11, с. 58-61; 13, с. 118-128; 14, с. 74-78] досліджували периферичну гемодинаміку важкоатлетів і відзначили ознаки розрегулювання діяльності серця і стану судин досліджуваних, що свідчить про напруження адаптації серцево-судинної системи, зокрема регіонарного кровообігу (мозкового і м'язового). Про порушення адаптації свідчить підвищення тонічної напруги артерій і венул як мозкових, так і судин м'язів стегна,

поява ознак порушення венозного відтоку і обумовлене цим зменшення надходження крові до великих півкуль головного мозку і зменшення кровообігу в судинах нижніх кінцівок важкоатлетів. При розвитку силової витривалості відзначений підвищений тонус венозних судин і великих артерій стегна [9, с. 125-128; 12, с. 104-112]. Аналогічні зміни відзначені і нами на кафедрі анатомії та фізіології ЛДУФК при дослідженні периферичної гемодинаміки верхніх і нижніх кінцівок легкоатлетів і важкоатлетів при фізичних силових і динамічних навантаженнях [1-5]. Порушення гемодинаміки верхніх кінцівок легкоатлетів і нижніх кінцівок важкоатлетів свідчить про зниження адаптації досліджуваних судин до фізичних навантажень, які проявляються у вигляді підвищення тону судин, зменшенні венозного відтоку. В результаті досліджень, проведених Кудря А.Н., Кіряною М.А. [9, с. 125-128; 10, с. 48-52] встановлено значне зниження в стані спокою кількості крові в області стегна, збільшення судинного тону на рівні прекапілярів у спортсменів, в тренувальному процесі яких переважають навантаження динамічного характеру, тренують швидкість і витривалість.

Мета дослідження. Вивчити і провести порівняльний аналіз особливостей гемодинаміки верхніх і нижніх кінцівок кваліфікованих спортсменів легкоатлетів-спринтерів, важкоатлетів, стрибунів у висоту, що тренуються протягом всього тренувального процесу в стані спокою.

Матеріали і організація дослідження. Дослідження проводилися на спортсменах-спринтерах ($n = 8$), стрибунів у висоту ($n = 8$), важкоатлетах ($n = 8$), високого рівня кваліфікації (КМС, I розряд). Досліджувані показники гемодинаміки верхніх і нижніх кінцівок даних спортсменів визначалися в стані спокою. Для дослідження регіонального кровотоку на ділянці передпліччя і гомілки використовували реографічний апаратно-програмний комплекс експрес-оцінки і моніторинг параметрів гемодинаміки на основі тетраполярної реографії і на базі персонального комп'ютера з відповідним програмним забезпеченням (Reo Com) [9, с. 125-128]. Визначали: максимальну амплітуду в мм-К, реографічний індекс (PI) – відношення амплітуди в мм до калібрувального сигналу в мм $PI = H / K (\%)$, дикротичний індекс (ДКІ) – залежить від стану скоротливих елементів опору і визначається як $\%$ співвідношення амплітуди на рівні інцизури до максимальної амплітуди ($d / H1$), у нормі коливається від 40 до 50%, діастолічний індекс (ДСІ) в $\%$ – відношення амплітуди на рівні вершини дикротичного зубця до максимальної амплітуди ($H2 / H1$). Судинний тонус – відношення анакротичної фази тривалості всієї пульсової хвилі у $\%$ ($\alpha / T \times 100$). Тривалість катакротичної фази визначається відрізком часу від вершини до точки перетину кривої з ізолінією в мс (α). Цей час залежить від відтоку крові, периферичного судинного опору і відображає стан тону судин. Отримані результати оброблені статистично з оцінкою достовірності відмінностей або схожості емпіричних вибірок за критерієм Стюдента. Результати дослідження представлені в таблицях 1-3.

Результати дослідження та їх обговорення. В результаті проведених досліджень (табл. 1) встановлено, що у верхніх кінцівках важкоатлетів в стані спокою реографічний індекс (PI), тобто кровонаповнення і тонус судин нижчий, ніж у легкоатлетів. У той час як діастолічний (ДСІ) і дикротичний індекси (ДКІ) у важкоатлетів вищий ніж у спринтерів, що свідчить про посилення мікроциркуляції в м'язах передпліччя важкоатлетів. Крім цього, спостерігається достовірно посилений венозний відтік крові і швидкість кровотоку. Характерними особливостями реограми передпліччя спринтерів – ознаки нормотонічного типу, а у важкоатлетів наближається до гіпертонічного типу з низькою амплітудою, тупою вершиною, нечітко вираженою інцизурою.

Таблиця 1.

Порівняльний аналіз показників периферичної гемодинаміки м'язів передпліччя спортсменів спринтерів і важкоатлетів у стані спокою (n = 8)

№	Показники	М'язи передпліччя спринтерів	М'язи передпліччя важкоатлетів	Різниця, %	P
1	PI (Ом)	0,3 ± 0,01	0,2 ± 0,05	66	> 0,05
2	ДСІ (%)	48,0 ± 0,02	68,0 ± 6,0	142	< 0,01
3	ДКІ (%)	32,0 ± 7,0	45,0 ± 0,08	141	> 0,05
4	ТС (%)	7,5 ± 0,09	6,0 ± 0,008	80	< 0,001
5	α (мм/с)	0,06 ± 0, 008	0,07 ± 0,01	117	> 0,05

Аналізуючи гемодинаміку верхніх і нижніх кінцівок спортсменів спринтерів (табл.2) виявили, що в нижніх кінцівках цих спортсменів в стані спокою достовірно зростає як кровонаповнення судин так і мікроциркуляція, оскільки ДСІ і ДКІ значно вищі таких на рівні передпліччя. Посилений і венозний відтік крові, про що свідчить високий ДКІ. Швидкість кровотоку в м'язах гомілки більш як у два рази вища, ніж на рівні передпліччя. А ось тонус судин достовірно нижчий (P < 0,01).

Таблиця 2

Показники периферичної гемодинаміки м'язів верхньої та нижньої кінцівки спортсменів спринтерів в стані спокою (n = 8)

№	Показники	М'язи передпліччя спринтерів	М'язи гомілки важкоатлетів	Різниця, %	P
1	PI (Ом)	0,3 ± 0,01	0,4 ± 0,02	133	< 0,05
2	ДСІ (%)	48,0 ± 0,02	75,0 ± 0,001	156	< 0,001
3	ДКІ (%)	32,0 ± 7,0	58,0 ± 0,05	181	< 0,01
4	ТС (%)	7,5 ± 0,09	6,7 ± 0,2	89	< 0,01
5	α (мм/с)	0,06 ± 0, 008	0,13 ± 0,01	216	< 0,001

У результаті дослідження гемодинаміки правої і лівої нижньої кінцівки спортсменів стрибунів у висоту встановили, що навіть в стані спокою різко знижується показник тонусу артерій обох кінцівок, в меншій мірі тонус великих артерій, середніх і дрібних артеріол. Міжамплітудний показник інцизури, тобто ДКІ, знаходиться вище нормативних показників, особливо правої кінцівки, тобто виявлена певна асиметрія. Міжамплітудний показник діастолічної хвилі (ДСІ) знаходиться в межах норми. Це свідчить про майже відсутність порушення венозного відтоку в обох кінцівках і не погану мікроциркуляцію. З таблиці 3 видно, що у спринтерів венозний відтік крові більш ніж в два рази (228%) вищий, ніж у стрибунів у висоту. ДКІ у спринтерів теж вищий (151%) ніж у стрибунів у висоту, що свідчить про кращу мікроциркуляцію в нижніх кінцівках спринтерів. Підтвердженням цього є різке зниження тонусу судин (різниця становить 53%) у спринтерів, у порівнянні з стрибунками у висоту. Зниження тонусу судин призводить до зростання швидкості кровотоку на 63% і незначного зниження кровонаповнення судин (на 12%) у спортсменів-спринтерів в порівнянні зі спортсменами стрибунками у висоту.

Таблиця 3

Показники гемодинаміки м'язів нижніх кінцівок стрибунів у висоту і спринтерів в стані спокою (n = 8)

№	Показники	М'язи гомілки стрибунів у висоту	М'язи гомілки спринтерів	Різниця, %
1	PI (Ом)	0,453 ± 0,01	0,4 ± 0,02	88
2	ДСІ (%)	32,95 ± 0,02	75,0 ± 0,001	228
3	ДКІ (%)	38,5 ± 7,0	58,0 ± 0,05	151
4	ТС (%)	0,495 ± 0,09	0,67 ± 0,2	135
5	α (мм/с)	0,08 ± 0,008	0,13 ± 0,01	163

Висновки. У стані спокою у кваліфікованих спортсменів-спринтерів, важкоатлетів і стрибунів у висоту в верхніх і нижніх кінцівках відсутні ознаки порушення периферичної гемодинаміки. Низький тонус судин на рівні передпліччя важкоатлетів і гомілки легкоатлетів-спринтерів в стані спокою є передумовою для його підвищення під час виконання фізичних навантажень і розкриття резервних можливостей судинної системи в процесі адаптації до фізичних навантажень. Крім цього, високий рівень мікроциркуляції, достатній венозний відтік крові як в верхніх кінцівках важкоатлетів, так і в нижніх кінцівках легкоатлетів свідчить про належне кровопостачання цих м'язів. А також про позитивний вплив тренувального процесу швидко-силового характеру на периферичну гемодинаміку кінцівок досліджуваних спортсменів.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Бергтраум Д. І. Особливості гемодинаміки верхніх кінцівок легкоатлетів на силові фізичні навантаження / Д. І. Бергтраум // Міжнар. конфер. присвячена пам'яті проф. Шостаковської І.В. 2002: тези доп. – Л., 2002. – С. 49.
2. Бергтраум Д. І. Особливості регіональної гемодинаміки важкоатлетів на силові навантаження різної спрямованості / Д. І. Бергтраум // Адаптаційні можливості дітей та молоді : тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф. – Одеса, 2002. – С. 3-4.
3. Бергтраум Д. І. Вплив дозованих фізичних навантажень на показники центральної та периферичної гемодинаміки бігунів на різні дистанції / Д. І. Бергтраум, М. Я. Гриньків // Фізична культура, спорт та здоров'я нації: тези допов. V Міжнар. наук.-практ. конф. – Вінниця, 2004. – С. 169-171.
4. Бергтраум Д.І. Порівняльний аналіз показників периферичної гемодинаміки в судинах м'язів нижніх кінцівок легкоатлетів-бігунів / Бергтраум Д.І.// Мат. VI Міжнар. науково-практ. конфер. "Адаптаційні можливості дітей та молоді" присвячена 190-річчю АДПУ ім. К.Д. Ушинського, жовтень 2006: тези доп. – Одеса, 2006. – С. 15-18.
5. Бергтраум Д. І. Аналіз особливостей периферичної гемодинаміки верхніх та нижніх кінцівок спринтерів та важкоатлетів в стані спокою / Д. І. Бергтраум, Н. А. Кириленко // Матеріали XVIII з'їзду Українського фізіологічного товариства з міжнародною участю, Фізіологічний журнал. – 2010. – Т. 56, № 2. – С. 255.
6. Гордиенко В.П. Состояние мышечного кровотока у здоровых людей, проживающих в районах с резко континентальным климатом / В.П. Гордиенко, И.Н. Лукьянов, В.А. Смирнов и др. // Физиология человека. – 1995. – Т. 21. – 106 с.
7. Дратцев Е. Ю. Состояние регионального кровообращения у спортсменов высокой квалификации / Е. Ю. Дратцев, А. Д. Викулов, А. А. Мельникова [и др.] // Вестник спортивной науки. – 2008. – № 3. – С. 32 –35.
8. Зусманович Ф.Н. Особенности гемодинамики в нижних конечностях у спортсменов различной специализации. / Ф.Н. Зусманович, В.А. Грязных и др. // Теор. и пр-ка ФК и С. – 2002. – №7. – С. 10-12.

9. Кирьянова М.А. Реографические показатели спортсменов циклических видов спорта / М.А. Кирьянова, И.Н. Калинина, Л.Г. Харитоновна // Вестн. Ю Ур ГУ. Сер."Образование, здравоохранение, физическая культура". – 2010. – №24. – С. 125-128.
10. Кудря О.Н. Особенности периферической гемодинамики спортсменов при адаптации к нагрузкам различной направленности / О.Н.Кудря, М.А.Кирьянова, Л.В. Капилевич // Бюллетень сибирской медицины. – 2012. – № 3. – С. 48-52.
11. Михайлов О. Вплив систематичних навантажень на м'язове кровопостачання стегна у важкоатлетів / О. Михайлов // Зб. наук. статей. – Львів, 2001. – Вип. 5. – Т. 2. – С. 58-61.
12. Попова И.Е. Особенности региональной гемодинамики у легкоатлетов-бегунов на средние дистанции / И. Е. Попова // Ученые записки . – 2010. – №2(60). – С. 104 – 112.
13. Яценко А.Г. Состояние центральной и периферической гемодинамики у высококвалифицированных спортсменов различных видов спорта./ А.Г. Яценко, М.В. Ворона // Сб. науч. труд. – К., 1997. – С. 118-128.
14. Яценко А. Нарушения адаптации сердечно-сосудистой системы к тренировочным и соревновательным нагрузкам у тяжелоатлетов в процессе многолетней подготовки / А. Яценко, В. Олешко, А. Михайлов // Наука в олимпийском спорте. – 2001. – №2. – С. 74-78.

УДК 796.821.1

*Едуард Кулітка, Богдан Кордис
(Львів)*

ОЦІНЮВАННЯ АДАПТАЦІЙНОЇ ЗДАТНОСТІ ОРГАНІЗМУ

У статті подані результати дослідження з приводу визначення рівні адаптаційних можливостей у студентів за так званим «адаптаційним потенціалом».

Ключові слова: здоров'я, адаптаційні реакції, адаптаційний індекс.

The article presented the results of research about determining the level of the adaptive capabilities of students according to the so-called «adaptacijnim potential».

Key words: health, adaptive response, adaptation index.

Вступ. Медико-демографічна ситуація, яка склалася в останні роки, характеризується погіршенням якості здоров'я студентів [4, с. 54]. У зв'язку з цим виникає потреба підвищенні адаптаційних резервів й функціональних можливостей організму [1, с. 198].

В умовах обмежених адаптаційних резервів будь-яке перенапруження приводить до розвитку захворювання. Внаслідок цього порушується регуляція вегетативних функцій і організм починає працювати у режимі нестійкої адаптації, що виявляється зниженням працездатності, підвищеною стомлюваністю, зменшенням стійкості організму до несприятливих впливів [2, с. 23].

Одним із шляхів зниження негативних впливів навколишнього середовища на організм студента є формування здорового образу життя у студентів та упровадження прогресивних оздоровчих технологій, які сприяють корекції наявних відхилень й підвищують рівень здоров'я [5, с. 2].

Перехід від здорового стану до хворого відбувається у декілька станів, на яких організм намагається пристосуватися до нових умов його існування шляхом зміни рівня функціонування й напруження регуляторних механізмів. Виділяють наступні типи адаптаційних реакцій [6, с. 342-345]: – **нормальна** (фізіологічна) адаптація, позначається як “здоров'я”; – **нестійка адаптація** обумовлена підвищеною напругою регуляторних систем; **незадовільна адаптація**, пов'язана з перенапругою регуляторних процесів з підключенням

компенсаторних механізмів і позначається, як “перед хворобливий стан”; – **зрив адаптації** – це захворювання.

Функціональним ланцюгом довготривалої адаптації слугує активізація енергетичних процесів та підвищення синтезу АТФ на одиницю маси клітини. Саме недостатня кількість енергії при напруженні адаптаційних механізмів визначає наступні ланцюги регуляторних, метаболічних й структурних змін. Формування патологічного процесу відбувається внаслідок зміни нормальних адаптаційних реакцій компенсаторними, які у дійсності, являються маркерами патології. Після настає фаза альтерації і тільки після неї виникають органічні пошкодження структур. Врахування до нозологічного напруження, його причин та своєчасна корекція порушених функцій дозволяє уникнути захворювання

Оцінити стадію адаптації можливо за трьома параметрами: рівнем функціонування системи, її фізіологічним резервом та станом напруження регуляторних механізмів.

Зміни, які виникають в організмі, частіше всього виявляють шляхом дослідження серцево-судинної системи, оскільки вона є самим тонким індикатором функціонального стану організму [3, с. 11].

Мета. Оцінка адаптаційних резервів організму студентів ЛДУФК.

Матеріали і методи дослідження. У дослідженнях приймали участь студенти ІІІ-го курсу факультету ЗЛПТ ЛДУФК віком 19-20 років. Усього 50 студентів: 25 хлопців і 25 дівчат.

У роботі використовували до нозологічну діагностику, як дає можливості оцінити тип адаптаційної реакції і рівень здоров'я по так званому адаптаційному потенціалу (АП) системи кровообігу [3, с. 11]. Для його визначення враховували: вік (В, роки), масу тіла (МТ, кг), ріст (Р, см), частоту серцевих скорочень (ЧСС, уд/хв) і артеріальний тиск (АТС та АТД). Розрахунок здійснювали за формулою [3]:

$$АП=0,011ЧСС+0,014АДС+0,008АДД+0,014В+0,009МТ-0,009Р-0,27$$

Отримані показники порівнювали з даними таблиці взятої з літературних джерел [3] (табл. 1).

Таблиця 1.

Оцінка стану здоров'я за АП системи кровообігу

Бали	Оцінка рівня адаптації й здоров'я
2,1 і нижче	Функціональні можливості достатні; адаптація і здоров'я задовільні
2,11- 3,20	Напруження адаптаційних механізмів; здоров'я нижче середнього
3,21- 4,30	Незадовільна адаптація; предхворобливий стан.
4,31 і більше	Зрив механізмів адаптації; хвороба необхідне лікування

Визначаючи адаптаційний потенціал, необхідно мати на увазі, що він відображає здоров'я у конкретний момент дослідження, оскільки виявлений рівень пристосування є наслідком взаємодії організму із зовнішнім середовищем. Так, у людини з високим рівнем здоров'я при емоціональному збудженні або втомі може спостерігатися зрив адаптації, не дивлячись на значні функціональні резерви. З іншого боку, у хворого в стадії ремісії хронічного соматичного захворювання, може бути стадія задовільної адаптації. З допомогою АП не можливо у стані спокою встановити адаптаційні можливості організму, тому необхідно його вимірювати після фізичного навантаження. Незначне збільшення АП до 2,2-2,3 ум. од. при оптимальному навантаженні відображає нормальну реакцію організму на неї і свідчить про гарне здоров'я і значні адаптаційні резерви.

Недостатня фізична підготовка при задовільному здоров'ї супроводжується збільшенням АП у відповідності до ступеня де- тренуваності. Занадто велике навантаження або хронічна перевтома збільшує АП до 3-4 ум. од. Відсутність реакції на навантаження говорить про його недостатність або неправильного його виконання. Зміни АП після навантаження дозволяють виявити також патологічні зміни, компенсовані у стані спокою і виявляються тільки після фізичного напруження.

Результати та їх обговорення. На підставі проведених досліджень було встановлено, що у 80% дівчат й 40% хлопців задовільна адаптація, що є свідченням гарного здоров'я і високого рівня функціональних резервів організму. У 20% дівчат і 60% хлопців адаптаційний потенціал нижче середнього, що вказує на напруження адаптаційних механізмів, яке може бути пов'язане з наявністю хронічних захворювань у цієї групи студентів.

Висновки.

1. Адаптаційний потенціал відображає рівень здоров'я на момент дослідження.
2. Рівень здоров'я в групі дівчат в два рази вищий ніж у хлопців.
3. Вимірювання адаптаційного потенціалу необхідно проводити регулярно після фізичних навантажень з метою оцінки адаптаційних резервів організму.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Агаджанян Н.А. Учение о здоровье и проблемы адаптации / Н.А. Агаджанян. – Ставрополь: Изд-во СГУ, 2010. – 204 с.
2. Буката Л.А. Методы исследования и оценки состояния здоровья и физического развития детей и подростков / Л.А. Буката. – Минск: МГМИ, 2000. – С. 26.
3. Ворсина Г.Л. Практикум по основам валеологии и школьной гигиены / Г.Л. Ворсина, В.Н. Калюнов. – Минск: Тесей, 2008. – С.6–17.
4. Зайцев А.Г. Формирование здорового образа жизни молодого поколения / А.Г. Зайцев // Гигиена и санитария. – СПб.: ДЕАН, 2011. – №2. – С. 53–55.
5. Марков В.В. Основы здорового образа жизни и профилактика болезней / В.В. Марков. – М.: Академия, 2011. – С. 4.
6. Міхеєнко О.І. Валеологія основа індивідуального здоров'я людини / О.І. Міхеєнко. – Суми: Університетська книга, 2010. – 447 с.

УДК 796.011.3:378.09

*Єгор Литвиненко, Наталія Мартинова
(Дніпро)*

ДО ПИТАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ У ВНЗ

У статті проаналізовано проблематику системи фізичного виховання вищих навчальних закладів. Проаналізовано фактори, які впливають на рівень фізичного виховання студентів. Запропоновано способи вирішення даної проблеми.

Ключові слова: фізичне виховання, студенти, здоров'я, мотивація.

The article analyzes the problems system of physical education of students in universities. The factors influencing the level of physical education of students are analyzed. The ways of solving this problem are offered.

Keywords: physical education, students, health, motivation.

Постановка проблеми. Проблема збереження та зміцнення здоров'я студентської молоді у наш час набула особливої актуальності. Це пов'язано з тим, що на даний час близько 90% студентів мають серйозні відхилення в стані здоров'я, 50% із них знаходяться на диспансерному обліку, а кожного п'ятого студента віднесено до підготовчої чи спеціальної медичної групи або звільнено за станом здоров'я від фізичних навантажень, більше 70% студентів мають низький і нижче середнього рівні соматичного здоров'я [2].

Соціологічні дослідження встановили, що інтерес до фізичної культури має формальний характер, її засоби у повсякденному житті студентів використовуються дуже обмежено.

Факторами впливу на формування негативного ставлення до фізичного виховання є відсутність вільного часу, інтересу до фізичної культури, слабка довузівська підготовка.

Студентська молодь України сьогодні складає науковий, культурний, інтелектуальний потенціал країни, генофонд нації. Питання збереження і зміцнення здоров'я студентів є важливою культурно-освітньою, економічною і соціально-політичною проблемою.

Мета статті. Проаналізувати науково-методичну літературу щодо питання проблем сучасної системи фізичного виховання у ВНЗ України та виділити методи її покращення.

Виклад основного матеріалу дослідження. За останні роки в Україні склалася жаклива ситуація зі здоров'ям більшості громадян. Погіршилися здоров'я й фізична підготовленість студентської молоді. Криза в сучасній системі фізичного виховання суперечить сучасним вимогам і міжнародним стандартам фізичної підготовленості людини та ставить під сумнів формування здорової нації в майбутньому.

Сьогодні практичні заняття у ВНЗ – позааудиторні, вони проходять поза розкладом 2 години на тиждень у перші роки навчання. Ці заняття, як правило, навчальний заклад зараховує до факультативних (необов'язкових) предметів. Заняття з фізичного виховання часто вважають другорядними, такими, які виконують допоміжну роль. Більше того, припускають, що студент повинен сам вирішувати, необхідні йому знання фізичного виховання чи ні, залежно від особистих інтересів. Результатом такої зневаги до ролі фізичного виховання стає зростаючий відсоток студентів із невисоким потенціалом фізичного здоров'я.

Ректор Львівського державного університету фізичної культури, доктор педагогічних наук, професор Євген Приступа у своєму виступі, на тему проблем організації та проведення процесу фізичного виховання студентів у вищих навчальних закладах України, наголосив на тому, що на Всесвітніх Універсіадах студентські збірні України регулярно завойовують чималу кількість медалей і в загальнокомандному заліку зазвичай займають місця у ТОП-10. Але при цьому ситуація зі станом здоров'я основної маси студентів у рази гірша. Шокуючі цифри навів начальник кафедри фізичної підготовки та спорту Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного Сергій Романчук. Він розповів, що кафедра під його керівництвом провела обстеження рівня фізичної підготовки цивільних студентів військової кафедри. Загалом було обстежено 2007 студентів. З нормативом на швидкість впоралися 62% досліджуваних, на силу – 68%, а на витривалість – лише 18%. Ще гіршими були результати майбутніх офіцерів запасу при складанні вправ військово-прикладного характеру: метання гранати – 51% (на дальність) і 48% (на точність); смуга перешкод – 11%; рукопашний бій – 34%; крос – 19%; марш-кидок – 7% [7].

Чисельні публікації науковців свідчать, що за такої організації фізичного виховання марно сподіватися навіть не на розвиток, а на збереження наявного рівня фізичного стану, здоров'я студентів.

Для фізичного виховання студентів України, на думку А. Домашенко, Р. Раєвського й С. Канішевського, характерні такі риси:

1. Відсутність конкретного соціального замовлення виробництва та роботодавців на фізичну готовність випускників і, як наслідок, нерозуміння з боку керівництва ВНЗ та студентів доцільності фізичного виховання, неефективність керування цим процесом.
2. Недостатня гуманістична й професійна спрямованість процесу фізичного виховання.
3. Неефективна теоретична та методична підготовка студентів із питань особистої фізичної культури.
4. Обмежений арсенал практико-діяльнісних компонентів, що забезпечують сукупність виконання її функцій;
5. Низька дієвість дидактичного наповнення практичних розділів програми фізичного виховання.
6. Неадекватність форм організації процесу фізичного виховання сучасному менталітету й мотиваційній зрілості студентів.

7. Відсутність належних дієвих умов для його ефективного функціонування (достатнього кадрового, науково-методичного, медичного, матеріально-технічного, фінансового забезпечення).

8. Недостатня мотивація студентів до власної фізкультурної освіти та її вдосконалення.

9. Відсутність науково обґрунтованої моделі подальшого розвитку системи в найближчому й віддаленому майбутньому в країні в цілому [3].

Питання підвищення мотивації до занять фізичною культурою й спортом у студентської молоді висвітлено в роботах Є. Захаріної, С. Бубки. Є. Захаріна визначила ставлення студентів до різних форм і видів занять із фізичного виховання. Результати досліджень указують, що тільки 30,67% студентів відвідують спортивні секції та фізкультурно-оздоровчі заняття, а інші 69,33% ніколи не займалися у фізкультурно-оздоровчих групах, хоча мали бажання їх відвідувати. Найбільш популярними серед студентів були заняття оздоровчими видами гімнастики (52,33%), заняття у воді (34%), ігрові види спорту (22,33%), нетрадиційні види фізичних вправ (21,33%) тощо. Більшість студентської молоді (64,67%) надає перевагу груповим формам, меншою мірою – індивідуальним (24,33%) і самостійним формам занять (11%). Основними причинами, що спонукають до занять, є знання про користь фізичних вправ (34%), телевізійні передачі (26,33%), поради друзів (13%). Головними чинниками, що перешкоджають регулярним заняттям фізичними вправами, є особливості емоційно-вольової сфери особистості; відсутність відповідальності за своє здоров'я; низький рівень знань про позитивний вплив занять фізичними вправами; переоцінка значення звичайної рухової активності для здоров'я; невдоволеність професійним і культурним рівнями викладачів; нераціональне використання вільного часу; наявність шкідливих звичок; недолік матеріально-технічного забезпечення занять [6].

С. Бубка відзначає, що динаміка мотивації проходить такі етапи. На першому переважає емоційна сторона й привабливість дії, на другому з'являються певні мотиви для отримання задоволення від рухової активності, на третьому домінують мотиви самоствердження й бажання змагатися, пов'язані з прагненням до покращання результатів. Індивідуальні здібності студентів набувають спеціалізованого характеру, у результаті чого в студентів виникає потреба в додаткових фізичних навантаженнях у вигляді самостійних форм занять, що є результатом активної взаємодії в руховій діяльності фізичних і вольових якостей, які створюють сприятливі умови для цілеспрямованого гармонійного розвитку особистості [1].

Орієнтація дисципліни на задоволення потреб студентів у фізичному вдосконаленні створює необхідність коректування підходів до організації навчальних занять на перших курсах. Застосування комплексного підходу в період загальної фізичної підготовки дозволить студентам вибрати вид спорту чи систему фізичних вправ для систематичних занять у процесі навчання у ВНЗ. Значний крок у цьому напрямку зроблений шляхом введення спортивної спеціалізації, яку студенти мають можливість обирати на 3-4 курсах, враховуючи власні вподобання. Свобода вибору, самостійність у прийнятті рішень сприяє активному включенню студентів у процес фізичного самовдосконалення, підвищенню вимог особистості до самого себе [5, с. 44].

Однією з причин низької ефективності занять з фізичного виховання є стандартизовані форми їх проведення. З метою підвищення ефективності навчально-виховного процесу викладачам ВНЗ необхідно використовувати принципи індивідуалізації і диференціації. Реформування процесу фізичного виховання студентів науковці Н. Завидська і І. Ополонець вбачають у зміні підходів і пріоритетних напрямків, впровадженні ефективних форм, методів і засобів фізкультурно-оздоровчої діяльності. У зв'язку з цим підвищуються вимоги до викладачів фізичного виховання. Педагоги повинні досконало володіти системою знань у цій галузі, постійно оновлювати їх на основі останніх наукових даних, знаходити дієві засоби передачі їх студентам, а також досконало володіти навичками науково-дослідницької та науково-методичної роботи, комп'ютерною грамотою, сучасними інформаційними технологіями [4].

Як показує практика, у процесі фізичної освіти студентів переважно не приділяється увага засобам професійно-прикладної фізичної підготовки, вибір яких здійснюється з урахуванням принципів максимальної реалізації і забезпечення комплексності вирішення завдань профільованого фізичного виховання.

Отже, фізичне виховання студентської молоді необхідно спрямовати на розвиток професійно важливих якостей, що задовільнять вимоги до майбутніх фахівців різних напрямів. Актуальною проблемою залишається недостатність матеріально-технічної і фінансової забезпеченості процесу фізичного виховання, що не дозволяє повною мірою використовувати широкий вибір засобів фізичного виховання. Вирішення цієї проблеми має бути з боку держави і адміністрації ВНЗ. Тільки з належною матеріально-технічною базою можна очікувати позитивного результату від процесу фізкультурної діяльності.

Висновки. Таким чином, проаналізувавши науково-методичну літературу та статистичні дані з теми, що розглядалася, можна зробити висновок, що система фізичного виховання у ВНЗ України потребує суттєвого вдосконалення. Упровадження нових інноваційних технологій і методик проведення занять із фізичного виховання, а також впровадження новітніх оздоровчих технологій в освітній процес сприятиме покращенню фізичної й розумової працездатності, активізації психічних процесів, позитивному впливу на навчальну діяльність студентів.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Бубка С. Н. Формирование индивидуальных способностей студентов в процессе физического воспитания / С. Н. Бубка. – Донецк, 2001. – 207 с.
2. Давиденко Д. Фізична культура і культура здоров'я // Теорія і методика фізичного виховання і спорту. – 2010. – №2. – С. 65–70.
3. Домашенко А. Становлення національної системи фізичного виховання студентської молоді України / А. Домашенко, Р. Раєвський, С. Канішевський // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2003. – № 16. – С. 16–23.
4. Завидська Н. Шляхи оптимізації фізкультурно-спортивної діяльності студентів вищих навчальних закладів / Н. Завидська, І. Ополонець // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я в сучасному суспільстві : зб. наук. праць / За ред. А. В. Цьось. – Луцьк, 2010. – № 2. – С. 50–54.
5. Затилкін В. В. Вивчення впливу занять з фізичного виховання на прискорення процесу адаптації першокурсників до умов ВНЗ / В. В. Затилкін // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту : зб. наук. праць / За ред. С. С. Єрмакова. – Х., 2003. – №14. – С. 42–48.
6. Захаріна Є. А. Формування мотивації до рухової активності у процесі фізичного виховання студентів вищих навчальних закладів : автореф. дис... канд. наук з фіз. вих. і спорту : 24.00.02 / Є. А. Захаріна; Нац. ун-т фіз. вих. і спорту України. – К., 2008. – 21 с.
7. Матеріали сайту “ZIK” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zik.ua/news/2016/03/21/u_ldufk_obgovoryly_problemy_organizatsii_fizychnogo_vyhovannya_studentiv_vnz_682986

ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ

УДК 372.801.7

Любов Асауленко, Тамара Величко
(Ладизжин)

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ГРАМАТИЧНИХ ФОРМ У ДІЛОВОМУ СПІЛКУВАННІ

У статті стисло висвітлено правильне вживання морфологічних норм у діловому спілкуванні.

Ключові слова: морфологічні норми, ділове спілкування, культура мовлення, лексика, стиль.

The article briefly highlights the correct use of morphological rules in business communication.

Key words: morphological norm, business communication, culture, vocabulary, style.

Постановка проблеми. Українська літературна мова як вища форма загальнонародної національної мови, відшліфована майстрами слова, характеризується наявністю сталих норм, які є обов'язковими для всіх її носіїв. У процесі розвитку літературної мови кількість і якість мовних варіантів змінюються. Мовні норми найповніше й у певній системі фіксуються у правописі, словниках, довідниках, підручниках і посібниках з української мови.

Граматична форма слова – це єдність граматичного значення і засобів його вираження, тобто співвіднесеність певного граматичного змісту з певним граматичним способом у їх єдності. Іншими словами – зовнішнє мовленнєве вираження граматичного значення (часто декількох значень) в кожному конкретному випадку вживання слова. Кожну окрему граматичну форму називають також словоформою. Словоформа, таким чином, служить конкретним "представником" слова у промові. Для кращого зв'язку у мовленні використовують допоміжні частини мови як: числівники, займенники, прийменники та прикметники.

Виклад основного матеріалу. Почнемо з числівників. Числівник – це своєрідний лексико-граматичний клас слів. Характерною ознакою числівника є відносно сталий, кількісно обмежений лексичний склад. За значенням та граматичними ознаками числівники поділяють на кількісні та порядкові. Кількісні числівники називають кількість предметів або абстрактне число, відповідають на питання *скільки*? У поєднанні з іменниками на зразок *номер, шифр, група* тощо ставимо питання *який*? Порядкові числівники позначають порядок предметів при лічбі, відповідають на питання *котрий*?

Вживати треба тільки книжні числівники. Слово *половина* не може вживатися з означенням *більше, менше, значна*. Наприклад: *неправильно* – *більша половина студентів*, *правильно* – *більшість студентів* або *більше половини студентів*.

Порядковий числівник *перший* слід вживати з часткою *най-* для означення найвищого ступеня прикметника, а не зі словом «самий». Визначальною морфологічною категорією числівника є відмінок.

Числівники мають паралельні форми словозміни. Домінують тепер вторинні відмінкові форми із закінченнями *-ох, -ом*, які набувають дедалі більшого поширення під впливом відмінювання числівників *два, три, чотири*. У знахідному відмінку вживання форм, тотожних називному чи родовому, регулюється категорією істот/неістот іменника. Типовою помилкою при словозміні складних числівників цього типу, починаючи від числівника *п'ятдесят*, є відмінювання першої частини, подібно до форм числівників російської мови, пор.: укр. *п'ятдесят, п'ятдесятьох (п'ятдесяти), п'ятдесятьом (п'ятдесяти)* і т. д., А НЕ пятидесяти, як в російській мові.

У професійному мовленні досить часто використовуються займенники. Займенник **Ви** вживається для підкреслення поваги, ввічливості. В спілкуванні з малознайомими особами чи особами старшими за віком, вживається займенник **Ви**: Повідомляю Вам. В писемному мовленні, в документах що пишуться від імені установи, організації (від 1 особи множини) займенник ми пропускається (*Просимо, нагадуємо, звертаємось*). Паралельно вживається форма третьої особи однини (*Адміністрація повідомляє... Правління визнало...*) Займенник **Я** теж оминається, текст розпорядчих документів починається дієсловом у першій особі однини (*Наказую... Пропоную...*). Присвійний займенник **Свій** Не вживається в професійному мовленні, оскільки він дублює вже наявне слово (*Староста не справився зі своїми обов'язками – староста не справився з обов'язками*). З паралельних форм означального займенника **Кожний і кожен** перевага надається формі **Кожний**.

Сфера вживання прийменників у діловій мові необмежена. Виражаючи смислові відношення між словами не самотійно, а спільно з відмінковими закінченнями іменника або займенника, прийменник утворює прийменниково-відмінкову конструкцію: *занепокоєні з приводу дій, у відповідності до*.

У діловому мовленні традиційно закріплені значення прийменників для передачі різних відношень:

1) просторових – *в(у), на, з, від, над, перед, вздовж, при, до, край, біля, поза, крізь, навпроти: на підприємстві, при фірмі, до керівництва*.

2) часових – *за, з, у, до, о, об, через, над, під час, після: о восьмій годині, під час перевірки, через тиждень, у зазначений термін;*

3) причинових – *від, через, з, за, у зв'язку, з нагоди, завдяки, всупереч: через хворобу, за умови, у зв'язку з відсутністю, всупереч розпорядженню*.

4) мети – *для, на, про, заради, щодо, задля: на випадок, заради успіху, щодо покращення, для місцевих потреб, на місцеві потреби*.

5) допустовості – *при, всупереч, окрім, незважаючи на, відповідно до: всупереч правил, окрім роботи, незважаючи на попередження, при нагоді*.

Правила використання прийменників у діловому стилі:

1. Правильно добирати прийменникові конструкції: *застерігати про небезпеку – застерігати від небезпеки*.

2. При виборі прийменникової чи безприйменникової конструкції, перевага надається безприйменниковій: *повідомляти по телефону – телефонувати, оплатити за навчання – оплатити навчання*.

3. У прийменникових конструкціях іменник повинен ставитися в правильному відмінку: *всупереч проблем – всупереч проблемам, завдяки опитування – завдяки опитуванню, наперекір рішень – наперекір рішенням*.

4. Не слід нагромаджувати в одному контексті однакові прийменники: *На наступному тижні на честь свята на сцені актової зали, на відкритих майданчиках, на стадіоні коледжу відбудуться найрізноманітніші концерти, на які ми запрошуємо всіх бажаючих*.

5. Пропуск прийменника створює двозначність тексту: *лист організації – від організації, до організації*.

6. У діловому стилі української мови є ряд особливо часто повторюваних усталених словосполучень дієслівного типу, де заміна прийменників неможлива: *витрати на, відрахування на, винагорода за, у відповідь на, у відповідності з, відповідно до, у зв'язку з, згідно з, залежно від, виходячи з*.

Висновки. Культура писемного й усного мовлення всіх, хто користується українською мовою як засобом спілкування, полягає в тому, щоб досконало знати мовні норми й послідовно дотримуватися їх. Слід пам'ятати, що вміле використання займенників у професійному спілкуванні впливає на успіх у вирішенні виробничих проблем, результати ділових та службових бесід.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Культура фахового мовлення: Навч. посібник / За ред. Н.Д. Бабич. – Чернівці: Книги – XXI, 2010.
2. Мацюк З., Станкевич Н. Українська мова професійного спілкування. – К.: Каравела, 2009, 2010.
3. Український орфографічний словник. Видання третє, перероб. і доп. / Укл.: Пещак М.М., Русанівський В.М., Чумак В.В. та ін. – К.: Довіра, 2010.

УДК 811.111:316.77

Ігор Дудник, Тетяна Красько
(Рівне)

ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ЯК ГЛОБАЛЬНОГО ЗАСОБУ СПІЛКУВАННЯ

У статті йдеться про статус англійської мови як світової lingua franca, про еволюційні зміни, що зумовлюють появу нових варіантів англійської мови, про функції, які вона виконує у суспільному житті, а також окреслюються полілінгвальні тенденції мовної політики в умовах глобалізації.

Ключові слова: *варіативність, лінгва франка, глобальна англійська, глобіш.*

This article deals with the status of English as a global lingua franca, the evolutionary changes causing the appearance of new variants of English and the functions of English in social life, and outlines the trends to polilinguistic language policy in the context of globalization.

Key words: *variation, lingua franca, global English, globish.*

Сьогодні питання вивчення іноземних мов, зокрема англійської, в нашій країні досить актуальне. Будучи на шляху до євроінтеграції, знання мови є однією з найважливіших умов здійснення цього процесу. Сучасний світ стає все більш глобалізованим. Жодна країна, жодне суспільство чи соціальна група вже не сприймаються як замкнуті, абстраговані та самодостатні феномени, а, навпаки, вважаються елементами загальносвітової системи складних і, подекуди, суперечливих взаємозв'язків, взаємовідносин та взаємозалежності. Країни і народи всього світу існують в умовах зростаючого взаємовпливу. Прискорені темпи розвитку цивілізації і ходу історичних процесів поставили питання про неминучість глобальних взаємин, про їх поглиблення, зміцнення та ліквідацію ізоляції країн і народів. Процес глобального зближення та взаємодії важко уявити без наявності комунікативних засобів, які сприятимуть такій взаємодії, зокрема без lingua franca (це назва для мови, яку використовують як засіб ділового та культурного спілкування людей, що розмовляють різними мовами) – мови посередника, яка слугуватиме засобом спілкування і взаєморозуміння між суб'єктами глобалізаційних стосунків у зазначених сферах. В цьому зв'язку зазначимо, що майже для кожної епохи в історії людства характерна наявність своєї lingua franca. Це латинська та грецька мови в Римській імперії в епоху Середньовіччя, іспанська в Іспанській імперії, французька як мова міжнародної дипломатії в 20 столітті тощо. Не становить виключення і постіндустріальний етап розвитку сучасного суспільства, який вносить свої корективи до сталого уявлення про lingua franca, що у свою чергу, актуалізує появу нових досліджень з даного питання.

За останні декілька років все частіше з'являються дослідження (деякі з них ініційовані Британською Радою), в яких робляться неоднозначні прогнози щодо майбутнього англійської мови в світовому масштабі та ставляться питання на кшталт – чи збереже вона статус глобальної. Світ змінюється і будь-яка зміна в мовній політиці чи зміна статусу

англійської мови беззаперечно, на нашу думку, повинна бути проаналізована та знайти своє відображення в концепції іншомовної підготовки в Україні. Тому **мета** нашого дослідження і полягає у визначенні ролі англійської мови в контексті глобалізації. Досягти даної мети можна шляхом виконання наступних завдань: визначити, наскільки твердими та непохитними є позиції англійської мови сьогодні; яку функцію вона буде виконувати в контексті глобалізації; які прогножуються сценарії розвитку для мови/мов глобалізованого світу; які тенденції мовної політики в умовах глобалізації – монолігвального чи полілінгвального напрямку. Ці питання, на наше переконання, потребують ретельного дослідження.

Актуальність дослідження особливостей розвитку англійської мови визначається тим, що в епоху такого глобального білінгвізму спілкування англійською мовою є нормою, тоді як дотримання мовних і культурних норм Standard English є необов'язковим, оскільки спілкування відбувається переважно за межами англослов'янських країн. Не втрачають своєї актуальності і питання, пов'язані з варіативністю англійської мови. В усьому світі досліджуються різні особливості національних варіантів англійської мови, територіальних та соціальних діалектів. Однак, досі дискусійними залишаються питання, пов'язані зі статусом глобальної англійської мови. Традиційне розуміння англійської мови як міжнародної позначає її використання для міжнародного та міжетнічного спілкування. Проте використання англійської мови серед людей різних націй, з різними національними мовами передбачає вживання терміну *lingua franca* [4, с. 339]. Результатом такого широкого ужитку є те, що англійська мова зазнає впливу як з боку носіїв, так і тих, хто використовує її як іноземну. Враховуючи складний і поступовий еволюційний процес, не можна розглядати усі ці чинники як просту суму для перетворення англійської мови в контактну мову глобалізованого простору. З усією впевненістю, дослідники стверджують про синергетичний ефект складових.

На хвилі глобалізації і розвитку сучасних технологій англійська підкорила світ так, як це не вдавалося жодній мові в історії людства. Фахівці стверджують, що до англослов'янського світу належить близько півтора мільярда осіб. Англійською сьогодні розмовляють у три рази більше тих, для кого вона є нерідною. Найбільша англослов'янська країна – Сполучені Штати Америки, це близько 20% англослов'янського населення планети. Англійська вже сьогодні є другою мовою для громадян Європейського Союзу з населенням майже 500 млн.

На користь утвердження англійської як глобальної мови зіграло багато факторів. У XVII–XVIII століттях вона була мовою величезної колоніальної держави – Великобританії. Останній судилося у XVIII–XIX століттях завдяки промисловому перевороту стати найрозвиненішою країною світу і разом з усією Західною Європою породити процес, який протягом наступних століть визначатиме розвиток людства, – глобальну модернізацію. Оскільки в її основі лежить наукова революція, англійська перетворилася на засіб доступу до знань та їх поширення. Розповсюдженню англійської в епоху модерну сприяла міць ще одного надпотужного світового гравця – Америки. Якщо глобальна англійська почалася з домінування двох успішних імперій – Британської та Американської, то нині вона є мовою ще однієї імперії, беззаперечно панування якої поширюється на всю земну кулю, – Інтернет. Дослідники доводять, що 80% інформації зберігається у світовій мережі саме цією мовою, а її обсяг подвоюється кожні 18 місяців. Сьогодні англійська є мовою глобальної економіки та глобального бізнесового середовища. Практично така сама ситуація в науці. Більш ніж 90% наукових журналів, що мають авторитет у світі, друкуються англійською.

У глобалізованому світі англійська є мовою міжкультурних комунікацій. В багатьох країнах, де існує міжетнічне напруження, саме англійська виконує роль етнічно нейтральної мови. Якщо поширення англійської світом пов'язане з політичним та економічним впливом англослов'янських націй, то сьогодні є всі підстави говорити про те, що вона поступово втрачає свій імперський статус. Мало того, вона перестає бути прив'язаною до носіїв мови і починає існувати окремо від них, уже не будучи американською та британською, а дедалі більше і

більше перетворюючись саме на глобальну англійську як явище. Вона вже має свою назву – «глобіш» (globish), або «стандартна світова розмовна англійська» (Word Standard Spoken English).

Іншою тенденцією є те, що англійська продовжує поширюватися світом, фрагментуючись у багато місцевих діалектів, які дістали назву englishes – англійські мови. Не менш точною є інша назва glocal English – «глобальна англійська» (від поєднання слів global (глобальний) та local (локальний). Загалом англійською в ЄС сьогодні може спілкуватися більш ніж половина європейців – 51% (для порівняння: в Україні, за даними Інституту соціології НАН, тільки 1,3% населення). Вона планомірно поширюється через мовну політику Євросоюзу: її вивчають 90% школярів, починаючи з молодшої школи. Таким чином, американська та британська англійська стають не більше ніж місцевими діалектами.

Глобальна англійська – це культурна і політична реальність XXI ст. За визначенням дослідників лінгвістичної глобалізації, мова досягає статусу глобальної, якщо відповідає наступним критеріям:

- 1) її вага та роль визнається в багатьох країнах світу, тобто мова має широку географію застосування;
- 2) значна кількість населення країн використовує її як першу (рідну) мову;
- 3) їй надається статус державної, офіційної чи регіональної;
- 4) вона використовується як головний засіб спілкування в таких сферах діяльності, як державне управління, судочинство, засоби масової інформації, освіта;
- 5) мова відіграє домінуючу роль в іншомовній підготовці великої кількості країн [2, с. 422].

В результаті, в сучасній соціолінгвістиці існує сталий стереотип щодо ролі англійської мови як глобального вербального “посередника”, який застосовується практично у всіх сферах глобалізованих взаємостосунків і відповідає всім вказаним вище критеріям. Віра в глобальну англійську на даний час в основному сприймається в більшості досліджень як беззаперечний факт. Насправді ж сполучення двох понять: лінгвістичного – англійська мова та її соціального статусу – глобальна в сукупності створюють соціолінгвістичний профіль англійської у світі. Починаючи з 60х років XX століття в науковій та публіцистичній літературі з’явилося чимало публікацій, присвячених статусу англійської мови в контексті світової глобалізації (Crystal, Graddol, McArthur, Kachru, Philipson, Mufwene, Ryan, Hagège). Англomовні засоби масової інформації констатують, що світове домінування англійської мови є беззаперечним фактом. Англійська ототожнюється з символом глобалізації (Ryan). Деякі соціолінгвісти переконані: англійська мова вже давно стала мовою, незалежною від будь-якої форми соціального контролю (Crystal), що, в свою чергу, дозволяє стверджувати про відсутність перешкод на шляху її розповсюдження як світової лінгва франка. Інші дослідники дотримуються точки зору, що майбутнє англійської не настільки передбачуване і, що англійська мова у її сучасній іпостасі припинить свій рух у напрямку глобальної лінгва франка, а на зміну їй прийде глобальна англійська у іншій формі та з іншими функціями (Graddol, 2000, 2006) або настане етап фрагментації англійської мови, розпаду на сім’ї. Таким чином, з’являться нові англійські мови, що призведе до зникнення стандарту в різних мовних аспектах (Kachru, 1985, McArthur, 2000). Останні дослідження декларують роль англійської не скільки як світової лінгва франка, а як ресурсу, що гарантує доступ до фінансової, економічної, політичної сфер глобалізованих стосунків, а, отже, до багатства та благополуччя (Sergeant Ph, Erling E. J., 2011). Відповідно, спостерігається термінологічне розмаїття характеристик, що їх приписують англійській мові, підкреслюючи її статус: глобальна англійська (Global English, English as a global language) (Graddol), світова англійська (World English) (McArthur), світова стандартизована розмовна англійська (World Standard Spoken English) (Crystal), світові англійські (World Englishes) (Kachru), англійська мова як мова міжнародного розвитку (English as a language for international development) (Sergeant, Erling) тощо. Слід визнати, що всі ці терміни характеризують одне й теж саме

явище – ними підтверджується статус глобальної мови, проте вони не є синонімічними, а ілюструють різні теоретичні підґрунтя. Тобто, як бачимо, визначення реального статусу – питання і досі відкрите.

В сучасній соціолінгвістиці існує декілька класифікацій результатів еволюціонування англійської мови (АМ) за період її динамічного розвитку з початку 17 сторіччя. Проте спільною ознакою для всіх є три різновиди АМ. Розглянемо їх. Традиційно АМ диференціюють у такий спосіб:

1) англійська як рідна (English as a native/the first language), якою спілкуються її носії (Native/first language speakers) у Великобританії, Північній Америці, Австралії та Новій Зеландії (тобто, на своїй первісній батьківщині і в колоніальних поселеннях, де населення європейського походження утворило демографічну більшість);

2) англійська як офіційна мова (English as the second language) або креольська англійська (Creole English), якою спілкуються всі ті, для кого англійська мова не є рідною, а другою (Second language speakers), і використовується як офіційний засіб внутрішньодержавного та міжособистісного спілкування. Це офіційні мови Індії, країн Східної та Західної Африки (Гана, Ямайка, Ліберія) та Азії (Сінгапур, Філіпіни) тощо;

3) англійська як іноземна (English as a foreign language), яка використовується як засіб спілкування для всіх, хто вивчає англійську мову як іноземну (Mc Artur, 1998).

Інша класична модель пропонує класифікацію варіантів англійської мови у вигляді трьох концентричних кіл:

1) внутрішнього кола (Inner Circle), представленого носіями англійської мови таких країн, як Великобританія, США, Канада, Австралія, Нова Зеландія. Наприкінці 20 ст. вони становили 5,5 % населення світу (400 млн. носіїв);

2) зовнішнього кола (Outer Circle), представленого тими, для кого англійська є другою/офіційною мовою. Сюди належать переважно колишні колонії Британської імперії, де англійська мова слугує засобом для комунікації між спільнотами, які розмовляють різними мовами;

3) колом, що розширюється (Expanding Circle), представленого тими, хто вивчає і використовує англійську як іноземну (B. Kachru, 1992) [3].

Процеси глобального зближення та взаємодії важко уявити без наявності комунікативних засобів, за допомогою яких таке зближення стає реальним. Таким посередником у сучасному світі стала англійська мова, засіб спілкування і взаєморозуміння між суб'єктами глобалізаційних стосунків у різноманітних сферах. Англійська мова стала своєрідною *lingua franca* для бізнесу та новітніх технологій, важливим засобом торгівлі, академічних обмінів та електронної комунікації для тих, хто не має спільної рідної мови. Англійська перетворилася на засіб доступу до знань та їх поширення. Якщо ще 50 років тому ніщо не свідчило про можливість появи світової *lingua franca*, то сьогодні очевидно, що новий світовий лінгвістичний порядок уже визначає і надалі визначатиме глобальна англійська.

Отже, англійська мова має статус глобальної, нею спілкується велика частина населення планети. Дуже важливо знати цю мову для особистісного розвитку кожної людини чи держави загалом. Англійська важлива на кожному рівні, починаючи від простого обміну думками з іноземцями до вирішення глобальних питань економіки, науки та ін. Англійська мова на хвилі глобалізації підкорила сучасний світ і стала основним засобом міжкультурної комунікації. Її поширенню і розповсюдженню сприяло багато факторів, серед яких відзначають домінування двох потужних імперій – британської та американської, посилення могутності США як світового політичного та економічного лідера та стрімкий поступ через мережу Інтернет. Ще одна важлива тенденція сучасного світу – це фрагментація англійської мови на місцеві діалекти – *Englishes*. Такі діалекти мають локальний характер і характеризують мовлення не окремих носіїв, а соціуму. Для них характерні чисельні інновації, які стають системними і відображають своєрідність цих регіональних варіантів.

Отже, вже беззаперечним є той факт, що світовий порядок визначатиме глобальна англійська, яка потребує комплексного дослідження. Перспективи подальших наукових досліджень вбачаємо у вивченні проблеми варіативності на різних мовних рівнях, дослідженні національно-культурної специфіки системних норм, як локальна англійська мова відрізняється від стандартної англійської, а також як саме рідна мова мовців впливає на використання граматичних та лексичних структур при спілкуванні англійською.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Хоменко О. Роль англійської мови в умовах глобалізації / О.Хоменко // Вища школа. Гуманізація навчального процесу : збірник наукових праць. – 2013. – Вип. LXI. – С.203–217.
2. Crystal D. English Worldwide / D. Crystal R. Hogg and D. Denison (eds) // A History of the English Language. – Cambridge : CUP, 2006. – P. 420–439.
3. Kachru B. Models for Non-Native Englishes / Kachru B. (ed.) // The Other Tongue. English across Cultures. – Urbana & Chicago: University of Illinois Press, 1992. – P. 48–74.
4. Seidlhofer B. English as a Lingua franca / B. Seidlhofer // ELT Journal. – 2005. – Vol. 59/4. – P. 339–341.

УДК 811.161.1'38

Елена Куварова, Марина Тарабан
(Днепр)

ЖАНРОВО-СТИЛИСТИЧЕСКОЕ СВОЕОБРАЗИЕ ПЕРЕПИСКИ К. Н. ЛЕОНТЬЕВА С И. И. ФУДЕЛЕМ

Показано, что в переписке русского религиозного философа К. Леонтьева и священника И. Фуделя эпистолярная форма сочетается со стилистикой богословско-церковного красноречия. Авторы писем используют религиозную лексику, библейские цитаты и реминисценции, образные средства. Традиционные для писем речевые жанры реализуют специфические для гомилетики дискурсивные стратегии.

Ключевые слова: письмо, переписка, эпистолярный текст, эпистолярный стиль, речевой жанр.

It is shown that in the correspondence of the Russian religious philosopher K. Leontief and the priest I. Fudel, the epistolary form is combined with the stylistics of the theological and ecclesiastical eloquence. The authors of the letters use religious vocabulary, biblical quotes and reminiscences, figurative means. Traditional for letters speech genres realize discourse strategies specific to homiletics.

Key words: letter, correspondence, epistolary text, epistolary style, speech genre.

Термин «эпистолярный стиль» возник ещё в античности, тогда же начала складываться и теория эпистолярного стиля, однако, несмотря на традиционность использования термина и значительное количество работ, посвящённых исследованию писем разных авторов, стилистический статус эпистолярия окончательно не определён. В современной лингвистике существуют полярные точки зрения: от трактовки переписки как эпистолярного стиля (С. В. Антоненко, С. А. Ганжа, А. И. Ефимов, Л. Н. Кецба, О. Н. Седова, Л. В. Щерба и др.) до категорического отрицания возможности объединить разнообразные по своим целевым установкам письма в составе эпистолярного стиля (Н. И. Белунова, О. Н. Булах, О. П. Фесенко, О. Ф. Цыцарина и др.). «Стилистический энциклопедический словарь русского языка» содержит толкование термина «эпистолярный стиль», с той, однако, оговоркой, что оснований для выделения эпистолярного стиля в качестве функционального

нет, поскольку не существует ни отдельной сферы общения, ни вида деятельности, которые бы обусловили стилевые отличия переписки, противопоставляющие её другим функциональным стилям [6, с. 631–632]. При этом исследователи неоднократно указывали на межстилевой характер эпистолярных текстов, который, по мнению О. П. Билецкой, можно усмотреть, с одной стороны, в том, что письма способны проникать во все сферы коммуникации: обиходно-бытовую, научную, публицистическую, официально-деловую, письмо может быть также типом текста художественной прозы, образуя, таким образом, наибольшую «коммуникативную парадигму», а с другой стороны, широко распространены письма, представляющие собой гибридные явления, сплав разностилевых элементов [1, с. 96–101]. А. В. Курьянович выделяет такие типы эпистолярного дискурса, как эпистолярно-научный, эпистолярно-публицистический, эпистолярно-деловой, эпистолярно-литературный [2, с. 14], что указывает на синкретическую природу различных вариантов реализации эпистолярного стиля и позволяет поставить вопрос о наличии также других разновидностей эпистолярного стиля, реализуемых в текстах писем разных авторов в зависимости от их тематики и коммуникативных установок корреспондентов.

Опубликованная в книге «Преемство от отцов» [4] переписка русского мыслителя религиозно-консервативного направления К. Н. Леонтьева с его учеником и другом, православным священником, а впоследствии издателем работ своего учителя И. И. Фуделем охватывает большой круг тем и вопросов, начиная от житейски-бытовых и до философских, связанных с отношениями церкви и государства, религии и морали, с национальной политикой и проблемой космополитизма. В предисловии к книге О. Л. Фетисенко отмечает, что многие письма «представляют собой настоящие философско-богословские трактаты, да и вся переписка является ценнейшим памятником русской эпистолярной и философской прозы» [4, с. 58–59]. Естественно поэтому, что письма К. Н. Леонтьева и И. И. Фуделя представляют большой интерес для лингвиста в плане выявления их стилистического и жанрового своеобразия, которое пока не становилось предметом самостоятельного научного исследования.

Рассматриваемые тексты имеют целый комплекс формальных и содержательных признаков частного письма. Это такие структурно-композиционные элементы писем, как неофициальные или полуофициальные обращения, например *Добрейший Константин Николаевич! Голубчик Ос(ип) Ив(анович), милый и дорогой О(сип) И(ванови)ч, дорогой и милый мой От(ец) Иосиф*; этикетные формулы типа *Обнимаю Вас; Ваш неизменный, но грешный К. Леонтьев*; приветы и поклоны членам семьи, в частности от К. Леонтьева – жене И. Фуделя: *Матушке – Евгении Сергеевне от меня и от всего дома моего сердечный привет* [4, с. 118] и т. п., а также содержательные компоненты: описание авторами событий своей жизни, погоды, бытовых проблем, здоровья, взаимоотношений в семье. Однако содержание писем этим не исчерпывается. Переписка, опубликованная в книге «Преемство от отцов», ценна в первую очередь тем, что вводит в самое средоточие поздней мысли религиозного философа К. Н. Леонтьева, который делится с отцом Иосифом Фуделем самым важным, что занимает его, стремится объяснить суть своего учения, делится замыслами относительно возможного реформирования церкви, сближения православного и католического вероучений, перспективы объединения Западной и Восточной церквей.

Содержание писем определило использование в них соответствующих языковых средств, в первую очередь религиозной лексики. Опираясь на классификации церковно-богослужебной и сакральной лексики в исследованиях Ю. Н. Михайловой [3], С. А. Смирновой [5], К. А. Тимофеева [7], мы объединили религиозную лексику, используемую в анализируемых письмах, в 14 лексико-семантических групп (ЛСГ), разделив при этом богослужебную лексику (10 лексико-семантических групп) и сакральную – (4 ЛСГ). Богослужебная лексика представлена такими ЛСГ: «Вероисповедание» (*религия, верование, Православие, Христианство, вера*), «Организации, ведающие религиозной жизнью» (*Церковь, монастырь, пύстынь, обитель, Патриаршество, Патриархат*),

«Духовенство» (духовник, архиерей, богослов, монах, монахиня, мать, игуменья, инок, митрополит, батюшка, священник, архиепископ), «Паства» (мирянин, грешные, праведные, блаженный, крещенный), «Религиозные обряды и таинства» (обряд, богослужение, таинство, брак, венчание, освящение, литургия, пост, молитва, причащение, благословение, поклон, исповедь), «Церковные праздники» (Пасха, Покров, Рождество, Вознесение, Крещение, Преображение), «Действия, сопровождающие религиозные обряды» (говеть, поститься, покаяться, помолиться), «Церковная атрибутика» (икона, мощи, елей, эпитрахиль, распятие, святыня, просвира), «Религиозная литература» (Евангелие, Житие, Катехизис), «Неправославные христианские вероучения» (Протестантизм, Католичество, Папа, Папство, Кардинал). Сакральная лексика представлена следующими ЛСГ: «Бог/Господь» (Христос, Бог, Господь, св. Троица, Дух Святой, божество, Саваоф, Иегова, Мессия, Богородица), «Высшие существа» (ангелы, архангелы, архистратиг, серафимы, херувимы, апостол, пророк, диавол, Люцифер, нечистый), «Христианская мифология» (воскресение, страшный суд, огонь (вечный), дева (реальная, земная), Царствие (Божие), (вечная) (загробная) жизнь), «Христианская этика» (догмат, заповедь, покаяние, грех, спасение (души), смирение, (вечное) блаженство, страх (Божий), Свет). Как видим, религиозная лексика в исследуемом эпистолярном тексте представляет собой достаточно объемный пласт лексем, в котором отражена одна из важнейших для русской языковой картины мира сфера духовных реалий.

Тексты писем К. Леонтьева и И. Фуделя отличаются яркой образностью, характерной для гомилетики – богословско-церковного вида красноречия – и для убеждающей речи в целом. В эпистолярном тексте активно используются тропы и риторические фигуры: сравнение (*Центральный вопрос, около которого, как около оси, кружатся все остальные вопросы...*), метафора (*Соловьев истинный орел умом; Перетерлись, видно, «струны» мои от долготерпения*), инверсия (*Небольшая это будет статья, очень небольшая; писал я ее долго*), фразеологизмы (*труд Геркулеса, очистившего Авгиевы конюшни; близок локоть, да не укусишь*), часто трансформированные (*он сулил журавля в небе; – но он знал, что даст этим нам возможную синицу в руки; Вашим публицистическим даром шутить нельзя и чужое масло в огонь своих природных дарований подливать понемножку необходимо!*), риторические вопросы (*А какая же хула на Духа хуже той, которая совсем Бога отвергает?*), прецедентные имена, библейские реминисценции и цитаты из Библии (*И вот – когда мы с вами теперь молимся на чудотворную икону Иверской Божией Матери – и с любовью глядим на Младенца БогоЧеловека, на руках Ее; то этой возможностью, этим утешением, этой простою и возвышенною радостью – мы обязаны в высшей степени двум людям вовсе не простым – ни умом, ни сердцем – Св. Ирине (иконозащитнице) и Св. Кириллу (восстановителю двух естеств во Христе). Нет, голубчик, не пытайтесь «морализировать» историю Церкви – больше, чем сама Церковь того требует! – «Сила Божия и в немощах наших познается» [4, с. 275]). Речь авторов исследуемых текстов служит образцом практически ориентированной риторики; их аргументация лаконична, выразительна, красива, точна, понятна и уместна.*

Жанровое своеобразие исследуемых текстов определяется набором и характером микрожанров, формирующих письмо как вторичный речевой жанр (гипержанр). В целом набор речевых жанров в текстах писем К. Леонтьева и И. Фуделя соответствует типичным ситуациям речевого общения, поэтому он достаточно ограничен и исчислим. Этим объясняется и преобладание двух основных речежанровых групп: информативных и оценочных речевых жанров, что характерно для эпистолярного текста в целом. Однако эти жанры реализуют, помимо общих для эпистолярных текстов дискурсивных стратегий (объяснительной, оценивающей, утверждающей, информирующей), речевые стратегии, характерные для гомилетики (обрядовую, молитвенную, призывающую, содействующую), что позволяет говорить о синкретизме жанрово-стилистической природы анализируемых писем. Дискурсивные стратегии, которыми пользуются К. Леонтьев и И. Фудель,

реалізуються в текстах писем різними речевими тактиками, на вибір яких впливають соціально-ролеві, психологічні, професійні та інші характеристики як адресанта, так і адресата, цілі аргументації, неформальна ситуація спілкування.

Таким чином, широке використання в листах К. Леонтьєва та І. Фуделя релігійної лексики, біблійських цитат та ремінісценцій, різноманітних образотворчих засобів, поєднання традиційних для епістолярія речевих жанрів та структурно-композиційних елементів з специфічними для гомілетики дискурсивними стратегіями дозволяє, на наш погляд, говорити про те, що своєрідність стилю аналізованої переписки полягає в поєднанні епістолярної форми та стилістики богословсько-церковного красномов'я, формуючи особливу різновидність епістолярного дискурсу, яку можна охарактеризувати як епістолярно-гомілетичну.

ИСТОЧНИКИ И ЛИТЕРАТУРА

1. Билецкая О. П. Письмо как межстилевой тип текста / О. П. Билецкая // Сборник научных трудов МГПИИЯ им. Мориса Тореза. – Вып. 250. – М. : МГПИИЯ им. М. Тореза, 1985. – С. 93–101.
2. Курьянович А. В. Динамика жанрово-стилистических особенностей русского эпистолярного дискурса носителей элитарного типа речевой культуры (XX–XXI вв.): автореф. дисс. ... д-ра филол. наук / Анна Владимировна Курьянович. – Томск, 2013. – 40 с.
3. Михайлова Ю. Н. Религиозная православная лексика и ее судьба (по данным толковых словарей русского языка) : автореферат дисс. ... канд. филол. наук / Ю. Н. Михайлова. – Екатеринбург, 2004. – 20 с.
4. «Преемство от отцов» : Константин Леонтьев и Иосиф Фудель : Переписка. Статьи. Воспоминания / сост., вступ. ст., подготовка текста и коммент. О. Л. Фетисенко. – СПб. : Владимир Даль, 2012. – 750 с.
5. Смирнова С. А. О понятии «церковная лексика» / С. А. Смирнова // Научный диалог. – 2014. – № 12 (36) : Филология. – С. 84–97.
6. Стилистический энциклопедический словарь русского языка / под ред. М. Н. Кожин. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : Флинта, Наука, 2006. – 696 с.
7. Тимофеев К. А. Религиозная лексика русского языка как выражение христианского мировоззрения : монография / К. А. Тимофеев. – Новосибирск, 2001. – 88 с.

УДК 801.73

Ніна Урсані
(Вінниця)

ЕСТЕТИЗАЦІЯ СМЕРТІ ЯК ХУДОЖНІЙ ВИМІР У ЛІРИЦІ ВАСИЛЯ СТУСА

Стаття присвячена вивченню проблеми естетизації смерті в ліриці Василя Стуса. У дослідженні приділяється увага осмисленню чужого світу в свідомості ліричного героя, його духовним пошукам. Відчуження від матеріальних благ земного світу, розуміння тяжкої долі, осмислення життя як мучеництва – це ключові мотиви лірики поета.

Ключові слова: лірика, естетизація, життєвий герой.

The article is devoted to the study of the problem of aesthetization of death in Vasyl Stus's lyrics. The study focuses on the comprehension of a strange world in the mind of the lyrical, his spiritual searches. Alienation from the material wealth of the earthly world of the earth, understanding the hard destiny, understanding life as martyrdom – these are the key motives of the lyric poet.

Key words: lyrics, aesthetization, life hero.

До сьогодні Василь Стус залишається відомим і невідомим водночас. Про це засвідчують безліч наукових праць, присвячених науковій рецепції його творчості. Зокрема привертають дослідження Д. Стуса, Є. Прісовського, Людмили Тарнашинської, Нінелі Заверталюк, Тетяни Волкової, О. Солов'я, П. Білоуса, М. Сіробаба тощо.

Серед розмаїття аспектів творчості поета нашу увагу привертає явище естетизації смерті у ліриці поета. На наш погляд, воно яскраво проявляється у художньому вимірі В. Стуса, адже у його творчості є чимало творів, у яких ліричний герой відмежовується від життя реального та у безсиллі щось змінити, замикається у власному духовному просторі, де пройдений ним земний шлях розцінюється як дорога болю і страждання. Такий ліричний герой прекрасно усвідомлює ціль свого земного буття – це боротьба за власну духовну чистоту і цноту душі заради життя вічного. У літературознавстві у 90-х рр. ХХ ст. спостерігається на цій основі лінія міфологізації (канонізації) Василя Стуса у працях М. Жулинського, І. Дзюби, Михайлини Коцюбинської. Оприлюднення нових фактів із біографії, осмислення творчості митця як спроба бунту проти системи, як відторгнення антиморалі, яка пропонувалася тогочасному суспільству, – це яскраві аспекти, що дійсно не могли лишитися не поміченими літературознавцями. Нашу увагу привернула робота П. Білоуса [1], який акцентував увагу на «житті Василя Стуса у вимірі агіографічного канону», оскільки дослідник запропонував осмислення становища української людини, осмислення нещасливої долі України у Василя Стуса розглянути саме у такому аспекті.

Предметом нашого вивчення виступає естетизація смерті як художній вимір у ліриці Василя Стуса. До аналізу в статті залучено твори із «Таборового зошита», збірки, яку упорядкував син поета Дмитро Стус. Як зазначає сам упорядник, у «Таборовому зошиті», напевно, вперше в такому повному – надто для книги вибраного – обсязі зібрані всі програмні для Василя Стуса-мислителя вірші з його основних збірок. У таборовому зошиті В. Стус писав про те, що психологічно він розумів, що тюремна брама уже відкрилася, що скоро вона зачиниться надовго [8, с. 7].

Можливо, тому художницька думка поета набула особливої напруги під тиском сучасних йому обставин, а силове поле емоційної напруги. Так сталося, що в житті й творчості В. Стуса грань між реальним соціальним його статусом і поезією, по суті, стерлася, і саме тому силове поле його емоційних напруг є таким вагомим у його творчості. Василь Стус не визнає поезії без змісту, без проникнення в глибини людської душі, її психологічного й філософського світосприйняття, проникнення в доколишній суспільний лад, а головне в саму сутність стану українського народу як цілості та окремої людини в обставинах неволі. До цієї проблеми зверталися у своїх дослідженнях: І. Дзюба, Г. Баран, Г. Рябікіна, С. Мишанич, В. Просалова тощо.

Д. Стус вважає, що в творчості проявляється Стусова етика, мотивація його дій і прагнень. У цьому плані нам видається актуальним аспект вираження життєвого шляху та естетизація смерті у ліриці В. Стуса. Звернення поета до образу смерті, до проблеми гріха і покарання не були винятковим явищем в літературі другої половини ХХ століття. Адже поява таких образів і мотивів була зумовлена реаліями самого життя. Складні соціально-політичні умови, в яких існував поет, очевидно, спонукали його до вираження у власній творчості думок, переживань, прагнень. Саме тут ми спостерігаємо непримиренність із дійсністю, прагнення до моральної чистоти, а звідси і відторгнення усіх спокус, які принесли б матеріальний, а не моральний добробут. Про цей процес Дмитро Стус зазначає у статті «Етика Василя Стуса»: «Відтак, дуже швидко стає аж надто очевидно відірваність від життя, втеча у край самоілюзій, «забування» про клітку світу. Сама клітка, втім, нікуди не зникає, й життя перетворюється на суцільну імітацію, що розбивається при найменшому зіткненні з реальністю...» [8, с. 4].

Про цей процес творчості писав власне і сам Василь Стус у статті «Зникне розцвітання». Митцем стає лише той, хто виривається з обмежень буденності завдяки творчості. Тоді постає дивний парадокс: «Виникле як своєрідна відрада і порятунок від

злигоднів існування, мистецтво забирає нас у свій полон, все далі й далі відмежовуючи від життя. Збагачуючи, воно робить нас порожністими. Ми перетворюємося на своєрідних анахоретів-схимників, яких облудна віра підтримує в певності, що в своєму духовному скиті вони добули абсолютну, чисту форму існування» [8, с. 356].

Ліричний герой поезій В. Стуса стає на шлях самовдосконалення лише після того, як усвідомлює себе частиною світу та робить весь світ частиною себе, пропускає крізь себе всі його болі і звільняється від думок про помсту як безнадійну спробу миттєвого відновлення справедливості.

За Стусом, людина буде чинити правильно лише тоді, коли керуватиметься своїм розумом. Із цього погляду дійсність розглядається як вільна активність особистості, що є аналогом свободи. Ліричний герой відчуває себе чужим у світі, де «гуркотять літаки», де «...од вікон – грати», «де збожеволілі антени-погорільці» [8, с. 22]. Для нього є далекими елементи соціального та економічного прогресу. У свідомості відбувається процес самознищення себе ще з-за життя фізичного: «Розум спертий, як спирт горить // Другу ніч уже, другу не спиться» [8, с. 4].

А тому усе, що стається в реальному світі, він сприймає на межі життя та смерті: «Рвав вітер на шматки далекий трактор // і поніч рвав, мов стінки хорих бронх» [8, с. 16].

До цього аспекту звертається у своєму дослідженні М. Ткачук, коли пише про ідею стоїцизму як подолання страху перед смертю у ліриці Василя Стуса [8, с. 157]. Не дивлячись на те, що ліричний герой відчуває в собі сили вистояти у боротьбі проти несправедливості, він все ж перебуває в стані очікування смерті. Метафоричне мислення митця ґрунтується на народних образах та символах. Таким чином, В. Стус подає життя і смерть в контексті загальнолюдських проблем.

Іноді герой звертається до потойбічного світу: «...(плането душ! Ти вигорілий кратер», або «Угорі літак прокреслювався, // мов у відьомський зловлений ласо...» [8, с. 16].

Життя наче б перебуває у чудодійному сні. А очікування смерті сприймає за випробовування: «Десятилітнє терпіння – вмирання. Сон – // визволення» [8, с. 17]. Отже, визначальною в ліриці поета стала орієнтація на людину, боротьба за неї. Тому поезія В. Стуса – це аналіз життя в різних його виявах, зокрема і в протиставленні смерті.

Образ світу у Василя Стуса збігається із образом барокового світу-океану. Тільки його герой сильний, мужній готовий побороти стихію: «Заглиблюйся. Помалу // випростуй плечі. // Межи берегами – // задосить світу» [8, с. 18]. Цікаво, що у циклі «Забуття» ліричний герой лише своє кохання сприймає як реальність, як частину самопожертви себе: «віддати іншому свою любов – то справжній егоїзм. То вже наполовину бути мертвим. // Егоїстична смерть» [8, с. 18].

Людина повинна не забувати про власну духовність, яка має спиратися на багатолітній досвід. Адже головним у вічності є не тіло, а душа. Це вона дивиться крізь «ще підсліпі вікна за тисячі проминулих літ», в людині, що ще «не витворила своєї духовності» [8, с. 18]. Ліричний герой відчуває розпач від того, що «життя занадто довге» [8, с. 20], але іноді він сприймає себе як невід'ємну частину світу:

Мені здається – я живу завжди.

Неначе в сні пройшло моє дитинство відтремтіло [8, с. 22].

Реалії земного життя постають розпливчасто, вони зникають, губляться, розчиняються у світі, цьому сприяють дивні зміни в природі:

Той день – марудний день! Забатожили,

Завирували, пролились шляхи,

І рідна хата поплила за плотом

І поплила із горла гіркотня [8, с. 22].

Як бачимо, усі події оцінюються з позиції минулого: «відтремтіло», «збатожили», «завирували», «пролились», «поплила». У ліриці В. Стуса, на відміну від Г. Сковороди, обшири морської розбурханої стихії, через яку бароковий автор зображував життя цілої

епохи, істотно зменшуються. На перший план виступає не трагедія цілого світу, а трагедія окремо взятого індивіда. А тому на перший перед читачем виступають не образи скель, гавані, морської мандрівки, катастрофи, а звичайний паводок, в який потрапляє хата, пліт тощо. У даному випадку вода не просто виступає символом очищення, але й тією світовою матерією, яка поглинає все: і сонце, і день і шляхи, і дитинство, і хату, і гіркотню.

Часто у ліриці В. Стуса зміни в природі асоціюються зі змінами в людському житті. А швидка зміна пір року постає як зміна вікова. Так, наприклад, весна надихає до змін настрою героя, який губиться в життєвому морі:

...весна правує серцем, як веслом,
весна збігає і збігають роки,
вже й вечори попереду біжать [8, с. 22].

Прихід зими спонукає ліричного героя захоплюватись небесною чистотою снігу, який «влежаний він вже не пам'ятає голубу дорогу небес і до землі» [8, с. 22]. Лише під кінець життя людина споглядає красу світу, який створив Бог, задумується над чистотою духовною. Проте відчувається прірва між змінами в природі та житті людини, в якій «любові досі не затвердять кербуди, коменданти, будівельники» [8, с. 23].

Осмислення долі як власного складного шляху, як важливого випробовування перед вічністю – проблема, до вирішення якої митець повертається часто в творчості. У цьому контексті поет міркує про смиренність як прояв покори перед Богом:

Хай життя одне – стернисте поле.
але перейти – не помину [8, с. 27].

Через осмислення героєм складнощів життя, через його не сприйняття подій соціальних, політичних приходить відторгнення матеріального світу. Цей шлях швидше духовного митарства, ніж фізичного. Тому і з'являється твердження: «Дотягну до краю. Хай руками, // хай на ліктях, поповзом – дарма» [8, с. 27].

Тема Бога у віршах В. Стуса обумовлена загальними мотивами всієї його поезії, які покликані бажанням зрозуміти – з чого починається людина і де межа, за якою вона втрачає свою особистість, самостійність, саму можливість зробити свій вибір. Тому ліричний герой звертається до Бога з проханням пояснити недосконалість людської сутності або прояви ворожості влади до свого народу. Причетність до людського соціуму подається через осмислення теорії Дарвіна: «Отак живу: як мавпа серед мавп» [28]. У пошуках духовного шляху ліричний герой відчуває самотність і відчай:

О, Боже праведний, важка доука –
сліпорожденним розумом збагнуть:
ти в цьому світі – лиш кавалок муки [8, с. 28].

У збірці «Зимові дерева» ліричний герой відмовляється від земного життя, осмислює «час самовтрат», «самозмащення», приход осмислення великого гріха, який носить він у серці [8, с. 28]. У цьому випадку життя набуває нового смислу в В. Стуса – це «дружба сфер – і неба, і землі – зоветься лихоліттями» [8, с. 30]. Приходить розуміння сенсу людського існування, яке реалізується в образі вікового страждання, що душі палить. А суть існування у житті земному зводиться до формули: «Збагни – і вми. Безсилюстю своєю, // розп'яттям чи зненавидою – помри» [8, с. 34]. Поет заперечує такі властивості Всевишнього, як вічність, незмінність і абсолютна досконалість. В. Стус розуміє Бога як філософсько-етичну категорію.

Михайлина Коцюбинська у передмові до багатотомного видання творів поета пише: "Стусів Бог далекий від канонічної церковної атрибутики» [4, с. 138]. Це категорія філософсько-етична, втілення висоти й потуги духу, прагнення небес. Трагічні мотиви творчості В. Стуса відбилися на почуттях його ліричного героя, який бачить недосконалість людського суспільства і просить Бога:

Господи, гніву пречистого
благаю – не май на зле.

Де я стоятиму – вистою.

спасибі тобі за мале... [8, с. 149].

Для поета категорія смерті визначається переважно двома вимірами – минулим і майбутнім. Простір Стусового смертесприймання складався переважно з пережитих поетом конкретних станів: наприклад, усе пережите в минулому, за В. Стусом, – це простір смерті. Співвідношення між смертю як граничною ситуацією та життям відігравало провідну роль у філософських роздумах поета. Формування Стусом власної філософії зумовлене неприйняттям рабського життя в умовах тоталітарного режиму. Смерть перетворюється у нього на основну опору при аналізі власних душевних станів: «Збагнув свою конечність у передчасі радісної смерті» [8, с. 73]. На противагу теорії філософії екзистенціалізму В. Стус не робив із простору смерті штучної величини, яка сприймалася б лише на рівні загальних філософських міркувань. Лише відчувши або наблизившись до смерті, людина може досягнути її своєю свідомістю хоча б частково. Поет визначав власне Буття як простір свідомості «до народження». Усе життя Стуса – це пошук власної смерті. Природна смерть для нього принизлива. Він, як і Ф. Ніцше, розглядав це як вчинок, що заперечує саму смерть. Для поета було важливо, щоб його кончина підняла українців на боротьбу за власну свободу. Тому в його творчості переважають мотиви самопожертви. Як зазначає дослідник творчості поета Ю. Шевельов, «...поезія Стуса – наскрізь людська і людяна, вона повна піднесень і падінь, одчаїв і спалахів радості, прокльонів і прощень, криків, зіщулень у собі й розкривань безмежності світу. Перед нами живий не смолоскип, а людина» [9, с. 45].

У ліриці В. Стуса з'являються алегоричні образи диких звірів – Правди і Любові, яких герой «поневажає», «палить гнівом», зрікається. Приходить зболене осмислення того, що «за смерть – життя стає на цьому світі» [8, с. 35].

Реалії земного життя виражаються через сум не здійснених подій: «Ще й до жнив не дожив, / ані жита не жав» [8, с. 37]. Ліричний герой постійно пам'ятає про смерть, яка постає в образі віщого обрію, хреста, блаженства самоти, грому. Він постійно перебуває у передчутті та очікуванні її приходу. Іноді в лірику В. Стуса вплітаються євангельські мотиви:

Як постав у очах мій край.

ніби вступ осіяний.

Каже, сину, на смерть вставай –

ти для мене коханий [8, с. 145].

Ця частина співзвучна із біблійним текстом, де Бог звертається до Ісуса Христа: «Сину мій возлюблений!». Митець, від якого відреклося суспільство, наче б відчуває свою богообраність. У цьому сенсі у ліриці поета звучать середньовічні та барокові мотиви про смерть, як початок нового життя, а у поета – це «правдивий край», «чотири татами», «сон». Іноді смерть порівнюється зі сном, який ледь торкається очей. У часи туги та скорботи ліричний герой висловлює своє бажання смерті:

...Хай-но і помру –

хай він за мене відстоголосить

три тисячі пропавших вечорів,

три тисячі світанків лебедини [8, с. 145].

У ліриці іноді звучить звернення до митця, який може спалахувати без вогню, який є супостатом свого духу, який блукає через потороччя слів, який сумує, що люди не усвідомлюють прихід смерті, а життя сприймає як страждання.

Образ смерті у ліриці Василя Стуса естетизується завдяки тому, що герой не вмирає, а перебуває у стані її очікування. Він перебуває в ізоляції від суспільства, відчуває власну самотність. Це спонукає його зосередитися на «самонаповненні», на спілкуванні із Творцем. Він усвідомлює, «що білий світ – він завжди білий // і завжди добрий – білий світ» [8, с. 147]. Ліричний герой вірою розвіває тугу, мріє не гнівити Бога. Він знаходить порятунок у творчості:

... Добра
сам Бог мені прелютый
був зичив, даючи цей хист
проклятий – віршувати [8, с. 161].

Тут відчувається перегук власне із думками, які Василь Стус озвучив у статті «Зникоме процвітання», про те, що мистецтво, будучи навряд чи корисним загалові, для самого митця – смертельне. Земне життя ліричний герой сприймає як шлях для очищення душі, як крок до життя вічного. У ліриці митця християнське богомислення виступає не лише метою життя героя, не лише окреслює сенс поетичної творчості, але й допомагає читачеві осмислити зміст життя ліричного героя. Він відмежовується від реалій соціального життя і зосереджується на осмисленні духовного вибору, божественної чистоти тощо.

Смерть не лякає ліричного героя, він мріє про неї у тяжкі хвилини життя, це спосіб побути на самоті, поспілкуватися із Творцем, заглянути в потаємні куточки своєї душі. Смерть – це життя без страждання, це спосіб відмежування від земного світу, в якому повно скорботи, муки випробовувань. Таким чином, у художньому вимірі Василя Стуса естетизація смерті у ліриці Василя Стуса естетизація смерті відбувається завдяки розгляду її як засобу порятунку від страждання. Ліричний герой не вмирає. Очікуючи смерть, він прагне духовного самовдосконалення, не втрачає зв'язку із Творцем. При цьому він не включається у своєрідну ритуалізацію чи обрядову емблематику. Дана проблематика залишається відкритою для подальшого її вивчення у літературознавстві.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Білоус П. Життя Василя Стуса у вимірі агіографічного канону / Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»: збірник наукових праць / Укладач Р. А. Криловець. – Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2014. – Вип. 41. – С. 12-16.
2. Давньоруські любоводри / В. Горський, О. Вдовина, Ю. Завгородній, О. Киричок. – К.: Вид. дім «КМ Академія», 2004. – 304 с.
3. Жулинський М. Із забуття – в безсмертя (Сторінки призабутої спадщини) / М. Г. Жулинський М. – К. : Дніпро, 1990. – 447.
4. Коцюбинська М. Стусове “самособоюнаповнення” / Михайлина Коцюбинська // Сучасність, 1995. – №6. – С. 137 – 144.
5. Оникієнко І. Символ “веселий цвинтар” в “естетиці страждання” В. Стуса // Слово і час, 1997. – №2.
6. Стус В. Зникоме розцвітання // Стус В. Таборовий зошит: вибрані твори / Упор. Д. Стус. – К. : Факт, 2008. – С. 356 – 373.
7. Стус В. Таборовий зошит: вибрані твори / Упор. Д. Стус. – К. : Факт, 2008. – 452 с.
8. Стус Д. Етика Василя Стуса / / Стус В. Таборовий зошит: вибрані твори / Упор. Д. Стус. – К. : Факт, 2008. – С. 3 – 7.
9. Ткачук М. Типологія героя-екзистенціонала в ліриці Василя Стуса / М. Ткачук // Художнє слово Василя Стуса в контексті української та світової літератури: Матеріали V Міжнародної науково-теоретичної конференції, присвяченої вшануванню пам'яті письменника, літературознавця, мислителя і громадянина (Донецьк, 28 листопада 2013 р.). – Донецьк – Вінниця: ДонНУ, 2015. – С. 153 – 167.
10. Шевельов Ю. Трунок і трутизна. Про «палімпсести» В. Стуса / Юрій Шевельов // Українське слово: в 4-ох кн. – Кн. 3. : Культурно-історична епоха соцреалізму (тоталітаризму) і активного супротиву (анти тоталітаризму) – 1941 – 1991 рр. : Хрестоматія української літератури та літературної критики ХХ ст. : навч. пос. – К., 2001. – 800 с.
11. Ушкалов Л. Есеї про українське Бароко / Леонід Ушкалов. – К. : Факт-Наш час, 2006. – 284 с.

ТРАДИЦІЙНІ КОМПОНЕНТИ УКРАЇНСЬКИХ НАРОДНИХ ЗАМОВЛЯНЬ

У статті з'ясовано, що типова структура усного замовляння простіша за структуру писемного. Зазначено, що словесне відтворення акціонального моменту, змалювання сакрального помічника, прохання або наказ, закріплювальна кінцівка є основними елементами текстів замовлянь.

Ключові слова: замовляльні тексти, магія, структура, сакральний помічник, магічне побажання, світобачення.

The article defines that the typical structure of oral spells is simpler than the structure of the written ones. We mentioned that the verbal expression of a focal moment, showing sacral helper, requirement or order, fixing ending are the main elements of the texts with spells.

Key words: texts with spells, magic, structure, sacral helper, magical wish, outlook.

Визначаючи теоретико-методологічні засади своїх праць, дослідник давньоукраїнської літератури і фольклору С.К. Росовецький підкреслює, що на всіх етапах розвитку культури українського народу найважливішими завданнями її самоосмислення виступали пошук та ідентифікація власних коренів у давньослов'янській та індоевропейській культурах. Ці завдання залишаються начасними й тепер, а можливості їх наукового вирішення далеко ще не вичерпані. А тим часом необхідне вирішення, наукова ідентифікація та реконструкція духовних реалій передукраїнства. Потрібне дослідження спадкоємних зв'язків національних / етнічних словесних культур як засобу для реконструкції архаїчної усної праісторії українського красного письменства, відтворення прадавніх форм української усної традиції [2, с. 1, 5].

Словесна і несловесна частини замовляння мають бути досліджені на тлі співвідношення вербальних і невербальних елементів народної творчості в цілому. Обрядова частина замовляння супроводжується словами, як-от: *У гуцулів купують хліб на Василя, Новий рік. Господиня йде до води й тричі занурює хліб у воду, примовляючи: «не купається хліб у воді, але я в здоров'ї і в силі». Потім набирає господиня води до коновки, каже: «Не воду беру, але мід і вино...»* [1, с. 301]; *Коли дитина кричить, її носять «під кури». Взяла дитину в пелену та й понесла, у жменю кукурудзи набрала. Читала «Отче наш» три рази – туди й відтіля. А там проказувала три рази: – Кури чорні, кури білі, кури сірі, кури рябі, кури жовті, кури глинясті (яка є масть курей такі й казатъ). Візьміть хрещеного, народженого, молитвеного младенця крикси. Раз скажеш, сипнеш кукурудзи трохи, і другий раз, і третій. А дитину держать рівно біля живота, не спускають* [1, с. 207].

Згідно з теорією С.К. Росовецького, типова структура усного замовляння простіша за структуру писемного і включає такі традиційні компоненти: словесне відтворення акціонального моменту – застосовують у тому випадку, якщо змалювану дію не можна виконати або коли необхідно підсилити магічний вплив дії її словесним відтворенням; молитовне звернення до надприродної істоти; «даний чи умисний образ», використаний для порівняння (О.О. Потебня), або змалювання сакрального помічника – головний і ообов'язковий компонент замовляння, що може утворювати замовляння за відсутності інших компонентів, саме тут зосереджено сакральний, здебільшого двовірний, зміст замовляння; прохання або наказ; закріплювальна кінцівка [2, с. 180].

Зазначимо, що писемні тексти замовлянь також репрезентують названі вище компоненти, як-от: молитовне звернення до надприродної істоти, наприклад: *Господи Боже!*

Прийми молитву в цей час, / Яко сам себе приймаєш, / Душу просвіти, тіло очисти / Від всякої хвороби, як сам святий. / Ізціли немощі наші, / Обстав нас ангелами! [1, с. 26].

Назвавши на ім'я сакрального помічника, показавши його магічну силу, той, хто замовляє, отримує право на поміч, а оскільки він розкриває певні сакральні таємниці помічника, то отримує і владу над ним. Замовляння нагадує пароль захищеного комп'ютерного файлу, знання якого відкриває до прихованої інформації [2, с. 181]: *Водице-кринице! / Ти умиваєш луги, береги, / Умий рожденного, хрещеного (Петра) / Від усякої погані, від усякої болі, від усякого бруду. / Водице-здравнице, говірнице, / Як ти в Бога славна, / Так аби славен був / Рождений, хрещений (Петро) / Во віки віків!* [1, с. 22].

Замовляння – найскладніший різновид індивідуальної магічної формули, елементарним різновидом якої виступає магічне побажання [2, с. 181], часто виражене порівняльними конструкціями на кшталт: *Щоб рождений, хрещений (Федір) / Був здоровий, як горіх, / Як твердий камінь* [1, с. 23]; *Як щезають дими від вітрів, / Так, щоб біль щезала, пропадала / Від тіла красного-прекрасного, / Цього родженого, хрещеного (Федора) / І до нього діла не мала* [1, с. 22].

Прохання спостерігаємо у замовляннях: *Господи, допоможи! / В щасливу годину, / В щасливу хвилину, / В щасливу секунду!* [1, с. 31]; *Святий отче Миколаю, угоднику Божий, помошнику скорий, допоможи мені ласкою своєю небесною пристрій вимовити і виговорити* [1, с. 41], а наказ функціонує у тексті: *Болячка польова, болячка віхрова, / Болячка навіяна, болячка вітрова, / Болячка навіяна, болячка набродяна, / Болячка наспана, болячка наслана – / Я тебе вимовляю, на сіль виганяю: / Виходьте! – / Які ви не є – / колючі, болючі, вогненні, / вугрові, лишайні, екземні* [1, с. 32].

Закріплювальна кінцівка замовлянь здебільшого містить лексику на позначення християнської релігії, наприклад: *Аміль, аміль, аміль* [Ви, зорі, с. 37]; *Я словом, Господь із помоцу* [1, с. 51]; *Я з словами, а Господь Бог із своїми устами, із Духом святим* [1, с. 64], а також вигуки на кшталт: *Тьху, тьху, тьху!..* [1, с. 46]; *Тьху! Згинь, пропади! Де взявся – туди йди!* [1, с. 49]. Віднаходимо замовляння, у якому поряд функціонує релігійна й побутова лексика, як-от: *Аміль, аміль, аміль! Тьфу, тьфу, тьфу!* [1, с. 297].

Слід звернути особливу увагу на те, що С.К. Росовецький розглядає замовляння в якнайширшому контексті інших фольклорних жанрів, здійснює спробу формалізації визначення замовляння та інтерпретації його будови.

Таким чином, фольклорне замовляння, маючи чітку структуру і відображаючи архаїчний синкретизм словесних і несловесних елементів народної творчості, функціонує в контексті міфологічного або, зважаючи на можливості протиставлення ідеології і практики, магіко-міфологічного мислення, що зберігається у фольклорі дуже великою мірою. Основними елементами текстів українських замовлянь є словесне відтворення акціонального моменту, змалювання сакрального помічника, прохання або наказ, а також закріплювальна кінцівка.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Ви, зорі-зориці... Українська народна магічна поезія: (Замовляння) / Упоряд. М. Г. Василенка, Т. М. Шевчук ; передм. М. Г. Василенка. – К. : Молодь, 1991. – 336 с.
2. Росовецький С.К. Український фольклор у теоретичному висвітленні / Станіслав Казимирович Росовецький. – К. : Вид-во українського фітосоціологічного центру, 2007. – Ч. II: Жанри. – 236 с.

СИНОНИМИЧЕСКИЙ ХАРАКТЕР МЕДИЦИНСКИХ ТЕРМИНОВ В АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ

Статья посвящена изучению медицинских терминов в английском языке. Исследуются термины с синонимическим характером, приводится их классификация.

Ключевые слова: термины, медицина, синонимический характер, дублиеты, классификация.

The article is dedicated to the studying of medical terms in English. The terms with their synonymous character are investigated, their classification is given.

Key words: terms, medicine, synonymous character, doublet, classification.

В настоящее время терминологический медицинский аппарат представляет собой систему понятийно и содержательно насыщенную. Огромный объем медицинских терминов в английском языке представлен большим количеством слов, которые берут свои корни из латинского и древнегреческого языков. Однако в течение последних десятилетий термины изменяли свой первоначальный вид и преобразовывались в новые формы, а вследствие этого образовывались и начинали употребляться новые термины, что всячески усложняло их перевод. Возможно, это можно объяснить тем, что интенсивное увеличение объема медицинской информации на различных языках сопровождается появлением в медицинской литературе различных новых терминов, число которых, по некоторым источникам, ежегодно превышает 1000 [3].

Еще одним фактором, который вызывает трудность при передаче терминов, является функционирование в англоязычных медицинских текстах большого количества синонимов.

Следует отметить, что проблема синонимии является одной из наиболее труднорешаемых проблем, с которой сталкиваются ученые при упорядочении любой терминологии. Наличие синонимов в языке усложняет точность выражения и описания научных понятий, что очень сильно может затруднять коммуникацию между учеными разных стран и перевод медицинских терминов.

Синонимический характер медицинских терминов можно объяснить тем фактом, что к терминологии любой медицинской дисциплины принадлежат многочисленные функциональные компоненты: как терминологические узкоспециальной лексики, так и терминологические дефиниции общемедицинской лексики.

В связи с этим мы полностью разделяем точку зрения Луговской И. Б., которая считает, что синонимы в медицинском англоязычном тезаурусе значительно отличаются от синонимов общелитературного языка: им не присущи эмоциональная окраска и оттеночные оппозиции. Эти синонимичные слова представляют собой дублиеты, слова, которые не оказывают влияние на содержательную сторону языка, а также не изменяют стилистическую окраску в контексте [2]. Это утверждение может быть подтверждено следующими примерами: для передачи понятия «простуда» в английском языке может быть использовано несколько обозначений (**cold, common cold, chill, catarrh, snuffle**) или для обозначения слова «болезнь» можем встретить такие слова (**disease, disorder, illness, ailment**). Все эти слова-синонимы помогают говорящему не только избежать многократного использования одних и тех же дефиниций, но и не влияют на основной смысл содержательной стороны. Однако эти варианты обладают не совсем одинаковой валентностью и не всегда могут быть употреблены в одном специфическом контексте [1]. Таким образом, чтобы избежать неоднозначного использования таких синонимов в речи и на письме, следует употреблять термины с

похожим семным составом и взаимозаменяемыми эквивалентами. А это, в свою очередь, требует более детальной классификации синонимических слов.

По нашему мнению, одной из лучших классификаций терминологических синонимов является классификация, представленная Л. К. Граудиной [4], которая предложила разделять все терминологические синонимы на 2 группы:

- синонимы, которые обладают абсолютно одинаковым значением, т.е. дублиеты (*cranium – skull, medulla – marrow, vertebra – spine*);
- синонимичные слова, которые частично совпадают (*chest – breast – thoracic cage, inflammation – catarrh, leg (lower limb) – leg (shi)*).

Смирнова Е. В. [4] считает, что в англоязычной медицинской терминологии чаще всего встречаются терминологические синонимы-дублиеты с одинаковым значением, и предлагает выделять 5 групп:

- 1) межъязыковые термины дублиеты, слова разноязычного происхождения, (*hemorrhage – bleeding, dyspnea – breathlessness / shortness of breath*);
- 2) синонимические пары, где один из эквивалентов представлен словосочетанием (*aeroembolism – air embolism, hemotransfusion – transfusion of blood*);
- 3) терминологические дублиеты, которые различаются только начальными элементами и в большинстве случаев образованы при помощи структурных греко-латинских словообразовательных элементов (*proctoscopy, gastroscopy, rectoscopy, endoscopy; galactotherapy, lactotherapy, radiotherapy, chemotherapy*);
- 4) терминологические дублиеты, которые представлены словами с разными корнями или образованы при помощи разнообразных словообразовательных элементов (*bile duct – gall duct, link – section, joint – articulation*);
- 5) терминологические дублиеты, которые передают бытовые и общелитературные названия (*perleche – angular stomatitis*).

Проанализировав вышеизложенный материал, мы приходим к выводу, что большинство синонимичных слов являются равнозначными и равноправными, о чем свидетельствует их дублиетность и интернациональный характер большинства слов. При этом большое количество англоязычных синонимических медицинских терминов служит поводом для детального изучения иностранного языка в медицинских институтах. Тонкости перевода и правильной передачи значения медицинских терминов продиктованы особой чрезвычайной важностью, поскольку от полноты и достоверности данных употребления медицинских терминов зависят жизнь и здоровье пациента.

ИСТОЧНИКИ И ЛИТЕРАТУРА

1. Колобаев В. К., Всеволодова А. Х. Синонимия в медицинской терминологии: pro & contra / В. К. Колобаев, А. Ч. Всеволодова // Международный журнал экспериментального образования. – 2017. – № 5. – С. 89-92. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.expeducation.ru/ru/article/view?id=11673>
2. Луговська І. Б. Синоніми у медичній термінології / І. Б. Луговська [Электронный ресурс]. – Режим доступа: file:///C:/Users/1/Downloads/Npkpnu_fil_2010_23_24.pdf
3. Некоторые проблемы упорядочения современной медицинской терминологии. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://znai.ru/art/404518100.php>
4. Смирнова Е. В. Синонимия в современной медицинской терминологии и ее лексикографирование (на примере англо-русских словарей) / Е. В. Смирнова [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/v/sinonimiya-v-sovremennoy-meditsinskoy-terminologii-i-ee-leksikografirovanie-na-primere-anglo-russkih-slovaray>

ФІЛОСОФСЬКІ НАУКИ

УДК 130.1:276

Татьяна Тесленко
(Днепр)

ОППОЗИЦИИ ДУХА И ТЕЛА В ТРУДАХ ОТЦОВ ЦЕРКВИ

В статье раскрыты предпосылки зарождения христианской философии, возникшей в III в. н. э. в результате полемики христианской веры и существующей философии. Философия средневековья, просуществовавшая до XIII века, неразрывно связана с великими богословами – Отцами Церкви – святыми, чьи имена навсегда вошли в историю развития христианства.

Ключевые слова: античность, апологетика, духовность, монизм, парадигма средневековья, патристика, схоластика, христианство.

The article reveals the prerequisites for the birth of Christian philosophy, which arose in the III century. of our era as a result of the polemic of the Christian faith and the existing philosophy. Philosophy of dark ages, lasting to XIII age, is indissolubly related to the great theologians – Fathers of Church – saints, whose names forever entered in history of development of Christianity.

Keywords: antiquity, apologetics, spirituality, monism, paradigm of dark ages, patristics, scholasticism, Christianity.

Античная – греческая и римская – философия существовала более тысячелетия (с VI в. до н. э. по VI в. н. э.). За это время она, как и вся античная культура, прошла замкнутый цикл из нескольких периодов, включая зарождение, расцвет и зрелость, закат, упадок и гибель. Античная философия сформировалась на основе древнегреческой традиции мудрствования и мистерий, под влиянием воззрений мудрецов и жрецов Египта, Месопотамии, других древневосточных стран [1].

Следует отметить, что среди историков западной философии существуют некоторые расхождения по поводу периодизации, а именно – времени начала периодов зрелости и расцвета (V – IV вв. до н. э.) и заката – греческой философии эпохи эллинизма и латинской философия периода Римской республики (III – I вв. до н. э.). Несмотря на это, бесспорным остается тот факт, что греческая философия периода влияния Древнего Рима (I в. до н. э. – V в. н. э.) развивалась под сильнейшим влиянием классики, а позже – зарождавшегося христианства.

В истории философии приходит время, когда античная мысль выявляет существование в реальности не только монистичного (однозначного) вещественного единства существования, управляемого такой же монистично однозначной детерминантой – необходимостью, но и принципиальной антитетичностью, несовместимой с вещественностью античного мира реальности – духовностью (Эпиктет), управляемой вариативной детерминантой – свободой (Эпикур). Наступает кризис периода античности – период эллинизма, на протяжении которого разрушается античная парадигма и формируется новая – философская парадигма средневековья [2, с. 3].

Новая парадигма базируется на признании нового монизма реальности – духовности, которая репрезентируется абсолютным ее совершенством – Богом. Этот мир раскрывает абсолютный плюрализм своего существования, что проявляется, прежде всего, в феномене творчества (возможности появления чего-либо, что никогда не существовало, то есть творчества из ничего), неизвестного античности. Имеется ввиду сотворение духовного абсолюта Бытия – Богом – земного существования с ничего.

Безусловно, что парадигма средневековья также монистична, но в отличие от вещественно-предметной античной парадигмы – глубоко духовна, духовность является постоянной, вечной спутницей реальности. И только благодаря безграничной творческой

силе духовного бытия (Бога) в этом мире появляется образованная из «ничего» земная природная реальность. Осмысление этого «ничто» не как формальной пустоты, простого отсутствия, а как важнейшего неисчерпаемого источника творчества, стало величайшим достижением философии, в отличие от сократовского «ничего» («Я знаю лишь то, что ничего не знаю»). Можно также утверждать, что вершиной парадигмы средневековья является умозаключение о том, что продукт последнего дня «творения» безграничной силы Духа – Человек – соединяет свое «земное» тело с «искрой Божьей» – Душой [2, с. 4].

Таким образом, можно утверждать, что ценностными ориентирами и регулятивными принципами миропонимания философии средневековья стала христианская философия. Исторически зародившись в средневековье в христианской среде, христианская философия, в свою очередь, обозначает философию, в основе которой лежат христианские догматы. Следует отметить, что хронологически христианская философия берет свое начало в III в. н. э. с отцов Церкви и возникает как полемика христианской веры с господствующей современной философией и существует до XIII века. И только с этого времени разделяется на философию и теологию, причем, по определению немецкого католического философа А. Демпфа, философия выступает как источник «естественного света», а теология – как источник «сверхъестественного света». В эпоху Гуманизма и Возрождения это различие снова стирается, чтобы в эпоху Реформации уступить место резкой вражде между философией и теологией.

В свою очередь, в христианской философии по содержанию в этот семисотлетний период также выделяются такие периоды ее развития и становления, как апологетика, патристика и схоластика.

Апологетика охватывает учения и произведения «мужей апостольских» на этапе раннехристианской письменности конца I-начала II ст., которых связывали с апостолом Петром и, которые – либо слышали учеников Христа, либо были поставлены ими на епископство и имели отношение к авторам Нового Завета [3, с. 34]. Их объединяет то, что они были очень близки «к чисто апостольскому духу христианского учения». По литературной форме и приемам литературного творчества все произведения мужей апостольских, как и апостольские писания, выделяются высотой религиозных чувств, патриархальной простотой и задушевностью именно отеческого тона в общении с читателем. Религиозные мысли мужей апостольских, как и у апостолов, прививаются сознанию верующих прямо, без всяких особенных доказательств, как самоочевидные, безусловные истины, не допускающие никаких сомнений [4, с. 2].

Религиозная концепция мужей апостольских в конечном результате сводится к трем главным понятиям религиозной интуиции – христологии, как учения об Иисусе Христе, экклезиологии, раскрывающей богочеловеческую природу церкви и её понимания как Тела Христова и эсхатологии, причем среди них христология занимает ведущее место. К этому необходимо прибавить проблемы христианской морали и духовности, которые также занимают одно из центральных мест в произведениях мужей апостольских. Христианская история сохранила до наших дней всего лишь несколько произведений этого периода, к которым относятся следующие:

1. Послания к коринфянам святого Климента Римского.
2. Семь посланий Игнатия Богоносца.
3. Послания святого Поликарпа Смирнского.
4. «Дидахе» – Учение двенадцати апостолов.
5. Послание Варнавы.
6. «Пастирь» Ермы [3, с. 35].

Переходя к патристике, следует отметить, что в настоящее время ее очень часто отождествляют с патрологией, дискурсы и нарративы которой об Отцах Церкви, получив развитие в пространстве веков, более полно характеризуют христианскую философию как богословскую науку.

Когда говорят об Отцах Церкви, то обычно имеют ввиду таких великих богословов, как, например, святые Игнатий Антиохский, Григорий Нисский, Максим Исповедник, Григорий Палама, – святых, чьи учения и имена прочно вошли в православное Предание, с которым неразрывно связана жизнь Церкви [5].

С другой стороны, когда говорят о деятельности отцов-апологетов (защитников) II в., которые пытались предать определенным положениям христианства философское обоснование, нельзя не отметить таких великих личностей как Иустин (Юстин) (бл.100 – бл.167), Афинагор (вторая половина II ст.), Татиан (вторая половина II ст.), Тертуллиан (155 – 220). III ст. характеризуется первыми попытками систематизации в области теологии и философским решением вопросов о Едином Боге, Боге как Троице, Духе, месте и роли Христа, божественном творении, свободе. Первые попытки систематизировать новую философию осуществили основатели катехизисной школы Климент Александрийский и его ученик Ориген во II-III ст. Они взяли за основу понятийную базу греческой философии, разворачивая неоплатоновскую методологию на христианской основе. Никейский собор (325) подтверждает фундаментальный догмат о Троице, после чего начинается поиск окончательной формулировки этого догмата. Такие представители как Василий Кесарийский (ок. 329 – 379), Григорий Назианзин (ок. 330 – 390), Григорий Нисский (ок. 335 – ок. 394), находясь под влиянием Платона и Оригена, продолжили работу над исследованиями христианских положений. Они разрабатывали логику, понятийный аппарат, онтологические, антропологические, этические, философские и общекультурные темы [2, с. 127].

Необходимо также подчеркнуть, что термин «христианская философия» используется среди философов, богословов и исследователей в данном направлении для описания корпуса текстов, которые были созданы в культурной среде христианства как аналог терминам исламская философия, китайская философия, иудейская философия и т. д. в религиозной философии. В свою очередь, в рамках христианской философии выделяются православная, католическая и протестантская философии [6].

Римо-католическая Церковь, всегда стремящаяся к точным определениям, предлагает следующую формулировку: отец Церкви должен отвечать трем условиям – древности, святости и правильности учения. Римская традиция особенно подчеркивает наличие хронологических границ: святые отцы существовали только по VIII век включительно; последним отцом был святой Иоанн Дамаскин. Все выдающиеся богословы после Дамаскина у католиков называются учителями Церкви, а не отцами. Поэтому логичным является то, что практически все произведения отцов Церкви, которые в раннехристианскую эпоху и в средние века распространялись в письменной форме – в печатном виде дошли до нас благодаря мавринианам (сообществу бенедиктинских монахов во Франции из монастыря святого Мавра), получившим на свои издания крупную субсидию от французского короля Людовика XIV [5, с. 14-15].

С конца IV ст., то есть с завершения процесса формулирования догматов и с усилением влияния церкви на общество, патристика приобретает политический характер. После Гилария Пуатье (310–367), которого называли «Афанасием Запада», Августин Аврелий (354–430) выводит на первое место практическую церковную теологию и ее претензии на управление людскими душами и святое посредничество. Августин делает попытку осмысления истории человечества в христианском контексте, закладывает фундамент исторической метафизики, вносит неоценимый вклад в понятие человеческой и Абсолютной личностей, гносеологию, этику и многое другое.

С юных лет (приблизительно 372 г.), движимый поиском истины, на что его вдохновил философский диалог Цицерона «Гортензий», Августин обращался к религии. Научная работа в области философии, астрономии, космологии сочеталась с увлечением искусством. Он попытался читать христианское Писание, однако оно показалось ему детским и грубым, а стиль его – куда более низким, чем латинская классика. Ветхий Завет виделся ему достойным презрения как собрание бабьих сказок, а Церковь – как мужицкое сообщество.

Августин искал мудрости, а не авторитета, а эти книги «приказывали, а не убеждали». Достойной формой религии его философствующему уму рисовался лишь гнозис – рационально построенное учение. Все это не могло не привести философа-цицеронианца к манихеям, которые отвергали Ветхий Завет и ссылались на разум там, где Церковь призывала в свидетели откровение и авторитет. Это учение, принявшее форму мировой религии, увлекало человека научного склада обещанием победить тайну мира силами одного разума, предлагало величественную систему, которая притязала разрешить все роковые недоумения о Боге и судьбах человечества, о зле и спасении. 19 лет от роду Августин становится манихейским «внемлющим». Он с горячностью неопита отдался проповеди манихеев, углубился в чтение их книг, оставаясь активным членом секты в течение 10 лет и даже обратил в нее нескольких своих друзей [7].

Возведение Августина в епископский сан стало водоразделом его жизни. Он серьезно занялся библейской экзегезой, особое внимание уделяя посланиям св. Павла. В 386-387 гг., когда Августин готовился к крещению, свт. Амвросий посоветовал ему читать книгу пророка Исаяи. Однако Августин нашел писания пророка слишком сложными и вскоре забросил чтение. Став епископом, он полностью переменяет интересы. Его главным занятием стала библейская экзегеза, и его проникновение в богословие заметно углубилось. Это оказало прямое влияние на оценку Августином человеческой природы в общем и на самооценку в частности. В 397 г. он опубликовал свою «Исповедь» – настоящий шедевр интроспективной автобиографии, выраженной в чрезвычайно сложной форме длинной молитвы, во многих местах смоделированной по образцу псалмов. При этом его автобиография помещена на широком фоне, чтобы стать одним из многих частных примеров того, как мятется душа человеческая, прежде чем она упокоится в доме своего Творца. История собственной жизни подана Августином чрезвычайно элегантно, но не более чем в качестве иллюстрации богословских постулатов, ибо «Исповедь» – это прежде всего богословская книга [7].

Главное сочинение блж. Августина – многотомная книга «О Граде Божиим», которая имела исключительное влияние на развитие богословской мысли на Западе. В ней Августин рассматривает Церковь как истинный вечный град, существующий для Царства Божия и неподвластный подъемам и падениям империй и цивилизаций. Даже «христианский» Рим не был спасен от принесенного варварами хаоса и разрушения. Августин никогда не уравнивал интересы Царства Божия и Римской империи. Конечно, правительство могло играть позитивную роль, сохраняя мир и свободу. Но напавшие на Империю варвары не были непременно врагами Града Божия. Теперь перед Церковью лежала новая задача – обратить ко Христу своих новых варварских правителей. В своей книге Августин переходит от критики языческих религии и философии к оценке правительства и общества. В самом названии «О Граде Божиим» содержится скрытая полемика с платоновской «Республикой». Подлинная цель жизни человека, пишет Августин, находится за границами этого мира. Никакое земное государство не может предоставить ему безопасность от внешних нападений и внутренних нестроений. Земное правительство само по себе неплохо, но оно весьма ограничено. Но и Церковь на земле не полностью идентична с Градом Божиим. В ней могут быть волки, так же как вне ее могут быть овцы. Церковь существует для Царства Божия, и лишь Сам Бог знает Своих избранных. Так что смысл истории – не в движении внешних событий, но в скрытой от глаз драме греха и искупления.

Взгляды Августина отличались крайним пессимизмом в отношении человеческой природы; все человечество, по его мнению, является массой осужденных – *massa damnata*; лишь некоторые предназначены Богом ко спасению. Таким образом, блж. Августин проповедовал предопределение праведников, которые одни будут спасены. По справедливости все человечество должно быть послано в ад. Однако Бог по Своему милосердию избирает некое меньшинство душ человеческих для спасения, используя Свое божественное предопределение, предшествующее всем людским заслугам. Жаловаться, что

это несправедливо, – значит отказаться признать всю тяжесть вины за первородный грех Адама и еще большей вины – за личные грехи каждого человека.

Понятно, что при таком пессимистическом взгляде на человека учение о предопределении совершенно необходимо. Если человек настолько испорчен, что он более не имеет свободы воли для делания добра, лишь Божественная благодать может это сделать за него; но благодать дается лишь тем, кого избрал Сам Господь в Своем предопределении. Следовательно, эмпирический тест действия благодати на человека проявляется в постоянном добре его характера до самого конца его жизни, некоем «претерпении до конца», которое и является заранее предопределенным даром Божиим, независимым от заслуг человеческих [7].

Антропологическая проблематика в средневековой философии, погруженная в теологию, вносит понимание человеческой телесности в прямой зависимости от «духа». Августин вводит категории «внутреннего» и «внешнего» применительно к телесной жизни человека: тело находится во внешнем мире, душа – внутри. Введя принцип самодостоверности внутреннего опыта, он перемещает метафизические проблемы из сферы внешней жизни во внутреннюю, превращая формы внутреннего мира в метафизические принципы. Значимыми являются постановка Августином вопроса о взаимодействии мира телесного и мира духовного и определение этого взаимодействия через чувства [8].

Безусловно также и то, что все идеи религиозного философа Августина, опираются на платоновский монизм, который сводится к тому, что все истинно существующее существует духовно в Боге. Эта философия лежит и в основе его учения о человеке, которого Августин описывает как душу, обитающую в теле, утверждая при этом идею о двух уровнях познания [5, с. 284]. Один уровень познания связан с телесными ощущениями, благодаря которым мы осязаем, слышим и таким образом узнаем об изменчивых предметах, соответственно и знания наши непостоянны и нестабильны. Другой уровень познания связан с познаниями души, которая способна постигать неизменные и постоянные объекты, но вместе с тем также изменчива, потому, что человек смертен. Отсюда следует необходимость существования вечного, неизменного Бога – в противном случае никакие вечные идеи невозможны – это одна из немногих оптимистических идей Августина.

В этой области восточное и западное богословие действительно идут радикально различными путями. Ибо, согласно Григорию Назианзину, Григорию Нисскому, Дионисию Ареопагиту (псевдо-Дионисию) и другим восточным Отцам, Бог абсолютно выше всего, что доступно нашему разумению, и «выходит» из Своей неприступности Сам, как личный Бог, а не в силу тварной познаваемости [5, с. 285].

Безусловно, что проблема взаимосвязи духовного и телесного в человеке имеет длительную историю – это история различных мнений и взглядов, часто диаметрально противоположных [9].

Так, для Сократа тело является внешней оболочкой, случайной для сущности человека, у Платона тело – образ души, Аристотель все состояния души связывал с телом, признавая их равнозначность. Августин Блаженный в работе «О величии Души» (глава XIII) постоянно противопоставлял душу и тело, настаивая, что сущность человека проявляется в душе, а не в теле. Основные функции души заключены в мысли, памяти, воле, а взаимодействие духовного и телесного осуществляется через чувства. «Влечения плоти дурны, если они отвращают от служения Богу» – один из концептуальных выводов философа и богослова [10].

Парадигма христианской философии обрекла человечество на века аскетизма, подавление плоти и телесности. На смену Средневековью пришла эпоха Возрождения с ее культом человеческого тела как источника наслаждений во всех социокультурных дискурсах.

ИСТОЧНИКИ И ЛИТЕРАТУРА

1. Античная философия // Википедия [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://ru.wikipedia.org/wiki/Античная_философия. Дата обращения 03.09.2017.
2. Історія філософії: Підручник / Ярошовець В. І., Бичко І. В., Бугров В. А. та ін.; за ред. В. І. Ярошовця. – К.: Вид. ПАРАПАН, 2002. – 774 с.
3. Патрологія / Київська православна богословська академія Української Православної Церкви Київського Патріархату; упор. протоієрей Зинич. – К.: [Видавничий відділ УПЦ Київського Патріархату], 2013. – 639 с.
4. Писарев Л. Очерки из истории христианского вероучения патристического периода. Век мужей апостольских. – Казань, 1915. – Т.1. – С.2.
5. Протоиерей Иоанн Мейендорф. Введение в святоотеческое богословие. – Клин: Фонд Христианская жизнь, 2001. – 447 с.
6. Яблоков И. Н. Основы религиоведения. – М., 1998. – 479 с.
7. Дворкин А. Очерки по истории Вселенской Православной Церкви. – Нижний Новгород: Издательство Братства во имя св. князя Александра Невского, 2005. – 180 с.
8. Шаталов А. Т. Философия здоровья. Проблемное поле человеческой телесности [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://polbu.ru/shatalov_health/ch17_all.html. Дата обращения 01.09.2017.
9. Руднева И. С. Взаимосвязь духовного и телесного в словесных портретах в русской мемуарно-автобиографической литературе второй половины XVIII – первой трети XIX вв. Текст научной статьи по специальности «Литература. литературоведение. Устное народное творчество» // Вестник Брянского государственного университета. – 2012. – №2(1). – 447 с.
10. Гребнев И. В. Концепт взаимосвязи духовности и телесности: Автореф...канд. философ. наук. – Чебоксары, 2009. – 21 с.

МЕДИЧНІ НАУКИ

УДК 616.72-002.77+617.711-002]-07-092

Екатерина Ливенцова (Лиман),
Андрей Бреславец (Киев)

ПОЛОВОЙ ДИМОРФИЗМ РЕВМАТОИДНОГО АРТРИТА

Ревматоидный артрит у женщин отличается более тяжелым течением патологического процесса, причем от пола больных зависит поражение отдельных суставов (у мужчин чаще отмечаются изменения крестцовоподвздошных сочленений, развитие тендовагинитов, внутрисуставных тел Гоффа, а у женщин – проксимальных межфаланговых суставов верхних и нижних конечностей, верхнечелюстных и коленных). Существует половой диморфизм интегральных экстраартикулярных (системных) проявлений ревматоидного артрита, при этом мужчинам свойственно более частое поражение легких и периферической нервной системы, а синдром Шегрена и изменения со стороны центральной нервной системы наблюдаются исключительно в женской группе. У больных ревматоидным артритом изменяются в сыворотке крови показатели костного метаболизма, к тому же имеют место общность и гендерные отличия концентраций остеоассоциированных гормонов и химических элементов у больных с остеопорозом.

Ключевые слова: артрит ревматоидный, течение, мужчины, женщины.

Rheumatoid arthritis in women differs in more severe progression of pathologic process, injury of certain joints depending on patient gender (sacroiliac joint changes, tendovaginitis progression and intra-articular Hoffa's fat pads are found in men more often, whereas in women these injuries refer to proximal digital joints, maxillary and knee joints). There is sexual dimorphism of the integral extra-articular (systemic) manifestations of rheumatoid arthritis, in this case more frequent damage of lungs and peripheral nervous system is attributable to men, and Sjogren's syndrome and central nervous system modifications are observed exclusively in women's group. Metabolic bone serum values change in rheumatoid arthritic patients, furthermore, similarity and gender differences in concentration of osteo-associated hormones and chemical elements in patients with osteoporosis occur.

Keywords: rheumatoid arthritis, progression, men, women.

Женский пол является фактором риска развития ревматоидного артрита (РА) [1, с. 72], который сопровождается определенными гендерными особенностями течения патологического процесса [2, с. 495; 3, с. 172; 3, с. 740] и характеризуются более тяжелым течением болезни у женщин [5, с. 1228]. Половой диморфизм РА проявляется различиями вовлечения в патологический процесс грудинно-ключичных сочленений [6, с. 223], поясничного отдела позвоночника [7, с. 340] и легких [8, с. 168]. Вместе с тем, половой диморфизм течения РА изучен все еще недостаточно, не определена степень гендерного влияния на клинико-рентгено-сонографический характер поражения суставов, развитие остеопороза и экстраартикулярных (системных) проявлений заболевания [1, с. 72; 9, с. 167]. Все выше указанное стало целью и задачами данного исследования.

Материал и методы. Проанализированы результаты обследования 293 больных РА в возрасте от 17 до 79 лет (в среднем $46 \pm 0,7$ лет). Среди этих пациентов было 20% мужчин в возрасте $44 \pm 1,4$ лет и 80% женщин в возрасте $46 \pm 0,8$ лет. Длительность клинической манифестации РА в мужской и женской группах соответственно составила 8 и 10 лет. Серопозитивный вариант заболевания по ревматоидному фактору на момент обследования установлен в $\frac{3}{4}$ наблюдений, по антителам к циклическому цитруллиновому пептиду у 89% от числа больных, общая I степень активности процесса – в 20%, II – в 46%, III – в 34% при

этом показатель активности артрита DAS составил $4,5 \pm 0,10$ о.е. I рентгенологическая стадия – в 9%, II – в 39%, III – в 34%, IV – в 19%. Изменения клапанов сердца обнаружены у 34% больных, увеличение в размерах камер сердца – у 33%, нарушения электрической проводимости сердца – у 31%, диастолическая дисфункция левого желудочка – у 21%, нарушения возбудимости миокарда – у 14%. У 10% от числа наблюдений обнаружен дигитальный артериит, у 4% – синдром Шегрена, у 43% – поражение скелетных мышц, у 14% – лимфоузлов, у 5% – серозных оболочек, у 7% – легких, у 13% – почек, у 31% – печени, у 13% – центральной нервной системы, у 20% – периферической.

Пациентам выполняли рентгенологическое исследование периферических суставов, крестцовоподвздошных сочленений и позвоночника («Multix-Compact-Siemens», Германия), ультразвуковое периферических суставов («Envisor-Philips», Нидерланды) и двухэнергетическую рентгеновскую остеоденситометрию («QDR-4500-Delphi-Hologic», США).

Статистическая обработка полученных результатов исследований проведена с помощью компьютерного вариационного, корреляционного, регрессионного, непараметрического, одно- (ANOVA) и многофакторного (ANOVA/MANOVA) дисперсионного анализа (программы «Microsoft Excel» и «Statistica-Stat-Soft», США). Оценивали медианы, стандартные ее ошибки и отклонения, параметрические коэффициенты корреляции Пирсона и непараметрические Кендалла, критерии регрессии, дисперсии Брауна-Форсайта и Уилкоксона-Рао, различий Стьюдента и Макнемара-Фишера, а также достоверность статистических показателей.

Результаты и их обсуждение. По данным однофакторного дисперсионного анализа Брауна-Форсайта, пол больных не оказывает влияния на серопозитивность РА, степень активности патологического процесса, стадии болезни, распространенность суставного синдрома, индексы Ричи, Лансбури и прогрессирования РА. На момент обследования увеличенные показатели ревматоидного фактора в крови (>14 МЕ/мл) обнаружены у 72% от числа больных мужчин и 76% женщин. Умеренная и высокая степень активности РА установлены достоверно на 10% чаще, а III-IV стадии болезни – на 12%. Таким образом, можно констатировать более тяжелое течение РА у женщин, что подтверждает данные литературы.

Системный остеопороз обнаружен у 43% от числа мужчин и 49% женщин. Метакарпальный индекс Барнетта-Нордина в первой группе составил $0,44 \pm 0,007$ о.е., а во второй – $0,43 \pm 0,004$ о.е., показатели минеральной плотности кости – соответственно – $1,56 \pm 0,178$ SD и $-1,55 \pm 0,089$ SD. По данным многофакторного анализа Уилкоксона-Рао, пол больных РА мало влияет на интегральное состояние в крови остеоссоциированных гормонов и химических элементов, тогда как однофакторный дисперсионный анализ свидетельствует о достоверной зависимости от пола параметров в крови остеокальцина.

У мужчин поражение локтевых и плечевых суставов достоверно сказывается на интегральном состоянии костного метаболизма. В свою очередь, последний у женщин связан с тяжестью изменений со стороны проксимальных межфаланговых сочленений кистей и стоп, наличия тяжелых остеоузур, асептических остеонекрозов, дигитального артериита и остеопороза.

Как свидетельствует анализ ANOVA/MANOVA, пол больных РА оказывает существенное влияние на частоту поражения отдельных суставов (так называемый «артикулярный пейзаж»). Результаты выполненного ANOVA демонстрируют достоверную зависимость от пола больных частоты поражения проксимальных межфаланговых суставов кистей и стоп, коленных и крестцовоподвздошных сочленений. У мужчин достоверно в 2,2 раза чаще развивается ревматоидный сакроилеит, но реже на 85% поражение верхнечелюстных суставов, на 15% – проксимальных межфаланговых суставов верхних конечностей, на 25% – межфаланговых суставов стоп, на 12% – коленных суставов.

Следовательно, можно сделать заключение, что мужской пол относится к факторам риска поражения крестцовоподвздошных суставов, а женский – верхнечелюстных и коленных.

Однофакторный дисперсионный анализ Брауна-Форсайта демонстрирует достоверное влияние пола больных РА на развитие тендовагинитов и внутрисуставных жировых тел Гоффа (у мужчин на 36% чаще определяются тендовагиниты и в 4,6 раза тела Гоффа). Таким образом, мужской пол можно отнести к предикторам возникновения при РА тендовагинитов и интраартикулярных тел Гоффа.

По результатам выполненного анализа Уилкоксона-Рао пол больных РА достоверно влияет на интегральные экстраартикулярные (системные) признаки заболевания. При этом однофакторный дисперсионный анализ показывает зависимость от пола патологии легких (интерстициальный пневмонит, фиброзирующий альвеолит, ревматоидные узлы) и периферической нервной системы (полинейропатия, радикулопатия), а также развитие синдрома Шегрена. У мужчин в 2,8 раза чаще возникает легочная патология и в 2,5 раза изменения со стороны периферической нервной системы. Следовательно, мужской пол больных РА становится фактором риска этих экстраартикулярных признаков болезни.

Выводы. РА у женщин отличается более тяжелым течением патологического процесса, причем от пола больных зависит интегральное поражение суставов («артикулярный пейзаж»): у мужчин чаще отмечается поражение крестцовоподвздошных сочленений, развитие тендовагинитов и внутрисуставных тел Гоффа, а у женщин заболевание характеризуется большей степенью поражения проксимальных межфаланговых суставов верхних и нижних конечностей, верхнечелюстных и коленных суставов. Существует половой диморфизм интегральных экстраартикулярных (системных) проявлений РА, при этом мужчинам свойственно более частое поражение легких и периферической нервной системы, а синдром Шегрена и изменения со стороны центральной нервной системы наблюдается исключительно в женской группе, что отражает дополнительные гендерные особенности течения патологического процесса. Гендерные отличия течения остеопороза требуют соответствующего учета этих особенностей практическими врачами в контексте проводимой диагностики патологического процесса у мужчин и женщин, а также контроля за эффективностью лечебных мероприятий.

ИСТОЧНИКИ И ЛИТЕРАТУРА

1. Shoenfeld Y, Tincani A, Gershwin ME. Sex gender and autoimmunity. *J Autoimmun* 2017;38(2-3):71-3.
2. Barragan-Martinez C, Amaya-Amaya J, Pineda-Tamayo R. Gender differences in Latin-American patients with rheumatoid arthritis. *Gend Med* 2012;9(6):490-510.
3. Kobelt G, Texier-Richard B, Mimoun S. Rheumatoid arthritis and sexuality: a patient survey in France. *BMC Musculoskelet Disord* 2015;13(10):170-4.
4. Stanmore EK, Oldham J, Skelton DA. Fall incidence and outcomes of falls in a prospective study of adults with rheumatoid arthritis. *Arthritis Care Res* 2016;65(5):737-44.
5. Camacho EM, Verstappen SM, Symmons DP. Association between socioeconomic status, learned helplessness, and disease outcome in patients with inflammatory polyarthritis. *Arthritis Care Res* 2012;64(8):1225-32.
6. Rodriguez-Henriquez P, Solano C, Peia A. Sternoclavicular joint involvement in rheumatoid arthritis: Clinical and ultrasound findings of a neglected joint. *Arthritis Care Res* 2013;17(1):221-4.
7. Makino T, Kaito T, Fujiwara H, Yonenobu K. Lumbar scoliosis in rheumatoid arthritis: epidemiological research with a DXA cohort. *Spine* 2015;38(6):339-43.
8. Zohal MA, Yazdi Z, Ghaemi AP, Abbasi M. Small airways involvement in patients with rheumatoid arthritis. *Glob J Health Sci* 2017;5(2):166-70.
9. Eriksson JK, Neovius M, Ernestam S. Incidence of rheumatoid arthritis in Sweden – a nationwide population-based assessment of incidence, its determinants, and treatment penetration. *Arthritis Care Res* 2012;19(12):167-9.

ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ КЛІНІЧНОЇ ЛАБОРАТОРНОЇ ДІАГНОСТИКИ

У даній статті висвітлені питання щодо удосконалення та реформування системи клінічної лабораторної служби в Україні.

Ключові слова: клінічна лабораторна діагностика.

Клінічна лабораторна діагностика – високотехнологічна галузь медицини, яка потребує особливих підходів. Клінічна лабораторна діагностика є однією з найважливіших складових системи охорони здоров'я, яка забезпечує надання діагностичної допомоги пацієнтам при оцінюванні стану здоров'я, діагностиці захворювань, моніторингу результатів лікування, подальшому прогнозі перебігу хвороби, що має загальнодержавне значення щодо збереження та покращення здоров'я населення, а також зменшення захворюваності та смертності. Основним завданням клінічної лабораторної діагностики є отримання даних про стан здоров'я окремо взятого пацієнта, виділеної групи або населення регіону в цілому. [2, с. 4]

У практиці медичних лабораторій широко використовуються такі методи, як спектрофотометрія, нефелометрія, турбідиметрія, флуориметрія, поляриметрія, радіоімунний, імуноферментний, флуоресцентний, хемілюмінесцентний аналізи та ін. Сучасні біохімічні аналізатори можуть виконувати до 1000 досліджень в годину. Високочутливі методи лабораторної діагностики при ряду захворювань навіть перевершують по інформативності інструментальні методи і входять в перелік стандартних досліджень, необхідних для верифікації діагнозу. [1, с. 11]

Важливим розділом лабораторної медицини є лікарський моніторинг. Інтенсивно розвиваються нові розділи лабораторної медицини – протеоміка і геноміка, виявлення маркерів пухлин. Високою чутливістю характеризуються молекулярно-генетичні методики. Ці методи знаходять широке застосування в моніторингу, в ранньому доклінічному виявленні рецидивів і контролі ефективності терапії злоякісних новоутворень.

В даний час лабораторна медицина шляхом впровадження досягнень фундаментальних досліджень і інформаційних технологій багато в чому прискорює розвиток клінічної медицини.

Незважаючи на те, що у всьому світі відзначається розвиток клінічної лабораторної діагностики, актуальними завданнями організації служби клінічної лабораторної діагностики є вдосконалення форм і методів підвищення якості лабораторних досліджень на основі впровадження нової лабораторної техніки, технологій, заміна трудомістких ручних методів автоматизованими, які виконуються на біохімічних, гематологічних, імунологічних, коагулологічних, бактеріологічних та інших типах аналізаторів, застосування передових комп'ютерних технологій. В цьому зацікавлені не тільки лікарі-лаборанти, але й інші фахівці.

Сьогодні клінічна лабораторна діагностика системи охорони здоров'я України потребує суттєвого удосконалення і реформування:

1. Прийняття сучасних нормативно-правових актів, які б регламентували діяльність лабораторної служби на всіх етапах роботи.
2. Вивчення світового досвіду євроспільноти в управлінні галуззю клінічної лабораторної діагностики.
3. Завершення паспортизації лабораторної служби кожної області України.
4. Переоснащення клініко-діагностичних лабораторій, підвищення її діагностичної ефективності з урахуванням максимально можливих економічних витрат.

5. Практична підготовка та удосконалення фахівців, підвищення освіченості лікарів клінічних спеціальностей в галузі лабораторної діагностики, інтеграція лабораторної діагностики з іншими медичними дисциплінами; вивчення європейських вимог до фахівців лабораторної медицини.

6. Вдосконалення методів клінічної лабораторної діагностики, підвищення якості лабораторних досліджень шляхом впровадження сучасної лабораторної техніки та технологій.

7. Заміна трудомістких ручних методів автоматизованими, виконуваними на різних типах аналізаторів.

8. Удосконалення преаналітичного етапу лабораторних досліджень та сприяння використання систем закритого типу для забору біологічних матеріалів.

9. Інформатизація та комп'ютеризація технологій лабораторної діагностики.

10. Впровадження протоколів лікування та стандартів діагностики.

11. Удосконалення системи управління якістю лабораторних клінічних досліджень.

12. Використання методології комплексного обстеження на базі інтегрованого лабораторного аналізу.

13. Спеціалізація лабораторних досліджень.

14. Створення бази даних, архіву, впровадження сучасних форм звітності.

15. Впровадження високопродуктивних модульних систем при біохімічних, імунохімічних, гематологічних дослідженнях, що підвищить аналітичні характеристики лабораторних методів. [1, с. 15]

Одним із принципових шляхів реформування структури лабораторної служби України повинна стати її централізація. Світова практика показала, що створення єдиної системи клінічно-діагностичних лабораторій починаючи від районних і закінчуючи національними, оснащення крупних національних лабораторій могутніми, повністю автоматизованими аналітичними комплексами, які можуть здійснювати повний цикл таких досліджень, і передача всіх планових не ургентних аналізів в такі лабораторії приводять не тільки до підвищення якості отриманих результатів і надійності їх зберігання, але і до отримання значного економічного ефект. [1, с. 16]

Оптимізація матеріально-технічних і кадрових ресурсів лабораторної служби, забезпечення гарантованого фінансування лабораторних витрат, поліпшення умов праці і техніки безпеки при роботі в клініко-діагностичних лабораторіях створять умови для мотивації співробітників лабораторій та підвищенню їх професійного рівня.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Електронний посібник до вивчення курсу «Основи загальної клінічної лабораторної діагностики» / Т.М.Шевченко, П.М. Полушкін. – Д.: ДНУ, 2016. – 138 с.

2. Залюбовская О.И., Литвинова О.Н., Киреев И.В., Зленко В.В., Карабут Л.В. Клиническая лабораторная диагностика: курс лекций. – Харьков: Изд-во НфаУ. 2008. – 175 с.

УДК 618.52-08:616.718.19

*Елена Ольшевская, Василий Ольшевский
(Краматорск)*

ТАКТИКА ВЕДЕНИЯ РОДОВ У ЖЕНЩИН С КЛИНИЧЕСКИ УЗКИМ ТАЗОМ

Освещены вопросы диагностики клинически узкого таза, тактики ведения родов и родоразрешения женщин с клинически узким тазом.

Ключевые слова: *клинически узкий таз, диагностика, тактика ведения родов, способы родоразрешения.*

Questions of diagnosis clinically narrow pelvis, tactics of management labor and ways of labor women with clinically narrow pelvis lighted.

Key words: *clinically narrow pelvis, diagnosis, tactics of management labor, ways of labor.*

Клинически узким тазом называют все случаи функционального несоответствия между головкой плода и тазом матери независимо от их размеров. Этот диагноз выставляется только в родах [1, с. 25].

Диагностика клинически узкого таза возможна при раскрытии шейки матки более 8 см, отсутствии плодного пузыря, нормальной сократительной деятельности матки.

Диагностическими признаками клинически узкого таза являются отсутствие поступательного движения головки плода при полном раскрытии шейки матки и активной родовой деятельности, симптом Вастена вровень или положительный, появление потуг при высоком расположении головки плода, отек шейки матки с возможным распространением на влагалище и наружные половые органы, недостаточное прилегание шейки матки к предлежащей головке плода, высокое расположение контракционного кольца [1, с. 26]; а также – конфигурация головки плода третьей степени в сочетании с приостановлением раскрытия шейки матки, конфигурация головки третьей степени и отсутствие опускания головки плода при активной родовой деятельности [3, с. 22].

При наличии двух или более признаков выставляется диагноз клинически узкого таза. Акушерская тактика в такой ситуации – немедленное родоразрешение путем операции кесарева сечения [4, с. 17].

При наличии факторов риска возникновения клинически узкого таза (к которым относятся крупный плод, переносимая беременность), особое внимание в родах уделяется ведению партограммы. На партограмме отмечают следующие критерии. Раскрытие шейки матки в латентной фазе первого периода родов – до трех сантиметров. Максимально допустимая длительность латентной фазы – восемь часов; частота схваток – две схватки за десять минут длительностью 20-25 секунд. Если через восемь часов родовой деятельности раскрытие шейки матки отмечается менее трех сантиметров, и шейка матки «зрелая» (6 и более баллов по шкале Бишопа) – ставится диагноз «замедленная латентная фаза родов» [2, с. 63]. Тактика ведения родов в таком случае – амниотомия, родоактивация внутривенным капельным введением окситоцина или простагландина Е2. Через четыре часа проводится внутреннее акушерское исследование. При отсутствии перехода в активную фазу родов через восемь часов родоактивации окситоцином, показано родоразрешение путем операции кесарева сечения [2, с. 65].

Отражая динамику родов, далее на партограмме отмечают раскрытие шейки матки в активной фазе (от трех до десяти сантиметров). Максимально допустимая длительность активной фазы у первородящих – 11 часов; минимально допустимая скорость раскрытия шейки матки – 1 сантиметр в час. Адекватная частота схваток в активной фазе первого периода родов – 3-5 схваток за 10 минут, длительностью 40-50 секунд [2, с. 8]. Если скорость раскрытия шейки матки менее одного сантиметра в час, – график раскрытия шейки матки на

партограмме будет находиться справа от линии бдительности (линии тревоги, линии внимания), что сопровождается количеством схваток менее трех, длительностью 40 секунд. Такая «продолговатая активная фаза» родов характеризует слабость родовой деятельности.

Диагноз «аномалия родовой деятельности» устанавливается после динамического наблюдения за роженицей на протяжении восьми часов в латентной фазе и четырех часов в активной фазе первого периода родов и выявлении несоответствия раскрытия шейки матки и продвижения предлежащей части плода, отражаемое на партограмме. Скорость раскрытия шейки матки менее одного сантиметра в час сопровождается отклонением графика раскрытия шейки матки вправо за линию бдительности, что при наличии целого плодного пузыря является абсолютным показанием к проведению амниотомии [3, с. 25]. Тактика в данной акушерской ситуации – амниотомия и последующее наблюдение в течении двух часов при активном поведении роженицы, с последующей родоактивацией внутривенным капельным введением окситоцина или простагландина E₂. При отсутствии эффекта от медикаментозной коррекции показано родоразрешение путем операции кесарева сечения [2, с. 66].

При повторной остановке раскрытия шейки матки и остановке опускания предлежащей части при развитии активной родовой деятельности, ставится диагноз «Диспропорция головки плода и таза матери», а при открытии шейки матки на восемь сантиметров и более – диагноз «клинически узкий таз» [1, с. 28]. Завершение родов при такой акушерской ситуации производится путем операции кесарева сечения [2, с. 67].

Необходимо учитывать, что продвижение головки плода может не происходить, пока шейка матки не раскроется до семи – восьми сантиметров. Следующий – второй период родов, состоит из двух фаз – ранней, характеризующейся раскрытием шейки матки до 10 сантиметров, головка плода находится в полости таза, нет позывов к потугам, и поздней (собственно потужная) – головка плода на тазовом дне, у роженицы отмечаются активные потуги [3, с. 29]. Учитывая, что допустимая длительность второго периода родов у первородящей составляет два часа, у повторнородящей – один час, в ранней фазе второго периода нельзя заставлять роженицу тужиться, т.к. это приводит к нарушению процесса внутреннего поворота головки плода, травмированию родовых путей и головки, нарушению состояния плода [2, с. 68; 3, с. 29]. При увеличении длительности ранней фазы второго периода родов более двух часов у первородящей и одного часа у повторнородящей, ставится диагноз «Длительный период изгнания». В таком случае необходима родоактивация внутривенным капельным введением окситоцина, вакуум экстракция плода или наложение выходных акушерских щипцов [2, с. 68].

ИСТОЧНИКИ И ЛИТЕРАТУРА

1. Клинический протокол "Клінічно вузький таз" // Наказ № 782 "Про затвердження клінічних протоколів з акушерської та гінекологічної допомоги". – Київ, 2005. – С. 26-28.
2. Клинический протокол "Аномалії пологової діяльності" // Наказ № 676 "Про затвердження клінічних протоколів з акушерської та гінекологічної допомоги". – Київ, 2004. – С. 61-69.
3. Клинический протокол "Нормальні пологи" // Наказ № 624 "Про внесення змін до наказу МОЗ України від 15.12.2003р. № 582 "Про затвердження клінічних протоколів з акушерської та гінекологічної допомоги", наказу МОЗ від 31.12.2004 р. № 676 "Про затвердження клінічних протоколів з акушерської та гінекологічної допомоги". – Київ, 2008. – С. 3-30.
4. Клинический протокол "Кесарів розтин" // Наказ № 977 "Про затвердження клінічних протоколів з акушерської допомоги". – Київ, 2011. – С. 1- 44.

СІЛЬСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО

УДК 633.11:631.5

Наталія Семець, Юрій Грицевич, Галина Шубала
(Тернопіль)ВПЛИВ ЗМІНИ КЛІМАТУ НА РЕАЛІЗАЦІЮ ПРОДУКТИВНОСТІ ПОТЕНЦІАЛУ
ПШЕНИЦІ ОЗИМОЇ ЗАЛЕЖНО ВІД СТРОКІВ СІВБИ

Стаття присвячена вивченню строків сівби пшениці озимої у зв'язку зі зміною клімату та їх впливу на ріст і розвиток рослин в осінньо-зимовий період, а також на урожайність зерна. У роботі науково обґрунтовано та доведено зміщення строків сівби пшениці озимої до більш пізніших, порівняно з раніше рекомендованими.

Ключові слова: зміна клімату, пшениця озима, строки сівби, урожайність.

The article investigates to sowing of winter wheat due to climate change and their impact on the growth and development of plants during the autumn-winter period, and on it is productivity. In the work proves and scientifically provens of shift sowing of the winter wheat to a late compared to previously recommended.

Key words: climate change, winter wheat, sowing terms, productivity.

У комплексі агротехнологічних заходів, які забезпечують одержання високих і сталих урожаїв пшениці озимої важливе місце займає визначення оптимальних строків сівби [1, с. 91]. І хоча в питаннях оцінки впливу строків сівби на продуктивність пшениці озимої серед дослідників немає єдиної думки, однак науково-дослідними установами НААН та закладами експертизи сортів рослин оптимальні строки в основних ґрунтово-кліматичних зонах визначені. Разом з тим, зміна поколінь сортів, їх біологічних особливостей, родючості ґрунту, а також потепління клімату в цілому на земній кулі і у кожній природно-кліматичній зоні призводить час від часу до перегляду і уточнення цих строків [2, с. 59].

Для з'ясування питання про оптимальні строки сівби пшениці озимої у зоні західного Лісостепу на полях Тернопільської ДСГДС ІКСГП НААН були проведені дослідження з вивчення строків сівби пшениці озимої. Тимчасові дослідження закладались з 1969 року, проте до 1981 року вони мали несистематичний характер і проводились у різні дати.

З метою об'єднання даних, з 1982 року цей дослід проводився шляхом висівання культури кроком у 10 днів, починаючи з 25 серпня. Всього строків сівби у 1981–2000 роках було 4–5, останній висівався 5 жовтня. Починаючи з 2001 року, пшениця озима додатково висівалась 15 жовтня, а з 2007 – 25 жовтня. В той же час, починаючи з 2002 року, строк посіву 25 серпня виключили зі схеми досліджень.

На основі аналізу експериментальних даних встановлено кращі календарні строки сівби пшениці озимої, що забезпечують найвищу врожайність:

Таблиця 1

Врожайність озимої пшениці залежно від строків посіву, т/га

Роки	Строки сівби						
	25.VIII	5.IX	15.IX	25.IX	5.X	15.X	25.X
1982–1987	4,52	4,87	5,85	5,76	5,33	–	–
1988–1997	4,55	4,92	5,30	5,57	5,27	–	–
1998–2005	–	3,97	4,60	4,93	5,03	–	–
2006–2010	–	5,14	5,34	6,11	6,67	6,59	–
2011–2017	–	4,78	5,62	6,00	5,71	5,63	5,23

Якщо у перший період 1982–1987 рр., найвища врожайність спостерігалася з 10 по 30 вересня, то в наступний вона відмічалась на 5 днів пізніше (табл. 1). У 1998–2005 рр. кращими строками був період з 20 вересня по 10 жовтня, у четвертий відрізок часу, який був найтеплішим, у 2006–2010 рр. найвищу продуктивність було відмічено у рослин, висіяних між 1 та 20 жовтня. В останні сім років при більш стійкому характері зими та скороченні весни, оптимальним був період між 20 вересням та 10 жовтням. Тобто, спостерігається тенденція до підвищення врожаю при більш пізніх строках посіву. В першу чергу це пояснюється тривалим і сприятливим осіннім періодом вегетації, та відносно теплими умовами зимівлі.

Аналізуючи дані агрометеопоста Тернопільської державної с/г дослідної станції ІКСГП з 1955 року встановлено факт зміни кліматичних умов в сторону потепління, який проявляється у наступному:

- у збільшенні теплових ресурсів осіннього періоду. Це явище спостерігається із середини 90-х років минулого століття. Так, за період з 15 вересня до припинення вегетації сума ефективних температур вище $+5^{\circ}\text{C}$ раніше становила в середньому 262° , то в період 2000–2010 рр. – 280° , а в 2011–2017 рр. – 312° . Внаслідок цього при тих самих строках посіву рослини входять в зиму більш розвинутими. Якщо раніше при посіві 25-го вересня у 40 % років пшениця озима припиняла вегетацію нерозкущеною, то тепер у рослин цієї дати посіву кущення відмічається практично щорічно.

- у зменшенні глибини стійкого промерзання ґрунту. Слід зауважити, що в зимовий період раніше глибина стійкого промерзання ґрунту становила 40–70 см при сніговому покриві висотою 15–20 см. В разі підвищення максимальної температури повітря до $+5^{\circ}\text{C}$ і вище, відновлення вегетації в зимовий період, навіть при сході снігового покриву спостерігалось не часто і суттєво не впливало на розвиток рослин. В останні роки глибина промерзання ґрунту не перевищувала 15–25 см, а в ряді років промерзання було практично відсутнє. Кількість днів з максимальною температурою повітря вище $+5^{\circ}\text{C}$ в грудні-лютому зросла з 9 до 21 дня. Це приводить до неодноразового відновлення вегетації помірної інтенсивності, яке негативно впливає на сильно розкущені рослини.

- дата стійкого відновлення вегетації раніше була 17 березня, а тепер відмічається на 2–3 тижні раніше. В результаті цього тривалість весняного кущення зростає з 38 до 47 днів. Посіви ранніх оптимальних строків на момент фази “вихід в трубку”, як правило, переростають, спостерігається значне відмирання бокових пагонів, що негативно позначається на продуктивності.

- довготривале підвищення температури в осінній період сприяє розвитку грибкових хвороб і зараженню рослин вірусними хворобами. Переносниками вірусних хвороб є імаго та личинки кількох видів попелиць, цикадки, розмноженню яких сприяє довга тепла суха осінь. Літ їх припадає на другу половину вересня, коли з’являються сходи пшениці озимої ранніх оптимальних строків посіву.

Оптимальними строками сівби пшениці озимої вважаються такі, коли сумарна дія несприятливих агрометеорологічних факторів на продуктивність культури найменша. Для ранніх і пізніх строків існують різні чинники зниження врожайності.

При посіві до 20–25 вересня є декілька факторів, які можуть знижувати продуктивність посівів пшениці озимої. Сорти із коротким періодом яровизації встигають завершити цей процес до припинення вегетації, внаслідок чого у рослин відмічається процес старіння тканин. При сухій сонячній погоді, можливе ушкодження рослин приховано-стебловими (злаковими мухами) та ґрунтовими шкідниками, а також за таких умов, можливе ушкодження вірусними хворобами, такими як вірус жовтої карликовості, переносниками якого є злакова попелиця. Якщо погода дощова, тоді в умовах підвищеної температури та відносної вологості повітря, зростає ймовірність зараження рослин грибковими хворобами. В умовах дефіциту вологи в ґрунті та високої температури повітря вдень, можливе засихання первинних корінців, які з’являються із насінини. В окремі зимові періоди, коли

спостерігається глибокий (більше 30 см) сніговий покрив, тривалість залягання якого сягає 100–110 днів і більше, в умовах відсутності фотосинтезу, спостерігаються підвищені витрати запасних поживних речовин в рослині, що є наслідком дихальних процесів, які проходять і при температурах близьких до 0°C. Процес дихання проходить більш інтенсивно на розкущених, особливо перерослих рослинах. Вони, в першу чергу, можуть уражуватись такою хворобою як снігова пліснява, що спостерігалось у зиму 1995 та 1996 рр. Усі ці чинники практично відсутні при сівбі пшениці озимої після 20–25 вересня.

Для пізніх (після 5 жовтня) посівах існує три основних фактори зниження продуктивності пшениці озимої. По-перше, пізні посіви кущаться лише навесні і цей період нетривалий, внаслідок чого утворюється менша кількість стебел і, як наслідок, менша кількість продуктивних стебел. По-друге, в умовах пізньої весни, швидкого наростання температур та відсутності опадів можливе пересихання верхнього 5-ти сантиметрового шару ґрунту і пошкодження вторинної кореневої системи, що спостерігалось у 2013 році. По-третє, висока температура у період весняного кущення (15–18°C і вище) на III-IV етапі органогенезу негативно впливає на процес диференціації колоскових горбиків. Внаслідок цього формується менша кількість колосків у колосі, що знижує його озерненість.

Глобальне потепління на планеті вносить елементи нестабільності у ведення сільського господарства, і тільки чітке дотримання усіх складових сучасних технологій вирощування сільськогосподарських культур може зменшити дію негативних факторів, викликаних зміною клімату.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Уліч Л. І., Корхова М. М., Котишна О. А. Урожайність нових сортів пшениці озимої (*Triticum aestivum* L.) залежно від строків сівби. *Сортовивчення та охорона прав на сорти рослин*. К., 2009. № 1 (9). С. 91–95.
2. Корхова М. М. Оптимальні строки сівби пшениці озимої в умовах зміни клімату в південному степу України. *Вісник Уманського національного Університету садівництва*. 2014. №2. С. 59–62.

Володимир Фурзіков
(Бердичів)

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА В УКРАЇНІ

Дана стаття може привернути увагу та бути корисною для викладачів та майстрів виробничого навчання. В ній висвітлено можливі шляхи вирішення проблем сільськогосподарського виробництва.

Ключові слова: проблеми, перспективи, економіка, аграрний бізнес, фермерство.

This article can attract attention and be useful to the teachers and masters of productive studies. The possible ways of decision of problems of agricultural production are reflected in her.

Keywords: problems, prospects, economy, agrarian business, farming.

Україна – це країна з потужним агропромисловим потенціалом та величезними перспективами розвитку сільського господарства. Вона володіє сприятливими кліматичними умовами і якісними земельними ресурсами, наявність яких свідчить про можливість ефективного розвитку сільськогосподарського виробництва.

Аграрний сектор є важливою стратегічною галуззю української національної економіки, яка забезпечує продовольчу безпеку та продовольчу незалежність нашої держави, дає

значній частині сільського населення робочі місця. Він формує 16-17% валового внутрішнього продукту. Але економічні можливості аграрного сектора України використовуються не повністю. Аграрний сектор забезпечує близько 60% фонду споживання населення, займає друге місце серед секторів економіки у товарній структурі експорту і залишається практично єдиною галуззю, яка багато років поспіль забезпечує позитивне зовнішньоторговельне сальдо. Основним нормативно-правовим документом, який виражає державну підтримку аграрного сектору сьогодні є Закон України «Про державну підтримку сільського господарства України» від 24.06.2004р. [3].

Незважаючи на певні досягнення в розвитку аграрної сфери, в Україні ще багато питань чекають на вирішення. Для того щоб сільське господарство в нашій країні розвивалося і процвітало потрібні суттєві зміни у цінovій політиці. Сільському господарству потрібні стабільні ціни, орієнтуючись на які фермери могли б визначати оптимальний обсяг виробництва продукції. Ціновий механізм повинен стати головною ланкою постреформованого аграрного виробництва.

Важливу роль відіграє утворення у сільському господарстві кластерів. Кластерні локальні мережі територіально-виробничих систем є джерелами і факторами забезпечення високого рівня та якості життя населення, економічного зростання й сталого розвитку території. У центральних, південних і східних областях України формуються зерново-олійні кластери, які мають високу ефективність [2].

Щодо земельних відносин, в Україні ще не в повній мірі вирішені питання щодо формування ринку землі:

- не визначено місце землі в системі економічного обігу;
- не створено належних умов для реалізації громадянами права власності на землю;
- потребує удосконалення інфраструктура ринку землі.

Необхідно звернути увагу на розвиток фермерських господарств. Держава повинна запровадити заходи, які б сприяли збільшенню кількості такого виду господарств, адже за даними статистики, в Україні спостерігається тенденція до зменшення кількості фермерств. Найважливішою проблемою у створенні фермерських господарств є відсутність стартового капіталу, на основі якого можна було б побудувати ефективно функціонуюче виробництво. Цю проблему можна усунути шляхом надання підприємцям вигідних кредитів. Потрібно забезпечити гарантії збуту всієї виготовленої сільськогосподарської продукції за вигідними цінами; створити умови за яких фермерські господарства матимуть можливість змінювати свою технічну базу на сучаснішу [4].

Сьогодні фінансово-економічна підтримка аграрного сектора здійснюється переважно через комплекс програм, кожна з яких має на меті підвищення ефективності виробництва та дохідності товаровиробника. При цьому, через брак коштів Державного бюджету України, ця підтримка на 80 % здійснюється за рахунок сприятливої податкової політики, що є непрямою формою субсидіювання галузі.

Відомо, що сільське господарство є специфічною галуззю економіки. Це проявляється в тому, що, на відміну від багатьох інших галузей економіки, результати його діяльності значно залежать від природно-кліматичних умов. Тому одним із важливих напрямків розвитку сільськогосподарського виробництва є зменшення ризиків від природно-кліматичних умов та забезпечення подальшого розвитку аграрного сектора шляхом удосконалення системи захисту господарств [7].

Значним бар'єром для успішного розвитку і функціонування аграрного сектору в Україні є недосконалість нормативно-правових актів щодо аграрної політики держави. Тому їх необхідно переглянути і сформувати правову базу, яка б захищала інтереси виробників сільськогосподарської продукції. Особливістю функціонування організаційно-правового механізму підтримки розвитку аграрного сектора сьогодні в Україні є те, що, з одного боку, відсутнє в повному обсязі фінансове забезпечення законів, що приймаються, а з іншого –

невиконання вже прийнятих законів та інших нормативно-правових актів, тобто низька виконавча дисципліна в державних органах влади [4].

Значну роль повинна відігравати інноваційна діяльність. Пріоритетним напрямом інноваційної діяльності в аграрному секторі є впровадження найбільш перспективних агротехнологій і на цій основі підвищення продуктивності виробництва з метою зниження витрат на одиницю продукції та зміцнення її конкурентоспроможності на внутрішньому і світовому ринках.

Серед напрямків інноваційного розвитку аграрного сектора слід визначити такі:

- 1) створення та впровадження у виробництво високопродуктивних сортів і гібридів сільськогосподарських культур, нових порід тварин і птиці;
- 2) стимулювання агроекологічної діяльності, зокрема розвитку альтернативного органічного агровиробництва;
- 3) формування високоосвічених професійних кадрів [4].

Отже, незважаючи на проблеми, які притаманні сучасному етапу розвитку сільськогосподарського виробництва, Україна повинна розвивати виробничі потужності сільського господарства, щоб у найближчі декілька років наша сільськогосподарська продукція могла вийти на світовий ринок і конкурувати з продукцією інших розвинутих країн світу.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Господарський кодекс України: від 16.01.2003р. №436-VI за станом на 27 лютого 2008р. // Звід кодексів України: / ВРУ. – Офіц. Видання. – К.: Парламентське видавництво, 2009. – Т. 1. – С. 3-153.
2. Крисанов Д. Кластеризація економічної діяльності та обслуговування як інструмент сталого розвитку сільських територій / Д. Крисанов, Л. Удова // Економіка України. – 2009. – №11. – С. 3-13.
3. Лузан Ю. Я. Напрями розвитку сільськогосподарського виробництва і соціальної сфери села / Лузан Ю. Я. // Економіка АПК. – 2009. – №7. – С. 3-12.
4. Саблук П. Т. Аграрна реформа в Україні (здобутки, проблеми і шляхи їх вирішення) / П. Т. Саблук, В. Я. Месель-Веселяк, М. М. Федоров // Економіка АПК. – 2009. – №12. – С. 3-13.
5. Управління інноваційною системою аграрного підприємства / Сіренко Н. М. // Економіка АПК. – 2009. – №9. – С. 43-46.
6. Сус Т. Й. Інвестиційна політика в сільському господарстві регіону / Сус Т. Й. // Науковий вісник БДФА: зб. праць. – Чернівці, 2008. – Вип. 4. – С. 518-523.
7. Недбаєва С. М. Державне регулювання страхуванням сільськогосподарських ризиків / Недбаєва С. М. // Інвестиції: практика та досвід. – 2009. – №24. – С. 88-91.
8. Офіційний сайт Держкомстату України. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua.

ВЕТЕРИНАРНІ НАУКИ

УДК 619:615.324:638.54

Володимир Шаганенко, Раїса Підборська, Наталія Козій
(Біла Церква)

ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ГОМЕОПАТИЧНОГО ПРЕПАРАТУ «ТЕРАНКРОН» У ВЕТЕРИНАРНІЙ МЕДИЦИНІ

Хірургічна патологія є причиною до 50 % усіх випадків звернень власників тварин за допомогою до ветеринарного лікаря [5, с. 340]. Саме тому, розробка та пошук нових ранозагоюючих та протизапальних препаратів у ветеринарії є одним із ключових елементів прогресу в лікуванні хвороб запального генезу [4, с. 69]. У статті представлений короткий огляд сфери застосування ветеринарного гомеопатичного препарату "Теранекрон" від Richterpharma, який нещодавно з'явився на ринку України.

Ключові слова: *Tarantula cubensis*, гомеопатія, епітелізація ран, Теранекрон.

Similia similibus curentur – подібне лікують подібним. Цей принцип був представлений німецьким лікарем Самуелем Ганеманом у 1796 році і є фундаментом гомеопатії. Гомеопатичні засоби, здатні викликати ті ж симптоми у здоровому організмі, тканинах і клітинах, що й збудники захворювання, однак мають різні механізми виникнення. Це дає змогу організму виробляти біохімічні реакції захисту спрямовані на усунення симптомів і захисту клітин та тканин від збудників захворювання.

"Теранекрон" – це гомеопатичний препарат, що виробляється австрійською фірмою Richterpharma з павука *Tarantula cubensis*, відповідно до правил Німецької Гомеопатичної Фармакопеї (рис. 1).

Результати досліджень австрійських та інших зарубіжних вчених [1, с. 90; 2, с. 22; 3, с. 199] вказують, що "Теранекрон" є ефективним при лікуванні хвороб, пов'язаних з місцевими запальними процесами, які супроводжується некрозом і набряком. Він володіє демаркаційними властивостями, відокремлюючи здорову і аномальну тканини, прискорює відмирання нежиттєздатних тканин та посилює процеси регенерації та епітелізації ран. "Теранекрон" є безпечним і нетоксичним препаратом та може бути використаним у терапевтичних схемах для великої рогатої худоби, коней,

овець, кіз, свиней, собак і навіть кішок.

Виробник Richterpharma рекомендує застосовувати "Теранекрон" при лікуванні гнійно-некротичних захворювань кінцівок, гнійних ендометритів, затримки посліду в корів та іншої акушерсько-гінекологічної запальної етіології, у комплексі з антибіотиками.

У дрібних тварин, окрім лікування гнійно-некротичних процесів, зоною застосування є лікування онкологічних захворювань. Зокрема, "Теранекрон" рекомендовано використовувати з 14 днів до оперативного видалення пухлин та повторно за добу до хірургічної операції, що дає змогу демаркувати тканину пухлин від здорових та полегшити хірургічні маніпуляції.

Застосування препарату в післяопераційний період знижує рівень метастазів, ускладнень післяопераційного лікування [2, с. 22-23] та прискорює епітелізацію ран.

Рис. 1. Препарат "Теранекрон"

Так, за даними отриманими індійськими дослідниками [3, с. 199], використання препарату "Теранекрон" великій рогатій худобі за експериментальних ран шкіри сприяє загоєнню та епітелізації ран так само, як і застосування препаратів пеніциліну контрольній групі тварин (рис. 2, 3.). Однак, перевагою теранекрону є відсутність каренції препарату в м'ясі й молоці, на відміну від пеніциліну, та безпечність отриманої продукції для споживачів.

Застосування теранекрону великій рогатій худобі сприяє прискоренню процесів епітелізації та їх нормалізації, зокрема, при папіломатозних ураженнях шкіри. Так вже через 2-3 тижні застосування "Теранекрону" папіломи на шкірі зникають.

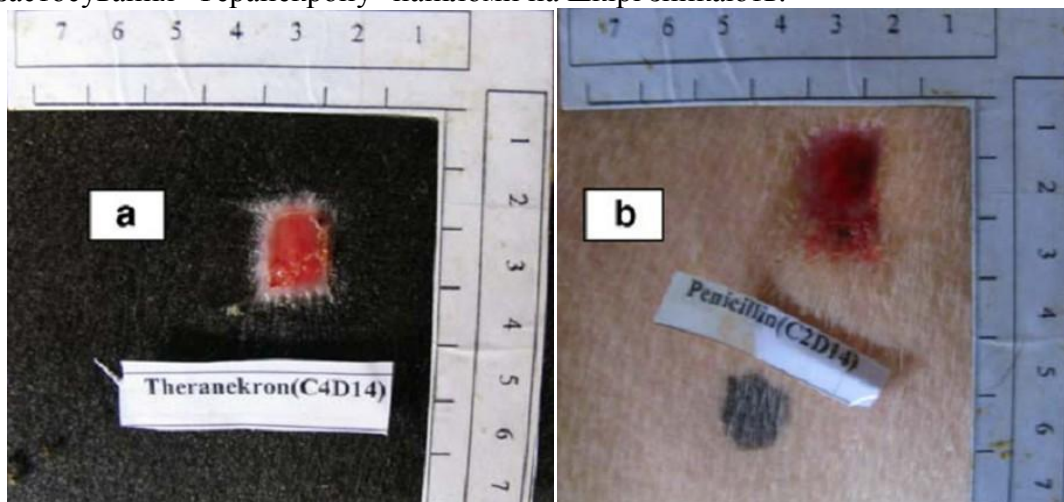

Рис. 2, 3. Стан епітелізації експериментальних ран шкіри у ВРХ на 14 добу лікування (група А – теранекрон, Б – пеніцилін)

Рекомендовані дози "Теранекрону" для тварин становлять: коні та велика рогата худоба – 5-10 мл, вівці, кози – 3-5, свині – 3-6, собаки та кішки 0,2-3,0 мл, відповідно.

Висновок. Демаркаційні, регенеративні і протизапальні ефекти "Теранекрону", а також його нетоксичність та безпечність роблять препарат досить ефективною альтернативою традиційної терапії у ветеринарній практиці й дає можливість комбінувати його з будь-якими препаратами інших терапевтичних груп.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Efficacy of Utforte and Theranekron on retained placenta in cows / K. Gurubulak, S. Yildiz, E. Beytut et al. // The Indian Veterinary Journal. – Dec. 2010. – № 7. – P. 89–91.
2. Gultiken N. The effect of Tarantula cubensis extract applied in pre and postoperative period of canine mammary tumours / N. Gultiken, M. Rifat Vural // JIVS. – 2007. – Vol. 2. – P. 13–23.
3. Sardari K. Evaluation of wound contraction and epithelialization after subcutaneous administration of Theranekron® in cows / K. Sardari, E. Kakhki, M. Mohri // Comparative Clinical Pathology. – Aug, 2007. – Vol. 16. – P 197–200.
4. Підборська Р.В. Озонотерапія – безпечна альтернатива антибіотикотерапії / Р.В. Підборська, В.С. Шаганенко // Науковий вісник ветеринарної медицини. – 2016. – № 2. – С. 69–74.
5. Шаганенко В.С. Патогенетична роль оксиду азоту в умовах запально-репаративного процесу при переломах трубчастих кісток у собак та його корекція Імуном-депо / В.С. Шаганенко, М.В. Рубленко // Біологія тварин. – 2011. – Т. 13, № 1–2. – С. 340–346.

ТЕХНІЧНІ НАУКИ. ТРАНСПОРТ

УДК 664.165

*Надія Зубар, Антоніна Ратушенко, Аліна Волкова
(Київ)*

ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ЛАКТИТОЛУ У ВИРОБНИЦТВІ ДЕСЕРТНОЇ ПРОДУКЦІЇ ОЗДОРОВЧОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

У роботі досліджено технологію та рецептури десертів, у яких замінювався цукор на фруктозно-лактитольну суміш: крем лимонний, мус із апельсинів та пудинг сирний із ківі. Встановлено, що розроблені десерти володіють високою органолептичною якістю та мають низький вміст цукру, знижену енергетичну цінність.

Ключові слова: цукровий діабет, цукрозамінники, лактитол, десерти.

The paper investigates the technology and recipes of desserts in which sugar is replaced by a fructose-lactitol mixture: lemon cream, orange mousse and cheese pudding from kiwi. It is established that developed desserts have high organoleptic quality and have low sugar content and reduced energy value.

Key words: diabetes mellitus, sweeteners, lactitol, desserts.

За останні роки у світі різко підвищилося число захворювання на цукровий діабет та ожиріння – захворювання, пов'язані із порушенням обміну цукру в організмі людини. Потреба у дієтичному харчуванні із ростом захворювань на цукровий діабет в останні роки стимулює до активного пошуку та впровадження нових рецептур як продуктів харчування промислового виробництва, так і продукції ресторанного господарства.

Солодкі страви та кондитерські вироби, що містять значну кількість цукру, найчастіше потрапляють у категорію заборонених, хоча саме від них людина отримує найбільше задоволення при харчуванні. Тому розробка рецептур десертів із цукрозамінниками із високими органолептичними показниками і зниженою енергетичною цінністю повинна стати одним із завдань розвитку технології десертів.

Аналіз літературних джерел свідчить про існування широкого асортименту речовин із солодким смаком, які вносять до складу харчових продуктів. Ці речовини мають різні ступені солодкості та відповідно їх використання обмежене у тих стравах та виробках, заміна цукру на підсолоджувач призведе до зміни структурних властивостей готового виробу. З цього можна зробити висновок, що визначення тієї чи іншої речовини, на яку можна замінити цукор у тій чи іншій рецептурі вимагає ґрунтовних досліджень.

Замінники цукру – підсолоджувачі, мають приємний солодкий смак, наближений до цукру і використовуються для підсолоджування харчових продуктів і напоїв. На відміну від цукру, цукрозамінники не впливають (або незначно впливають) на вуглеводний обмін та рівень цукру в крові. Всі цукрозамінники діляться на дві групи – натуральні і штучні.

Натуральні цукрозамінники – речовини, виділені з природного сировини або отримані штучно, але зустрічаються в природі. Найбільш часто вживаються фруктоза, ксиліт, сорбіт, стевіозид. Всі натуральні цукрозамінники – калорійні і можуть впливати на рівень глюкози в крові, але натуральні цукрозамінники засвоюються організмом набагато повільніше, ніж цукор і при помірному споживанні не призводять до вираженої гіперглікемії.

Натуральні цукрозамінники широко використовуються при виробництві спеціальних продуктів харчування для діабетиків. Науковцями Київського національного торговельно-економічного університету розроблено рецептури та технології приготування десертів із

екстрактом стевії (киселі, муси, самбуки, вершки збиті та інші) та з каррагінаном і екстрактом стевії (желе, мус, самбуки, креми) [1].

Штучні (хімічні) підсолоджувачі – речовини, отримані штучно. Найбільш відомі такі замінники цукру аспартам, ацесульфам К, сахарин, цикламат.

Штучні цукрозамінники не мають енергетичної цінності, повністю виводяться з організму, не впливають на рівень глюкози в крові, в десятки і навіть в сотні разів солодше цукру, тому для підсолоджування продуктів потрібні дуже малі їх дози. Однак, штучні цукрозамінники мають побічний вплив на організм людини.

Мета статті – дослідити перспективи використання лактитолу у виробництві десертної кулінарної продукції оздоровчого призначення.

Для досягнення поставленої мети треба виконати такі задачі: дослідити фізіологічні та технологічні властивості лактитолу; змоделювати технологію

десертів з лактитолом; дослідити їх якість та зробити рекомендації щодо перспектив використання лактитолу у виробництві десертної продукції оздоровчого призначення.

Лактитол виробляє фірма «PURAC» (Нідерланди) під торговою маркою «Лакті». Сировиною є лактоза, з якої лактитол виробляється шляхом каталітичної гідрогенізації. Лактитол є низькокалорійним замінником цукру.

Лактитол – харчова добавка (E966), кристалічний порошок білого кольору, без запаху, має солодкий смак, по інтенсивності від 30% до 40% солодкості сахарози, добре розчиняється в воді.

У харчовій промисловості лактитол використовується як замінник цукру для виробництва низькокалорійних продуктів та продуктів, призначених для хворих на цукровий діабет. У фармацевтиці на основі лактитолу виробляються лікарські таблетовані препарати. Він не провокує виникнення карієсу і входить до складу деяких марок дитячих зубних паст. Крім того, лактитол пригнічує протеолітичні бактерії і збільшує кількість ацидофільних бактерій. Лактитол визнаний безпечним замінником цукру, максимальна добова доза, нешкідлива для людського організму, не описана.

Основна перевага лактитолу в тому, що він не підвищує вміст цукру у крові і його можна використовувати при виробництві десертної кулінарної продукції для хворих на цукровий діабет. До недоліків лактитолу можна віднести невисоку ступінь солодкості. Але цей недолік можна компенсувати сумісним використанням його із фруктозою, яка має значно вищий ступінь солодкості, а також застосовувати підсолоджувачі, наприклад, продукти переробки стевії, що окрім надання яскраво вираженого солодкого смаку, збагатить вироби біологічно активними речовинами та надасть їм профілактичних властивостей. Слід також брати до уваги, що не усі споживачі полюбляють вироби із яскраво вираженим солодким смаком.

За умови використання лактитолу як замінника цукру можливі три варіанти введення його до рецептури десертних страв: за солодкістю; за масою; у поєднанні з іншими підсолоджувачами більшої солодкості.

Для розробки рецептур страв, вільних від цукру, контрольними обрали наступні десертні страви: крем лимонний, пудинг з ківі та мус апельсиновий.

Проведені попередні дослідження показали, що при заміні цукру лактитолом за солодкістю маса останнього повинна бути більшою за масу цукру у 2,5-3 рази. Внаслідок таких змін у рецептурі зменшується масова частка желюючої (желатину) та смако-ароматичних (соку та відвару цитрусових) речовин, і у страві погіршується смак та аромат, а також консистенція. Отже, заміна цукру лактитолом за солодкістю неможливий.

При заміні цукру лактитолом за масою солодкість страви різко зменшується. Тому варіант заміни цукру лактитолом за масою неможливий.

Отже, залишається варіант поєднання лактитолу із іншим цукрозамінником. Цим цукрозамінником може бути фруктоза. По-перше, солодкість фруктози вища за солодкість як лактитолу, так і цукру, по-друге, фруктоза володіє желюючими властивостями, що значно

поліпшить консистенцію готової продукції.

Досліди показують, що найвищі органолептичні показники дає поєднання лактитолу і фруктози із співвідношенням 1:1, солодкість суміші при цьому дасть солодкість, рівну солодкості сахарози.

Таким чином, таке співвідношення дає змогу замінити цукор у досліджуваних рецептурах сумішшю лактитолу та фруктози без зміни маси компоненту, який забезпечує солодкий смак виробу, що в свою чергу, забезпечує незмінне співвідношення структуроутворюючих та смако-ароматичних компонентів.

Результати органолептичної оцінки дослідних зразків показали, що дослідні зразки отримали дещо менші, але однаково високі оцінки у порівнянні із контрольними зразками, однак враховуючи функціональне призначення досліджуваних страв, можемо вважати зниження органолептичних показників допустимим.

Найважливішими показниками, які характеризують хімічний склад контрольних та розроблюваних страв, є енергетична цінність та вміст цукрів (табл.1).

Таблиця 1

Енергетична цінність та вміст цукрів у десертах

Назва страви	Вміст у готовій страві, г				Енергетична цінність, ккал
	Сахароза	Глюкоза	Фруктоза	Лактитол	
Крем лимонний, дослід	0,20	0,21	18,60	12,00	269,38
Крем лимонний, контроль	30,20	0,21	0,20	0,00	293,38
Мус із апельсинів, дослід	0,80	0,58	17,54	15,00	117,87
Мус із апельсинів, контроль	32,80	0,58	0,54	0,00	147,87
Пудинг із ківі, дослід	0,17	2,26	8,37	20,00	497,51
Пудинг із ківі, контроль	25,17	2,26	3,37	0,00	530,71

Результати табл. 1 показують, що заміна цукру на фруктозно-лактитольну суміш знижує калорійність крему лимонного на 24 ккал (8,2%), мусу із апельсинів на 30 ккал (20,3%) та пудингу із ківі на 33,2 ккал (6,3 %).

Наступним етапом дослідження була оцінка якості десертів за структурно-механічними показниками: гранична напруга зсуву, піноутворююча здатність, стійкість піни систем та їх густина (щільність).

Граничну напругу визначали за допомогою автоматичного пенетрометра АР-2 , розрахунки проводили за формулою 1:

$$p = \left(\frac{F \cdot g}{b^2} \right) \cdot K \quad (1)$$

F – маса тіла занурення, кг;

g – прискорення вільного падіння, м/с ;

K – коефіцієнт перерахунку на конус 30°, K = 0,214;

b – показання приладу, м.

Піноутворювальну здатність розраховували за формулою 2:

$$ПЗ = \frac{H_p}{H_{п}} \cdot 100\% \quad (2)$$

H_p – висота стовпа розчину, см;

H_п – висота стовпа піни після збивання, см.

Стійкість піни визначали за формулою 3:

$$ПС = \frac{H_{п2}}{H_{п1}} \cdot 100\% \quad (3)$$

$H_{П1}$ – висота стовпа піни до вистоювання, см;

$H_{П2}$ – висота стовпа піни після вистоювання

Результати дослідження структурно-механічних властивостей десертів наведені у табл. 2.

Таблиця 2

Результати дослідження структурно-механічних властивостей десертних страв

Назва страви	Структурно-механічні показники			
	Гранична напруга зсуву, Па	Піностійкість, %	Піноутворююча здатність, %	Щільність, г/см ³
Крем лимонний, дослід	-	97	158	-
Крем лимонний, контроль	-	88	152	-
Мус із апельсинів, дослід	2166	-	-	-
Мус із апельсинів, контроль	2378	-	-	-
Пудинг із ківі, дослід	-	-	-	0,65
Пудинг із ківі, контроль	-	-	-	0,67

Таким чином, проведені дослідження дозволяють зробити висновок про якість десертних страв, а саме:

– знижена гранична напруга зсуву для дослідного зразка мусу із апельсинів не призвела до зниження оцінки за таким органолептичним показником якості, як консистенція: консистенція дослідного зразка була дещо м'якшою, однак у допустимих нормах;

– знижена щільність для дослідного зразка пудингу із ківі призвела до зниження оцінки за консистенцією: маючи меншу щільність, маса на суміші лактитолу і фруктози втрачає деяку кількість рідини;

– крем лимонний на суміші лактитолу і фруктози має вищу піноутворюючу здатність та піностійкість, ніж крем на цукрі, що дозволить зберігати приготовлену страву довше при незмінно високих органолептичних показниках.

Встановлено, що розроблені десерти володіють високою органолептичною якістю та мають низький вміст цукру та знижену енергетичну цінність.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Дорохович В.В. Дослідження впливу традиційних та нетрадиційних цукрозамінників на формування структури тістових мас і готових кексів для хворих на цукровий діабет // Прогресивні техніка та технології харчових виробництв ресторанного господарства і торгівлі: збірн. наук. праць. – Київ, КНТЕУ, 2006.

2. Збірник рецептур страв і кулінарних виробів (технологічних карт) з використанням біологічно-активних добавок / М.І. Пересічний, М.Ф. Кравченко, В.Н. Корзун [та ін.]. – Київ: КНИГА, 2004. – 428 с.

3. Сборник рецептур блюд и кулинарных изделий: для предприятий обществ. питания / Авт.-сост. А.И. Здобнов, В.А. Цыганенко, М.И. Пересичный [и др.] – Киев: Издательство Арий, 2010. – 680 с.

4. Пищевые добавки. E966 (Лактит) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://am-am.su/526-e966-laktit.html>

АРХІТЕКТУРА І БУДІВНИЦТВО

УДК 624.011.1(043.3)

Тарас Сасовський
(Рівне)

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ РОБОТИ ЗГІНАЛЬНИХ ЕЛЕМЕНТІВ ІЗ КЛЕЄНОЇ ДЕРЕВИНИ ЗА ДІЇ ПОВТОРНИХ НАВАНТАЖЕНЬ

Наведені результати експериментальних досліджень згинальних елементів із клеєної деревини за дії повторних навантажень. Встановлено діаграму деформування та характер руйнування дощатоклеєних балок.

Ключові слова: *деревина, дощатоклеєні балки, стиск, розтяг, деформації.*

The experimental results of bending elements made of glued wood beams, fracture and deformation diagram of board-glued beams under the action of repeated loadings.

Key words: *wood, board-glued beams, compression, deformation.*

Проблема надійності конструкцій з деревини була та лишається однією з найактуальніших у практиці будівництва. Балки з клеєної деревини широко використовуються в будівельній практиці. Вони входять до складу різноманітних будівель і споруд, використовуються в естакадах, мостових конструкціях, в перекриттях спеціальних споруд.

Минуло більше 70 років від того часу, коли була розроблена теорія граничної рівноваги [1, 2]. Ця теорія виявилась стержнем, навколо якого стала створюватись сучасна теорія розрахунку будівельних конструкцій. На основі теорії граничної рівноваги розроблені методи розрахунків конструкцій за граничними станами. Спираючись на теорію рівноваги, на основі подальших теоретичних та експериментальних досліджень, був розроблений метод розрахунку конструкцій з деревини. Велике значення мають уточнення міцнісних і деформативних характеристик елементів з деревини за дії статичних та повторних навантажень, так як велика кількість конструкцій при експлуатації знаходиться саме в таких умовах експлуатації.

Чинні нормативні документи з проектування конструкцій з деревини [3, 4, 5] рекомендують зусилля від дії зовнішніх навантажень визначати за методом граничної рівноваги, за яким зусилля в елементах конструкцій обмежені граничними умовами, які на сучасному етапі розвитку теорії розрахунку не відповідають уявленням про роботу деревини, тобто, не враховують повних діаграм її деформування.

Виходячи з наведеного, подальше дослідження роботи балок з клеєної деревини за дії одноразових і повторних навантажень та розробка методики їх розрахунку на основі деформаційної моделі є задачею актуальною і необхідною для подальшого розвитку теорії розрахунку конструкцій з деревини.

Метою даної роботи є встановлення напружено-деформованого стану в нормальному перерізі елементів з деревини на різних етапах завантажень. Пропонується вважати руйнуванням елементу з деревини у момент, коли деформації в найвіддаленішій точці від нейтральної лінії розтягнутої чи стиснутої зони досягають граничного значення.

Для проведення експериментальних досліджень була прийнята статична схема – балка на двох опорах, прольотом 3 м, завантажена двома симетрично зосередженими силами, відстань між якими складала 900 мм. Зовнішнє зусилля створювалося за рахунок домкрата, а величина навантаження фіксувалося динамометром (рис. 1). Навантаження на балку прикладалося

ступенями по $(0,1...0,15)$ від орієнтовного руйнівного зусилля. Під час проведення експерименту виконувалося фотографування дослідних зразків [4].

Для вимірювання деформацій деревини балок з клеєної деревини були наклеєні тензодатчики у верхній, нижній зонах балок, а також по висоті бічних поверхонь в зоні чистого згину. Схеми розміщення тензодатчиків зображені на рис. 2.

Згідно з поставленими задачами було випробувано 3 зразки дощатоклеєних балок на статичні навантаження, 2 балки – на повторні малоциклові навантаження з режимом роботи $(0,2-0,4)M_p$ та 3 – на повторні малоциклові навантаження з режимом роботи $(0,2-0,6)M_p$ за відповідною методикою досліджень.

Рис. 1. Вигляд дослідної установки та розташування приладів на балці

Основними показниками, які фіксувалися при випробуванні дощатоклеєних балок були деформативність, несуча здатність і кількість циклів навантажень, які витримав зразок при певному рівні завантаження.

За отриманими експериментальними даними за дії статичного навантаження були побудовані діаграми деформування найбільш віддалених шарів деревини стиснутої та розтягнутої зон балки та графік середніх статистичних значень зміни нейтральної лінії при роботі на чистий згин.

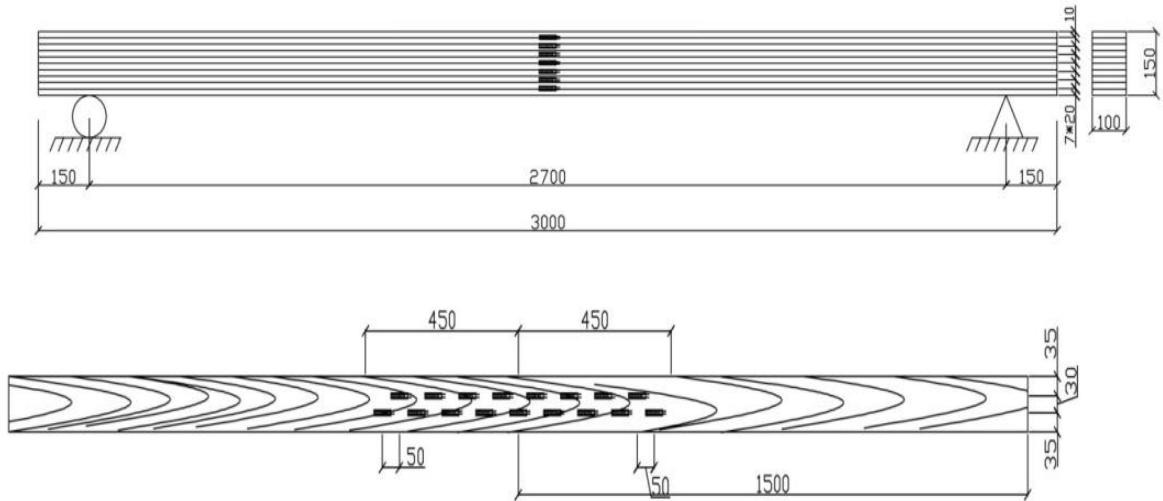

Рис. 2. Схема розташування тензодатчиків на балці з клеєної деревини

Зразки БДК-4, БДК-5 випробовувалися за дії рівня навантаження $(0,2 - 0,6)M_p$ від руйнівного моменту балок, який був встановлений за дослідженням балок, що працювали за дії статичного навантаження [6]. Після прикладення 50-ти циклів повторних навантажень, на основі зупинки приросту деформацій в стиснутій та розтягнутій зонах елемента, балка була розвантажена до $M=0$ і на 51 циклі була зруйнована статичним навантаженням.

Зразки БДК-6 та БДК-7 випробовувались за повторних навантажень рівнів $(0,2 - 0,6)M_p$ від руйнівного, тобто зразки працювали в діапазоні значень навантажень, які створювали режим роботи від $0,2M_p = 0,54 \text{ Кн}\cdot\text{м}$ до $0,6M_p = 1,62 \text{ Кн}\cdot\text{м}$, за приросту моменту на кожному ступені прикладання навантаження $\Delta M_p = 0,26 \text{ Кн}\cdot\text{м}$ на кожному циклі завантаження-розвантаження. Зразок БДК-6 втратив несучу здатність з досягненням граничних деформацій на 141 циклі завантаження під навантаженням 3,6 кН. Зразок БДК-7 не втратив несучої здатності з досягнення граничних деформацій за 500 циклів завантаження і на основі зупинки приросту деформацій в стиснутій та розтягнутій зонах елемента, балка була розвантажена до $M=0$ і на 501 циклі була зруйнована статичним навантаженням.

При роботі балок за дії повторних навантажень деформації фіксувалися на кожному з циклів малоциклового (навантаження – розвантаження), аж до втрати несучої здатності (рис. 3).

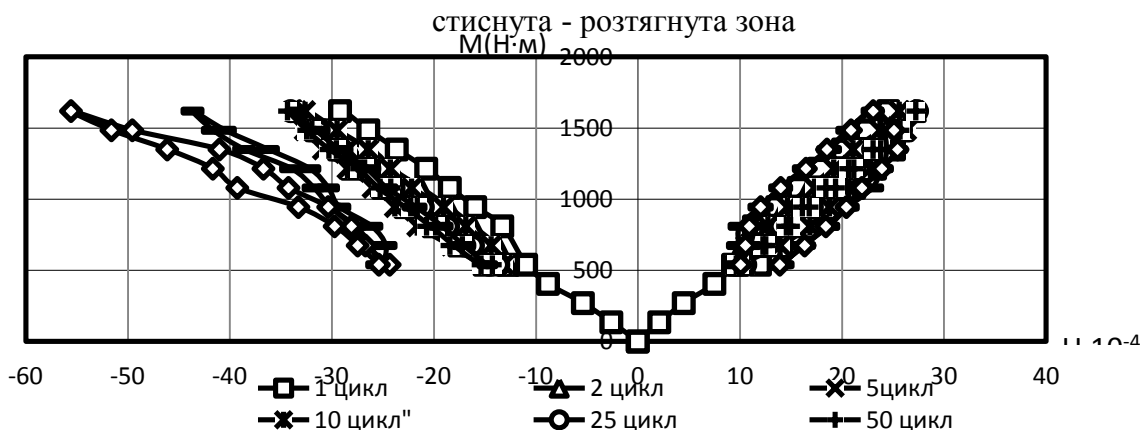

Рис. 3. Діаграма деформування дощатоклеєної балки БДК-6 за дії повторних навантажень

На підставі обробки результатів експериментальних випробувань за середніми значеннями деформування найвіддаленіших розтягнутих та стиснутих шарів балок і були

побудовані діаграми залежностей ($M - u$) для першого, другого, п'ятого, десятого, двадцять п'ятого, п'ятдесятого і далі через кожні 50 циклів. Деформування найбільш віддалених шарів деревини стиснутої та розтягнутої зон деревини балки БДК-6 представлено на рис. 3.

Руйнування досліджуваних балок відбувалося в зоні чистого згину, характер руйнування можна побачити на рис.4.

а)

б)

Рис. 4. Характер руйнування дощатоклеєних балок: а) БДК-6; б) БДК-7

Несуча здатність балок БДК-4, БДК-5 та БДК-7 після прикладення розрахункового числа повторних навантажень не зменшилася.

Висновки. 1. В результаті запропонованої методики досліджень були встановлені закономірності деформування стиснутої та розтягнутої зон згинальних елементів з клеєної деревини за статичних та повторних навантажень.

2. Встановлено вплив повторних навантажень на несучу здатність балок з клеєної деревини.

3. Встановлено характер руйнування елементів з клеєної деревини за дії статичних та після дії повторних навантажень.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Гвоздев А.А. Определение величины разрушающей нагрузки для статически неопределимых систем, претерпевающих пластические деформации / А.А.Гвоздев // Труды конференции по пластическим деформациям. – М.-Л.: АН СССР, 1938.

2. Гвоздев А.А. Расчет несущей способности конструкций по методу предельного равновесия / А.А.Гвоздев. – М.: Стройиздат, 1949.

3. ДБН В.2.6-161:2010. Конструкції будинків і споруд. Дерев'яні конструкції. Основні положення. – Київ: Укрархбудінформ, 2011. – 102 с.

4. СНиП II-25-80. – Деревянные конструкции. Нормы проектирования. – М.: Стройиздат, 1982. – 65 с.

5. Eurocode 5. Design of timber structures. Part 1.1.General rules and rules for buildings. – 1995. – 124 p.

6. Сасовський Т.А. Методика дослідження роботи дощатоклеєних балок за дії повторних навантажень// Матеріали Всеукраїнської конференції молодих учених і студентів «Перспективи розвитку будівельної галузі» (10-11жовтня2013 року). – Полтава: ПолтНТУ, 2013. – С. 145-148.

7. Гомон С.С., Сасовський Т.А. «Дослідження напруженого стану згинальних елементів із деревини з використанням повної діаграми деформування матеріалу» Зб. Ресурсоекономні матеріали, конструкції, будівлі та споруди. – Рівне, НУВГП, 2013. – Вип. 27. – С.62-67.

ОХОРОНА ПРАЦІ ТА БЕЗПЕКА ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ

УДК 34:349.2

Лідія Назарова
(Слов'янськ)

ОСОБЛИВОСТІ ОХОРОНИ ПРАЦІ ЖІНОК У СУСПІЛЬСТВІ

Уданій статті розглянуті питання законодавчого забезпечення охорони праці жінок та їх соціального значення у суспільстві.

Ключові слова: охорона праці жінок, трудове законодавство.

Сучасний розвиток науки, техніки, виробництва сприяє прогресу у всіх сферах діяльності. Важливо зазначити, що особливої уваги на сьогодні вимагає проблема охорони праці жінок, адже жодне із досягнень суспільства не повинно супроводжуватися втратами людського потенціалу. Актуальність даної проблеми зумовлюється необхідністю детальнішого правового обґрунтування охорони праці жінок як однієї із основних гарантій прав та свобод і законних інтересів.

Гострота цієї проблеми викликана тим, що на сьогодні жінка виконує дві пріоритетні соціальні функції: робота у суспільному виробництві і материнство. Раціональна організація праці жінок – запорука здоров'я наступних поколінь.

Охорона праці жінок являється важливим інститутом трудового права, котрий диференціює цілий комплекс правових норм у регулюванні взаємовідносин працівників-жінок з роботодавцем з питань організації охорони праці.

Конституція України забезпечує рівність прав жінки і чоловіка зокрема: наданням жінкам рівних з чоловіками можливостей у громадсько-політичній і культурній діяльності, у здобутті освіти і професійній підготовці, у праці та винагороди за неї; спеціальними заходами щодо охорони праці і здоров'я жінок, встановленням пенсійних пільг; створенням умов, які дають жінкам можливість поєднувати працю з материнством; правовим захистом, матеріальною та моральною підтримкою материнства і дитинства, включаючи надання оплачуваних відпусток та інших пільг вагітним жінкам і матерям.

Нормативною базою для охорони праці жінок є Кодекс законів про працю України (КЗпП України), який містить правові приписи, що регулюють трудові відносини.

Законодавство визначає основні моменти щодо певних обмежень використання жіночої праці, пільг під час вагітності і виховання дітей.

У відповідності до ст. 174 КЗпП України забороняється застосування праці жінок на важких роботах і на роботах із шкідливими або небезпечними умовами праці, а також на підземних роботах, крім деяких підземних робіт (нефізичних робіт або робіт по санітарному та побутовому обслуговуванню).

Забороняється також залучення жінок до підймання і переміщення речей, маса яких перевищує встановлені для них граничні норми. Гранично допустима вага вантажу, що може підійматися у разі чергування з іншою роботою – до двох разів на годину становить 10 кг., при підйманні і переміщенні постійно протягом зміни – 7кг. Сумарна вага вантажу, який переміщується постійно протягом зміни не повинна перевищувати з робочої поверхні – 350 кг, з підлоги -175кг.

Трудовим законодавством обмежується праця жінок на роботах у нічний час.

Залучення жінок до робіт у нічний час не допускається, за винятком тих галузей господарства, де це викликається особливою необхідністю і дозволяється як тимчасовий захід.

Не допускається залучення до робіт у нічний час, до надурочних робіт і робіт у вихідні дні і направлення у відрядження вагітних жінок і жінок, що мають дітей віком до трьох років.

Жінки, що мають дітей віком від трьох до чотирнадцяти років або дітей-інвалідів, не можуть залучатись до надурочних робіт або направлятись у відрядження без їх згоди.

Статтею 178 КЗпП України передбачено переведення на легшу роботу вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років.

Вагітним жінкам відповідно до медичного висновку знижуються норми виробітку, норми обслуговування або вони переводяться на іншу роботу, яка є легшою і виключає вплив несприятливих виробничих факторів, із збереженням середнього заробітку за попередньою роботою.

До вирішення питання про надання вагітній жінці відповідно до медичного висновку іншої роботи, яка є легшою і виключає вплив несприятливих виробничих факторів, вона підлягає звільненню від роботи із збереженням середнього заробітку за всі пропущені внаслідок цього робочі дні за рахунок підприємства, установи, організації. [2, с. 41]

Жінки, які мають дітей віком до трьох років, в разі неможливості виконання попередньої роботи переводяться на іншу роботу із збереженням середнього заробітку за попередньою роботою до досягнення дитиною віку трьох років.

На підставі медичного висновку жінкам надається оплачувана відпустка у зв'язку з вагітністю та пологами тривалістю 70 календарних днів до пологів і 56 (у разі народження двох і більше дітей та у разі ускладнення пологів – 70) календарних днів після пологів, починаючи з дня пологів. [1, с. 92]

Тривалість відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами обчислюється сумарно і становить 126 календарних днів (140 календарних днів – у разі народження двох і більше дітей та у разі ускладнення пологів). Вона надається жінкам повністю незалежно від кількості днів, фактично використаних до пологів.

За бажанням жінки їй надається відпустка для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку з виплатою за ці періоди допомоги відповідно до законодавства.

Підприємства, установи та організації за рахунок власних коштів можуть надавати жінкам частково оплачувану відпустку та відпустку без збереження заробітної плати для догляду за дитиною більшої тривалості.

У разі, якщо дитина потребує домашнього догляду, жінці в обов'язковому порядку надається відпустка без збереження заробітної плати тривалістю, визначеною у медичному висновку, але не більш як до досягнення дитиною шестирічного віку.

У разі надання жінкам відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами власник або уповноважений ним орган зобов'язаний за заявою жінки приєднати до неї щорічні основну і додаткову відпустки незалежно від тривалості її роботи на даному підприємстві, в установі, організації в поточному робочому році. [1, с. 94]

Відпустка для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку та відпустка без збереження заробітної плати зараховуються як до загального, так і до безперервного стажу роботи і до стажу роботи за спеціальністю. [1, с. 94]

Жінці, яка працює і має двох або більше дітей віком до 15 років, або дитину-інваліда, або яка усиновила дитину, матері інваліда з дитинства підгрупи А І групи, одинокій матері, батьку дитини або інваліда з дитинства підгрупи А І групи, який виховує їх без матері (у тому числі у разі тривалого перебування матері в лікувальному закладі), а також особі, яка взяла під опіку дитину або інваліда з дитинства підгрупи А І групи, надається щорічно додаткова оплачувана відпустка тривалістю 10 календарних днів без урахування святкових і неробочих днів. [1, с. 96]

Жінкам, що мають дітей віком до півтора року, надаються, крім загальної перерви для відпочинку і харчування, додаткові перерви для годування дитини. При наявності двох і більше грудних дітей тривалість перерви встановлюється не менше години.

Трудовим законодавством надані гарантії при прийнятті на роботу і заборона звільнення вагітних жінок і жінок, які мають дітей. [3, с. 64]

Забороняється відмовляти жінкам у прийнятті на роботу і знижувати їм заробітну плату з мотивів, пов'язаних з вагітністю або наявністю дітей віком до трьох років, а одиноким матерям – за наявністю дитини віком до чотирнадцяти років або дитини-інваліда.

Звільнення вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років (до шести років), одиноких матерів при наявності дитини віком до чотирнадцяти років або дитини-інваліда з ініціативи власника або уповноваженого ним органу не допускається, крім випадків повної ліквідації підприємства, установи, організації, коли допускається звільнення з обов'язковим працевлаштуванням. Обов'язкове працевлаштування зазначених жінок здійснюється також у випадках їх звільнення після закінчення строкового трудового договору. На період працевлаштування за ними зберігається середня заробітна плата, але не більше трьох місяців з дня закінчення строкового трудового договору.

На сьогодні законодавство України регламентує перелік робіт, на яких забороняється праця жінок, та, водночас, надає своєрідні гарантії та пільги щодо охорони їхньої праці. Та основне завдання залишається відкритим – необхідно створювати безпечні умови праці для жінок, враховуючи анатомо-фізіологічні особливості їхнього організму, що забезпечить збереження здоров'я жінок та надасть змогу повноцінно народжувати та виховувати дітей.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Кодекс законів про працю України. – К.: ПАЛИВОДА А.В., 2017. – 120 с. – (Кодекси України).
2. Охорона праці. Курс лекцій. Практикум: навч. посібник / Катренко Л.А., Кіт Ю.В., Пістун І.П. – 4-те вид., стер. – Суми: Університетська книга, 2011. – 540 с.
3. Русаловський А.В. Правові та організаційні питання охорони праці: Навч. посіб. – 5-те вид., доп. і перероб. – К.: Університет «Україна», 2011. – 280 с.

УДК 65.012:32

*Юрій Рогач, Олег Яцук, Катерина Бурич
(Мелітополь)*

ОРГАНІЗАЦІЯ РОБОЧОГО МІСЦЯ І УМОВ ПРАЦІ ЗАВІДУВАЧА КАФЕДРОЮ ЦИВІЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ТДАТУ

У статті наведений практичний досвід організації робочого місця і умов праці завідувача кафедри цивільної безпеки Таврійського державного агротехнологічного університету.

Ключові слова: робоче місце, умови праці, мікрокліматичні умови, ергономіка.

The article gives practical experience of organization of the workplace and working conditions of the head of the department of civil security of the Taurian State Agrotechnological University.

Key words: workplace, working conditions, microclimatic conditions, ergonomics.

Постановка проблеми. Необхідною умовою для успішної діяльності працівників управління є наявність спеціально обладнаних робочих місць. Завдання раціональної організації робочих місць керівників включає в себе не тільки устаткування його усім необхідним відповідно до змісту та характеру роботи, яка ними виконується, але й раціональне розміщення, створення комфортних умов праці [1]. А це підвищує ефективність управлінської праці і цим зумовлює актуальність даної проблематики дослідження [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика даного дослідження висвітлена в наукових працях таких дослідників як Балабанова Л.В., Завадський Й.С., Виноградський М.Д., Виноградська А.М., Федорова Е.І., Федоренко В.Г., Хміль Ф.І., Скібіцька Л.І. [3, 4].

Виклад основного матеріалу дослідження. Організація робочого місця керівника – це сукупність заходів щодо устаткування робочого місця засобами і знаряддями праці та їх розміщення у визначеному порядку. Організація праці завідувача кафедрою цивільної безпеки ТДАТУ здійснюється з врахуванням наступних вимог:

1. відповідність робочого місця основним вимогам:
 - кваліфікаційним – сукупність вимог до рівня освіти і кваліфікації співробітника, необхідних для ефективної реалізації функцій;
 - інформаційним – обсяги і структура інформації, яка повинна надходити на робоче місце;
 - економічним – організація робочого місця така, за якої витрати на його утримання є мінімальними і водночас достатніми для функціонування;
 - ергономічним – забезпечення максимальної відповідності робочого місця (меблів, приміщення, устаткування) вимогам ергономіки та максимальне їх пристосування до людини, її фізичної, фізіологічної, естетичної природи;
 - гігієнічним – освітлення робочого місця, обміну повітря, температурного режиму, вологості, шуму, інших факторів середовища, які впливають на здоров'я і працездатність людини;
 - естетичним – оформлення виробничого середовища (зовнішній вигляд приміщення, кольорова гама тощо);
 - технічним – зручно розташовані меблі і устаткування;
2. рівень обладнання;
3. відповідність розмірів меблів антропометричним даним завідувача.

Завідувач кафедри цивільної безпеки має власний кабінет, який відокремлений від аудиторій навчального фонду. Площа кабінету становить близько 24 м², має прямокутну форму і достатнє джерело природного освітлення. Оформлення кабінету здійснено в сучасному стилі, стіни обклеєні шпалерами світлого кольору.

Меблі в кабінеті сучасні, естетично красиві, створюють комфортні умови праці. Книжкова шафа, де зберігаються документи і стіл, за яким сидить керівник, світло-коричневого кольору, що гармонує з кольором стін. Крісло завідувача і стільці для співробітників, з якими керівник проводить засідання, світло-сірого кольору сучасного дизайну. Висота робочої поверхні столу знаходиться в межах 70 см, офісне крісло з сидінням, що підіймається має висоту 40 см від підлоги.

В кабінеті постійно підтримується порядок. Всі документи знаходяться в книжковій шафі, яка розміщена з правого боку від керівника. Усі технічні засоби для ручних і механізованих робіт (ручки, олівці, ножиці, швидкошшивачі, лінійки тощо) знаходяться в органайзері. Це заощаджує час порівняно з традиційним збереженням засобів праці в шухляді.

Кабінет підтримується в ідеальній чистоті, оскільки у завідувача кафедри завжди багато відвідувачів, тому кабінет прибирається двічі на день.

Вентиляція має важливе значення для збереження у співробітників гарного фізичного стану і зменшує небезпеку поширення інфекційних захворювань. З цією метою в кабінеті завідувача та в викладацьких встановлені кондиціонери. Температура в приміщеннях підтримується в межах 18-22°C.

В кабінеті завідувача кафедри на робочому столі встановлений телефон, який дозволяє підтримувати зв'язок з усіма структурними підрозділами університету.

Таким чином, організація робочого місця завідувача кафедрою цивільної безпеки проведена на високому рівні.

Умови праці завідувача кафедрою сприятливі для виконання ним всіх виробничих завдань, здійснення посадових прав і обов'язків. Для більш детального ознайомлення з умовами праці розглянемо основні параметри.

Освітленість робочого приміщення. Однією з основних і особливо важливих умов праці є достатня та правильна освітленість, адже напруженість зору є одним з найважливіших чинників стомлюваності управлінських працівників. Коефіцієнт природної освітленості кабінету завідувача становить близько 0,7. Штучне освітлення в кабінеті залежно від потреби в ньому забезпечують люмінесцентні лампи.

Шум. Надмірний шум різко знижує працездатність людей, оскільки заважає зосередитися, спричиняє втому, а відповідно знижує продуктивність праці. Оскільки кабінет завідувача знаходиться на певній відстані від навчальних аудиторій і викладачів, які працюють на кафедрі цивільної безпеки, то рівень шуму знаходиться в межах норми і не перевищує 40-50 дБ.

Для раціональної організації навчального середовища розроблено паспорт робочого місця завідувача, який містить такі розділи: призначення і загальні характеристики робочого місця; планування робочого місця; меблі, устаткування і технічні засоби; функціональні обов'язки; методи і прийоми праці; умови праці; регламентуюча документація; охорона праці. Правила внутрішнього розпорядку, графіки прийому відвідувачів, години для самостійної роботи студентів розміщені на видних місцях біля аудиторій.

Важливим організуючим чинником є режим праці. За організацію роботи кафедри відповідають безпосередньо завідувачі кафедри. Функціональні обов'язки завідувача кафедри і його співробітників регламентуються Положенням про кафедру і посадовими інструкціями співробітників. Тривалість робочого дня для наукового, навчально-допоміжного та адміністративно-обслуговуючого персоналу – 8 годин при 5-денному робочому тижні (ст.50 КЗпП). Для осіб, що працюють у шкідливих умовах, встановлюють скорочений робочий день відповідно до діючого законодавства.

Тривалість робочого дня для науково-педагогічних працівників становить 36 годин на тиждень (ст. 56 ЗУ «Про вищу освіту»), 7.20 год. при п'ятиденному робочому тижні, а саме з 8-00 до 15.20 год.

Для окремих учасників освітньо-виховного процесу, виходячи з виробничої необхідності і розкладу занять за погодженням з керівником підрозділу, може встановлюватися інший режим робочого дня.

Для працівників кафедри тривалість робочого дня з 8.00 до 16.30 з перервою на обід з 12.00 до 12.30 год. Напередодні святкових і неробочих днів тривалість роботи скорочується на 1 год. (ст. 53 Кодексу законів про працю України). Для осіб, які працюють за сумісництвом, встановлюється індивідуальний режим роботи. Науково-методичну роботу викладач виконує за індивідуальним планом.

Робота викладача передбачає обов'язкове виконання навчального навантаження, методичну, організаційну, наукову роботу в обсязі, передбаченому індивідуальним планом. Роботу за сумісництвом можна виконувати у вільний від основної роботи час.

Контроль за виконанням графіка роботи викладачів, за дотриманням розкладу занять і виконанням індивідуальних планів викладачами здійснюють завідувачі кафедр, декани та навчальний відділ.

Організація роботи здійснюється на основі наказів, розпоряджень і вказівок завідувача кафедри, які надаються співробітникам. Також на засіданнях кафедри заслуховуються доповіді співробітників, розглядаються навчальні питання, завідувач видає накази і розпорядження різного характеру.

Розроблені правила внутрішнього розпорядку ТДАТУ згідно чинного трудового законодавства України містять такі розділи: загальні положення, порядок прийому і звільнення працівників, робочий час і час відпочинку, основні обов'язки працівників, адміністрації, заходи стимулювання й способи впливу у разі порушення трудової дисципліни.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про охорону праці» (поточна редакція від 05.04.2015) / ВВР, 1992, №49. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/go/2694-12 – Назва з екрану.
2. Роєнко О.А., Лещенко І.А. Організація робочого місця і умов праці керівника ЗАТ «Велес» Уманського району Черкаської області / О.А. Роєнко, І.А. Лещенко // Вісник ХНТУСГ: Економічні науки. Вип. 97. – Харків: ХНТУСГ. – 2010. – С. 158-160.
3. Виноградський М.Д., Виноградська А.М., Шканова О.М. Менеджмент в організації: Навч. посіб. для студ. екон. вузів. – К.: «КОНДОР» – 2004. – 598 с.
4. Скібіцька Л.І. Організація праці менеджера. Навч. посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 360 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Анатольєва Ольга Іванівна – кандидат юридичних наук, доцент кафедри історії держави та права Національної академії внутрішніх справ (м. Київ)

Андросов Дмитро Олександрович – студент 6 курсу спеціальності «Готельно-ресторанна справа» факультету харчових технологій, готельно-ресторанного та туристичного бізнесу ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі»

Асауленко Любов Миколаївна – викладач-методист Ладижинського коледжу Вінницького національного аграрного університету

Бабак Анна Борисівна – студентка 1 курсу магістратури факультету управління, адміністрування та інформаційної діяльності Ізмаїльського державного гуманітарного університету

Бандура Олександр Анатолійович – студент 6 курсу факультету харчових технологій, готельно-ресторанного та туристичного бізнесу ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі»

Беженар Антоніна Анатоліївна – кандидат фізико-математичних наук, старший викладач Академії неперервної освіти Київської обласної ради

Бергтраум Дзвенислава Іванівна – кандидат біологічних наук, доцент кафедри анатомії та фізіології Львівського державного університету фізичної культури імені І. Боберського

Бержанір Інна Анатоліївна – кандидат економічних наук, старший викладач кафедри фінансів, обліку та економічної безпеки Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Бондарчук Ольга Миколаївна – викладач української мови (за професійним спрямуванням) Маріупольського механіко-металургійного коледжу ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет»

Борець Олеся Анатоліївна – аспірант II року навчання кафедри психології Інституту підготовки кадрів державної служби зайнятості України (м. Київ)

Бреславець Андрей Владимирович – кандидат медичинських наук, научний співробітник Центру клінічної та профілактичної медицини ГУД (г. Киев)

Бурич Катерина Олександрівна – студентка 1 курсу магістратури спеціальності «Дивільна безпека» факультету агротехнологій і екології Таврійського державного агротехнологічного університету (м. Мелітополь)

Величко Тамара Григорівна – викладач-методист Ладижинського коледжу Вінницького національного аграрного університету

Верещак Ольга Олександрівна – студентка 4 курсу факультету автоматизації машинобудування та інформаційних технологій Донбаської державної машинобудівної академії (м. Краматорськ)

Вінницька Оксана Анатоліївна – кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів, обліку та економічної безпеки Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Волкова Аліна Анатоліївна – старший викладач кафедри промислової інженерії та сервісу Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова (м. Київ)

Гарасимів Владислав Михайлович – студент 2 курсу економічного факультету Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Григорян Алла Олександрівна – викладач ЦПК природничо-наукової підготовки КЗОЗ «Вовчанський медичний коледж» Харківської обласної ради

Грицевич Юрій Степанович – молодший науковий співробітник науково-технологічного відділу рослинництва та землеробства Тернопільської державної сільськогосподарської дослідної станції Інституту кормів та сільського господарства Поділля

Гроза Радіон Зіновійович – студент 2 курсу магістратури Навчально-наукового інституту інформаційної безпеки Національної академії Служби безпеки України (м. Київ)

Гусаковська Тетяна Михайлівна – старший викладач кафедри біології та медичної фізіології Рівненського державного гуманітарного університету

Давидюк Людмила Миколаївна – викладач циклової комісії комп'ютерних та математичних дисциплін ВКНЗ «Володимир-Волинський педагогічний коледж імені А.Ю.Кримського»

Дейнега Євген Олександрович – учень 10 класу з поглибленим вивченням біології КЗ «Рівненський обласний ліцей»

Дейнека Інна Павлівна – викладач математики ДНЗ «Ніжинський професійний аграрний ліцей Чернігівської області»

Дейнека Станіслав Миколайович – викладач циклової комісії загальнотехнічних дисциплін Відокремленого структурного підрозділу Національного університету біоресурсів і природокористування України «Ніжинський агротехнічний коледж»

Дімоглова Ольга Володимирівна – аспірант I року навчання кафедри загальної педагогіки, дошкільної та початкової освіти Ізмаїльського державного гуманітарного університету

Добрянська Наталя Анатоліївна – доктор економічних наук, професор кафедри туристичного бізнесу та рекреації Одеської національної академії харчових технологій

Дорошук Ніна Олександрівна – кандидат історичних наук, доцент кафедри історії держави та права Національної академії внутрішніх справ (м. Київ)

Дудник Ігор Юрійович – студент 1 курсу факультету «Інженерія програмного забезпечення» Відокремленого структурного підрозділу «Рівненський коледж Національного університету біоресурсів і природокористування України»

Жук Аліна Олегівна – студентка 6 курсу факультету харчових технологій готельно-ресторанного та туристичного бізнесу ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі»

Звєкова Світлана Миколаївна – студентка 1 курсу магістратури кафедри загальної педагогіки, дошкільної, початкової та спеціальної освіти Ізмаїльського державного гуманітарного університету

Злобіна Наталя Володимирівна – викладач ЦПК загальноосвітньої, гуманітарної та соціально-економічної підготовки КЗОЗ «Вовчанський медичний коледж» Харківської обласної ради

Зубар Надія Миколаївна – кандидат технічних наук, професор кафедри промислової інженерії та сервісу Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова (м. Київ)

Капліна Тетяна Вікторівна – доктор технічних наук, професор, завідувач кафедри готельно-ресторанної та курортної справи ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі»

Карпенко Лариса Іванівна – викладач вищої категорії, старший викладач, викладач англійської мови Відокремленого структурного підрозділу Національного університету біоресурсів і природокористування України «Боярський коледж екології і природних ресурсів»

Козій Наталія Володимирівна – кандидат ветеринарних наук, доцент кафедри паразитології та фармакології Білоцерківського національного аграрного університету

Коноплян Наталія Володимирівна – студентка 1 курсу магістратури кафедри загальної педагогіки, дошкільної, початкової та спеціальної освіти Ізмаїльського державного гуманітарного університету

Копань Василь Степанович – доктор фізико-математичних наук, професор Національного університету «Києво-Могилянська академія»

Копань Володимир Тарасович – студент 3 курсу факультету гуманітарних наук Національного університету «Києво-Могилянська академія»

Кордис Богдан Дмитрович – кандидат медичних наук, доцент кафедри анатомії та фізіології Львівського державного університету фізичної культури

Кохан Олег Аркадійович – студент 6 курсу факультету харчових технологій, готельно-ресторанного та туристичного бізнесу ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі»

Кравченко Вікторія Олександрівна – викладач вищої категорії, голова циклової комісії природничо-наукових дисциплін Харківського механічного технікуму імені О.О.Морозова

Красько Тетяна Петрівна – спеціаліст I категорії, викладач Відокремленого структурного підрозділу «Рівненський коледж Національного університету біоресурсів і природокористування України»

Крива Любов Володимирівна – викладач Великоанадольського лісового коледжу (м. Волноваха)

Кругляк Ольга Володимирівна – кандидат економічних наук, старший науковий співробітник, докторант відділу економіки регіонального розвитку та прогнозування Національного наукового центру «Інститут аграрної економіки» Національної академії аграрних наук України (м. Київ)

Кругляк Юлія Вадимівна – студентка 1 курсу факультету комп'ютерних наук та кібернетики Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Куварова Олена Костянтинівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри загального та слов'янського мовознавства Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

Кулітка Едуард Федорович – кандидат медичних наук, доцент кафедри анатомії та фізіології Львівського державного університету фізичної культури

Кунець Діана Василівна – студентка 5 курсу навчально-наукового інституту права Університету державної фіскальної служби України (м. Ірпінь)

Купчишина Тетяна Володимирівна – викладач соціально-економічних дисциплін циклової комісії юридично-соціальних дисциплін Відокремленого структурного підрозділу «Рівненський коледж Національного університету біоресурсів і природокористування України»

Ливенцова Екатерина Валентиновна – кандидат медичних наук, асистент кафедри внутрішньої медицини №1 Донецького національного медичного університету (г. Лиман)

Литвиненко Єгор Сергійович – студент 3 курсу факультету української й іноземної філології та мистецтвознавства (китайська філологія) Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

Літош Катерина Вячеславівна – студентка 6 курсу факультету харчових технологій готельно-ресторанного та туристичного бізнесу ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі»

Лучка Марина Вікторівна – студентка 6 курсу факультету інформатики Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова (м. Київ)

Мамедов Турал Гусейн огли – студент 2 курсу магістратури спеціальності 076 «Підприємництво, торгівля і біржова діяльність» Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

Мартінова Наталія Петрівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри фізичного виховання та спорту Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

Мироненко Юлія Миколаївна – студентка 2 курсу магістратури фармацевтичного факультету №3 Національного фармацевтичного університету (м. Харків)

Навозняк Людмила Михайлівна – викладач соціальних дисциплін циклової комісії юридично-соціальних дисциплін Відокремленого структурного підрозділу «Рівненський коледж Національного університету біоресурсів і природокористування України»

Назаров Тарас Миколайович – лікар-лаборант КЛПУ «Міський онкологічний диспансер м. Краматорська»

Назарова Лідія Володимирівна – заступник директора з навчальної роботи Відокремленого підрозділу «Слов'янський технікум Луганського національного аграрного університету»

Ольшевська Олена Василівна – доктор медичних наук, професор кафедри акушерства та гінекології Донецького національного медичного університету МОЗ України (м. Краматорськ)

Ольшевський Василь Сергійович – кандидат медичних наук, асистент кафедри акушерства та гінекології Донецького національного медичного університету МОЗ України (м. Краматорськ)

Остапенко Юлія Вікторівна – студентка 3 курсу історичного факультету Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г.Короленка

Охріменко Євгенія Вікторівна – студентка 6 курсу факультету харчових технологій, готельно-ресторанного і туристичного бізнесу ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі»

Очеретяний Володимир Петрович – викладач вищої категорії Харківського механічного технікуму імені О.О.Морозова

Паламарчук Тетяна Юріївна – спеціаліст вищої категорії, завідувач відділення «Сестринська справа» КВНЗ «Новоград-Волинський медичний коледж» Житомирської обласної ради

Передері Любов Валеріївна – студентка 1 курсу магістратури кафедри загальної педагогіки, дошкільної, початкової та спеціальної освіти Ізмаїльського державного гуманітарного університету

Пижук Юлія Володимирівна – викладач вищої категорії, старший викладач КВНЗ «Бердичівський медичний коледж» Житомирської обласної ради

Підборська Раїса Володимирівна – кандидат ветеринарних наук, асистент кафедри паразитології та фармакології Білоцерківського національного аграрного університету

Пінтійська Тетяна Дмитрівна – студентка 1 курсу магістратури кафедри загальної педагогіки, дошкільної, початкової та спеціальної освіти Ізмаїльського державного гуманітарного університету

Піскун Альона Валеріївна – кандидат економічних наук, викладач кафедри статистики Одеського національного економічного університету

Попович Наталія Валеріївна – старший викладач кафедри фізичної географії та картографії Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна

Потапов Дмитро Сергійович – студент 5 курсу факультету автоматизації машинобудування та інформаційних технологій Донбаської державної машинобудівної академії (м. Краматорськ)

Рабчун Сусана Ігорівна – викладач вищої категорії, викладач української мови, історії, філософії, соціології КВНЗ «Бердичівський медичний коледж»

Ратушенко Антоніна Тарасівна – кандидат технічних наук, доцент кафедри технологій харчування Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна» (м. Київ)

Рибаків Світлана Сергіївна – старший викладач кафедри готельно-ресторанної та курортної справи ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі»

Рижук Людмила Федорівна – викладач української мови та літератури Олександрійського медичного училища

Рогач Юрій Петрович – кандидат технічних наук, професор кафедри цивільної безпеки Таврійського державного агротехнологічного університету (м. Мелітополь)

Рогова Наталія Володимирівна – кандидат технічних наук, доцент кафедри готельно-ресторанної та курортної справи ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі»

Романовська Анна Вікторівна – студентка 6 курсу факультету харчових технологій готельно-ресторанного та туристичного бізнесу ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі»

Романовський Роман Андрійович – студент 6 курсу факультету харчових технологій готельно-ресторанного та туристичного бізнесу ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі»

Романюк Володимир Леонтійович – кандидат біологічних наук, доцент кафедри загальної психології та психодіагностики психолого-природничого факультету, завідувач лабораторії психофізіології та клінічної психології Рівненського державного гуманітарного університету

Самець Наталія Павлівна – молодший науковий співробітник науково-технологічного відділу рослинництва та землеробства Тернопільської державної сільськогосподарської дослідної станції Інституту кормів та сільського господарства Поділля

Самойленко Олена Валентинівна – викладач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін, іноземних мов, української та латинської мов Донецького національного медичного університету (м. Краматорськ)

Самойленко Тамара Василівна – методист ЦПК загальноосвітньої, гуманітарної та соціально-економічної підготовки КЗОЗ «Вовчанський медичний коледж» Харківської обласної ради

Сасовський Тарас Анатолійович – кандидат технічних наук, викладач будівельних дисциплін Відокремленого структурного підрозділу «Рівненський коледж Національного університету біоресурсів і природокористування України»

Сафта Юлія Петрівна – студентка 7 курсу факультету управління, адміністрування та інформаційної діяльності Ізмаїльського державного гуманітарного університету

Сахно Ірина Миколаївна – викладач циклової комісії комп'ютерних та математичних дисциплін ВКНЗ «Володимир-Волинський педагогічний коледж імені А.Ю.Кримського»

Селезньова Ірина Аркадіївна – інженер I категорії кафедри загальної фізики Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Серебрякова Ольга Володимирівна – студентка 6 курсу факультету управління, адміністрування та інформаційної діяльності Ізмаїльського державного гуманітарного університету

Синягівська Анастасія Володимирівна – студентка 6 курсу факультету харчових технологій, готельно-ресторанного та туристичного бізнесу ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі»

Сосинець Тетяна Романівна – студентка 4 курсу факультету педагогічної освіти та соціальної роботи Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (м. Луцьк)

Тарабан Марина Василівна – студентка 2 курсу магістратури факультету української й іноземної філології та мистецтвознавства Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

Тарасова Кристина Ігорівна – кандидат економічних наук, викладач кафедри статистики Одеського національного економічного університету

Теплицька Наталія Вікторівна – викладач вищої категорії, викладач географії КВНЗ «Бердичівський медичний коледж» Житомирської обласної ради

Терзі Микола Валерійович – студент 7 курсу факультету управління, адміністрування та інформаційної діяльності Ізмаїльського державного гуманітарного університету

Тесленко Татьяна Викторовна – кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки і менеджмента Днепропетровського національного університету залізничного транспорту імені академіка В.Лазаряна

Тишко Сергій Степанович – викладач Ладижинського коледжу Вінницького національного аграрного університету

Трофимчук Вікторія Віталіївна – аспірант I року навчання кафедри психології Інституту підготовки кадрів державної служби зайнятості України (м. Київ)

Урсані Ніна Миколаївна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри теорії та історії української і світової літератури філологічного факультету Донецького національного університету імені Василя Стуса (м. Вінниця)

Фандєєв Михайло Юрійович – аспірант I року навчання спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування» Інституту підготовки кадрів державної служби зайнятості України (м. Київ)

Фарбатюк Лілія Іванівна – студентка 1 курсу магістратури педагогічного факультету Ізмаїльського державного гуманітарного університету

Федорова Надія Олександрівна – студентка 6 курсу факультету технології вина та туристичного бізнесу Одеської національної академії харчових технологій

Фурзіков Володимир – майстер виробничого навчання ДНЗ «Бердичівське вище професійне училище»

Хубетов Олександр Вільсевич – аспірант I року навчання за спеціальністю 053 «Психологія» Інституту підготовки кадрів державної служби зайнятості України (м. Київ)

Хуторянська Ніна Володимирівна – провідний інженер кафедри фізики металів, НДЛ «Фізика металів та кераміки» Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Чернецька Тетяна Володимирівна – студентка 7 курсу факультету педагогіки і психології ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»

Чернова Юлія Віталіївна – студентка 4 курсу факультету управління, адміністрування та інформаційної діяльності Ізмаїльського державного гуманітарного університету

Шаганенко Володимир Сергійович – кандидат ветеринарних наук, асистент кафедри паразитології та фармакології Білоцерківського національного аграрного університету

Шевченко Наталя Юріївна – кандидат економічних наук, доцент кафедри інтелектуальних систем прийняття рішень Донбаської державної машинобудівної академії (м. Краматорськ)

Шелест Надія Анатоліївна – здобувач кафедри педагогіки Національного університету біоресурсів і природокористування України (м. Київ)

Шиян Ганна Володимирівна – студентка 7 курсу факультету управління, адміністрування та інформаційної діяльності Ізмаїльського державного гуманітарного університету

Шкьопу Микола Іванович – студент 1 курсу магістратури кафедри загальної педагогіки, дошкільної, початкової та спеціальної освіти Ізмаїльського державного гуманітарного університету

Шубала Галина Володимирівна – молодший науковий співробітник науково-технологічного відділу рослинництва та землеробства Тернопільської державної сільськогосподарської дослідної станції Інституту кормів та сільського господарства Поділля

Шукатка Оксана Василівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри фізичного виховання та спорту Львівського національного університету імені Івана Франка

Шуляк Світлана Андріївна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри практичного мовознавства Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Шундель Татяна Александровна – преподаватель кафедри філософії, соціально-гуманитарних дисциплін, іностраних мов, українського і латинського мов

Юркевич Жанна Василівна – викладач вищої кваліфікаційної категорії, старший викладач, викладач англійської мови Сарненського педагогічного коледжу Рівненського державного гуманітарного університету

Ялыныч Алена Евгеньевна – студентка 2 курсу медичного факультета Донецького національного медичного університету

Ярмоленко Богдан Юрійович – студент 6 курсу факультету харчових технологій, готельно-ресторанного та туристичного бізнесу ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі»

Яцух Олег Васильович – кандидат сільськогосподарських наук, доцент кафедри цивільної безпеки Таврійського державного агротехнологічного університету (м. Мелітополь)

ЗМІСТ

БІОЛОГІЧНІ НАУКИ

Тетяна Гусаковська, Євген Дейнега

СПЕЦИФІКА ПРОЦЕСІВ МИСЛЕННЯ ПІДЛІТКІВ 3

ГЕОГРАФІЯ І ГЕОЛОГІЯ

Юлія Остапенко

ДІЯЛЬНІСТЬ ВІТЧИЗНЯНИХ НАУКОВЦІВ НА УКРАЇНСЬКІЙ
АНТАРКТИЧНІЙ СТАНЦІЇ «АКАДЕМІК ВЕРНАДСЬКИЙ» 7

Наталія Попович

МЕТОДИКА РОЗРОБКИ КАРТ ДЛЯ РЕГІОНАЛЬНИХ
СТРАТЕГІЙ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЙ 11

Наталія Теплицька

ШЛЯХИ РЕАЛІЗАЦІЇ МІЖПРЕДМЕТНИХ ЗВ'ЯЗКІВ У ВИВЧЕННІ ГЕОГРАФІЇ 13

ТУРИЗМ І РЕКРЕАЦІЯ

Дмитро Андросов

ЗАПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙ В ГОТЕЛЯХ ТА РЕСТОРАНАХ –
ШЛЯХ ДО ОТРИМАННЯ КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ 17

Олександр Бандура

ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ СИСТЕМ
ДЛЯ ІНФРАСТРУКТУРИ УПРАВЛІННЯ ГОТЕЛЯМИ 19

Наталія Добрянська, Надія Федорова

ПОТЕНЦІАЛ КУЛІНАРНИХ ТУРІВ
У КОНТЕКСТІ СПЕЦІАЛІЗОВАНОГО ТУРИЗМУ 21

Тетяна Капліна, Анастасія Синягівська

ІННОВАЦІЙНІ РІШЕННЯ В СУЧАСНОМУ ГОТЕЛЬНОМУ БІЗНЕСІ 25

Олег Кохан

ПЕРСПЕКТИВИ КЛУБІВ-ГОТЕЛІВ ДЛЯ МІСТА КИЇВ 27

Євгенія Охріменко

ФЕНОМЕН ПОПУЛЯРНОСТІ КУРОРТІВ ТУРЕЧЧИНИ
У ТУРИСТІВ ПОСТРАДЯНСЬКОГО ПРОСТОРУ 28

Наталія Рогова, Світлана Рибаківа, Катерина Літош

ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ
ГОТЕЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ 31

Наталія Рогова, Світлана Рибаківа, Анна Романовська

ЗЕЛЕНИЙ ТУРИЗМ: ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ НА ПОЛТАВЩИНІ 33

Юлія Чернова

КУЛЬТУРНО-ПІЗНАВАЛЬНІ МОЖЛИВОСТІ ЕТНОГРАФІЧНОГО ТУРИЗМУ 36

Богдан Ярмоленко

ГОТЕЛЬНЕ ГОСПОДАРСТВО МИРГОРОДУ: СТАН ТА ПРОБЛЕМИ 39

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ

Михайло Фандєєв

ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В СЛУЖБІ ЗАЙНЯТОСТІ УКРАЇНИ 41

ЕКОНОМІКА

Анна Бабак

УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ОПЛАТИ ПРАЦІ НА ПІДПРИЄМСТВІ
В РИНКОВИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ 44

Інна Бержанір, Оксана Вінницька

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКУ РОЗРАХУНКІВ З ПОКУПЦЯМИ
І ЗАМОВНИКАМИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ 46

Владислав Гарасимів

ЄВРОПЕЙСЬКА МОДЕРНІЗАЦІЯ ТА РЕФОРМИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ
СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ АСИМЕТРІЇ СВІТОВОГО ГОСПОДАРСТВА 48

Тетяна Купчишина

СТАН ГЛОБАЛЬНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ 51

Турал Гусейн огли Мамедов

ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА
В УМОВАХ ЦИКЛІЧНОСТІ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ 55

Альона Піскун

СТАТИСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ДЕРЖАВНОГО БОРГУ УКРАЇНИ 57

Юлія Сафта

НОВІ ПІДХОДИ В ОРГАНІЗАЦІЇ ПІДГОТОВКИ
УПРАВЛІНСЬКИХ КАДРІВ В УКРАЇНІ 60

Ольга Серебрякова

ВТОРИННА СИРОВИНА ЯК ФАКТОР ЗНИЖЕННЯ СОБІВАРТОСТІ ПРОДУКЦІЇ 64

Кристина Тарасова

СТАТИСТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ м. ЧОРНОМОРСЬКА 67

Микола Терзі

МЕХАНІЗМ ТА ПРАВОВЕ ПОЛЕ ФІНАНСОВО-КРЕДИТНОЇ
ВЗАЄМОДІЇ ПІДПРИЄМСТВ І БАНКІВ 71

Ганна Шиян

ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ВПРОВАДЖЕННЯ МЕХАНІЗМУ
ОНОВЛЕННЯ ТА ПОКРАЩЕННЯ ОСНОВНИХ ВИРОБНИЧИХ ФОНДІВ 74

МЕНЕДЖМЕНТ І МАРКЕТИНГ

Ольга Кругляк

МЕНЕДЖМЕНТ ВИРОБНИЧИХ ВИТРАТ В МОЛОЧНОМУ СКОТАРСТВІ 80

Наталія Рогова, Світлана Робакова, Аліна Жукова

КОМУНІКАЦІЇ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ІНСТРУМЕНТ ПІДВИЩЕННЯ
КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ
ГОТЕЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ 83

Наталія Рогова, Світлана Робакова, Роман Романовський

ОСОБЛИВОСТІ ГОТЕЛЬНИХ ПОСЛУГ В ЗАСОБАХ РОЗМІЩЕННЯ 86

ПОЛІТОЛОГІЯ

Людмила Навозняк

ПОЛІТИЧНА СУБКУЛЬТУРА ЯК СУКУПІНІСТЬ ОСОБЛИВОСТЕЙ
ПОЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ПЕВНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ГРУПИ 89

ЮРИДИЧНІ НАУКИ

Радіон Гроза

ПИТАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОХОРОНИ
ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ. НЕОБХІДНІСТЬ ЗАКОНОДАВЧИХ ЗМІН 93

Ніна Дорошук

ОСОБЛИВОСТІ ТА ПРІОРИТЕТИ ЗАКОНОДАВЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
ДИРЕКТОРІЇ УНР (1918–1920 РР.) 95

Діана Кунець ШАХРАЙСТВО В СИСТЕМІ СУЧАСНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ	98
ПЕДАГОГІКА	
Ольга Бондарчук ДОТРИМАННЯ МОВНИХ НОРМ – ОСНОВА КУЛЬТУРИ МОВЛЕННЯ ВСІХ УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ	101
Алла Григорян ІНТЕРАКТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ ПРИ ВИКЛАДАННІ ДИСЦИПЛІНИ «МЕДСЕСТРИНСТВО В АКУШЕРСТВІ»	104
Людмила Давидюк ВПЛИВ МАТЕМАТИЧНИХ ЗАДАЧ НА РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ СТУДЕНТІВ	106
Станіслав Дейнека, Інна Дейнека МОЖЛИВІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ ЗНАКОВО-КОНТЕКСТНОГО НАВЧАННЯ В АГРАРНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ	108
Ольга Дімоглова РОЛЬ ВИКЛАДАЧА ІНОЗЕМНИХ МОВ У МОРСЬКІЙ ГАЛУЗІ ПІД ЧАС ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ	111
Світлана Звєкова ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВОЇ КУЛЬТУРИ ПЕДАГОГІВ ДОШКІЛЬНОГО ЗАКЛАДУ	113
Наталя Злобіна ТЕХНОЛОГІЇ ІНТЕРАКТИВНОГО НАВЧАННЯ ТА ЇХ ПРАКТИЧНЕ ЗАСТОСУВАННЯ ПРИ ВИКЛАДАННІ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	116
Лариса Карпенко ПОЗААУДИТОРНА РОБОТА З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ	119
Наталія Коноплян КУЛЬТУРА СПІЛКУВАННЯ ДИТИНИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ПІД ЧАС ГРИ	123
Василь Копань, Ніна Хуторянська, Антоніна Беженар, Ірина Селезнєва, Володимир Копань ХРИСТИЯНСЬКА ЕТИКА ЯК ЛІКИ ПРОТИ КОРУПЦІЇ	125
Любов Крива МАТЕМАТИЧНЕ МИСЛЕННЯ	128
Марина Лучка ПЕРСПЕКТИВИ ТА ПРОБЛЕМИ ПРОВЕДЕННЯ ТЕСТУВАННЯ СЕРЕД СТУДЕНТІВ З ДИСЦИПЛІНИ «УКРАЇНСЬКА МОВА ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ»	131
Юлія Мироненко ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ У МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ЗАСОБАМИ ІКТ	133
Тетяна Паламарчук ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ КОУЧИНГУ ТА ТРЕНІНГОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ УДОСКОНАЛЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ У ВИЩІЙ ШКОЛІ	135
Любов Передері ТВОРЧИЙ ПІДХІД ВИХОВАТЕЛЯ ДО РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ ДОШКІЛЬНИКІВ	137
Юлія Пижук РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ СТУДЕНТІВ ПРИ ВИВЧЕННІ ФІЗІОЛОГІЇ	139

Тетяна Пінтійська	
ІНДИВІДУАЛЬНИЙ ПІДХІД ДО НАВЧАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	141
Сусана Рабчун	
ПРОФЕСІОНАЛІЗМ ЯК МОРАЛЬНА РИСА ПЕДАГОГІЧНОГО ПРАЦІВНИКА	144
Людмила Рижук	
ПРОБЛЕМА ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ ОСВІТИ	147
Олена Самойленко	
ВИКОРИСТАННЯ ПІСЕННОГО МАТЕРІАЛУ ДЛЯ ЗАСВОЄННЯ ГРАМАТИЧНИХ НАВИЧОК НА АУДИТОРНИХ ЗАНЯТТЯХ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ	152
Тамара Самойленко	
ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ ІНТЕРАКТИВНОГО НАВЧАННЯ НА ЗАНЯТТЯХ З ІСТОРІЇ	154
Ірина Сахно	
ІСТОРИЗМ ЯК ОДИН ІЗ ЗАСОБІВ ФОРМУВАННЯ НАУКОВОГО СВІТОГЛЯДУ СТУДЕНТІВ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ФІЗИКИ	157
Тетяна Сосинець	
ТЕСТУВАННЯ ЯК ОДИН ІЗ СУЧАСНИХ ЗАСОБІВ КОНТРОЛЮ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ	160
Лілія Фарбатюк	
ІСТОРІЯ ВИНИКНЕННЯ ГУМАНІСТИЧНИХ ІДЕЙ	162
Тетяна Чернецька	
МЕТОДИКА ВИЯВЛЕННЯ РІВНІВ СФОРМОВАНOSTІ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ УМІНЬ ВІДГАДУВАННЯ Й СКЛАДАННЯ ЗАГАДОК	165
Надія Шелест	
КРИТЕРІЇ І ПОКАЗНИКИ СФОРМОВАНOSTІ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО СТВОРЕННЯ СІМ'Ї У СТУДЕНТІВ АГРАРНИХ КОЛЕДЖІВ	169
Микола Шкьопу	
ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ ПІД ЧАС ВИХОВАННЯ ДОШКІЛЬНИКА	171
Оксана Шукатка	
МОТИВАЦІЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖЕННЯ ЯК ПРОЦЕС ФОРМУВАННЯ ДЕОНТОЛОГІЇ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ МАЙБУТНІХ БАКАЛАВРІВ ПРИРОДНИЧИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ	173
Жанна Юркевич	
РОЗВИТОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ	176
ПСИХОЛОГІЯ	
Ольга Анатольсва	
ПОДОЛАННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ «БАР'ЄРІВ» У ПЕДАГОГІЧНОМУ СПІЛКУВАННІ	179
Олеся Борець	
СУТНІСТЬ ТРУДОВОЇ МОТИВАЦІЇ У ТЕОРІЯХ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ	181
Володимир Романюк	
ФУНКЦІОНАЛЬНА ОЦІНКА СТРЕСОСТІЙКОСТІ ТА СТРЕСОУРАЗЛИВОСТІ ЛЮДИНИ ЗА ТИПОМ ПОВЕДІНКОВОЇ АКТИВНОСТІ	184
Вікторія Трофимчук	
ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПОНЯТТЯ «АГРЕСІЯ» ТА «АГРЕСИВНІСТЬ»	187

Олександр Хубетов

УТОЧНЕННЯ СТРУКТУРИ ТВОРЧОГО ІНСАЙТУ
ПРИ ВИРІШЕННІ ЗАДАЧ ІЗ ТВОРЧОЮ СКЛАДОВОЮ 191

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

Ольга Верещак, Наталя Шевченко

ПРОЕКТУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ ОЦІНКИ
ПОЖЕЖНОГО РИЗИКУ НА АЗС 195

Вікторія Кравченко, Володимир Очеретяний

ЗАЛУЧЕННЯ СТУДЕНТІВ ДО ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ
ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ – ПЕРШИЙ ЕТАП В РОЗВИТКУ
МОЛОДІЖНОЇ НАУКИ 198

Юлія Кругляк

ВПРОВАДЖЕННЯ ІТ-ТЕХНОЛОГІЙ
У ВАЖЛИВИХ СФЕРАХ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН 201

Дмитрий Потапов, Наталья Шевченко

МАШИННОЕ ОБУЧЕНИЕ СОВРЕМЕННЫХ
ВЫЧИСЛИТЕЛЬНЫХ СИСТЕМ И ЦЕНТРАЛЬНОГО ПРОЦЕССОРА:
ПРОБЛЕМЫ И НАПРАВЛЕНИЯ ИХ ИССЛЕДОВАНИЯ 203

Сергій Тишко

ВИКОРИСТАННЯ НАВЧАЛЬНИХ МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ЗАСОБІВ НАВЧАННЯ
ПРИ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ 207

ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА І СПОРТ

Дзвенислава Бергтраум

СТАН ПЕРИФЕРИЧНОЇ ГЕМОДИНАМІКИ
КВАЛІФІКОВАНИХ СПОРТСМЕНІВ РІЗНИХ СПЕЦІАЛІЗАЦІЙ 212

Едуард Кулітка, Богдан Кордис

ОЦІНЮВАННЯ АДАПТАЦІЙНОЇ ЗДАТНОСТІ ОРГАНІЗМУ 216

Єгор Литвиненко, Наталя Мартинова

ДО ПИТАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ У ВНЗ 218

ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ

Любов Асауленко, Тамара Величко

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ГРАМАТИЧНИХ ФОРМ
У ДІЛОВОМУ СПІЛКУВАННІ 222

Ігор Дудник, Тетяна Красько

ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ
ЯК ГЛОБАЛЬНОГО ЗАСОБУ СПІЛКУВАННЯ 224

Елена Куварова, Марина Тарабан

ЖАНРОВО-СТИЛИСТИЧЕСКОЕ СВОЕОБРАЗИЕ ПЕРЕПИСКИ
К. Н. ЛЕОНТЬЕВА С И. И. ФУДЕЛЕМ 228

Ніна Урсані

ЕСТЕТИЗАЦІЯ СМЕРТІ ЯК ХУДОЖНІЙ ВИМІР У ЛІРИЦІ ВАСИЛЯ СТУСА 231

Світлана Шуляк

ТРАДИЦІЙНІ КОМПОНЕНТИ УКРАЇНСЬКИХ НАРОДНИХ ЗАМОВЛЯНЬ 237

Татьяна Шундель, Алена Ялыныч

СИНОНИМИЧЕСКИЙ ХАРАКТЕР МЕДИЦИНСКИХ ТЕРМИНОВ
В АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ 239

ФІЛОСОФСЬКІ НАУКИ

Татьяна Тесленко

ОППОЗИЦІЙ ДУХА И ТЕЛА В ТРУДАХ ОТЦОВ ЦЕРКВИ 241

МЕДИЧНІ НАУКИ

Екатерина Ливенцова, Андрей Бреславец

ПОЛОВОЙ ДИМОРФИЗМ РЕВМАТОИДНОГО АРТРИТА 247

Тарас Назаров

ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ КЛІНІЧНОЇ ЛАБОРАТОРНОЇ ДІАГНОСТИКИ 250

Елена Ольшевская, Василий Ольшевский

ТАКТИКА ВЕДЕНИЯ РОДОВ У ЖЕНЩИН С КЛИНИЧЕСКИ УЗКИМ ТАЗОМ 252

СІЛЬСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО

Наталія Семець, Юрій Грицевич, Галина Шубала

ВПЛИВ ЗМІНИ КЛІМАТУ НА РЕАЛІЗАЦІЮ ПРОДУКТИВНОСТІ ПОТЕНЦІАЛУ
ПШЕНИЦІ ОЗИМОЇ ЗАЛЕЖНО ВІД СТРОКІВ СІВБИ 254

Володимир Фурзіков

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ
СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА В УКРАЇНІ 256

ВЕТЕРИНАРНІ НАУКИ

Володимир Шаганенко, Раїса Підборська, Наталія Козій

ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ГОМЕОПАТИЧНОГО ПРЕПАРАТУ
«ТЕРАНКРОН» У ВЕТЕРИНАРНІЙ МЕДИЦИНІ 259

ТЕХНІЧНІ НАУКИ. ТРАНСПОРТ

Надія Зубар, Антоніна Ратушенко, Аліна Волкова

ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ЛАКТИТОЛУ У ВИРОБНИЦТВІ
ДЕСЕРТНОЇ ПРОДУКЦІЇ ОЗДОРОВЧОГО ПРИЗНАЧЕННЯ 261

АРХІТЕКТУРА І БУДІВНИЦТВО

Тарас Сасовський

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ РОБОТИ ЗГІНАЛЬНИХ ЕЛЕМЕНТІВ
ІЗ КЛЕСНОЇ ДЕРЕВИНИ ЗА ДІЇ ПОВТОРНИХ НАВАНТАЖЕНЬ 265

ОХОРОНА ПРАЦІ ТА БЕЗПЕКА ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ

Лідія Назарова

ОСОБЛИВОСТІ ОХОРОНИ ПРАЦІ ЖІНОК У СУСПІЛЬСТВІ 269

Юрій Рогач, Олег Яцух, Катерина Бурич

ОРГАНІЗАЦІЯ РОБОЧОГО МІСЦЯ І УМОВ ПРАЦІ
ЗАВІДУВАЧА КАФЕДРОЮ ЦИВІЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ТДАТУ 271

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

275

Матеріали XXXIX Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку»: Зб. наук. праць. – Переяслав-Хмельницький, 2018. – Вип. 39. – 287 с.

Відповідальність за грамотність, автентичність цитат, правильність фактів і посилань, достовірність матеріалів несуть автори публікацій. Передрук і відтворення опублікованих у збірнику матеріалів будь-яким способом дозволяється тільки при посиланні на «Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку».

Матеріали науково-практичної інтернет-конференції розміщені на сайті:
<http://confscience.webnode.com.ua>

Укладачі: С.М.Кикоть, І.В.Гайдаєнко
Верстка та дизайн: І.В.Гайдаєнко

Адреса оргкомітету та редколегії:
вул. Сухомлинського, 30 (к. 100),
м. Переяслав-Хмельницький,
08401, Київська обл., Україна
тел. 0930569496,
сайт: confscience.webnode.com.ua

